

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 2 (23)/2020

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 2 (23)/2020

KOLEGIUM REDAKCYJNE

- » redaktor naczelny, przewodniczący kolegium redakcyjnego – dr hab. Jakub Zięty, radca prawny
- » zastępca przewodniczącego kolegium redakcyjnego – dr hab. Małgorzata Szwejkowska, radca prawny
- » sekretarz redakcji – dr Krzysztof Urbaniak, radca prawny

CZŁONKOWIE KOLEGIUM

- » dr hab. Małgorzata Dumkiewicz, radca prawny
- » dr hab. Aneta Giedrewicz-Niewińska, radca prawny
- » dr Jakub Janeta, radca prawny
- » dr Karol Kulig, radca prawny
- » dr Bartłomiej Latos, radca prawny
- » dr hab. Tomasz Oczkowski, radca prawny
- » dr Marcin Sala-Szczypiński, radca prawny
- » dr Tomasz Scheffler, radca prawny
- » dr Michał Ziemiak, radca prawny

REDAKTOR JĘZYKOWY

- » Piotr Brodowski

Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Rady Radców Prawnych.

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 2 (23)/2020

Kwartalnik naukowy

Warszawa 2020

RADA NAUKOWA

- » prof. zw. dr hab. Barbara Adamiak, sędzia NSA – Uniwersytet Wrocławski
- » dr hab. prof. nadzw. Arkadiusz Bereza – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » dr hab. prof. nadzw. Rafał Blicharz – Uniwersytet Śląski
- » dr hab. prof. nadzw. Monika Calkiewicz – Akademia Leona Koźmińskiego
- » prof. Emilio Castorina – Università degli Studi di Catania (Włochy)
- » dr hab. prof. nadzw. Jerzy Ciapała – Uniwersytet Szczeciński
- » dr hab. prof. nadzw. Marcin Dyl – Uniwersytet Warszawski
- » dr hab. prof. nadzw. Kinga Flaga-Gieruszyńska – Uniwersytet Szczeciński
- » prof. zw. dr hab. Józef Frąckowiak, sędzia Sądu Najwyższego – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Jan Grabowski, emeryt, sędzia NSA – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Andrzej Jakubecki – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » prof. Jiří Jirásek – Uniwersytet w Ołomuńcu (Czechy)
- » prof. zw. dr hab. Andrzej Kidyba – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » dr hab. prof. nadzw. Eryk Kosiński – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- » prof. zw. dr hab. Tadeusz Kuczyński – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Grzegorz Łaszczycza – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Piotr Machnikowski – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Elwira Marszałkowska-Krześ – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. Vytautas Nekrošius – Uniwersytet Wileński
- » prof. zw. dr hab. Ewa Nowińska – Uniwersytet Jagielloński
- » prof. zw. dr hab. Włodzimierz Nykiel – Uniwersytet Łódzki
- » dr hab. prof. nadzw. Mirosław Pawełczyk – Uniwersytet Śląski
- » prof. Vasco Pereira da Silva – Universidade de Lisboa (Portugalia)
- » dr hab. prof. nadzw. Tomasz Pietrzykowski – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Stanisław Sołtysiński – Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
- » dr hab. Rafał Stankiewicz – Uniwersytet Warszawski
- » prof. zw. dr hab. Janusz Strzępka – Uniwersytet Śląski
- » prof. Miruna Mihaela Tudorașcu – Uniwersytet Alba Iulia (Rumunia)
- » prof. María de la Caridad Velarde Queipo de Llano – Universidad de Navarra (Hiszpania)
- » prof. zw. dr hab. Marek Wierzbowski – Uniwersytet Warszawski

SPIS TREŚCI

Od redakcji 7

ARTYKUŁY

Agnieszka Konieczna

Analiza najważniejszych zmian w sądowym postępowaniu egzekucyjnym obowiązujących od 1 stycznia 2019 r. 9

Michał P. Ziemiak

Faktura w prawie i postępowaniu cywilnym. Uwagi na tle orzecznictwa sądowego 33

Katarzyna Sychta

Prekluzja dowodowa. Część II 59

Monika Agnieszka Paulińska

Umorzenie zaległości podatkowych na gruncie art. 67 ustawy – Ordynacja podatkowa 95

Ewa Szewczyk

Złożenie wniosku o wznowienie postępowania administracyjnego na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. w sprawach inwestycyjnych – wybrane aspekty praktyczne 111

Daniel Budaj

Refleksje na temat uprawnień do przyznania dodatkowego
 zasiłku opiekuńczego w czasie panowania na terenie
 Rzeczypospolitej Polskiej epidemii COVID-19 127

Jarosław Zagrodnik, Patrycja Trzeja

Institucja skargi subsydiarnej oraz oskarżenie posiłkowe
 w świetle ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego
 z 19 lipca 2019 r. 145

Robert Pakla

Wzorce umowne w umowach o usługi medyczne a ochrona
 konsumenta 169

Katarzyna Roszewska

Pojęcie „pracownik” w ustawie o systemie ubezpieczeń
 społecznych. Część II 191

GLOSZY**Maksymilian Ślusarczyk**

Glosa do postanowienia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego
 w Białymstoku z 22 kwietnia 2020 r., I SA/Bk 177/20 (Zasady
 obowiązywania terminów procesowych w okresie stanu epidemii
 lub stanu zagrożenia epidemicznego ogłoszonych w związku
 z COVID-19) 211

ORZECZNICTWO**Kacper Milkowski**

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego 225

OD REDAKCJI

Szanowni Państwo,

oddajemy w państwa ręce kolejny numer kwartalnika „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe”. Tym razem jest on poświęcony w dużej części szeroko pojętemu prawu administracyjnemu oraz postępowaniu cywilnemu. Zeszyt składa się z dziewięciu artykułów naukowych, jednej glosy oraz orzecznictwa SN.

Artykuł Agnieszki Koniecznej dotyczy zmian w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, obowiązujących od 1 stycznia 2019 r. Postępowanie egzekucyjne z reguły kończy w sposób przymusowy proces zaspokojenia roszczeń wierzyciela. Dlatego analiza zmian jest niezwykle istotna nie tylko z punktu widzenia wierzyciela, lecz także ochrony interesu dłużnika. W kolejnej publikacji dr Michał P. Ziemiak opisuje zagadnienie faktury w kontekście przepisów cywilnych oraz postępowania cywilnego. Z kolei artykuł dr Katarzyny Sychty jest drugą częścią rozważań na temat prekluzji dowodowej w postępowaniu karnym. Od momentu gdy radcowie prawni zyskali uprawnienia do reprezentowania oskarżonych, również i te zagadnienia mieszczą się w sferze naszych zawodowych zainteresowań.

Umorzenie podatków jako ulga w spłacie zobowiązań podatkowych jest kanwą publikacji autorstwa Moniki Agnieszki Paulińskiej. Opisywana instytucja prawa podatkowego w dobie pandemii jest szeroko

wykorzystywana przez podatników. Poznanie przesłanek stosowania umorzenia może być podstawą prawidłowego uzasadniania takich wniosków. Przedmiotem artykułu prof. Ewy Szewczyk jest wznowienie postępowania administracyjnego. O tym, jak to zagadnienie jest istotne w praktyce wykonywania zawodu, wie każdy radca prawny. Niejednokrotnie bowiem musimy z tej procedury skorzystać dla ochrony interesów naszych klientów. Dla skutecznego postępowania konieczna jest także naukowa podbudowa, którą zapewnia artykuł pani profesor.

Z kolei temat zasiłku opiekuńczego, z którego w dobie pandemii korzystało wiele osób, podjął Daniel Budaj.

Profesor Jarosław Zagrodnik oraz Patrycja Trzeja dokonali analizy zmian w Kodeksie postępowania karnego w obszarze regulacji instytucji skargi subsydiarnej oraz oskarżenia posiłkowego. Ochrona konsumenta w umowach o usługi medyczne to przedmiot artykułu dr. Roberta Pakli, a prof. Katarzyna Roszewska w kolejnej publikacji zajęła się pojęciem pracownika na tle systemu ubezpieczeń społecznych. W wielu przypadkach objęcie ubezpieczeniem społecznym rozszerzane jest przez organy nie tylko na pracowników w rozumieniu prawa pracy, lecz także na inne osoby, gdy okoliczności wykonywania przez nie pracy budzą wątpliwości. Zagadnienie to jest istotne dla wielu podmiotów gospodarczych, które pozostają wielokrotnie w sporach z ZUS-em. Na koniec zagadnieniom dopuszczalności przywrócenia terminu do dokonania czynności procesowej w związku z obowiązywaniem stanu pandemii lub stanu zagrożenia epidemicznego poświęcona jest glosa dr. Maksymiliana Ślusarczyka. Wprowadzane w pośpiechu zmiany ustawowe są z reguły nieprecyzyjne, co pozostawia duże pole do ich interpretacji. Dotyczy to m.in. momentu uznania za obowiązujący przepisu regulującego wstrzymanie biegu terminów procesowych lub ich zawieszenie.

Mam nadzieję, że prezentowane w niniejszym zeszycie treści będą dla Państwa przydatne nie tylko do badań naukowych, lecz także staną się inspiracją do stosowania nowych rozwiązań w prowadzonych sporach sądowych.

Jakub Zięty
przewodniczący kolegium redakcyjnego – redaktor naczelny

Agnieszka Konieczna¹

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: 0000-0002-1533-0649

ANALIZA NAJWAŻNIEJSZYCH ZMIAN W SĄDOWYM POSTĘPOWANIU EGZEKUCYJNYM OBOWIĄZUJĄCYCH OD 1 STYCZNIA 2019 R.

ABSTRACT

The analysis of the most significant changes in the court enforcement proceedings in force as of January 1, 2019

On January 1, 2019 the amendment to the regulations on the court enforcement proceedings entered into force. The most important changes include, amongst others, an expansion of the responsibilities of the court enforcement officer, who has been obliged to register, by means of any recording device, the enforcement activities conducted outside the court enforcement office; a change in the competent jurisdiction of the court examining the complaint, as well as the obligation to submit a complaint on an official form and to deliver these forms to the parties to the proceedings by the court enforcement officers. However, the most controversial

1 Absolwentka prawa na Uniwersytecie Wrocławskim oraz podyplomowych Studiów Kwalifikacyjnych Przygotowania Pedagogicznego. Doktorantka w Zakładzie Postępowania Cywilnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Obecnie pracownik naukowy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (oddział w Kaliszu).

change is the introduction of the option for the court to charge the court enforcement officer with the costs of the proceedings resulting from the complaint.

For a relatively long time, numerous changes in the regulations made by the legislator on the court enforcement proceedings have been observed. It must be noted that during the legislative proceedings, provisions appeared which corrected, amended, clarified or retracted previously adopted solutions. However, these changes have significantly transformed, and still transform, the entirety of the court enforcement proceedings.

Keywords: the liability of a court enforcement officer, complaint against a court enforcement officer's actions, official form, charging the court enforcement officer with the costs of the proceedings resulting from the complaint

Słowa kluczowe: odpowiedzialność komornika, skarga na czynności komornika, formularz urzędowy, obciążenie komornika kosztami skargi

1. Wstęp

Z dniem 1 stycznia 2019 r. straciła moc ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1309). W miejsce dotychczasowej ustawy weszła w życie ustawa z 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 771) oraz ustawa z 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych². Powodem uchwalenia nowej ustawy o komornikach sądowych były liczne nowelizacje tejże ustawy oraz jej brak spójności z innymi aktami prawnymi, a w szczególności z Kodeksem postępowania cywilnego³. Celem nowelizacji jest podniesienie skuteczności egzekucji sądowej oraz przywrócenie zaufania publicznego do zawodu komornika jako funkcjonariusza publicznego. Nowe regulacje prawne wzmocniają także nadzór administracyjny prezesa sądu rejonowego nad komornikiem sądowym oraz pogłębiają uprawnienia organów państwowych nad działalnością samorządu komorniczego.

Ustawodawca poprzez przyjęte rozwiązania wprowadzone z dniem 1 stycznia 2019 r. istotnie ograniczył czynności, jakie mogą podejmować

² Dz.U. z 2018 r., poz. 770.

³ Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296.

aplikant i asesor w oparciu o udzielone przez komornika uprzednio upoważnienie.

Nowelizacja sądowego postępowania egzekucyjnego wprowadza wiele istotnych zmian w innych aktach prawnych, w tym w najważniejszym dla sądowego postępowania egzekucyjnego akcie prawnym z 17 listopada 1964 r. – Kodeksie postępowania cywilnego⁴. Najważniejsze zmiany dotyczą skargi na czynności komornika, egzekucji z ruchomości i nieruchomości, poszukiwania majątku dłużnika, a także kwestii zawieszenia postępowania egzekucyjnego oraz jego umorzenia.

Dla prawidłowego zobrazowania charakteru zmian w zakresie egzekucji potrzebne jest ponadto poddanie analizie ustawy o kosztach komorniczych⁵, która ma na celu wskazanie klarownych zasad finansowania egzekucji sądowej, a także ma motywować dłużników do dobrowolnej spłaty zobowiązań orzeczonych tytułami sądowymi, zaopatrzonych w klauzule wykonalności.

2. Zmiany w przepisach o skardze na czynności komornika

Według uprzednio obowiązujących norm przepis art. 767 § 1 k.p.c. stanowił, że na czynności komornika przysługiwała skarga do sądu rejonowego, jeżeli ustawa nie stanowiła inaczej, a także że skargę rozpoznawał sąd, który byłby właściwy według zasad ogólnych. Ustawodawca w poprzednio obowiązującym akcie prawnym oparł się na zasadzie właściwości miejscowej ogólnej sądu, w którego okręgu toczyła się egzekucja, pomimo wyboru komornika przez wierzyciela⁶. Przepis ten był mało precyzyjny, ponieważ nie wskazywał dokładnie, który sąd jest właściwy do rozpoznania wniesionej skargi. Rozwiązań tego problemu szukano w przepisie art. 758 d.k.p.c., który stanowił, że sprawy egzekucyjne należą do właściwości sądów rejonowych i działających przy tych sądach

⁴ Dz.U. z 2018 r., poz. 1360 ze zm.

⁵ Dz.U. z 2018 r., poz. 770.

⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, A. Zieliński (red.), t. II, Warszawa 2006, s. 581.

komorników. Należy podkreślić, że sądy rejonowe w postępowaniu egzekucyjnym odgrywały i odgrywają rolę szczególną, gdyż są organem egzekucyjnym, a zarazem pełnią funkcję nadzorczą nad działalnością komornika sądowego. Natomiast prezes sądu rejonowego wykonuje nadzór administracyjny nad komornikami oraz nadzoruje formalną poprawność ich działalności⁷. Prezes sądu rejonowego osobiście, przez wyznaczonego sędziego i przy pomocy księgowego, poprzez jednokrotną kontrolę w ciągu roku sprawuje nadzór nad prawidłowością prowadzenia biurowości i rachunkowości, rzetelnością prowadzonych postępowań egzekucyjnych i nad godnością sprawowanego urzędu przez komornika, a także nad prawidłowością rozpoznawania skarg i zażaleń niemieszczących się w trybie art. 767 k.p.c. Jednak pojęcie nadzoru, o którym była mowa w przepisie art. 758 d.k.p.c., to środek o charakterze represyjnym i dyscyplinującym.

Rozwiązań, który sąd jest właściwy do rozpoznania skargi zgodnie z przepisem art. 767 § 1 d.k.p.c., szukano również w przepisie art. 759 § 1 i § 2 d.k.p.c., który stanowił, że czynności egzekucyjne były wykonywane przez komorników z wyjątkiem czynności zastrzeżonych dla sądów. Sąd mógł z urzędu wydawać komornikowi zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania egzekucji oraz usunąć spostrzeżone uchybienia. Nadzór, który pojawił się w cytowanym przepisie, był nadzorem realizowanym za pomocą środków zaskarżenia przewidzianych w przepisie art. 767 k.p.c. oraz nadzorem nad czynnościami egzekucyjnymi pozostającymi w sprzeczności z prawem. Nadzór przewidziany w przepisie art. 759 d.k.p.c. dotyczył nie tylko strony formalnej, lecz także merytorycznej. Sąd zgodnie z przepisem art. 759 d.k.p.c. miał nadzór o charakterze prewencyjnym i represyjnym. Działał prewencyjnie, gdy wydawał komornikowi zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania np. egzekucji z nieruchomości (art. 972 k.p.c.). A przyznane sądowi uprawnienia represyjne umożliwiały usunięcie spostrzeżonych uchybień⁸. Przepis art. 759 § 2 d.k.p.c. określał rzeczową właściwość sądu do sprawowania z urzędu nadzoru nad czynnościami

⁷ *Ibidem*, s. 549.

⁸ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 79–80.

komornika i nie był ten nadzór niczym ograniczony. Sąd podejmował działania z urzędu, niezależnie od inicjatywy stron i uczestników postępowania⁹. Jednak nie mógł przekraczać granic, działając na podstawie przepisu art. 759 d.k.p.c. Jednocześnie sąd nie mógł zastępować stron postępowania egzekucyjnego w zgłaszaniu wniosków, uchylać dokonanych czynności o charakterze wykonawczym, a także nie mógł uchylać i zmieniać prawomocnych postanowień komornika. Przepisy art. 758 i 759 d.k.p.c. dotyczące wykorzystania nadzoru sądowego nie były jednolite w odniesieniu do art. 767 d.k.p.c., gdyż nie można pomijać wartości skargi na czynności komornika jako uniwersalnego środka zaskarżenia wad postępowania egzekucyjnego i unikania powstawania uchybień w postępowaniach.

Dotychczas uznawano, że sąd rejonowy, przy którym działał komornik, był uprawniony do rozpoznania skargi na czynności komornika. A w sytuacji, kiedy rewir komornika obejmował okręgi kilku sądów rejonowych, wierzyciel mógł wybrać komornika do prowadzenia postępowania egzekucyjnego i w praktyce uznawano, że skargę z przepisu art. 767 d.k.p.c. wносиło się do sądu rejonowego, przy którym działał komornik.

Nowelizacja z 1 stycznia 2019 r. wprowadziła przepis art. 261 pkt 7 ustawy o komornikach sądowych¹⁰, nadając przepisowi art. 767 k.p.c. nowe znaczenie. Zastosowane przez ustawodawcę zmiany polegają na:

- 1) jednolitej właściwości sądu rozpoznającego skargę,
- 2) fakultatywnym złożeniu skargi na urzędowym formularzu,
- 3) obligatoryjnym doręczeniu przez komornika formularza skargi dłużnikowi przy pierwszej czynności egzekucyjnej oraz uczestnikom postępowania egzekucyjnego podczas czynności dokonywanej poza kancelarią, chyba że czynność ta podlega zaskarżeniu skargą w formie ustnej,
- 4) możliwości obciążenia komornika kosztami postępowania skargowego przez sąd rozpoznający skargę na czynności komornika¹¹.

⁹ Z. Szczurek, [w:] *Egzekucja sądowa w prawie polskim*, Z. Szczurek (red.), Sopot 2015, s. 191.

¹⁰ Dz.U. z 2018 r., poz. 771.

¹¹ M. Lewandowski, [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska (red.), Warszawa 2020, s. 777.

Nowelizacja nie objęła zgłaszanych wcześniej w literaturze sugestii dotyczących ograniczenia nieuzasadnionego korzystania z instytucji skargi na czynności komornika oraz nie zastosowano sankcji za to nadużycie. Ograniczenie nadużycia instytucji skargi na czynności komornika mogłoby nastąpić tylko i wyłącznie poprzez ograniczenie przedmiotowej dopuszczalności wniesienia tego środka zaskarżenia. W tej sytuacji ustawodawca musiałby określić zakres czynności komornika, które podlegają zaskarżeniu skargą¹².

W nowym brzmieniu przepis art. 767 § 1 zd. 3 k.p.c. wskazuje, że skargę na czynności komornika rozpoznaje sąd właściwy ze względu na siedzibę kancelarii komornika. Zatem w nowym stanie prawnym ustawodawca przyjął zasadę, że skargę zawsze rozpoznaje sąd właściwy ze względu na siedzibę kancelarii komornika, niezależnie od tego, czy komornik prowadzi sprawę w ramach swojego rewiru czy też na podstawie dokonanego przez wierzyciela wyboru¹³. Należy zauważyć, że sąd właściwy ze względu na siedzibę kancelarii komornika nie musi być równoważny z sądem, przy którym działa komornik. Przyjęte w nowelizacji rozwiązanie nie budzi zastrzeżeń.

Odmienne zdanie prezentuje I. Kunicki, który uważa zmianę dotyczącą właściwości sądu do rozpoznania skargi na czynności komornika w sytuacji wyboru komornika za wątpliwą, ponieważ zmiana ta utrudnia dłużnikowi obronę jego praw w prowadzonym postępowaniu egzekucyjnym, a w sytuacji gdy wierzyciel dokona wyboru komornika z innego okręgu sądu apelacyjnego, np. oddalonego od miejsca zamieszkania dłużnika o 300, 400 km, będzie się to wiązało z dodatkowymi kosztami dla niego¹⁴.

Nowelizacja usunęła w przepisie art. 767 § 1 zdanie 4 d.k.p.c., które mówiło, że jeżeli do prowadzenia egzekucji został wybrany komornik poza właściwością ogólną, skargę rozpoznaje sąd, który byłby właściwy według zasad ogólnych. Ustawodawca usunął wątpliwości po pierwsze

12 J. Derlatka, [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler (red.), Warszawa 2019, s. 401, 421.

13 <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damrrhайдkojoobqxlrugi3tgmzvigi2a>, dostęp 15 czerwca 2020 r.

14 I. Kunicki, *Właściwość komornika sądowego, kompetencje Policji i skarga na czynności komornika. Komentarz do art. 763³, 765 i 767 kpc zmodyfikowanych ustawą z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych*, „PPE” 2019/9, s. 101–102.

w związku z określeniem sądu właściwego do rozpoznania skargi na czynności komornika, a po drugie co do dualizmu sądu w przypadku zastosowania art. 759 d.k.p.c. oraz innego sądu. W ten sposób ustawodawca uniknął problemu z dostępem do akt egzekucyjnych, jak i obawy przed odmiennymi rozstrzygnięciami obu sądów. Nowelizacja wprowadziła ścisłą współpracę pomiędzy prezesem sądu i sądem sprawującym nadzór judykacyjny, usprawniając przepływ informacji pomiędzy tymi podmiotami, a także umożliwiła im natychmiastowe reagowanie na stwierdzone naruszenia prawa¹⁵.

W uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano, że zmiana właściwości sądu w postępowaniu prowadzonym na podstawie skargi na czynności komornika jest kontynuacją koncepcji nadzoru nad komornikiem pomiędzy prezesem sądu a sądem sprawującym nadzór judykacyjny, co umożliwia przyspieszony przepływ informacji między podmiotami, szybkie reagowanie na naruszenia prawa, większą znajomość sądu o praktyce i uchybieniach danego komornika. Natomiast wprowadzone nowelizacją ograniczenie wyboru komornika do obszaru apelacji oraz ograniczenie przyjmowania spraw z wyboru wierzyciela odciąża sądy od znacznej liczby prowadzonych spraw egzekucyjnych. Jednocześnie obowiązującą od 8 września 2019 r. zasadą wnoszenia skarg na czynności do komornika sądowego zmniejszono bezpośredni dostęp dłużnika do sądu¹⁶.

Nowelizacja przepisu art. 767 k.p.c. uwzględnia także zmiany zawarte w art. 269 k.p.c. i jest bardzo dobrze połączona ze zmianą ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁷. Ustawodawca stworzył nowy model rozpoznawania spraw egzekucyjnych przez sądy rejonowe, w których Minister Sprawiedliwości utworzył bądź utworzy wyspecjalizowane wydziały egzekucyjne. Wydziały te mają uprawnienia do przekazywania spraw egzekucyjnych należących do właściwości sądu rejonowego, w którym nie utworzono wydziału egzekucyjnego, innemu sądowi, w którym wydział ten utworzono. Zgodnie z powyższym sądem właściwym do rozpoznania skargi na czynności komornika ze względu na siedzibę komornika jest sąd, przy którym działa dany komornik. Zasięg

15 Druk sejmowy VIII kadencji Sejmu nr 1582, www.sejm.gov.pl.

16 *Ibidem*, s. 778.

17 Dz.U. z 2018 r., poz. 23 ze zm., dalej: u.s.p.

terytorialny wydziałów egzekucyjnych w niektórych sądach rejonowych będzie obejmował obszar kilku sądów rejonowych i działających przy nich komorników. W tym miejscu należy wskazać przepis art. 297 pkt 1 ustawy o komornikach sądowych (dalej u.k.s.), który stanowi, że w przypadku przekazania jednemu sądowi rejonowemu rozpoznania spraw egzekucyjnych z obszaru właściwości lub części właściwości innych sądów rejonowych wszczęte i niezakończone postępowania toczące się przed sądem rejonowym, w którym nie utworzono wydziału egzekucyjnego, a które należałyby do właściwości wydziałów egzekucyjnych, są nadal prowadzone przez właściwy dotąd sąd rejonowy. W związku z powyższym wszczęte i niezakończone postępowania ze skargi na czynności komornika toczące się w sądzie rejonowym będą nadal prowadzone przez ten sąd¹⁸.

Wprowadzone na mocy nowelizacji przepisów zmiany mają na celu utworzenie struktury profesjonalnych i wyspecjalizowanych w tematyce egzekucyjnej wydziałów sądów rejonowych na wzór modelu sądów gospodarczych. Wydziały egzekucyjne będą rozpatrywały skargi na czynności komornika, a także sprawowały nadzór w trybie przepisu art. 759 § 2 k.p.c.¹⁹

W obecnym stanie prawnym ustawodawca dodał przepis art. 767 § 3¹ k.p.c. umożliwiający złożenie skargi na czynności komornika na urzędowym formularzu, który komornik jest obowiązany doręczyć dłużnikowi, stronom i uczestnikom. Wzór formularza określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 listopada 2018 r. w sprawie określania wzoru i sposobu udostępniania urzędowego formularza skargi na czynności komornika, wydane na podstawie delegacji ustawowej wynikającej z przepisu art. 767 § 3¹ k.p.c. Minister określił ustawowe wymogi dla tego pisma – musi ono zawierać pouczenia dotyczące sposobu wypełnienia druku, wniesienia pisma i skutków niedostosowania się do wymagań ustawowych, a także konieczności udostępniania formularza skargi w siedzibach sądów, kancelariach komorniczych oraz internecie z możliwością edytowania druku²⁰.

18 M. Lewandowski, *op. cit.*, s. 778–779.

19 A. Cudak, [w:] *Analiza i ocena ustawy o komornikach sądowych oraz ustawy o kosztach komorniczych*, A. Marciniak (red.), Sopot 2018.

20 *Ibidem*, s. 780.

Kontynuując rozważania, nadal istnieje możliwość złożenia skargi na piśmie lub w przypadkach przewidzianych w ustawie ustnie do protokołu (art. 870 i 986 k.p.c.). Jednak ustawodawca ułatwił skarżącym możliwość dokonania tej czynności. Po drugie formularz ma również przyspieszyć postępowanie egzekucyjne²¹. Zostanie ten cel spełniony w ten sposób, że formularz ułatwi skarżącym prawidłowe sformułowanie skargi, ujęcie wszystkich niezbędnych elementów jej treści, sformułowanie żądania i załączenie wymaganych załączników. W tej sytuacji znacznie zmniejsza się prawdopodobieństwo błędnego sformułowania skargi i potrzeby wzywania do uzupełnienia jej braków formalnych. Złożenie skargi na urzędowym formularzu spowoduje, iż sąd może przystąpić od razu do jej rozpoznania, bez potrzeby podejmowania dodatkowych czynności w postaci wzywania do uzupełnienia braków formalnych²².

Niezachowanie przez skarżącego złożenia skargi na formularzu urzędowym nie wywołuje negatywnych skutków prawnych, czyli odrzucenia skargi. To skarżący wybiera, czy składa skargę na formularzu, czy sam formuluje treść skargi. Novum to ma na celu ułatwić stronom realizację swoich praw w postępowaniu egzekucyjnym. W dobie popularności różnego rodzaju formularzy występujących w obrocie cywilnoprawnym, gospodarczym i administracyjnym formularze w postępowaniu egzekucyjnym wypełniają lukę, jaka dotychczas funkcjonowała, i wpisują się w ogólną tendencję. Formularze pism i wniosków popularyzowane są przez różne podmioty, m.in. przez Ministerstwo Cyfryzacji na portalu obywatel.gov.pl czy Ministerstwo Rozwoju na portalu biznes.gov.pl²³.

Obowiązująca od 1 stycznia 2019 r. nowelizacja przepisów zobowiązała komorników do doręczenia formularzy skargi na czynności komornika. I tak według przepisu art. 767 § 3³ k.p.c. komornik doręcza urzędowy formularz skargi dłużnikowi przy pierwszej czynności egzekucyjnej oraz stronom i uczestnikom obecnym podczas czynności dokonywanej poza kancelarią, chyba że czynność ta podlega zaskarżeniu skargą w formie ustnej. Po pierwsze komornik doręcza formularz skargi dłużnikowi,

21 D. Olczak-Dąbrowska, *Skarga na czynności komornika – efektywny instrument nadzoru judykacyjnego czy narzędzie blokowania egzekucji przez dłużników?*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2014, s. 34.

22 A. Gajewski, P. Dzienis, *op. cit.*

23 <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi3damrqhe4tona>.

gdy jest on obecny lub nieobecny, przy dokonaniu pierwszej czynności. Po drugie stronom (także ponownie dłużnikowi) i uczestnikom podczas czynności dokonywanych poza kancelarią. Zastosowanie zasady konieczności doręczania wszystkim uczestnikom postępowania obecnym podczas czynności wykonywanej poza kancelarią urzędowego formularza skargi spowodowało wzrost liczby skarg wnoszonych na czynności komornika i efektem tego jest znaczne spowolnienie egzekucji sądowej. Doktryna uznaje to rozwiązanie za nieracjonalne, naruszające interesy stron postępowania oraz nadmiernie chroniące interesy dłużnika²⁴. Komornik nie może doręczyć formularza skargi tylko i wyłącznie wierzycielowi i dłużnikowi, w sytuacji gdy mamy znaczną liczbę uprawnionych do złożenia skargi na czynności komornika²⁵.

W dawnym brzmieniu przepisu art. 767 Kodeksu postępowania cywilnego przepis nie precyzował formy skargi na czynności komornika i dlatego pojawiało się wiele sporów na tym tle. F. Zedler uważał, że skarga na czynności komornika musi być złożona na piśmie. Inny pogląd prezentowali E. Wengerek i J. Jankowski, którzy uważali, że skarga na czynności komornika może być złożona pisemnie lub ustnie, powołując się przy tym na przepis art. 760 § 1 d.k.p.c. stanowiący, że wnioski i oświadczenia w postępowaniu egzekucyjnym składa się na piśmie bądź ustnie do protokołu. Częściowe rozwiązanie przyniosła nowelizacja z 2 lipca 2004 r.²⁶, dodając art. 767 § 3 k.p.c., który stanowił, że skarga na czynności komornika powinna spełniać wymagania pisma procesowego.

Od momentu nowelizacji z 10 lipca 2015 r., obowiązującej od 8 września 2016 r., został wprowadzony dualizm we wnoszeniu skarg, gdyż w przypadku postępowań egzekucyjnych wszczętych przed 8 września 2016 r. skargi wносиło się w dotychczasowym trybie, czyli do sądu, co wynikało z przepisu art. 21 ust. 1, który wprowadzał, że przepisy ustaw zmienianych w art. 2 i art. 3 k.p.c., w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się do postępowań wszczętych po wejściu w życie niniejszej ustawy. Natomiast skargi w sprawach egzekucyjnych wszczętych po 8 września 2016 r. wносиło się, zgodnie z art. 767 § 5 k.p.c., do komornika

24 I. Kunicki, *op. cit.*, s. 101–102.

25 <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi3damrqhe4tona>.

26 Dz.U. nr 172, poz. 1804.

sądowego, który dokonał zaskarżonej czynności lub zaniechał jej dokonania, a nie jak wcześniej do sądu. Dotychczasowa zasada została odwrócona. Skargę wnosi strona, której prawo zostało przez czynność komornika naruszone bądź zagrożone, w terminie tygodniowym od dnia dokonania czynności; w innych przypadkach – od dnia zawiadomienia o dokonaniu czynności strony lub osoby, której prawo zostało przez czynność komornika naruszone bądź zagrożone, a w braku zawiadomienia – od dnia powzięcia wiadomości przez skarżącego o dokonanej czynności²⁷.

Dotychczasowy tryb wnoszenia skargi do sądu był niespójny z przepisem art. 767² § 1 k.p.c., który stanowił, że sąd powinien rozpoznać skargę w terminie tygodniowym od dnia jej wpływu do sądu lub uzupełnienia braków formalnych. Podejmowane czynności takie jak przesłanie odpisu skargi komornikowi, sporządzenie uzasadnienia przez komornika i złożenie dokumentów w sądzie powodowały, że zachowanie terminu siedmiodniowego, tj. instrukcyjnego, nie było możliwe.

Ponadto nowelizacja z 1 stycznia 2019 r. wprowadziła znaczącą zmianę dotyczącą aspektów finansowych na etapie wniesienia skargi, a także rozstrzygnięcia o kosztach postępowania skargowego. Wdrażając postulat zwiększenia dostępności skargi na czynności komornika, ustawodawca obniżył opłatę sądową od skargi. W przepisie art. 50 pkt 1 ustawy z 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych²⁸ wskazano nową wysokość opłaty, tj. opłaty stałej od skargi na czynności komornika, w kwocie 50 zł (art. 25 ust 1 k.s.c.u.). Zgodnie z art. 52 ust. 1 ustawy o kosztach komorniczych nowe przepisy nie mają zastosowania do postępowań wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, natomiast mają zastosowanie przepisy dotychczasowe. Ta regulacja intertemporalna oznacza, że niższa opłata od skargi na czynności komornika obowiązywać będzie w sprawach, w których postępowanie egzekucyjne wszczęte zostało dopiero po 1 stycznia 2019 r. Skargi składane w postępowaniach egzekucyjnych będących w toku podlegają opłacie w dotychczasowej wysokości 100 zł. Taka interpretacja jest zbieżna z rezultatem wykładni art. 21 ust. 1 ustawy z 10 lipca 2015 r. o zmianie

27 A. Gajewski, P. Dzienis, *op. cit.*

28 Dz.U. z 2018 r., poz. 770; dalej jako: k.k.u.

ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w odniesieniu do trybu składania skarg oraz brzmieniem art. 149 ust. 2 k.s.c.u.

Kontrowersyjną zmianą jest wprowadzony przepis art. 767, w którym dodano § 6. Sąd może obciążyć komornika kosztami postępowania wywołanego skargą w przypadku stwierdzenia oczywistego naruszenia prawa przez komornika. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie stronom oraz komornikowi. W uzasadnieniu rządowego projektu ww. novum słusznie stwierdzono, że obciążenie komornika sądowego kosztami postępowania skargowego skłoni komorników sądowych do większej odpowiedzialności za dokonywane czynności. Ustawodawca pozbył się tym samym sytuacji, w której w momencie uwzględnienia skargi na czynności komornika dokonane z naruszeniem prawa, przy braku odpowiedzialności stron, uczestnik zmuszony był do ponoszenia kosztów postępowania skarżącemu, a komornik nie ponosił żadnej sankcji²⁹.

W konsekwencji według wprowadzonych zmian to komornik odpowiada za wynik sprawy, w której to sąd orzeka o zasadności skargi. Sąd fakultatywnie obciąża komornika kosztami postępowania wywołanego skargą w następujących przypadkach:

- » przy uwzględnieniu skargi na dokonanie czynności lub zaniechanie dokonania czynności,
- » przy stwierdzeniu oczywistego naruszenia prawa przez komornika,
- » gdy przemawiają za tym okoliczności sprawy.

Sąd ostatecznie decyduje, kto ponosi koszty postępowania wywołanego skargą³⁰.

Powyższe rozwiązanie jest skorelowane z postanowieniami § 5 komentowanego przepisu, zgodnie z którym skargę wnosi się do komornika, a ten będzie miał możliwość jej uwzględnienia bez przekazywania akt do sądu. Wskazano, że obciążenie komornika kosztami postępowania będzie miało miejsce jedynie w szczególnych przypadkach, w których komornik, znając stanowisko stron i mając możliwość skorygowania swoich działań, nie skorzysta z tej możliwości.

²⁹ M. Lewandowski, *op. cit.*, s. 782.

³⁰ A. Cudak, *op. cit.*, s. 560.

Kontrowersyjny jest tylko fakt, że komornik sądowy jest funkcjonariuszem publicznym w zakresie dokonywanych czynności egzekucyjnych, a wprowadzanie konstrukcji innych niż ogólne reguły odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych za działanie lub zaniechanie sprzeczne z prawem jest niedopuszczalne. Nie można stosować wobec organu postępowania rozwiązań znajdujących odniesienie do stron postępowania.

3. Oszacowanie ruchomości. Zastrzeżenie do oszacowania jako szczególny środek prawny w postępowaniu egzekucyjnym

Artykuł 853 k.p.c. został zmieniony przez art. 261 pkt 22 ustawy o komornikach sądowych. Szeroki zakres zmian dotyczy:

- 1) wskazania chwili oszacowania wartości nieruchomości (§ 1 i § 5),
- 2) szacowania wartości ruchomości na podstawie opinii biegłego,
- 3) nowego środka zaskarżenia, jakimi są zastrzeżenia do oszacowania (§ 2 i § 3),
- 4) formy, w jakiej dokonuje się oszacowania (§ 1 i § 5)³¹.

Nowelizacja wprowadza w art. 853 § 4 k.p.c. obligatoryjne przypadki wydania opinii przez biegłego w sytuacji, gdy:

- » zostaną wniesione zastrzeżenia do oszacowania dokonanego przez komornika,
- » wartość zajętej ruchomości według szacunku komornika przekracza kwotę 25 tys. zł,
- » komornik uzna, że należy wezwać biegłego.

Jeżeli oszacowanie ruchomości nie jest możliwe przy dokonaniu zajęcia, komornik w późniejszym terminie dokona określenia wartości przedmiotu, po sporządzeniu protokołu zajęcia³².

Zgodnie z nowym brzmieniem przepis art. 853 § 2 k.p.c. stanowi, że zastrzeżenia do oszacowania wartości dokonanego przez komornika

³¹ H. Pietrkowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniach grupowych. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, T. Zembruski (red.), Warszawa 2020, s. 1618.

³² *Ibidem*, s. 1619.

wnosi się komornikowi do protokołu przy zajęciu ruchomości, a gdyby nie było to możliwe – w terminie trzech dni od dnia doręczenia odpisu protokołu zajęcia. W razie wniesienia zastrzeżeń komornik zamieszcza w protokole zajęcia wzmiankę o ich treści i wyznacza biegłego. Jest to specyficzny środek zaskarżenia. Krótki termin zaskarżenia wynika z tego, że komornik sądowy musi mieć możliwość dokonania oceny i ewentualnej korekty oszacowania przy pomocy biegłego bez negatywnego wpływu na szybkość postępowania egzekucyjnego³³.

Legitymację do złożenia zastrzeżeń do oszacowania mają dłużnik i wierzyciel (także ten, na którego rzecz dokonano ponownego zajęcia na podstawie art. 851 k.p.c.) jako podmioty bezpośrednio zainteresowane właściwym oszacowaniem wartości przedmiotu egzekucji, jak i na zasadach ogólnych prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich i organizacja pozarządowa oraz inne podmioty legitymowane do udziału w postępowaniu w charakterze strony w znaczeniu formalnym.

Zastrzeżenia mogą być zgłoszone ustnie do protokołu zajęcia, a po terminie zajęcia na piśmie lub ustnie do protokołu (art. 760 § 1 k.p.c.).

Zdaniem D. Zawistowskiego skarga z przepisu art. 853 § 2 k.p.c. nie ma charakteru skargi na czynności komornika, wnosi się ją do komornika, ale nie podlega rozpoznaniu przez sąd. Komornik ma jedynie obowiązek wezwać biegłego w celu oszacowania ruchomości³⁴.

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 7 maja 1957 r.³⁵ przyjął stanowisko, że stronom przysługuje prawo podnoszenia zarzutów nie tylko w dniu zajęcia ruchomości, lecz także w dniu licytacji, ponieważ komornik nie uprzedza dłużnika o zamierzonym zajęciu ruchomości. Dlatego może się zdarzyć, że dłużnik zostanie pozbawiony swoich praw, tj. złożenia zarzutów.

Obecna nowelizacja wprowadza możliwość kwestionowania szacowania ruchomości dokonanego przez komornika poprzez wniesienie zastrzeżeń do protokołu lub w terminie trzech dni od doręczenia odpisu protokołu zajęcia. Jeżeli dłużnik wniesie zastrzeżenia, komornik musi uczynić wzmiankę w protokole o jego treści i wyznaczyć biegłego

33 <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damrt-gyztemzoobqxlrvgaytaobty3a>.

34 D. Zawistowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, LEX, H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), t. IV, Warszawa 2014, s. 358.

35 2 CR 404/56, OSN 1958, nr 1, poz. 30.

do oszacowania ruchomości³⁶. Konsekwencją złożonego zastrzeżenia do oszacowania wartości ruchomości jest jedynie powołanie biegłego do celu określenia wartości zajętych ruchomości. Oszacowanie nie może być kwestionowane w formie skargi na czynności komornika.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę jeszcze na przepis art. 845 § 2³ k.p.c., który stanowi, że w przypadku złożenia przez osobę trzecią skargi na zajęcie miesięczny termin do wniesienia powództwa, o którym mowa w art. 841 § 1 k.p.c., zaczyna biec dla tej osoby od dnia doręczenia jej postanowienia oddalającego skargę. Jeżeli komornik dokona czynności z naruszeniem przepisów prawa, osoba trzecia ma prawo bronić swoich praw w drodze skargi na czynności komornika. Jednak gdy czynność komornika naruszy prawa podmiotowe osoby trzeciej, to ta osoba może wytoczyć powództwo przeciwegzekucyjne. Przez co dualizm został zachwiany.

4. Badanie przedawnienia roszczenia w postępowaniu egzekucyjnym

Na mocy ustawy nowelizującej z 4 lipca 2019 r. do przepisu art. 797 dodano § 1¹, który odnosi się do sytuacji, gdy z treści tytułu wykonawczego można ustalić, że termin przedawnienia roszczenia objętego tytułem upłynął. Zgodnie z wprowadzoną zmianą wierzyciel ma obowiązek dołączenia do wniosku o wszczęcie egzekucji dokumentu stwierdzającego, że nastąpiło przerwanie biegu przedawnienia i roszczenie może być egzekwowane przez komornika. Brak jest uzasadnienia projektu tego przepisu w projekcie nowelizacji z 4 lipca 2019 r.³⁷

W związku z powyższym wprowadzony nowy paragraf do wspomnianego artykułu narusza nadrzędną zasadę postępowania egzekucyjnego – zasadę dyspozytywności wyrażoną w przepisie art. 804 k.p.c.,

³⁶ A. Cudak, *op. cit.*, s. 564.

³⁷ M. Muliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniach grupowych. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, T. Zembruski (red.), Warszawa 2020, s. 1489.

który stanowi, że organ egzekucyjny nie jest uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. W poprzednio obowiązującym stanie prawnym istniał podział na postępowanie rozpoznawcze i postępowanie egzekucyjne, dzięki temu zagadnienie materialnoprawne podlegało rozpoznaniu w procesie sądowym wszczętym powództwem egzekucyjnym³⁸.

Na gruncie przytoczonych wyżej przepisów komornik sądowy jest więc obecnie uprawniony do ograniczonego rozstrzygnięcia o dopuszczalności egzekucji – tj. rozstrzygnięcia o niedopuszczalności egzekucji ze względu na wynikający z treści tytułu wykonawczego nieprzerwany wpływ terminu przedawnienia.

Po pierwsze komornik rozpatruje, czy z treści tytułu wykonawczego wynika, że upłynął termin przedawnienia. Jeżeli na podstawie analizy treści tytułu wykonawczego komornik stwierdzi, iż termin przedawnienia upłynął, to sprawdza, czy wierzyciel załączył do wniosku dokument, z którego wynika, że doszło do przerwania biegu przedawnienia. Po drugie komornik bada również, czy z załączonego przez wierzyciela dokumentu wynika, że doszło do przerwania biegu przedawnienia. Jego kompetencja w tym zakresie ma charakter wyłączny – w obecnym stanie prawnym nie ma więc już możliwości pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego w drodze powództwa opozycyjnego wytoczonego z uwagi na przedawnienie roszczenia³⁹.

Warty podkreślenia jest fakt, że w przeciwieństwie do sędziów komornicy sądowi nie są niezawisli w sprawowaniu swego urzędu. Zgodnie z przepisem art. 2 ust. 2 ustawy o komornikach sądowych jednoznacznie wynika, że komornicy podlegają nadzorowi sądu oraz nadzorowi odpowiedzialnemu prezesa sądu rejonowego, przy którym działa dany komornik. Ponadto w toku orzekania komornik sądowy nie podlega jak sędzia jedynie konstytucji i ustawom, lecz powinien kierować się również, jak wskazuje przepis art. 2 ust. 3 ustawy o komornikach sądowych, dobrem wymiaru sprawiedliwości oraz interesem publicznym. Wypada w tym miejscu przypomnieć, że w świetle orzecznictwa Trybunału

³⁸ *Ibidem*, s. 1490.

³⁹ M. Łochowski, *Komentarz do art. 825*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, T. Szancilo (red.), Warszawa 2019.

Konstytucyjnego sprawować wymiar sprawiedliwości w RP mogą tylko osoby, które prawo wyposażyła w przymiot niezawisłości⁴⁰.

Ustawodawca na mocy dodanego przepisu przeprowadził dalszą zmianę struktury postępowania egzekucyjnego w ten sposób, że dodał przepis art. 782¹ k.p.c. oraz zmienił treść przepisów art. 804 i 825 k.p.c. Tym samym wprowadził obowiązkowe badanie z urzędu kwestii przedawnienia w postępowaniu klauzulowym oraz w postępowaniu egzekucyjnym⁴¹.

W następstwie wprowadzonej zmiany sytuacja wierzyciela uległa pogorszeniu. Niedopełnienie obowiązku poprzez nieprzedłożenie przez gestora postępowania wymaganego dokumentu poświadczającego przerwanie biegu przedawnienia spowoduje obligatoryjne wydanie przez komornika postanowienia na podstawie przepisu art. 825 § 1¹ k.p.c. o umorzeniu postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela. Ustawodawca pozbył się w ten sposób instytucji zwrotu wniosku w sytuacji wystąpienia braku formalnego.

Wykładnia językowa przepisu art. 797 § 1¹ k.p.c. potwierdza, że organ egzekucyjny z urzędu uwzględni przedawnienie, gdy wynika ono z treści tytułu wykonawczego, tzn. można ustalić z niego datę, od której rozpoczął bieg. Przepis ten nie może być interpretowany rozszerzająco. Komornik nie może analizować na przykład dokumentów przedłożonych przez dłużnika. Na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. dłużnik może wnieść powództwo opozycyjne w ramach obrony swoich praw⁴².

5. Ustawa o kosztach sądowych

Ustawa o kosztach komorniczych zastąpiła obowiązującą do 31 grudnia 2018 r. ustawę o komornikach sądowych i egzekucji oraz wprowadziła zasady finansowania egzekucji sądowej. Wskazana ustawa wprowadziła także nowe pojęcie – **koszty komornicze**. Obejmują one wydatki komornika sądowego poniesione w toku prowadzonego postępowania

⁴⁰ Wyrok TK z 24 października 2007 r., SK 7/06, publ. LEX; wyrok TK z 13 marca 2012 r., P 39/10, publ. LEX.

⁴¹ M. Muliński, *op. cit.*, s. 1490.

⁴² *Ibidem*, s. 1491.

egzekucyjnego, innego postępowania albo dokonywania innych czynności oraz opłaty komornicze⁴³.

Przepis art. 39 ust. 1 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji obowiązującej do 31 grudnia 2018 r. stanowił, że komornikowi należy się zwrot wydatków gotówkowych poniesionych w toku egzekucji tylko w zakresie określonym ustawą. Wskazana norma powodowała liczne problemy interpretacyjne związane z wydatkami ponoszonymi przy wykonywaniu innych czynności.

W rozdziale 2 zatytułowanym „Wydatki” ustawa o kosztach komorniczych usystematyzowała zagadnienia związane z wydatkami ponoszonymi przez komornika w związku z prowadzoną egzekucją świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, egzekucją w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej, ale także wykonaniem zabezpieczenia czy innymi czynnościami, np. doręczeniem korespondencji.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami komornikowi przysługuje zwrot wydatków:

- 1) niezbędnych,
- 2) poniesionych w toku postępowania lub w trakcie innych czynności,
- 3) wyłącznie w zakresie określonym ustawą.

Usunięto zwrot wydatki „gotówkowe”, gdyż w praktyce komornik dokonuje zapłaty wydatków w formie bezgotówkowej, tj. przelewem⁴⁴.

Ustawodawca w ustawie o kosztach komorniczych wprowadził w przepisie art. 6 u.k.k. katalog wydatków komornika, który uzupełnia przepis art. 15 ust. 3 u.k.k. Przepis przyjął, że komornikowi przysługuje zwrot poczynionych wydatków bez względu na to, czy utrwała on przebieg czynności na wniosek, czy z urzędu⁴⁵.

Na gruncie wprowadzonej ustawy w odniesieniu do zaliczek określono, że:

- » komornik ma obowiązek żądania zaliczki na poczet wydatków, a co za tym następuje komornik nie może odstąpić od wezwania strony do uiszczenia zaliczki oraz nie może podjąć czynności,

43 R. Fronczek, [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska (red.), Warszawa 2020, s. 1023.

44 *Ibidem*, s. 1039.

45 R. Fronczek, *op. cit.*, s. 1040.

- » komornik ma trzy obowiązki, tj. rozliczenia, zwrotu oraz informowania stron o aktualnym saldzie zaliczek.

Ten ostatni obowiązek, tzw. obowiązek informacyjny wierzyciela i dłużnika o aktualnym saldzie zaliczek i wydatków, nie występował w dotychczasowym stanie prawnym. Realizacja tego obowiązku powinna przybrać postać informowania strony w każdym piśmie kierowanym do stron⁴⁶.

Od 1 stycznia 2019 r. opłaty komornicze ujęte w rozdziale 3 u.k.k. stanowią odpowiednik opłat egzekucyjnych występujących w poprzednim stanie prawnym.

W ustawie o komornikach sądowych i egzekucji wysokość opłaty nie była jednolita – wynosiła w zależności od sposobu egzekucji:

- » 8% (w razie egzekucji z wynagrodzenia za pracę, rachunku bankowego, świadczenia z ubezpieczenia społecznego, niektórych zasiłków);
lub
- » 15% – przy pozostałych sposobach egzekucji (np. z rzeczy ruchomych).

Obecnie nie ma znaczenia, czy komornik wyegzekwował pieniądze z rachunku bankowego, wynagrodzenia za pracę czy w inny sposób – opłata jest jednolita i wynosi 10%.

Przepis art. 49 ust. 4 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji obowiązującej do 31 grudnia 2018 r. nakładał na dłużnika obowiązek zwrotu wierzycielowi opłaty należnej komornikowi. Przepis art. 30 u.k.k. eliminuje sytuacje, w których wierzyciele pochopnie wszczynaliby egzekucje lub inicjowaliby postępowania zmierzające do szykanowania dłużników. Niecelowe wszczęcie postępowania egzekucyjnego oznacza sytuację, w której w chwili wszczęcia postępowania egzekucyjnego czynności komornika nie mogłyby doprowadzić do zrealizowania obowiązku spłaty zobowiązania przez dłużnika, a wierzyciel przed złożeniem wniosku egzekucyjnego mógł się o tym dowiedzieć⁴⁷.

W przepisie art. 27 ustawy z 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych dłużnicy uzyskali możliwość dobrowolnej spłaty do komornika

46 W. Gajdura, [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska (red.), Warszawa 2020, s. 1080–1082.

47 Uzasadnienie uchwały SN z 8 marca 2013 r., III CZP 109/13, OSNC 2013/10, poz. 115.

zobowiązania w terminie jednego miesiąca. Wprowadzona nowelizacja przedstawia korzystniejsze warunki spłaty długu dla dłużnika, bo zamiast 10% opłaty stałej należnej komornikowi dłużnicy zapłacą tylko 3% (ale nie mniej niż 150 zł). Warunkiem skorzystania z wyżej wymienionej niższej opłaty jest to, aby:

- » dłużnik wpłacił pieniądze do rąk komornika albo na rachunek bankowy komornika;
- » wpłata dotyczyła całości lub części długu;
- » wpłata nastąpiła w terminie miesiąca od dnia doręczenia dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji.

Obniżona do 3% opłata dotyczy tylko tych wpłat, które zostały uregulowane komornikowi w terminie miesiąca od otrzymania zawiadomienia o wszczęciu egzekucji. Wpłaty dokonane później już tej uldze nie podlegają.

6. Regulacje intertemporalne

Rozległa regulacja intertemporalna zamieszczona w przepisach rozdziału 13 ustawy o komornikach sądowych oraz w przepisie art. 52 ustawy o kosztach komorniczych pojawiła się wraz z wprowadzonymi 1 stycznia 2019 r. nowymi przepisami dotyczącymi egzekucji sądowej oraz kosztów komorniczych.

Zgodnie z przepisem art. 298 ust. 1 u.k.s. przyjęto szereg norm kolizyjnych nawiązujących do stosowania przepisów wprowadzonych do Kodeksu postępowania cywilnego poprzez przepis art. 261 u.k.s. W art. 298 ust. 1 u.k.s. ustanowiono regułę, że do postępowań wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie ustawy o komornikach sądowych stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu nadanym ustawą o komornikach sądowych. Ta reguła kolizyjna różni się od typowych rozwiązań legislacyjnych stosowanych w przypadku zmian wprowadzanych w Kodeksie postępowania cywilnego. Do postępowań wszczętych i niezakończonych w dniu wejścia w życie ustawy zmieniającej stosuje się przepisy dotychczasowe.

Poprzednie rozwiązanie wprowadzające regułę nakazującą stosowanie do postępowań wszczętych przed nowelizacją przepisów wcześniej

obowiązujących zmodyfikowane zostało postanowieniami zawartymi w art. 298 ust. 2–6 u.k.s. odnoszącymi się do egzekucji prowadzonej w odniesieniu do ruchomości. W przypadku egzekucji z ruchomości wszczętej po dniu wejścia w życie nowelizacji stosuje się nową ustawę o komornikach sądowych. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, iż przepis ust. 2 mówi nie o wszczęciu postępowania egzekucyjnego, lecz o wszczęciu egzekucji. Za datę wszczęcia egzekucji z danego składnika majątku ruchomego dłużnika uznaje się dzień zajęcia. Innym słowy do egzekucji zainicjowanych wcześniej stosuje się przepisy dotychczasowe. Natomiast w odniesieniu do postępowań egzekucyjnych będących w toku, a co do których została wszczęta egzekucja z ruchomości po dniu wejścia w życie ustawy o komornikach sądowych, mają zastosowanie nowe przepisy zgodnie z art. 298 ust. 2 u.k.s.⁴⁸

Wprowadzone w ustawie o komornikach sądowych regulacje dotyczące stosowania reguły aktualizacji w postępowaniach egzekucyjnych są bardzo dobrym rozwiązaniem. Jednakże w odniesieniu do prawa procesowego cywilnego zmiany wprowadzone przez ustawę o komornikach sądowych i ustawę o kosztach komorniczych powodują problemy interpretacyjne. Pierwsza ustawa przyjmuje regułę aktualizacji, a druga regułę kontynuacji – w odniesieniu do spraw wszczętych po jej wejściu⁴⁹. Dla przykładu przepis art. 261 pkt 38 u.k.s. wprowadził nowe brzmienie przepisu art. 1027 § 1 i § 2 k.p.c. Zatem odpis planu podziału doręcza się dłużnikowi, osobom uczestniczącym w podziale oraz innym osobom, które zgłosiły swój udział, a ich należności nie zostały uwzględnione w podziale. W § 2 wprowadzona została zmiana, że zarzuty przeciwko planowi podziału wnosi się do organu egzekucyjnego, który go sporządził, w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia tego planu.

Przepisy wprowadzające są mało klarowne i powodują problemy interpretacyjne, nie tylko wśród komorników. Przepisy odnoszące się do Kodeksu postępowania cywilnego powinny być wprowadzone zgodnie z regułą aktualizacji i na pewno ograniczyłyby to znacznie chaos, który zapanował w już toczących się postępowaniach egzekucyjnych.

48 M. Walasik, *Regulacje intertemporalne w nowych ustawach komorniczych*, [w:] *Analiza i ocena ustawy o komornikach sądowych oraz ustawy o kosztach komorniczych*, A. Marciniak (red.), Sopot 2018, s. 35.

49 *Ibidem*, s. 41.

7. Podsumowanie

W konkluzji powyższych rozważań należy przyjąć, że zmiany wprowadzone ustawą, która weszła w życie 1 stycznia 2019 r., są kontynuacją realizowanego od kilku lat założenia ustawodawcy ułatwiania składania skarg na czynności komorników oraz uproszczenia procedury rozpoznawania tych skarg, a także odłączenia z ustawy o komornikach sądowych odrębnej ustawy o kosztach komorniczych.

Wdrożenie nowych rozwiązań powoduje wzrost szybkości i skuteczności postępowania egzekucyjnego, a więc przybliża osiągnięcie jego podstawowych celów.

Ważna jest także zasada składania skarg bezpośrednio do komornika, który po nieuwzględnieniu skargi następnie przesyła ją oraz uzasadnienie skarżonej czynności wraz z aktami sprawy egzekucyjnej sądowi bez potrzeby zwracania się przez sąd o powyższe czynności.

Kwestią sporną jest na pewno to, czy większa dostępność stron do skargi na czynności komornika nie utrudnia postępowania egzekucyjnego.

Zmiana w zakresie właściwości sądu, którą zrobił ustawodawca, ma też odniesienie do istotnej zmiany w strukturze sądów powszechnych, tj. wyodrębnienia wydziałów egzekucyjnych. Wydziały te mają rozpatrywać sprawy z zakresu postępowania egzekucyjnego.

W doktrynie wiele wątpliwości spowodował wprowadzony przez ustawodawcę przepis dotyczący odpowiedzialności materialnej komorników za wynik postępowania wywołanego wniesioną skargą. Wprowadzenie takiego rozwiązania jest novum w zakresie środków zaskarżenia. W tym miejscu należy podkreślić, że jest to kolejna kwestia sporna, czy komornik sądowy jako organ reprezentujący Skarb Państwa powinien ponosić odpowiedzialność finansową.

Nowelizacja przepisów z 1 stycznia 2019 r. może być dopiero oceniona po kilku latach stosowania przepisów i wypracowania pewnych stanowisk w sądowym postępowaniu egzekucyjnym.

Bibliografia

Literatura

- Cudak A., [w:] *Analiza i ocena ustawy o komornikach sądowych oraz ustawy o kosztach komorniczych*, A. Marciniak (red.), Sopot 2018.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, A. Zieliński (red.), t. II, Warszawa 2006.
- Gajdura W., [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska (red.), Warszawa 2020.
- Lewandowski M., [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska (red.), Warszawa 2020.
- Muliński M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniach grupowych. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, T. Zembruski (red.), Warszawa 2020.
- Olczak-Dąbrowska D., *Skarga na czynności komornika – efektywny instrument nadzoru judykacyjnego czy narzędzie blokowania egzekucji przez dłużników?*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2014.
- Pietrzkowski H., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniach grupowych. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, T. Zembruski (red.), Warszawa 2020.
- Szczurek Z., [w:] *Egzekucja sądowa w prawie polskim*, Z. Szczurek (red.), Sopot 2015.
- Walasik M., *Regulacje intertemporalne w nowych ustawach komorniczych*, [w:] *Analiza i ocena ustawy o komornikach sądowych oraz ustawy o kosztach komorniczych*, A. Marciniak (red.), Sopot 2018.
- Wengerek E., *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972.
- Zawistowski D., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, LEX, H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), t. IV, Warszawa 2014.

Czasopisma

Gajewski A., Dzienis P., *Skarga na czynności komornika po nowelizacji wchodzącej w życie 1.1.2019 r.*, „MOP 2018”, nr 20.

Źródła internetowe

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrrhaydmmbobqxlrugi3teobrg42q>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrrhaydkojoobqxlrugi3tgmzvgi2a>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrrhaydkojoobqxlrugi3tgmzv42q>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrtgyztemzoobqxlrvgaytanzygu3a>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

<https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrqhe4tona>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi-3damrtgyztemzoobqxlrvgaytaobtgy3a>, dostęp: 20 listopada 2019 r.

Orzecznictwo

Wyrok TK z 24 października 2007 r., SK 7/06, publ. LEX.

Wyrok TK z 13 marca 2012 r., P 39/10, publ. LEX.

2 CR 404/56, OSN 1958, nr 1, poz. 30.

Uzasadnienie uchwały SN z 8 marca 2013 r., III CZP 109/13, OSNC 2013/10, poz. 115.

Michał P. Ziemiak¹

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID ID: 0000-0001-8543-9458

FAKTURA W PRAWIE I POSTĘPOWANIU CYWILNYM. UWAGI NA TLE ORZECZNICTWA SĄDOWEGO

ABSTRACT

Invoices in the civil law and civil proceedings. Remarks in the context of jurisprudence

The article discusses the significance of invoices (and, additionally, other similar documents) in the Polish civil law and civil proceedings, especially within the framework of the Polish Civil Code and the Polish Code of Civil Procedure.

The basis for analysis included in the study is a vast jurisprudence of Polish courts, including the Polish Supreme Court. Firstly, the study indicates, in a brief overview, the characteristics of an invoice on the grounds of tax law – its definition and basic types. Second part of the paper is devoted to multiple applications of an invoice in the light of the Polish Civil Code regulations, such as an receipt, an acknowledgement of a debt or a warranty certificate. Detailed deliberations consider the quite complicated relation of an invoice with a contract,

¹ Doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Ubezpieczeniowego i Medycznego UMK w Toruniu, radca prawny, sędzia OSD przy OIRP w Toruniu.

e.g. the influence of an invoice on the contents of a contract. Further applications of an invoice in the civil proceedings are also discussed: considering a general issue of invoices as evidence (and their evidential value), with special emphasis put on payment orders (Art. 485 of the Polish Code of Civil Procedure). The court may issue a payment order if the claimant seeks a pecuniary claim or other fungibles and the facts supporting the claims sought are demonstrated by e.g. a bill accepted by a debtor, a payment request or a debtor's written acknowledgement of debt. Since invoices may be considered as the aforementioned bills or acknowledgements, certain remarks are made in this scope. The article closes with a brief summary of its contents.

Keywords: invoice, civil law, civil proceedings, the Polish Civil Code, the Polish Code of Civil Procedure, value added tax (VAT)

Słowa kluczowe: faktura, prawo cywilne, postępowanie cywilne, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego, podatek od towarów i usług (VAT)

Wprowadzenie

Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług² definiuje fakturę jako dokument w formie papierowej lub w formie elektronicznej zawierający dane wymagane ustawą i przepisami wydanymi na jej podstawie³. Z perspektywy prawa podatkowego faktura jest jednym z podstawowych dokumentów księgowych, zawierających informacje o konkretnej transakcji (sprzedaży towaru lub świadczeniu usługi) i potwierdzających jej zaistnienie. Z kolei w prawie cywilnym, zarówno materialnym, jak i procesowym, od lat przypisuje się fakturze oraz podobnym do niej dokumentom (np. notom odsetkowym czy potwierdzeniom sald) wiele znaczeń. Inaczej mówiąc, sam fakt wystawienia bądź podpisania faktury

² Powinno być: T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 106 ze zm. (dalej jako „ustawa o VAT”).

³ Zob. art. 2 pkt 31. Jednocześnie pkt 32 te same ustawy definiuje fakturę elektroniczną jako fakturę w formie elektronicznej wystawioną i otrzymaną w dowolnym formacie elektronicznym, np. PDF – zob. więcej J. Matarewicz, *Ustawa o podatku od towarów i usług. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019 (komentarz do art. 2). Odnośnie do różnic pomiędzy definicjami faktury papierowej i elektronicznej zob. A. Bartosiewicz, *VAT. Komentarz*, wyd. XIII, LEX 2019 (komentarz do art. 2, pkt 96–103).

może skutkować zmianą sytuacji prawnej stron umowy czy to w zakresie przysługującym im uprawnień, czy też dochodzenia roszczeń.

Jednakże – pomimo kapitalnego znaczenia dla obrotu cywilnoprawnego – do dzisiaj nie powstało opracowanie, w którym udałoby się zebrać uwagi odnoszące się właśnie do faktur VAT, zwłaszcza w kontekście przepisów Kodeksu cywilnego⁴ oraz Kodeksu postępowania cywilnego⁵. Stąd celem niniejszego artykułu jest próba uporządkowania wiedzy we wskazanym zakresie, mając na uwadze w szczególności dość bogaty dorobek krajowego orzecznictwa. Artykuł podzielono na cztery części. Pierwsza część stanowi wprowadzenie, druga poświęcona została zagadnieniom materialnoprawnym, trzecia zaś proceduralnym. Opracowanie zamknięto zwięzłym podsumowaniem.

Uwagi ogólne

Jak już wspomniano, z punktu widzenia prawa podatkowego faktura dokumentuje zaistnienie transakcji, a jej obligatoryjna treść określona została art. 106e ustawy o VAT. Co do zasady faktury wystawia się nie później niż 15. dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym dokonano dostawy towaru lub wykonano usługę, co najmniej w dwóch egzemplarzach, z których jeden otrzymuje nabywca, a drugi zachowuje w swojej dokumentacji podatnik dokonujący sprzedaży. Trzeba także pamiętać, że obok faktur VAT (wystawianych w transakcjach pomiędzy przedsiębiorcami) wyróżniamy też faktury imienne, a więc dokumenty stanowiące dowód dokonania transakcji pomiędzy osobą fizyczną, która nie dokonuje jej w ramach prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej lub zawodowej, a przedsiębiorcą⁶. Ponadto wyróżniamy m.in. następujące rodzaje faktur VAT:

- » uproszczoną (stosuje się ją, gdy całkowita kwota należności nie przekracza 450 zł albo 100 euro);
- » zaliczkową i końcową;

4 T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1145 ze zm. (dalej jako „k.c.”).

5 Powinno być T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1460 ze zm. (dalej jako „k.p.c.”).

6 Transakcja taka jest przeważnie ewidencjonowana za pomocą kasy fiskalnej (a więc paragonu), jednakże osoba fizyczna może zażądać wystawienia faktury imiennej.

- » pro forma (nie jest ona dokumentem księgowym⁷ – w opinii organów skarbowych jest to dokument wystawiany w obrocie gospodarczym, a jego celem może być np. złożenie lub potwierdzenie złożenia oferty w rozumieniu art. 66 § 1 k.c. Jednocześnie samo wystawienie takiej faktury nie musi oznaczać istnienia zobowiązania czy konkretnych roszczeń pomiędzy wystawcą a odbiorcą faktury);
- » marża (dotyczy obrotu towarami używanymi);
- » korygującą⁸ (służy ona poprawieniu błędów, które znalazły się na pierwotnie wystawionej fakturze np. co do ceny towaru lub jego ilości);
- » MK (dotyczy małych podatników rozliczających VAT metodą kasową);
- » OO (dotyczy zastosowania procedury odwrotnego obciążenia VAT);
- » RR (dotyczy zakupu produktów od rolnika ryczałtowego);
- » dokumentujące transakcje zagraniczne, np. MOSS (sprzedaż usług telekomunikacyjnych, nadawczych lub elektronicznych za granicę) lub eksportowa.

Niemniej jednak na gruncie prawa cywilnego fakturze przypisywać można o wiele więcej znaczeń. Jak trafnie wskazał SN w wyroku z 24 czerwca 2004 r.⁹, znaczenie faktury jako dokumentu rozliczeniowego na gruncie prawa podatkowego nie wyłącza możliwości przypisania jej wystawieniu i doręczeniu skutków wynikających z prawa cywilnego. Stąd przyjąć należy, że fakturę traktować należy jako dokument, który:

- » może występować w obrocie cywilnoprawnym w postaci papierowej lub na innym trwałym nośniku (np. w postaci pliku w formacie PDF);
- » może zawierać oświadczenia zarówno woli, jak i wiedzy oraz inne treści, niewskazane wprost w art. 106e ustawy o VAT czy innych przepisach prawa podatkowego;

7 Zob. m.in. interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Warszawie z 12 czerwca 2013 r., IPPP2/443-463/13-2/KOM. Analogiczne stanowisko odnajdujemy we wcześniejszym komunikacie Ministerstwa Finansów z 2 kwietnia 2013 r., w którym nie uznano faktur pro forma za dokument księgowy (zob. podatki.gov.pl).

8 Należy odróżnić ją od noty korygującej, która pozwala na poprawę omyłek niezwiązanych z wartością czy wielkością dokumentowanej transakcji (np. pomyłek w adresach stron, numerach identyfikacyjnych itp.).

9 III CK 173/03, LEX nr 174179.

- » jeżeli zawiera oświadczenie woli, może przyjmować formę czynności prawnej pisemną (podpis własnoręczny) lub dokumentową (bez podpisu, np. przesłana e-mailem), lub elektroniczną, jeżeli podpisana jest podpisem w rozumieniu art. 78¹ § 1 k.c.;
- » może wywoływać skutki na gruncie prawa cywilnego materialnego i procesowego niezależnie od swojego rodzaju, tj. niezależnie od tego, czy będzie fakturą VAT, fakturą imienną, zaliczkową, pro forma itp.

Jednocześnie, jeżeli faktura nie zawiera obligatoryjnych treści przewidzianych art. 106e ustawy o VAT (lub innych stosownych przepisów), nie oznacza to możliwości dyskwalifikacji znaczenia takiego dokumentu np. na tle konkretnej sprawy cywilnej. **Inaczej mówiąc, niedochowanie wymogów formalnych dotyczących procesu „fakturowania” danej transakcji nie wpływa na ważność czynności prawnej ujętej w treści takiego dokumentu czy możliwość przeprowadzenia dowodu z niego** – we wskazanym przypadku nie mamy do czynienia z fakturą, lecz innym dokumentem, który może wykazywać okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Wspomniane wymogi odnoszą się bowiem wyłącznie do poprawności wystawienia i doręczenia faktury w zakresie szeroko pojętego prawa podatkowego, pozostając jednocześnie irrelevantne z perspektywy k.c. czy k.p.c.

Faktura w prawie cywilnym materialnym

Przechodząc do rozważań szczegółowych, w pierwszej kolejności rozpatrzyć należy relację, jaka zachodzi pomiędzy umową a fakturą. **Przed wszystkim zasadne wydaje się pytanie, czy faktura sama w sobie może zostać uznana za umowę?** Pomocne w próbie udzielenia odpowiedzi na to pytanie mogą okazać się rozważania z uzasadnienia wyroku SN z 25 stycznia 2012 r.¹⁰ W sprawie tej SN – co do zasady – nie zakwestionował ustaleń sądu okręgowego dotyczących faktury VAT jako

¹⁰ V CNP 14/11, LEX nr 1125091. Trzeba jednak pamiętać, że w wyroku SN z 6 czerwca 2001 r., CKN 291/00, LEX nr 53120, przyjęto, iż sama faktura nie jest źródłem stosunku cywilnoprawnego.

umowy dostawy (sprzedaży) mebli. Zdaniem sądu okręgowego faktura VAT, o ile zawiera elementy przedmiotowo istotne dla danej umowy, które identyfikują ją i pozwalają odróżnić od czynności innego rodzaju, może być kwalifikowana jako umowa. Trzeba jednak podkreślić, że zawarcie umowy następuje przez złożenie zgodnych oświadczeń woli, które z kolei na dokumencie umowy potwierdzane są złożeniem podpisów. W konsekwencji możliwość kwalifikacji faktury VAT jako umowy uzależniona jest m.in. od tego, czy faktura zawiera podpisy, stanowiące potwierdzenie woli zawarcia umowy. Z rozważań płynących z uzasadnienia wyroku SN w powołanej sprawie wynika, że sądy niższych instancji (jak i zresztą sam SN), traktując o fakturze jako o umowie, miały na myśli raczej nośnik oświadczeń woli niż „kompletny” stosunek zobowiązaniowy. **Stąd wydaje się, że faktura będzie częścią – i to w istotnym zakresie – współkształtować lub określać treść umowy, na podstawie której jest wystawiana lub której dowód stanowi.** W szczególności z faktury wynikać mogą sposób (np. płatność gotówką) lub termin spełnienia świadczenia¹¹. Jednakże znaczenia faktury w omawianym zakresie nie sposób absolutyzować, gdyż sądy powszechne podchodzą do niej dość ostrożnie jako do źródła wiedzy na temat konkretnej umowy. Jako ugruntowane należy przyjąć stanowisko, zgodnie z którym, chcąc udowodnić przed sądem zasadność dochodzonego roszczenia, wierzyciel musi wykazać zawarcie oraz treść umowy i spełnienie przez siebie świadczenia. Okoliczności te nie wynikają bezpośrednio z treści faktury VAT. Z tych przyczyn zawsze konieczne jest przytoczenie innych dowodów na te okoliczności. Dopiero całokształt wszystkich tych dowodów może

11 Zob. m.in. wyroki SN z 7 października 2003 r., IV CK 57/02, LEX nr 1125089, i z 19 stycznia 1999 r., II CKN 153/98, LEX nr 1214394. W drugiej z powołanych spraw strony nie zawarły umowy w formie pisemnej, mimo obowiązku wynikającego z obowiązującego wówczas art. 75 § 1 k.c. (chodzi obecnie o formę *ad probationem*). W takiej sytuacji dowodami stają się inne dokumenty, którymi w rozpoznawanej sprawie były faktury wystawiane przez spółkę U.-S. za dostarczony koks. Treść tych dokumentów pozwala wnioskować, że strony łączyła umowa sprzedaży, w której nie został oznaczony termin zapłaty ceny przez kupującego. W takiej sytuacji dłużnik ma obowiązek spełnić świadczenie po wezwaniu przez wierzyciela (art. 455 k.c.). Wezwaniem takim były faktury wystawiane przez stronę powodową, w których treści określone były wszystkie niezbędne elementy, tzn. wysokość należności oraz termin i sposób zapłaty.

pozwolić na ustalenie, że dochodzone roszczenie zasługuje na uwzględnienie. Inaczej mówiąc, wyłącznie na podstawie faktury VAT nie sposób ustalić, że strony łączyła umowa określonej treści, jak i tego, czy i w jakim zakresie umowa ta została zrealizowana¹². Naturalną konsekwencją powołanego stanowiska będzie konieczność oddalenia powództwa, jeżeli roszczenie, którego ono dotyczy, wykazywane jest wyłącznie w oparciu o fakturę VAT. **Ostatecznie w orzecznictwie sądowym faktura jest powszechnie akceptowana jako jeden z dowodów, w oparciu o który sąd może – przy uwzględnieniu jednak innych dowodów – ustalić treść stosunku prawnego łączącego strony.** Sama jednak faktura – jak już wskazano – nie generuje stosunku prawnego i obowiązku świadczenia. Ten obowiązek zawsze musi wynikać z określonego stosunku prawnego, który jest źródłem praw i obowiązków jego stron¹³.

Idąc dalej, czy na skutek wystawienia faktury może dojść do zmiany umowy, której wykonanie faktura dokumentuje? Sytuacji takiej dotyczył wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 2 grudnia 2015 r.¹⁴ Pozwana wystawiła faktury VAT sprzeczne z umową, przy czym sprzeczność dotyczyła zastosowania innej niż przewidziana w umowie stawki VAT. Powód przyjął tak wystawione faktury i opłacił

12 Zob. m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 31 stycznia 2013 r., I ACa 720/12, LEX nr 1289358, czy wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 13 czerwca 2017 r., I ACa 496/16, LEX nr 2425605. Zob. też wyrok SN z 7 listopada 2007 r., II CNP 129/07, LEX nr 621237.

13 Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 26 sierpnia 2015 r., VI ACa 1285/14, LEX nr 1994426. W sprawie tej przyjęto, że „wbrew zaprezentowanemu stanowisku strony powodowej, przyjęty przez strony w § 6 umowy system płatności wynagrodzenia ryczałtowego, które miało być płatne na podstawie faktur zaliczkowych, a następnie ostatecznie rozliczone w dniu odbioru końcowego na podstawie faktury końcowej, czyni konieczne uwzględnienie całokształtu rozliczeń wynikających z umowy w celu ustalenia, czy istnieje nadpłata, do której zwrotu pozwany jest zobowiązany. Wbrew przekonaniu powódki dołączona do pozwu faktura nr (...) oraz korygująca faktura nr (...) nie stanowią dowodu istnienia należności spółki względem pozwanego. Nawet przyjmując prawidłowość wystawienia tych faktur pod względem formalnym, jako dokument prywatny faktura stanowi jedynie dowód tego, że strona pozwana obciążyla wskazanymi w nich należnościami stronę powodową. Nie stanowią natomiast dowodu istnienia po stronie powodowej roszczenia materialnieprawnego o zapłatę oraz odpowiadającego mu na gruncie prawa materialnego obowiązku strony pozwanej zaspokojenia tego roszczenia”.

14 I ACa 285/15, LEX nr 2057044.

je, następnie jednak wystawił fakturę korygującą, żądając jednocześnie zwrotu części wypłaconego wynagrodzenia. Rozstrzygający sprawę w pierwszej instancji sąd okręgowy wywiódł, że faktury VAT wystawiane przez pozwaną nie mogą być sprzeczne z wolą stron umowy, a zatem treść tych faktur, będących wyłącznie dokumentami rozliczeniowymi, nie może zmieniać jej postanowień. Z kolei sąd apelacyjny wskazał, że dla wykładni umowy może mieć niekiedy znaczenie sposób zachowania się jej stron już po jej zawarciu. Okoliczności związane z przyjmowaniem przez powoda wystawianych przez pozwaną faktur VAT, ich niekwestionowaniem, a w konsekwencji opłacaniem zgodnie z ich treścią, a także stan wiedzy ówczesnego dyrektora powoda co do rzeczywistej treści umowy w zakresie wysokości wynagrodzenia, w istocie rzeczy uzasadniać mogłyby wyłącznie twierdzenie pozwanej, że powód świadczył na rzecz pozwanej kwotę dochodzoną pozwem pomimo posiadania wiedzy co do tego, że nie był do jej zapłaty zobowiązany. Tego rodzaju zachowanie niewątpliwie mogłoby wpisywać się w dyspozycję art. 411 pkt 1 k.c. Zdaniem sądu zachowań tych nie można jednak zrównywać z treścią samych oświadczeń woli, chyba że mogą być one traktowane – zgodnie z art. 60 k.c. – jako wyrażenie woli osoby dokonującej czynności prawnej. Ostatecznie w świetle powyższego orzeczenia, skoro faktura może ucieleśniać oświadczenia woli stron umowy, nie można wykluczyć zmiany treści umowy na skutek wystawienia faktury. Nie może to być jednak zmiana dorozumiana i sprzeczna z postanowieniami umowy dotyczącymi np. formy czy sposobu jej zmiany. Jeżeli więc umowa została zawarta w formie pisemnej, a strony zastrzegły *ad solemnitatem* rygor pisemnej zmiany jej treści, faktura powinna zostać wystawiona w formie pisemnej, zostać podpisana przez wszystkie strony umowy i ewentualnie zawierać wzmiankę dotyczącą modyfikacji treści umowy.

Przejdźmy teraz do faktury jako wezwania do zapłaty i pokwitowania. Odnośnie do pierwszej ze wskazanych funkcji zarówno SN, jak i sądy powszechne od lat uznają, że doręczenie dłużnikowi dokumentu rozliczeniowego (faktury) jest wezwaniem do spełnienia świadczenia pieniężnego wówczas, gdy zawarto w nim stosowną wzmiankę co do sposobu i czasu zapłaty. Wezwania doręczone skarżącemu w postaci faktur wskazujących datę zapłaty spełniają więc wymogi z art. 455 k.c., w rezultacie dokonując często przekształcenia zobowiązania bezterminowego

w terminowe¹⁵. Umieszczenie na fakturze wzmianki takiej jak np. „termin płatności 30 dni od odbioru (wysyłki) towaru” pozwala na kwalifikowanie faktury jako wezwania do zapłaty. Co się zaś tyczy faktury jako pokwitowania odnajdujemy w orzecznictwie sądowym stanowisko, wedle którego jeżeli faktura zawiera adnotację drugiej strony potwierdzającą spełnienie świadczenia wystawcy, bądź dołączony do niej zostanie dowód potwierdzający taką okoliczność, to stanowi wówczas pokwitowanie w rozumieniu art. 462 k.c., będące źródłem wynikającego z jego treści domniemania, że świadczenie zostało spełnione¹⁶. Podkreśla się ponadto, że pokwitowanie zamieszczone w fakturze wystawionej przez wierzyciela pełni istotną funkcję prawną, stabilizuje bowiem sytuację między stronami, spełnia ponadto istotną funkcję dowodową.

¹⁵ Zob. wyrok SN z 23 października 2001 r., I CKN 323/99, OSNC 2002, z. 7–8, poz. 94 (gdzie dodatkowo stwierdzono, że „zatrudnienie na stanowisku, z którym wiąże się wystawianie faktur zawierających wezwanie ich płatników do zapłaty w określonym terminie, jest równoznaczne z udzieleniem mu przez pracodawcę stałego pełnomocnictwa do dokonywania tych czynności”), wyrok SN z 16 września 2004 r., IV CK 659/03 LEX nr 146328, czy wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 8 grudnia 2015 r., V ACa 763/15, LEX nr 2004574. Odnośnie do ostatniego z powołanych orzeczeń sąd apelacyjny poruszył także zagadnienie potwierdzenia salda – dokument ten jest wystawiany w celu zrealizowania obowiązku inwentaryzacji należności poprzez uzyskanie od kontrahentów potwierdzeń stanu tych należności. Zdaniem sądu potwierdzenie salda stanowi przykład tzw. niewłaściwego uznania roszczenia. Inaczej mówiąc, potwierdzenie salda to nic innego jak oświadczenie wiedzy (jednostronne przyznanie faktów) dłużnika co do istnienia konkretnego długu względem konkretnego wierzyciela (zob. więcej względem niewłaściwego uznania długu M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie długu*, Warszawa 1996, czy wyrok SN z 19 września 2002, II CKN 1312/00, OSNC 2003, z. 12, poz. 168).

¹⁶ Zob. m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 13 grudnia 2017 r., I ACa 525/17, LEX nr 2455044. W sprawie tej między stronami dochodziło do zawierania w drodze czynności faktycznych umów sprzedaży określonych partii paliw poprzez ich wydanie pracownikom pozwanego upoważnionym do odbioru i pokwitowanie tego faktu na stosownych dokumentach rozliczeniowych (art. 60 k.c.). Sąd przyjął, że *essentialia negotii* owych umów (każdej z tych transakcji) zostały w dostateczny sposób oznaczone, gdyż wprost wynikają z dokumentujących je faktur (rodzaj i ilość paliwa, cena jednostkowa i ogólna). W doktrynie zob. m.in. A. Rapała, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353–534), LEX 2019 (komentarz do art. 462, pkt II. 7), czy R. Tanajewska, [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, LEX 2019 (komentarz do art. 462, pkt 6).

Po przyjęciu przez dłużnika pokwitowania, w którym wierzyciel zarachował wpłaconą należność, ten ostatni może uchylić się od oświadczenia złożonego pod wpływem wady, nie może natomiast zmienić treści oświadczenia złożonego uprzednio¹⁷. Należy jednak mieć na uwadze treść klauzuli, która – po umieszczeniu na fakturze – świadczyć ma o pokwitowaniu należności. W swych orzeczeniach SN podkreślił bowiem, że choć powszechnie przyjętą w obrocie gospodarczym formą pokwitowania jest zamieszczenie na fakturze klauzuli „zapłacono gotówką” lub „zapłacono”, to jednak sama adnotacja „gotówka” nie wystarczy jednak do uznania faktury za pokwitowanie. Taka adnotacja nie jest określona i równie dobrze może znaczyć, że gotówka „została zapłacona”, jak i że „pozostaje do zapłaty”¹⁸.

Faktura – co będzie miało także niebagatelne znaczenie w kontekście stosowania art. 485 § 1 pkt 2 k.p.c. – może być także traktowana jako uznanie długu. Niemniej jednak w omawianym przypadku orzecznictwo zarówno SN, jak i sądów powszechnych jest dość zachowawcze.

17 Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 16 maja 2013 r., I ACa 1463/12, LEX nr 1324803. Warto zwrócić uwagę na specyficzny stan faktyczny sprawy zakończony wyrokiem oraz wyjątkowo drobiazgowo rozważania sądu dotyczące samej strony formalnej faktury. Powód podniósł, że wpłata dokonana przez pozwaną w dniu 31 marca 2006 r. w części odpowiadającej kwocie podanej w żądaniu pozwu została zaliczona na zaległości pozwanej w opłatach z tytułu użytkowania tych samych nieruchomości w latach 2003–2005, w tym na należność główną w kwocie 596.325,78 zł. Pozwana spółdzielnia wniosła o oddalenie powództwa. Kwestionowała zasadność żądania i podnosiła, że przelewem z 31 marca 2006 r. w całości została uregulowana należność z tytułu opłat za użytkowanie wieczyste każdej z działek pozostających w zasobach spółdzielni, cała wpłata została zaliczona na poczet należności za 2006 r., strona powodowa nie miała więc uprawnienia do późniejszego zaliczenia części tej wpłaty na poczet spornych opłat za okres wcześniejszy. Sąd ostatecznie przyjął, że wystawienie faktury z 31 marca 2006 r. stanowiło pokwitowanie zaliczenia kwoty wpłaconej przez spółdzielnię w tym samym dniu na poczet należności za 2006 r., taki bowiem wniosek wynika z treści tej faktury, nie wynika z niej natomiast, aby adnotacja określająca tytuł tej wpłaty, zamieszczona w pierwszej pionowej rubryce, odnosiła się wyłącznie do kwoty 618.984,30 zł, jak to przyjął sąd okręgowy. Z treści powołanej faktury nie wynika, aby w sposób graficznie dostrzegalny adnotacja z pierwszej rubryki została przyporządkowana do wskazanej kwoty. Przeciwnie, brak jej oddzielenia linią poziomą wykazuje, że dotyczyła całej kwoty wpłaconej przelewem z 31 marca 2006 r.

18 Zob. wspomniany wcześniej wyrok SN z 7 października 2003 r., IV CK 57/02, LEX nr 1125089.

W wyroku z 20 lutego 2003 r.¹⁹ SN odniósł się do samego faktu przyjęcia faktury przez dłużnika, wywodząc, że znaczenie przyjęcia faktury polega na oświadczeniu przez dłużnika gotowości podjęcia czynności mających na celu sprawdzenie zasadności świadczenia oraz wykonania czynności księgowo-finansowych przygotowujących do spełnienia świadczenia. Samo podjęcie wymienionych czynności w trybie wewnętrznego urzędowania właściwych służb dłużnika, z których nie wynika zamiar wywołania poprzez nie skutku prawnego w postaci akceptacji należności, nie może być zakwalifikowane jako oświadczenie wyrażające taką jego wolę wobec wierzyciela. Nie można więc utożsamiać takich czynności z uznaniem długu. W późniejszych orzeczeniach SN wskazał, że wystawienie faktury bądź jej podpisanie – ale w stanie faktycznym ustalonym w okolicznościach rozpoznawanych konkretnych spraw – może prowadzić do uznania istnienia zobowiązania²⁰. Konieczna jest więc drobiazgowa ocena *ad casum*. Dobrym przykładem takiej oceny jest orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie²¹, kończące spór dotyczący dzierżawy pojazdu ciężarowego. Powód (wyzierżawiający) wystawił pozwanemu (dzierżawcy ciężarówki) fakturę VAT na ogólną kwotę 122 732 zł z tytułu: czynszu dzierżawnego za dwa miesiące, należności za 24 sztuki opon oraz za renowację podwozia naczepy i naprawę hamulców. Pozwany fakturę przyjął, ale uiszczył tylko należności z tytułu czynszu. Strony łączyła pisemna umowa dzierżawy, w której nie sprecyzowano kwestii ponoszenia kosztów napraw czy konserwacji (zastosowanie miały więc przepisy k.c. o dzierżawie) – strony nie zawierały żadnych dodatkowych porozumień w zakresie obowiązku ich wykonywania czy finansowania. W uzasadnieniu apelacji powód, powołując się na poglądy judykatury, argumentował, że do uznania roszczenia dochodzi w każdym wypadku wyraźnego oświadczenia woli lub innego zachowania dłużnika, z którego wynika, że uważa roszczenie za istniejące. Apelujący wskazał, że poza sporem w sprawie była okoliczność, że faktura wystawiona przez powoda została podpisana bez zastrzeżeń przez pozwaną i nie budziła żadnych zastrzeżeń stron

19 I CKN 7/01, LEX nr 83831.

20 Zob. m.in. wyroki z 6 lipca 2005 r., III CZP 40/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 84, i z 23 lutego 2006 r., II CSK 131/05, LEX nr 180199.

21 Zob. wyrok z 5 września 2013 r., I ACa 215/13, LEX nr 1400407.

pod względem prawdziwości. W ocenie apelującego podpisanie faktury przez pozwaną i uiszczenie zaliczki na poczet należności objętej fakturą w sposób wystarczający wskazywało na zaakceptowanie przez dłużnika spornej należności. Złożenie przez pozwaną oświadczenia wiedzy skutkowało też potwierdzeniem istnienia zobowiązania i spowodowało odwrócenie w tym zakresie ciężaru dowodu. Sąd Apelacyjny przyznał rację stronie pozwanej, argumentując, że pozwana przyjęła fakturę, ponieważ obejmowała ona należności niesporne z tytułu czynszu. Brak zapłaty pozostałych należności objętych fakturą przez pozwaną (i wcześniejsza odmowa zawarcia z powodem ugody) stanowił wystarczające dla powoda uzewnętrznienie woli odmowy spełnienia świadczenia²². Z kolei w sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 marca 2015 r.²³ ustalono, że akceptacja faktur przez uprawnionego prezesa zarządu spółki, w sytuacji gdy faktury te zawierają w swojej treści wskazanie wykonanych prac oraz ich wartość i termin zapłaty, oznacza ostateczną zgodę na wskazane wynagrodzenie. W sprawie tej strony łączyła umowa ramowa o roboty budowlane, w oparciu o którą powód na podstawie ustnych zleceń wykonywał w lokalach sklepowych prace posadzkarskie, malarskie oraz stropy. Rozliczenie wykonanych przez powoda prac dokonywane było na podstawie wystawionych faktur VAT. Szczegółowy zakres wykonywanych prac oraz wysokość wynagrodzenia były każdorazowo ustalane z powodem na podstawie kosztorysu przedwykonawczego inwestora. Faktury były wystawiane przez powoda po dokonanych odbiorze. Co istotne, faktury wystawione przez powoda zostały przez pozwaną spółkę zaakceptowane, a następnie zaksięgowane i wliczone w ciężar uzyskania dochodu, co zostało wyraźnie zaakcentowane przez sądy obu instancji. **Stąd w praktyce w procesach o zapłatę coraz częściej dochodzi do przeprowadzania dowodów z rejestrów VAT czy ewidencji podatkowych dłużników za konkretny okres (obejmujący sporne transakcje), jeżeli dłużnik kwestionuje np. istnienie zobowiązania lub jego wysokość²⁴.** Dopuszczenie takiego dowodu może pozwolić na

22 Dodatkowo z zeznań pozwanej wynikało, że osobiście poinformowała powoda o braku podstaw do wystawienia faktury na sporne należności.

23 IACa 1775/14, LEX nr 1711421.

24 Zob. m.in. wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z 28 kwietnia 2017 r., XIII Ga 1123/16, LEX nr 2386572.

ustalenie, czy doszło do zawarcia i wykonania transakcji potwierdzonych zaewidencjonowanymi w tym rejestrze fakturami, a także czy dłużnik faktury z tych transakcji zaksięgował, czy też nie. Trzeba jednak pamiętać, że w judykaturze przyjmuje się, iż samo zaksięgowanie faktury i rozliczenie podatku nie stanowi oświadczenia woli czy wiedzy strony o wykonaniu umowy przez drugą stronę. Jest to czynność wyłącznie techniczna dla celów podatkowych i nie odnosi skutków w sferze cywilnoprawnej²⁵. Ewidencjonowanie faktur, a nawet rozliczanie podatku VAT nie stanowi o uznaniu roszczeń wystawcy faktury, a jedynie stanowią wykonanie obowiązków publicznoprawnych nałożonych na dany pomiot jako podatnika VAT. **Ostatecznie należy przyjąć, że wystawienie faktury i jej zaksięgowanie może być uzupełniającym dowodem na okoliczność zasadności czy wysokości roszczeń, ale w powiązaniu jeszcze z innymi dowodami świadczącymi o rzeczywistym zakresie wykonania umowy**²⁶. Za podsumowanie powyższych rozważań posłużyć mogą tezy z wyroku SN z 26 marca 2015 r.²⁷, a mianowicie:

- » przepisy podatkowe także nie nadają fakturom VAT szczególnej mocy dowodowej;
- » zaksięgowania faktury VAT przez jej odbiorcę nie można uznać za potwierdzenie tego, że umowa została zawarta (nawet więc,

²⁵ Zob. m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 24 października 2002 r., I ACa 219/02, OSA 2004, nr 2, poz. 6 (w którego uzasadnieniu czytamy, że wystawienie faktury, następnie przyjęcie przez kontrahenta, zaksięgowanie bez żadnych korekt i zastrzeżeń daje podstawę jedynie do domniemania, że dokonywane w ewidencji księgowej zapisy są odzwierciedleniem rzeczywistego stanu, zgodnie z rzeczywistym przebiegiem zafakturowanej operacji gospodarczej), wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z 20 listopada 2013 r., IX GC 397/13 (www.orzeczenia.ms.gov.pl) czy wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z 21 listopada 2016 r., XIII Ga 517/16, LEX nr 2151851.

²⁶ Zob. też wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 13 maja 2014 r., I ACa 234/14, LEX nr 1477264, w którego uzasadnieniu przyjęto, iż „(...)w sytuacji, kiedy przedsiębiorca w celu odzyskania należności od kontrahenta wykorzystuje proces cywilny, faktura VAT jest często jedynym dowodem. Niepodpisana faktura także stanowi dowód w postępowaniu cywilnym. Jeśli bowiem kontrahent przyjął i zaksięgował bez żadnych korekt wystawiony dokument, to zakłada się, iż nie miał zastrzeżeń do przeprowadzonej transakcji. W tym przypadku konieczne byłoby jednak przesłuchanie świadków (strony pozwanej) i dostarczenie do sądu ewidencji księgowej strony pozwanej”.

²⁷ V CSK 312/14, LEX nr 1712826.

gdy dłużnik nie odmówi przyjęcia faktury i nie odeśle jej bez księgowania, to może się on później powoływać na bezpodstawność wystawienia faktury VAT – czynności te nie rodzą bowiem domniemania faktycznego, że wierzytelność w kwocie wskazanej w fakturze istniała);

- » o kwestionowaniu przez odbiorcę faktury zasadności należności ujętych w fakturze mogło więc świadczyć każde jego zachowanie, z którego wynikało, że nie akceptuje on co do zasady lub wysokości obowiązku odzwierciedlonego w fakturze;
- » co najwyżej w konkretnych okolicznościach czynności takie jak zaksięgowanie faktury mogą być potraktowane jako uznanie niewłaściwe długu, rodzące skutki materialnoprawne w postaci przerwy biegu terminu przedawnienia, bez jednak dalszych konsekwencji polegających na zmianie zasad ciężaru dowodu istnienia spornej wierzytelności między stronami czynności prawnej, z której wierzytelność ta wynika w razie sporu o jej istnienie lub wysokość.

Wreszcie fakturze przypisywane były w orzecznictwie SN następujące funkcje:

- » **podstawa do realizacji uprawnień z gwarancji jakości** – w uchwale z 10 lipca 2008 r.²⁸ SN stwierdził, że zamieszczenie w fakturze VAT wystawionej przez przyjmującego zamówienie adnotacji, że jej podpisanie stanowi potwierdzenie właściwej jakości i kompletności zakupionego towaru oraz podstawę do realizacji uprawnień gwarancyjnych z tytułu zakupionych części i wykonanych usług, kształtuje między stronami umowy o dzieło stosunek gwarancji. Zdaniem SN faktura obejmująca klauzulę o treści „Wydanie faktury stanowi potwierdzenie właściwej jakości i kompletności zakupionego towaru. Niniejsza faktura stanowi podstawę do realizacji uprawnień gwarancyjnych z tytułu zakupionych części i wykonanych usług” może zostać uznana za dokument gwarancyjny w rozumieniu art. 577 § 1 k.c., gdyż ani ten, ani żaden inny przepis Kodeksu cywilnego nie przewidują wymagania szczególnej formy takiego dokumentu;

²⁸ III CZP 62/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 106.

- » **stwierdzenie wiarygodności pismem w rozumieniu art. 514 k.c. przy przelewie wiarygodności** – w uchwale SN z 6 lipca 2005 r.²⁹ sąd wywiódł, że art. 514 k.c. nie przesądza charakteru prawnego wystawienia dokumentu stwierdzającego wiarygodność, tj. umieszczenia na nim podpisu wystawiającego. Z tych względów nie ma powodów, aby ograniczać krąg dokumentów mogących pełnić funkcje identyfikacyjną i dowodową w rozumieniu art. 514 k.c. Dokumentami takimi może być zatem m.in. faktura, w której uwidoczniono wykonanie zobowiązania przez wierzyciela powodujące powstanie świadczenia po stronie dłużnika. Fakturę taką może wystawić także wierzyciel, zarówno przed, jak i po dokonaniu cesji. W każdym razie faktura zaopatrzona w podpis wierzyciela może prowadzić do konsekwencji prawnych przewidzianych w art. 514 k.c., gdy jej treść zostanie zaakceptowana przez dłużnika. Mówiąc inaczej, chodzi o taką sytuację, w której dłużnik, zastrzegający wcześniej zakaz lub ograniczenia w zakresie dokonywania przelewu wiarygodności, wiedział o dokonanym przelewie i zaakceptował treść faktury, w której nie znalazła się już wzmianka o klauzuli *pactum de non cedendo*. Wymóg akceptacji przez dłużnika faktury wystawionej przez wierzyciela pozwala zatem na zapewnienie dłużnikowi należytej ochrony w razie niezamieszczenia w dokumencie stwierdzającym wiarygodność wzmianki o zakazie cesji.

Podsumowując, z punktu widzenia prawa cywilnego materialnego faktura pełnić może zróżnicowane funkcje, począwszy od określenia treści umowy, a skończywszy na dokumentowaniu szczególnych uprawnień jej stron.

Faktura w procedurze cywilnej

Jak już wcześniej wskazano, faktury same przez się nie są źródłem stosunku zobowiązaniowego. **Z pewnością możemy jednak stwierdzić,**

²⁹ III CZP 40/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 84.

że stanowią one (nawet jeżeli nie zostały podpisane³⁰) dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c.³¹, a więc dowód, na którego podstawie sąd orzekający w ramach swobodnej oceny dowodów władny jest czynić istotne dla sprawy ustalenia faktyczne. Co więcej żaden przepis prawa nie daje podstawy do konstruowania tezy o domniemaniu prawdziwości faktury.

Z punktu widzenia postępowania dowodowego istotne wydaje się zagadnienie złożenia podpisów na fakturze. W ślad za Sądem Najwyższym należałoby przyjąć, że zamieszczenie na fakturze podpisu przez osobę odbierającą, z zaznaczeniem, że podpis pochodzi od osoby upoważnionej do odbioru faktury, stanowi zwykle jedynie pokwitowanie otrzymania tego dokumentu, a więc stwierdza czynność faktyczną. Podpisanie faktury uzasadnia przypuszczenie, że dokument ten nie został wystawiony bez przyczyny, jednak nie dowodzi tego faktu, podobnie jak nie stanowi dowodu złożenia oświadczenia woli i nie uzasadnia stosowania art. 253 k.p.c.³² Jest jednym z faktów, które powinny zostać poddane ocenie na etapie stosowania prawa do stwierdzonych okoliczności faktycznych.

³⁰ Zob. jednak wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 17 grudnia 2014 r., I ACA 971/14, LEX nr 1785796, w którym przyjęto, że niepodpisana faktura (rachunek) nie może zostać uznana za dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c., z uwagi na brak na niej podpisów osób. Nie oznacza to jednak, że nie mogła zostać uznana za środek dowodowy – z treści art. 309 k.p.c. wynika, że katalog środków dowodowych jest otwarty. Trzeba jednak pamiętać, że z obowiązujących przepisów wynika, że faktury (rachunki) wystawiane w obrocie gospodarczym nie muszą zawierać podpisów osób, od których pochodzą, czy też osób je odbierających.

³¹ Zob. m.in. wspomniany wcześniej wyrok SN w sprawie V CSK 312/14 czy wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 29 grudnia 2016 r., I ACA 460/16, LEX nr 2412830. Co więcej również na tle postępowania administracyjnego w zakresie prawa podatkowego orzecznictwo sądów administracyjnych prezentuje pogląd, że faktura jest dokumentem prywatnym i nie przysługuje jej szczególna moc dowodowa, wynikająca z treści art. 194 Ordynacji podatkowej, w którym ustawodawca wyraził domniemanie prawne tylko w stosunku do dokumentów urzędowych. Faktura będąca dokumentem prywatnym stanowi taki sam dowód w sprawie podatkowej jak inne dowody i można dokonywać odmiennych od treści faktury ustaleń innymi środkami dowodowymi (zob. m.in. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 12 maja 2010 r., I FSK 1290/09, LEX nr 593566 czy wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z 21 stycznia 2009 r., I SA/BK 432/08, LEX nr 483206).

³² Zob. wyrok SN z 14 czerwca 2017 r., IV CSK 475/16, LEX nr 2390746.

Dalsze wywody poprzedzić należy kilkoma uwagami dotyczącymi dowodów, które często występują w procesach cywilnych niejako „obok” faktur, w szczególności notom odsetkowym czy obciążeniowym. W wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 20 maja 2014 r.³³ stwierdzono, że noty odsetkowe nie są zwykłym pismem wzywającym do zapłaty określonej kwoty, ale dokumentem księgowym (wystawionym w tej sprawie przez głównego księgowego przedsiębiorstwa), obrazującym powstałe opóźnienie w zapłacie każdej wierzytelności stwierdzonej fakturą. Nota zawiera bowiem oznaczenie faktury, kwoty wierzytelności, terminu zapłaty, daty zapłaty, kwoty zapłaty, liczby dni opóźnienia, wreszcie wartości odsetek. Sąd Apelacyjny uznał, że nota odsetkowa jest przede wszystkim oświadczeniem wiedzy głównego księgowego, a więc dokumentem prywatnym w rozumieniu art. 245 k.p.c., zaś pismo zarządu doręczające notę odsetkową jest oświadczeniem woli wierzyciela (np. wezwaniem do zapłaty czy potrąceniem wzajemnej wierzytelności)³⁴. Z kolei w wyroku z 7 lutego 2018 r.³⁵ SN miał okazję wypowiedzieć się – w kontekście art. 485 § 1 pkt 2 k.p.c. – na temat charakteru prawnego noty obciążeniowej jako dokumentu księgowego służącego do dokumentowania transakcji VAT, a spełniającego wymagania określone w art. 21 ust. 1 ustawy z 29 września 1994 r. o rachunkowości³⁶. Sąd Najwyższy przyjął, że przez rachunek, o którym mowa właśnie w art. 485 § 1 pkt 2 k.p.c., rozumieć należy każdy występujący w obrocie prawnym dokument rozliczeniowy, np. fakturę, stanowiący dowód zobowiązania. Takim dokumentem rozliczeniowym jest także nota obciążeniowa. Wreszcie inne dokumenty, takie jak np. paragony (podpisane także przez samą stronę), korzystają

33 IACa 360/14, LEX nr 1566970.

34 W sprawie tej pozwany kwestionował należność wynikającą z not. Sąd wskazał w uzasadnieniu, że pozwany w sprzeczności ograniczył się do ogólnikowego zarzutu nieudowodnienia kwot wynikających z not odsetkowych. Zdaniem pozwanego powód nie wskazał w pozwie, „z jakiego tytułu wspomniane noty odsetkowe zostały wystawione”. Co więcej, pozwany w odpowiedzi na doręczenie tych not, ani na żadnym etapie postępowania sądowego, nie zakwestionował poprawności danych zawartych w notach, zatem również na podstawie art. 231 k.p.c. istnieją podstawy do przyjęcia domniemania faktycznego co do faktów zaistnienia opóźnienia w zapłacie poszczególnych faktur.

35 V CSK 171/17, LEX nr 2559371.

36 T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 351 ze zm.

jedynie z domniemania autentyczności oraz z tego, że osoba, która je podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Z tego rodzaju dokumentów i domniemaniem nie łączy się jednak domniemanie zgodne z prawdą oświadczenia w nich zawartego³⁷.

Najwięcej uwagi należy jednak poświęcić fakturze z perspektywy postępowania nakazowego, tj. wielokrotnie już wspomnianego art. 485 k.p.c. Jak się wydaje, faktura może być podstawą do wydania nakazu zapłaty w przypadkach, o których mowa w art. 485 § 1 pkt 2 (jako zaakceptowany przez dłużnika rachunek) oraz pkt 3 (jako wezwanie do zapłaty z oświadczeniem o uznaniu długu), jak i § 2a, w oparciu o który sąd wydaje nakaz zapłaty na podstawie dołączonej do pozwu umowy, dowodu spełnienia wzajemnego świadczenia niepieniężnego, dowodu doręczenia dłużnikowi faktury lub rachunku, jeżeli powód dochodzi np. należności zapłaty świadczenia pieniężnego, odsetek w transakcjach handlowych określonych w ustawie z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych³⁸. Trzeba jednak pamiętać o wyjątkowo formalistycznym podejściu sądów powszechnych i SN do badania przesłanek dopuszczalności wydania nakazu w postępowaniu nakazowym. Oceny podstaw dla wydania takiego nakazu nie można dokonywać *ex post*, przy uwzględnieniu wszystkich twierdzeń i dowodów zaoferowanych przez strony w toku całego postępowania, a jedynie w oparciu o twierdzenia pozwu i załączone do niego dokumenty – kognicja sądu w pierwszej fazie postępowania nakazowego jest więc ograniczona³⁹. Sprowadza się ona wyłącznie do stwierdzenia istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty, określonych w art. 485

37 Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 6 lutego 2014 r., I ACa 714/13, LEX nr 1437890.

38 T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 935

39 Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 26 czerwca 2014 r., I ACa 1500/13, LEX nr 1504400. W sprawie tej powód załączył do pozwu faktury VAT opatrzone pieczęcią pozwanego i podpisem jego pracownika, dowody doręczenia pozwanemu tych faktur oraz wezwania do zapłaty. Wbrew wywodom pozwanego dokumenty te były wystarczające dla wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Faktura przyjęta przez dłużnika może stanowić podstawę do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym wymienioną w art. 485 § 1 pkt 2 k.p.c. Zob. też K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 10, Warszawa 2019, Legalis (komentarz do art. 485, pkt 1).

k.p.c. Istnienie tych podstaw na tyle uprawdopodobnia jednak zasadność powództwa, że z woli ustawodawcy nakłada na sąd obowiązek wydania nakazu zapłaty, bez dalszego merytorycznego badania zasadności powództwa⁴⁰. Skupmy się na art. 485 § 1 pkt 2. W judykaturze podnosi się, że hipotezą tego przepisu objęty jest dokument stwierdzający wysokość świadczenia oraz określający stronę zobowiązaną do jego spełnienia na rzecz wystawcy. Dokument taki stanowi dla dłużnika podstawę sprawdzenia zasadności i wysokości stwierdzonego nim świadczenia. **Jednakże – o czym była już mowa – samo przyjęcie dokumentu rozliczeniowego przez dłużnika nie oznacza jeszcze zaakceptowania tego rachunku, co jest dalszym warunkiem prawnym do wydania na jego podstawie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym na omawianej podstawie.** Przyjęty rachunek przez potwierdzenie odbioru, np. faktury czy noty obciążeniowej, podlega sprawdzeniu przez dłużnika i może się spotkać z jego akceptacją lub odmową. Akceptacja rachunku oznacza potwierdzenie przez dłużnika stwierdzonego nim zobowiązania, co następuje przez złożenie podpisu dłużnika na rachunku⁴¹, przy czym konieczne jest ustalenie, kto dokładnie dokument podpisał⁴².

40 Zob. również uzasadnienie uchwały SN z 18 marca 2005 r., III CZP 97/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 24.

41 Zob. wyrok SN z 7 lutego 2018 r., V CSK 171/17, LEX nr 2559371 – w sprawie tej wykonawca wyraził zgodę na potrącanie kar umownych należnych zamawiającemu z wynagrodzenia ustalonego za wykonanie przedmiotu umowy. W dniu 19 kwietnia 2012 r. pozwana wystawiła notę obciążeniową, w której obciążyła powódkę karą umowną za 14 dni opóźnienia w wykonaniu przedmiotu umowy, i w tym dniu powódka została powiadomiona o nałożeniu na nią kary umownej. Zdaniem SN uzależnienie przez pozwaną zapłaty dla powódki należności z jej poprzedniej faktury od zaakceptowania noty zawierającej naliczenie kary umownej za opóźnienie nie oznaczało, że na skutek podpisania przez powódkę tego rachunku nie nastąpiło jego zaakceptowanie w rozumieniu art. 485 § 1 pkt 2 w zw. z art. 493 § 3 k.p.c.

42 Musi to być podpis dłużnika lub osoby przez niego upoważnionej (choć chociażby po wejściu w życie przepisów k.c. o formie dokumentowej wydaje się, że rachunek może zostać zaakceptowany przez dłużnika także w inny sposób, np. w treści wiadomości e-mail, stanowiącej odpowiedź na przesłany rachunek). Przykładowo osoba składająca podpis na fakturze w imieniu pracodawcy powinna być uprawniona do jego reprezentacji lub posiadać pełnomocnictwo do tego typu czynności. W przypadku zaś osób prawnych lub tzw. niepełnych osób prawnych, w których obowiązuje reprezentacja wieloosobowa, w ślad za orzeczeniem SN z 11 sierpnia 2011 r., I CSK 703/10, LEX nr 898249, przyjąć należy, że do uznania długu dojść może także na

Problem pojawia się w sytuacji, w której wierzyciel został upoważniony do wystawiania faktur VAT bez podpisu dłużnika, np. stosownym postanowieniem umowy wiążącej strony. Zarówno w orzecznictwie SN, jak i sądów apelacyjnych możemy doszukać się judykatów dopuszczających możliwość wydania nakazu zapłaty, np.:

- » wyrok SN z 23 lutego 2006 r.⁴³, w którego uzasadnieniu czytamy, że udzielenie przez pozwanego upoważnienia do wystawiania faktur VAT bez podpisu nie tylko stanowi wyraz zaufania istniejącego w stosunkach między stronami, lecz także oznacza w konsekwencji zgodę na wydanie przez sąd nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, jeżeli powód dochodzi od pozwanego roszczenia pieniężnego.
- » wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 29 października 2008 r.⁴⁴, gdzie przyjęto, że postanowienie umowy o treści „strony upoważniają się wzajemnie do wystawiania i przesyłania faktur VAT bez podpisu drugiej strony” nie uzasadniało wniosku, że pozwana akceptuje niepodpisany rachunek, co w konsekwencji daje podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Zdaniem sądu tylko stałe stosunki handlowe i posiadanie przez pozwaną przymiotu przedsiębiorcy, w świetle treści umowy łączącej strony, uzasadniałyby uznanie niepodpisanej faktury za „rachunek zaakceptowany przez dłużnika”.

W doktrynie rozstrzygnięcia takie spotkały się ze słuszną krytyką. Przykładowo B. Draniewicz w głosie do powyższego wyroku SN⁴⁵ trafnie wskazuje m.in., że „sama faktura bez podpisu odbiorcy nie jest

skutek działania jednej z osób uprawnionych do reprezentacji (w sprawie tej przyjęto, że skierowane do wierzyciela oświadczenie jednego z członków zarządu spółki, w której obowiązuje reprezentacja dwuosobowa, o gotowości spłacania zobowiązania spółki w ratach, stanowi przejaw uznania niewłaściwego roszczenia, powodującego przerwanie biegu przedawnienia). Zob. też P. Telenga, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, LEX 2019 (komentarz do art. 485, pkt 2).

43 II CSK 131/05, LEX nr 180199.

44 I ACa 683/08, LEX nr 518089.

45 Zob. B. Draniewicz, *Faktura bez podpisu jako podstawa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym – glosa – II CSK 131/05, „MOP” 2009, nr 6* (Legalis). Powołany autor podnosi także m.in., że podstawą do wydania nakazu zapłaty była nie tylko faktura, lecz także były nią potwierdzenia sald.

zaakceptowanym rachunkiem. Sąd, aby rozstrzygnąć, czy jest to zaakceptowany rachunek (jeżeli nawet podzielić stanowisko SN, że taki akcept może wynikać z odrębnego upoważnienia), musi dokonać badania kolejnych dokumentów. Mogą to być upoważnienia do wystawiania faktur bez podpisu nabywcy zawarte w odrębnym dokumencie, albo zawarte w umowie łączącej strony (...). W rzeczywistości sąd musiałby przeprowadzić postępowanie dowodowe w dużo szerszym zakresie niż tylko badanie rachunku, skoro zaakceptowanie rachunku nie wynika z tego dokumentu, a samo upoważnienie ze swej istoty jest bardzo ogólne⁴⁶. Nie sposób odmówić racji powyższemu stanowisku. Postępowanie nakazowe ma służyć przede wszystkim szybkiemu rozstrzygnięciu spraw, w których istnienie wierzytelności i jej wielkość są *de facto* bezsporne, a mimo to dłużnik nie zaspokaja wierzyciela dobrowolnie⁴⁷.

Na koniec rozważyć należy jeszcze kwestię obrony przed nakazem zapłaty opartym na fakturze VAT, tj. problemu właściwego sformułowania zarzutów. Przyjmuje się, że zwalczanie nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym na podstawie podpisanej faktury przybiera postać zarzutów zmierzających do obalenia domniemania faktycznego (art. 231 k.p.c.) polegających na uznaniu, że czynność podpisania faktury pozwala uznać za udowodniony fakt np. dostawy towarów, wykonania prac czy świadczenia usług opisanych na fakturze⁴⁸. Inaczej mówiąc, obalenie wskazanego domniemania może być dokonane przez pozwanego jedynie poprzez wskazanie dowodów uzasadniających całkowite lub częściowe niewykonanie przez powoda zobowiązań opisanych w fakturach. Co się zaś tyczy zarzutu potrącenia (art. 493 § 3 k.p.c.), to zdaniem SN choć faktura może być uznana za rachunek w rozumieniu art. 485 § 1 pkt 2 k.p.c. i być podstawą do zgłoszenia wierzytelności nią

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Stąd w piśmiennictwie podnosi się, że niedołączenie do pozwu sprecyzowanych w art. 485 k.p.c. dokumentów powinno skutkować niejako „automatycznym” przekazaniem sprawy do rozpoznania w trybie zwykłym – zob. T. Ereciński, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, LEX 2019 (komentarz do art. 485, pkt 13).

⁴⁸ Zob. m.in. wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 6 grudnia 2013 r., XII Ga 412/13, LEX nr 1715416, czy też wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 20 grudnia 2013 r., I ACa 633/13, LEX nr 1415822.

objętej do potrącenia, to jest to tylko warunek procesowy do wystąpienia z takim zarzutem w sprawie, w której został wydany nakaz zapłaty, i nie oznacza, że przy rozpoznawaniu zasadności wierzytelności przedstawionej do potrącenia nie istnieje możliwość jej badania za pomocą wszelkich środków dowodowych⁴⁹.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych w niniejszym artykule analiz wynika, że w orzecznictwie sądowym fakturze oraz dokumentom jej podobnym (np. paragonom, notom odsetkowym czy uznaniom sald) przypisywane są różne funkcje. Jest to szczególnie dobrze widoczne w tych judykatach, w których faktura wpisywana była w poszczególne instytucje chociażby Kodeksu cywilnego, takich jak pokwitowanie.

Oczywiście „wątek fakturowy” pojawia się także w innych sprawach uznawanych przez ustawodawcę za cywilne na gruncie k.p.c. i częstokroć ma kluczowe znaczenie dla ich rozstrzygnięcia. Dla przykładu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych fakt wystawiania faktur czy rachunków może stanowić dowód na prowadzenie działalności gospodarczej⁵⁰ lub jej wykonywania w trakcie zwolnienia lekarskiego⁵¹. Faktura pozostaje więc istotnym dowodem w postępowaniu cywilnym, mimo nienadania jej szczególnego charakteru prawnego.

49 Zob. postanowienie SN z 9 sierpnia 2016 r., II CZ 83/16, LEX nr 2006184.

50 Zob. wyrok SN z 10 maja 2017 r., I UK 184/16, LEX nr 2305920 – sprawa dotyczyła ustalenia obowiązku ubezpieczenia. SN przyjął, że samo sporządzanie faktur może okazać się niewystarczające, jeżeli np. wystawiane były one tylko na rzecz jednego podmiotu, wystawiane były w dłuższym czasie po rozpoczęciu działalności gospodarczej lub dopiero po urodzeniu dziecka.

51 Zob. wyrok SN z 22 stycznia 2019 r., II UK 521/17, OSNP 2019, nr 9, poz. 112, w którego uzasadnieniu czytamy, że sporządzenie faktur VAT mogłoby być uznane za czynność techniczną, choć nie prostą, lecz ich podpisanie jest już równoznaczne z wystawieniem, które należy traktować jako istotny element prowadzenia działalności gospodarczej, są to bowiem dokumenty sprzedaży zawierające szczegółowo dane o transakcji, kwoty do zapłaty oraz informacje o sposobie i terminie zapłaty, wystawiane w celu uzyskania zwrotu podatku.

Bibliografia

- Bartosiewicz A., *VAT. Komentarz*, wyd. XIII, LEX 2019.
- Ciszewski J., Nazaruk P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, LEX 2019.
- Draniewicz B., *Faktura bez podpisu jako podstawa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym – glosa – II CSK 131/05, „MOP 2009”, nr 6.*
- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, LEX 2019.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 10, Warszawa 2019.
- Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, LEX 2019.
- Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, LEX 2019.
- Matarewicz J., *Ustawa o podatku od towarów i usług. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019.
- Pyziak-Szafnicka M., *Uznanie długu*, Warszawa 1996.

Wybrane orzecznictwo

- Postanowienie SN z 9 sierpnia 2016 r., II CZ 83/16, LEX nr 2006184.
- Uchwała SN z 10 lipca 2008 r., III CZP 62/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 106.
- Uchwała SN z 18 marca 2005 r., III CZP 97/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 24.
- Uchwała SN z 6 lipca 2005 r., III CZP 40/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 84.
- Wyrok NSA z 12 maja 2010 r., I FSK 1290/09, LEX nr 593566.
- Wyrok SA w Białymstoku z 13 grudnia 2017 r., I ACa 525/17, LEX nr 2455044.
- Wyrok SA w Białymstoku z 20 grudnia 2013 r., I ACa 633/13, LEX nr 1415822.
- Wyrok SA w Białymstoku z 31 stycznia 2013 r., I ACa 720/12, LEX nr 1289358.
- Wyrok SA w Białymstoku z 6 lutego 2014 r., I ACa 714/13, LEX nr 1437890.

- Wyrok SA w Gdańsku z 29 grudnia 2016 r., I ACa 460/16, LEX nr 2412830.
- Wyrok SA w Gdańsku z 8 grudnia 2015 r., V ACa 763/15, LEX nr 2004574.
- Wyrok SA w Katowicach z 24 października 2002 r., I ACa 219/02, OSA 2004, nr 2, poz. 6.
- Wyrok SA w Krakowie z 20 maja 2014 r., I ACa 360/14, LEX nr 1566970.
- Wyrok SA w Krakowie z 5 marca 2015 r., I ACa 1775/14, LEX nr 1711421.
- Wyrok SA w Łodzi z 26 czerwca 2014 r., I ACa 1500/13, LEX nr 1504400.
- Wyrok SA w Poznaniu z 13 maja 2014 r., I ACa 234/14, LEX nr 1477264.
- Wyrok SA w Rzeszowie z 5 września 2013 r., I ACa 215/13, LEX nr 1400407.
- Wyrok SA w Szczecinie z 2 grudnia 2015 r., I ACa 285/15, LEX nr 2057044.
- Wyrok SA w Warszawie z 13 czerwca 2017 r., I ACa 496/16, LEX nr 2425605.
- Wyrok SA w Warszawie z 16 maja 2013 r., I ACa 1463/12, LEX nr 1324803.
- Wyrok SA w Warszawie z 17 grudnia 2014 r., I ACa 971/14, LEX nr 1785796.
- Wyrok SA w Warszawie z 26 sierpnia 2015 r., VI ACa 1285/14, LEX nr 1994426.
- Wyrok SO w Krakowie z 6 grudnia 2013 r., XII Ga 412/13, LEX nr 1715416.
- Wyrok SO w Łodzi z 21 listopada 2016 r., XIII Ga 517/16, LEX nr 2151851.
- Wyrok SO w Łodzi z 28 kwietnia 2017 r., XIII Ga 1123/16, LEX nr 2386572.
- Wyrok SO w Lublinie z 20 listopada 2013 r., IX GC397/13 (www.orzeczenia.ms.gov.pl).
- Wyrok SN z 10 maja 2017 r., I UK 184/16, LEX nr 2305920.
- Wyrok SN z 11 sierpnia 2011 r., I CSK 703/10, LEX nr 898249.
- Wyrok SN z 14 czerwca 2017 r., IV CSK 475/16, LEX nr 2390746.
- Wyrok SN z 16 września 2004 r., IV CK 659/03, LEX nr 146328.
- Wyrok SN z 19 stycznia 1999 r., II CKN 153/98, LEX nr 1214394.
- Wyrok SN z 19 września 2002 r., II CKN 1312/00, OSNC 2003, z. 12, poz. 168.
- Wyrok SN z 22 stycznia 2019 r., II UK 521/17, OSNP 2019, nr 9, poz. 112.
- Wyrok SN z 23 lutego 2006 r., II CSK 131/05, LEX nr 180199.
- Wyrok SN z 23 października 2001 r., I CKN 323/99, OSNC 2002, z. 7–8, poz. 94.
- Wyrok SN z 24 czerwca 2004 r., III CK 173/03, LEX nr 174179.
- Wyrok SN z 25 stycznia 2012 r., V CNP 14/11, LEX nr 1125091.
- Wyrok SN z 6 czerwca 2001 r., CKN 291/00, LEX nr 53120.
- Wyrok SN z 6 lipca 2005 r., III CZP 40/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 84.

Wyrok SN z 7 listopada 2007 r., II CNP 129/07, LEX nr 621237.

Wyrok SN z 7 lutego 2018 r., V CSK 171/17, LEX nr 2559371.

Wyrok SN z 7 października 2003 r., IV CK 57/02, LEX nr 1125089.

Wyrok WSA w Białymstoku z 21 stycznia 2009 r., I SA/BK 432/08, LEX nr 483206.

Katarzyna Sychta¹

Uniwersytet Śląski

ORCID ID: 000-003-3274-2343

PREKLUZJA DOWODOWA. CZĘŚĆ II

ABSTRACT

Evidence Preclusion – Part Two

The first part of the article was devoted to the definition of evidence preclusion and the assessment of the meaning of absolute evidence preclusion deadlines from the perspective of the adversarial procedure. Absolute evidence preclusion, i.e. a preclusion that does not provide for any exceptions, e.g. for the benefit of evidence that is objectively useful for explaining the actual course of the event or for the benefit of evidence disclosed after the deadline, was analyzed in the context of a possible conflict with the presumption of innocence and the principle of material truth. The relation between the absolute preclusion of evidence and the principle of the right of defense was also examined, in particular its element

¹ Doktor nauk prawnych, adiunkt w Instytucie Nauk Prawnych, Prawo Karne Procesowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, autorka ponad 50 publikacji o charakterze naukowym i dydaktycznym z zakresu prawa karnego procesowego oraz prawa i procesu w sprawach o wykroczenia, wykładowca na aplikacji radcowskiej i szkoleniach radców prawnych.

which assumes the right to freedom of expression, i.e. the possibility to remain silent about statements of evidence and the right to refrain from self-incrimination (*nemo se ipsum accusare tenetur, nemo se ipsum procedere tenetur*).

The second part of the article contains the characteristics of both preclusions of evidence applicable in the Polish criminal proceedings, i.e. deadlines for the first degree preclusion of evidence set by a procedural body (Article 170 item 6 of the Polish Code of Criminal Procedure) and the second degree of preclusion of evidence applicable *ex lege*, including the time limit for filing motions for evidence not covered by any legal or factual impediment, due to which a party was not able to invoke them before the court of first instance (Article 452 § 2 item 2 of the Polish Code of Criminal Procedure). The scope of considerations concerning the preclusion of first-degree evidence includes the nature of the competence of the procedural body to establish it, its wide-ranging scope of application and the rules of designation guaranteeing the principle of formal justice, the principle of equality and the principle of a fair trial. The matter of the second-degree evidence preclusion addresses issues relating to the bilateral nature of such preclusions and the grounds for the rejection of a postponed request for evidence, structured in such a way as to exclude the right to evidence submitted in response to new facts or evidence submitted by the appealing party. The article concludes with the reflections on the relative nature of both types of preclusions of evidence, while the exceptions to the obligation to submit a request for a timely presentation of evidence are outlined in the context of guaranteeing the principles violated by an absolute evidence preclusion.

Keywords: evidence preclusion, the principle of the adversarial procedure, the principle of truth, the possibility to remain silent about statements of evidence, freedom from self-incrimination, the first degree deadline of evidence preclusion, the second degree deadline of evidence preclusion, the competence of the procedural body to establish evidence preclusion, the independent basis for rejecting a late request, the right to submit evidence in response to new facts or evidence submitted by the appealing party, the relative nature of evidence preclusion

Słowa kluczowe: prekluzja dowodowa, zasada kontrydiktoryjności, zasada prawdy, możliwość zachowania milczenia co do oświadczeń dowodowych, wolność od samooskarżania, prekluzyjny termin dowodowy pierwszego stopnia, prekluzyjny termin dowodowy drugiego stopnia, kompetencja organu procesowego do ustanowienia prekluzji dowodowej, samodzielna podstawa oddalenia spóźnionego wniosku dowodowego, prawo do dowodu przedkładanego w reakcji na nowe fakty lub dowody zgłoszone przez odwołującego się, względny charakter prekluzji dowodowej

W polskim procesie karnym *de lege lata* obowiązują dwa terminy prekluzyjne. Termin dowodowy pierwszego stopnia jest ustanawiany przez organ kierujący procesem, który wyznacza czas na złożenie wniosku dowodowego za pomocą jednostek miary czasu (dzień, miesiąc itp.)². Bieg terminu dowodowego pierwszego stopnia rozpoczyna się od chwili doręczenia zawiadomienia o wyznaczeniu terminu dowodowego. Termin dowodowy drugiego stopnia obejmuje wyłącznie fakty lub dowody, które nie mogły być powołane przez skarżącego. Termin ten ma charakter ustawowy, upływa z chwilą, gdy w sądzie pierwszej instancji w sposób definitywny zamknie się możliwość zgłoszenia wniosku, a więc nie z chwilą zakończenia przewodu sądowego, tylko w momencie, w którym rozpoczęto uzewnętrznianie orzeczenia. Celem rozważań zawartych w drugiej części opracowania będą przedstawienie oraz krytyczna analiza zasad ustanawiania oraz funkcjonowania temporalnych ograniczeń dopuszczalności przedstawiania przez strony materiału dowodowego. Ze uwagi na względny charakter prekluzji pierwszego i drugiego stopnia przedmiotem rozważań będzie także ustalenie tego, czy zakres wyjątków od prekluzji dowodowej zapewnia jej zgodność z zasadami procesu karnego.

Ustawodawca nie przesądził o obligatoryjnym lub fakultatywnym charakterze prekluzji dowodowej pierwszego stopnia. Jedynym przepisem regulującym prekluzyjny termin dowodowy ustanawiany przez organ kierujący procesem jest bowiem przepis przewidujący rygor utraty prawa do powoływania materiału dowodowego w dalszym postępowaniu (art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k.). Artykuł 170 § 1 pkt 6 k.p.k. należy kwalifikować jako normę kompetencyjną odnoszącą się do organu państwa, będącą źródłem kompetencji organu karnoprosesowego do ustanowienia prekluzji dowodowej. Pojęcie kompetencji jest utożsamiane z uprawnieniem, ale niekiedy także obowiązkiem organu procesowego do rozpoznania i rozstrzygnięcia określonych kwestii procesowych lub uprawnieniem (i obowiązkiem) do rozpoznania określonego zagadnienia procesowego i jego rozstrzygnięcia w sposób wiążący innych

2 I. Nowikowski, *Terminy w kodeksie postępowania karnego*, Lublin 1988, s. 15; F. Rosengarten, *Termin składania wniosków dowodowych*, „Nowe Prawo” 1974, z. 10, s. 1322.

uczestników procesu³. Sam fakt przyznania kompetencji do ustanowienia prekluzji nie przesądza więc *per se* o istnieniu prawa lub obowiązku wydania decyzji zobowiązującej do zgłoszenia dowodów we wskazanym okresie. Co prawda przepis przewidujący rygor utraty prawa do powoływania materiału dowodowego w dalszym toku postępowania skonstruowano w sposób kategoryczny, zawiera on bowiem nakaz podjęcia decyzji pozbawiającej stronę prawa do wprowadzenia w obręb procesu dowodu zgłoszonego po upływie terminu. Obowiązek statutowany przez przepis art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k. dotyczy jednak wyłącznie oddalenia spóźnionego wniosku dowodowego („oddala się wniosek dowodowy, jeżeli (...) wniosek dowodowy został złożony po zakreślonym przez organ procesowy terminie”) oraz zawiadomienia strony o jego ustanowieniu („terminie, o którym strona składająca wniosek została zawiadomiona”), w żadnej mierze nie obejmuje natomiast samej decyzji o ustanowieniu prekluzji dowodowej.

Kwestia prawa lub obowiązku ustanowienia prekluzji dowodowej powinna być analizowana na płaszczyźnie legalności działań instytucjonalnych uczestników procesu (organów władzy publicznej) oraz na płaszczyźnie legalności działań uczestników nieinstytucjonalnych. Ustanowienie prekluzji dowodowej na pierwszej płaszczyźnie stanowi bowiem działanie zobowiązujące jednostkę do określonego zachowania. Jako takie stanowi ograniczenie „wolności do” podejmowania przez obywatela wszelkich niezakazanych przez prawo czynności oraz jego „wolności od”, tj. swobody lub wolności niedziałania. Zarówno „wolność do”, jak i „wolność od” sytuują się na płaszczyźnie legalności działań uczestników nieinstytucjonalnych. Zasadnie P. Kardas wskazuje, że konieczność wyodrębnienia dwóch płaszczyzn legalności wynika z wyrażonego w art. 7 Konstytucji RP nakazu działania na podstawie i w granicach prawa, który *verba legis* odnosi się wyłącznie do organów władzy publicznej, nie zaś do obywateli⁴. Z zasady praworządności wynika więc nakaz

³ K. Woźniewski, *Prawidłowość czynności procesowych w polskim procesie karnym*, Gdańsk 2010, s. 57; tenże, *Zagadnienie legalności czynności organów procesowych*, [w:] *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania*, D. Gruszecka, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015, s. 133.

⁴ P. Kardas, *Problem legalności czynności uczestników postępowania karnego i konsekwencje ich przekroczenia*, [w:] *op. cit.*, s. 27.

przestrzegania prawa przez organy władzy publicznej w procesie podejmowania decyzji o charakterze władcym. Wymóg istnienia wyraźnej podstawy prawnej dla dokonania określonej czynności oznacza, że w prawie powinna być zawarta zarówno podstawa działania, jak też powinny być określone jej granice⁵. Z treści art. 7 Konstytucji RP wywodzi się zatem zakaz domniemywania kompetencji organów władzy, w sytuacji w której określona kompetencja nie została organowi przyznana⁶. W doktrynie wskazuje się, że: „(...) zakazana jest rozszerzająca interpretacja przepisów kompetencyjnych organów władzy publicznej, zwłaszcza w zakresie, w jakim kompetencje te wiązać by się mogły z ograniczeniem korzystania przez jednostki czy społeczeństwo ze swych praw lub wolności”⁷. Legalność działań nieinstytucjonalnych uczestników procesu oparta jest na zupełnie odmiennej zasadzie. Dla obywateli art. 7 Konstytucji RP stanowi bowiem jedynie gwarancję wzmacniającą ochronę przysługujących im praw i wolności⁸. Wobec zaś braku przepisów statuujących obowiązek działania nieinstytucjonalnych uczestników procesu przyjęć należy, że w demokratycznym państwie prawnym jednostka może podejmować w procesie wszelkie działania, które nie zostały zakazane przez obowiązujące przepisy⁹. Istotną funkcję procesu karnego stanowi zapewnienie, zgodnej ze standardami rzetelnego procesu, ochrony praw i interesów pokrzywdzonego oraz zagwarantowanie prawa do

5 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 20 października 1986 r., P 2/86, OTK 1986, z. 1, poz. 6; orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 19 października 1993 r., K 14/92, OTK 1993, z. 2, poz. 35; orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 15 lipca 1996 r., U 3/96, OTK 1996, z. 4, poz. 31; uchwała Trybunału Konstytucyjnego z 19 maja 1994 r., W7/94, OTK 1994, z. 1, poz. 23; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 czerwca 2000 r., P 3/00, OTK 2000, z. 5, poz. 138.

6 B. Janusz-Pohl, *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy czynności karnoprosesowych w prawie polskim*, Poznań 2017, s. 182; J. Skorupka, *Granice procesu karnego z perspektywy dogmatyki prawa karnego procesowego*, [w:] *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania...*, s. 123; K. Woźniewski, *Zasada praworządności w procesie karnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010, t. 24, s. 396; tenże, *Prawidłowość czynności procesowych w polskim procesie karnym*, Gdańsk 2010, s. 60.

7 P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 90.

8 P. Kardas, *op. cit.*, s. 23; P. Wiliński, *op. cit.*, s. 82.

9 A. Bojańczyk, *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Warszawa 2011, s. 304 i n.; P. Kardas, *op. cit.*, s. 29.

obrony. Ograniczanie wolności jednostki do wolności działania w zakresie składania wniosków dowodowych (a więc w sferze prawnie niezakazanej) oznaczałoby zatem naruszenie przysługującego zarówno stronie czynnej, jak i biernej prawa do walki o realizację swoich interesów procesowych. Ponadto, swoboda działania nieinstytucjonalnych uczestników procesu karnego w sferze prawnie niezakazanej wiąże się także z gwarancyjną funkcją prawa karnego procesowego. Funkcja ta wyznacza nieprzekraczalną ramę ograniczenia praw jednostki w procesie karnym. Dzięki istnieniu tych ram następuje ograniczenie działania organów procesowych oraz wytyczenie obszaru, w obrębie którego strony mogą realizować swoje uprawnienia bez obaw o niezgodność z prawem działalnością organów procesowych¹⁰. Z perspektywy legalności czynności instytucjonalnych uczestników procesu karnego ustanowienie prekluzji dowodowej mogłoby stanowić obowiązek organu procesowego tylko wówczas, gdyby norma kompetencyjna zawierała wyraźnie określony obowiązek ograniczenia pod względem czasowym prawa do składania wniosków dowodowych. Wobec braku takiej podstawy prawnej kompetencję organu procesowego do ustanowienia prekluzji dowodowej należy rozumieć wąsko, tj. wyłącznie jako upoważnienie czy też uprawnienie do dokonania określonej czynności procesowej.

Zastosowalność prekluzyjnego terminu dowodowego pierwszego stopnia ma charakter uniwersalny, w kompetencje do zakreślenia terminu dowodowego został bowiem wyposażony każdy organ prowadzący postępowanie, bez względu na stadium procesu, zwykły czy też wzbogacony przebieg postępowania jurysdykcyjnego¹¹. Długość czasokresu przeznaczanego na zgłaszanie wniosków dowodowych zależy od organu procesowego. Wyznaczając termin prekluzyjny, organ musi wziąć pod uwagę stopień skomplikowania konkretnej sprawy, rodzaj i charakter dowodów już wprowadzonych do procesu, możliwość pozyskania dalszych dowodów czy też okoliczności podlegające udowodnieniu.

¹⁰ J. Skorupka, *op. cit.*, s. 120.

¹¹ Z uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw: „(...) należy dążyć do tego, żeby strony składały wnioski dowodowe w terminach zakreślonych przez kierownicze organy procesowe”. Zob. rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3251, s. 22.

Wątpliwości może budzić to, czy każdy z organów procesowych dysponuje autonomicznym uprawnieniem do zakreslenia terminu dowodowego, czy też zakreslenie tego terminu przez organ, który kieruje procesem na wcześniejszym etapie, trwale zamyka możliwość zgłoszenia znanych stronie dowodów, nieobjętych jednocześnie klauzulą wyłączenia spod działania instytucji prekluzji dowodowej (art. 170 § 1a k.p.k.). Interpretacji wykluczającej ustanowienie prekluzji na późniejszym etapie procesu nie można zaakceptować, de facto oznacza ona bowiem, że możliwość zgłoszenia wniosku o przeprowadzenie dowodu najczęściej zostałaby wyczerpana już w postępowaniu przygotowawczym. Tymczasem w postępowaniu jurysdykcyjnym funkcjonuje siedmiodniowy instrukcyjny termin, biegnący dla oskarżonego od chwili doręczenia aktu oskarżenia, w toku którego ma on prawo zgłaszania wniosków dowodowych. Przyjęcie, że wraz z upływem pierwszego i jednocześnie jedynego terminu dowodowego trwale zamknęłaby się możliwość zgłoszenia znanych stronie dowodów, mogłaby pozbawić wskazany siedmiodniowy termin dowodowy jakiegokolwiek prawnej relewancji. Ponadto proces poznawczy ma przebieg dynamiczny, w jego toku mogą bowiem ujawnić się nowe istotne okoliczności relewantne dla sprawy. Uprawnienie do zakreslenia terminu prekluzyjnego pierwszego stopnia nie powinno być więc uprawnieniem jednokrotnym. Strona, która nie zgłosiła wniosku dowodowego w uprzednio wyznaczonym terminie prekluzyjnym, nie powinna być bowiem pozbawiona możliwości zgłoszenia wniosku dowodowego w celu udowodnienia okoliczności faktycznych ujawnionych później. Co prawda na sądzie nadal spoczywa obowiązek dowodzenia, z tytułu którego sąd powinien wprowadzić dowody dotyczące tych faktów z urzędu. Niewykluczone jednak, że sąd nie będzie dysponował żadną wiedzą dotyczącą dowodów na okoliczności, które już po upływie wyznaczonej prekluzji dowodowej stały się doniosłe dla rozstrzygnięcia.

Ze względu na odmienne wyniki wykładni literalnej i systemowej pojawia się pytanie o jednostronny lub obustronny charakter prekluzji dowodowej pierwszego stopnia. Przepis ustanawiający rygor utraty uprawnienia do składania wniosków dowodowych skonstruowano w sposób sugerujący, że decyzja o ustanowieniu prekluzji dowodowej może dotyczyć wyłącznie jednej strony postępowania. W art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k. podmiot, którego spóźniony wniosek dowodowy ulega oddaleniu, określono

bowiem w liczbie pojedynczej. Bardziej wynika to jednak z konieczności dopasowania podstawy oddalenia wniosku dowodowego złożonego po terminie do konwencji, w jakiej skonstruowano ogół podstaw oddalenia wniosku dowodowego, niż z chęci uregulowania prekluzji dowodowej jako instytucji ustanawianej wyłącznie dla jednej strony procesowej. Wszystkie okoliczności przemawiające za oddaleniem wniosku dowodowego skonstruowano, odnosząc je do pojedynczego wniosku dowodowego. Podstawy oddalenia wniosku abstrahują zatem od okoliczności podmiotowych, znajdują więc zastosowanie w stosunku do wniosku dowodowego pochodzącego od każdego uprawnionego podmiotu. Ponadto posłużenie się w art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k. liczbą pojedynczą określającą podmiot, którego spóźniony wniosek dowodowy ulega oddaleniu, było konieczne dla scharakteryzowania prekluzyjnego terminu dowodowego jako terminu ścisłego. Liczba pojedyncza w treści art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k. została bowiem sprzężona nie tyle z ustanowieniem jednostronnej prekluzji dowodowej, ile z biegiem terminu prekluzyjnego¹², który dla poszczególnych stron procesowych rozpoczyna się indywidualnie, tj. z chwilą zawiadomienia strony o ustanowieniu prekluzji dowodowej.

Dopuszczalność ustanawiania prekluzji dowodowej wyłącznie dla jednej strony postępowania byłaby też sprzeczna z zasadą równości ujmowaną w znaczeniu dystrybutywnym. Ujęcie dystrybutywne sprzęga równość z traktowaniem dwóch lub większej liczby podmiotów w ten sam sposób przy rozdziale uprawnień i obowiązków, kar i nagród albo dóbr lub ciężarów¹³. Ponieważ tradycyjnie przyjmuje się, że zachodzi koincydencja pomiędzy równością i sprawiedliwością, równość dystrybutywna stanowi immanentny warunek realizacji sprawiedliwości wyrównawczej w tradycyjnym arystotelesowskim rozumieniu. Idea

12 Art. 170 § 1 pkt 6 k.p.k. *in extenso* wskazuje, że oddaleniu podlega wniosek dowodowy „złożony po zakreślonym przez organ procesowy terminie, o którym strona składająca wniosek została zawiadomiona”.

13 O tzw. równości dystrybutywnej zob. M. Błachut, *Postulat neutralności moralnej prawa a konstytucyjna zasada równości*, Wrocław 2005, s. 88; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988, s. 88 i n.; tenże, *Równość wobec prawa – problemy teoretyczne: konferencja naukowa zorganizowana przez Instytut Nauk o Państwie i Prawie Uniwersytetu Warszawskiego na temat „Równość społeczna i sprawiedliwość”*, Warszawa, 4 kwietnia 1979 r., Warszawa 1979, s. 53.

sprawiedliwości wyrównawczej zakłada świadczenie równo dobra i zła wszelkim podmiotom równym ze względu na jakąś cechę uznawaną w danym przypadku za cechę istotną. Sprzężenie równości ze sprawiedliwością Arystoteles eksplikuje, podnosząc, że „(...) zarówno człowiek niesprawiedliwy wykracza przeciw słuszności (czyli równości), jak i to, co niesprawiedliwe, jest niesłuszne (czyli nierówne). Jeśli więc to, co niesprawiedliwe, jest nierówne, w takim razie to, co sprawiedliwe, jest równe”¹⁴. Równość w prawie ma więc charakter derywatywny (pochodny) względem wartości nadrzędnej, tj. sprawiedliwości. Z założenia strony w kontradykcyjnym modelu procesu karnego są podmiotami równymi, równość dwóch lub większej ilości obiektów oznacza bowiem ich przynależność do co najmniej jednej klasy wyróżnionej ze względu na określoną cechę. Stanowi ją ich bezpośredni interes prawny w walce o korzystne dla siebie rozstrzygnięcie sporu w przedmiocie odpowiedzialności karnej. W perspektywie klasycznej koincydencji równości i sprawiedliwości jednostronna prekluzja dowodowa byłaby rozwiązaniem naruszającym zasadę równości stron. Automatycznie należałoby ją kwalifikować jako rozwiązanie sprzeczne z zasadą sprawiedliwości. Wzgląd na zasadę równości stron i zasadę sprawiedliwości powinien przesądzać też o jednakowej dla wszystkich stron procesowych długości terminu dowodowego pierwszego stopnia. Organ procesowy, ustanawiając prekluzję dowodową, nie powinien zatem różnicować okresu przeznaczanego dla składania wniosków dowodowych przez poszczególne strony, wyznaczając np. krótszy termin dla strony instytucjonalnej czy też strony posiadającej profesjonalnego przedstawiciela lub dłuższy termin dla oskarżonego, kierując się jego mniej korzystną sytuacją niż sytuacja oskarżyciela publicznego.

Obustronny charakter prekluzji dowodowej pierwszego stopnia generuje pytania o możliwość ustanowienia prekluzji dowodowej wówczas, gdy w postępowaniu opozycyjne strony jeszcze się nie ukonstytuowały ze względu na nieprzedstawienie zarzutów albo brak oświadczenia o wstąpieniu do procesu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Pytania te pozostają rzecz jasna aktualne wyłącznie wówczas, gdy zagrożenie

¹⁴ Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, D. Gromska (tłum.), [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie. Tom V*, Warszawa 2002, księga V, 1131 a, s. 173.

lub naruszenie dobra prawnego określonego podmiotu należy do ustawowych znamion przestępstwa. Ustanowienie prekluzji dowodowej wyłącznie dla jednej strony procesowej, mimo możliwości ukonstytuowania się strony przeciwnej, niewątpliwie sprzyjałoby szybkiemu i sprawnemu przeprowadzeniu postępowania dowodowego. Efekt przyspieszenia byłby szczególnie widoczny w postępowaniu jurysdykcyjnym, jednostronne ustanowienie terminu prekluzyjnego tak, by dla istniejącej strony upływał przed rozprawą, pozwoliłoby bowiem na należyte jej przygotowanie. W ramach czynności organizacyjnych przewodniczący mógłby dopuścić dowody i zarządzić ich sprowadzenie na rozprawę główną, co pozwoliłoby na ich przeprowadzenie już na pierwszym terminie rozprawy. Ustanawianie terminu obejmującego wyłącznie jedyną ukonstytuowaną stronę postępowania, po to by wówczas, gdy w procesie pojawi się kolejna strona, wyznaczyć wyłącznie dla niej kolejną prekluzję dowodową, wydaje się być jednak sprzeczne z zasadą równości stron i sprawiedliwości. Oznacza to, że w postępowaniu przygotowawczym prekluzja dowodowa ma sens dopiero w podfazie *in personam*, z kolei w postępowaniu jurysdykcyjnym przed sądem *in meriti* w zasadzie nie powinno ustanawiać się terminu prekluzyjnego, tak by w całości mieścił się on w okresie przygotowywania do rozprawy głównej, przynajmniej zaś nie powinno się go wyznaczać w ten sposób w sprawach, w których akt oskarżenia wnosi oskarżyciel publiczny. Wyznaczenie czasu na składanie wniosków dowodowych w ten sposób, by ten kończył się przed rozprawą, musiałoby bowiem zostać połączone z wcześniejszym wstąpieniem pokrzywdzonego w rolę oskarżyciela posiłkowego ubocznego. Manipulowanie instytucją prekluzji dowodowej tak, by wymusić na pokrzywdzonym realizację uprawnienia do ukonstytuowania się jako strona procesu przed upływem ogólnego terminu przeznaczonego na dokonanie tej czynności, tj. przed rozpoczęciem przewodu sądowego na rozprawie głównej, byłoby zaś sprzeczne z zasadą rzetelnego procesu karnego. Miarą rzetelnego procesu jest bowiem nie tylko odpowiedni standard prawa do obrony, lecz także zapewnienie odpowiedniej pozycji procesowej pokrzywdzonemu¹⁵. W ramach zasady rzetelnego procesu pokrzywdzonemu należy zagwarantować ochronę

15 A. Błachnio-Parzych, J. Kosonoga, *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *Rzetelny proces karny*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2009, s. 241 i n.

przed wtórną wiktyimizacją (secondary victimisation) polegającą na nieposzanowaniu jego uprawnień i gwarancji procesowych¹⁶.

Poza tym na gruncie procedury karnej można zaobserwować tendencję przeciwną względem ograniczania czasu, w jakim pokrzywdzony może zrealizować swoje prawo ukonstytuowania się jako strona. W procesie funkcjonuje bowiem kilka przypadków, w których termin na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w rolę oskarżyciela posiłkowego został ustalony inaczej niż termin ogólny. Wszystkie te przypadki łączą jednak dążenie do stworzenia jak najszerszych ram czasowych do złożenia oświadczenia kreującego pokrzywdzonego oskarżycielem posiłkowym ubocznym wówczas, gdy nie było to możliwe przed upływem ogólnego terminu, w jakim pokrzywdzony powinien zrealizować to uprawnienie. Obowiązek wcześniejszego złożenia stosownego oświadczenia dotyczy wyłącznie tych sytuacji, w których – ze względu na możliwość zakończenia sprawy na posiedzeniu przed rozprawą – pokrzywdzony nie mógłby zrealizować swojego prawa do uzyskania statusu strony procesowej na rozprawie (art. 339 § 5 *in fine* k.p.k., art. 343 § 5 k.p.k., art. 343 § 5 k.p.k. w zw. z art. 343a § 2 *in fine* k.p.k. oraz art. 505 § 2 k.p.k.). Wyrazem tendencji do tworzenia jak najszerszych ram czasowych do złożenia oświadczenia o wstąpieniu w rolę oskarżyciela posiłkowego ubocznego są także te przypadki, w których moment złożenia relewantnego oświadczenia przesunięto na okres późniejszy niż termin ogólny. Późniejsze złożenie oświadczenia jest jednak możliwe tylko w razie zmiany okoliczności istniejących przed otwarciem przewodu sądowego lub z uwagi na niemożność zrealizowania tego uprawnienia przed upływem ogólnego terminu przeznaczanego dla dokonania tej czynności (art. 54 § 2 k.p.k., art. 60 § 2 k.p.k. w zw. z art. 54 k.p.k.). W razie niezłożenia oświadczenia kreującego pokrzywdzonego oskarżycielem posiłkowym w terminie ogólnym z przyczyn leżących wyłącznie po stronie sądu dopuszcza się także złożenie tego oświadczenia dopiero w środku odwoławczym. Dzieje się tak wówczas, gdy sąd nie puczył pokrzywdzonego

16 E. Bieńkowska, *Wiktyimizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, [w:] *Wiktyimizacja wtórna*, L. Mazowiecka (red.), Warszawa 2012, s. 56 i n.; też, *Zjawisko wiktyimizacji wtórnej. Pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji prawnych)*, „Archiwum Kryminologii 2007–2008”, t. 29–30, s. 65 i n.; L. Falandysz, *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktyimologii*, Warszawa 1980, s. 54 i n.

lub podmiotu wykonującego jego prawa o prawie do złożenia stosownego oświadczenia oraz jednoczesnego braku zawiadomienia tych podmiotów o terminie pierwszej rozprawy¹⁷.

Ustanawianie prekluzji dowodowej w sposób wymuszający na pokrzywdzonym wcześniejsze zrealizowanie prawa do ukonstytuowania się w procesie jako oskarżyciel posiłkowy uboczny byłoby więc sprzeczne ze stałą tendencją do poszerzania prawa pokrzywdzonego do uzyskania statusu strony. W konsekwencji przyjąć należy, że w postępowaniu jurysdykcyjnym przed sądem *in meriti* najwcześniejszym terminem upływu prekluzyjnego terminu dowodowego pierwszego stopnia może być moment otwarcia przewodu sądowego. Jest to ten etap procesu, przed rozpoczęciem którego pokrzywdzony może w przebiegu typowym zrealizować swoje prawo do uzyskania statusu strony. Ze względu na połączenie terminu prekluzyjnego z ukonstytuowaniem się stron w procesie instytucja prekluzji dowodowa zapewne okaże się dużo mniej przydatnym instrumentem sprzyjającym szybkiemu i sprawnemu przeprowadzeniu postępowania dowodowego niż planował to ustawodawca.

Drugim terminem prekluzyjnym funkcjonującym *de lege lata* jest termin skutkujący utratą uprawnienia do składania wniosków dowodowych w ramach wzbogaconego toku postępowania karnego. Prekluzyjny charakter ma bowiem okres do składania wniosków dowodowych dotyczących dowodów nieobjętych żadną prawną lub faktyczną przeszkodą, ze względu na którą strona nie mogła ich powołać przed sądem pierwszej instancji. Termin ten upływa w chwili ogłoszenia orzeczenia, spóźniony wniosek dowodowy dotyczący dowodu nieobjętego przeszkodą podlega zaś oddaleniu dopiero w postępowaniu odwoławczym. W klasyfikacji terminów dowodowych tego rodzaju prekluzji dowodowej należy nadać status terminu dowodowego drugiego stopnia. Tego typu terminy mają charakter relatywny, czas na złożenie wniosku dowodowego jest bowiem określony poprzez wskazanie pewnego etapu procesu, w ciągu którego strona może żądać wprowadzenia określonego dowodu w obręb procesu karnego¹⁸.

17 Postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2013 r., V KZ 43/13, dostęp 15 grudnia 2019 r., <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/V%20KZ%2043-13.pdf>.

18 W ten sposób terminy relatywne definiuje I. Nowikowski, zob. tenże, *Terminy w kodeksie postępowania karnego...*, s. 15.

W postępowaniu odwoławczym mogą więc zafunkcjonować jednocześnie skutki prekluzji dowodowej pierwszego i drugiego stopnia, oba terminy dowodowe dotyczą jednak odmiennej kategorii dowodów. Otóż oddalenie wniosku dowodowego zgłoszonego po terminie prekluzyjnym drugiego stopnia dotyczy wyłącznie faktów i dowodów, które strona mogła powołać przed sądem pierwszej instancji. Z kolei zakresem prekluzji dowodowej zakreślanej w instancji odwoławczej można objąć wyłącznie dowody dopuszczalne w procesie poznawczym odbywającym się we wzbogaconym toku postępowania odwoławczego, tj. fakty lub dowody, co do których zaistniały prawe lub faktyczne przeszkody wykluczające ich powołanie przed sądem pierwszej instancji. Prekluzję dowodową tego typu wprowadzono do polskiego procesu karnego nowelizacją z 27 września 2013 r., temporalne ograniczenia dopuszczalności przedstawiania sądowi materiału dowodowego objęły wówczas znane stronie odwołującej się fakty lub dowody, co do których stronie nie udało się w kategoriach obiektywnych uprawdopodobnić prawnej lub faktycznej niemożności powołania przed momentem uzewnętrznienia skarżonego orzeczenia. Prekluzja dowodowa *a contrario* wynikała z treści art. 427 § 3 k.p.k., który dopuszcza eksplikowanie w skardze odwoławczej nowych faktów lub dowodów wyłącznie wówczas, gdy strona zarówno z faktycznych, jak i prawnych przyczyn nie mogła ich powołać przed sądem pierwszej instancji. Norma stanowiła samodzielną przyczynę negatywnej decyzji dowodowej¹⁹,

¹⁹ Tak również W. Kociubiński, *Zakres orzekania sądu odwoławczego w świetle ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, „Przeгляд Sądowy” 1997, z. 11–12, s. 40; P. Mirek, *Nowy model postępowania dowodowego przed sądem II instancji – aspekty praktyczne nowelizacji art. 452 K.p.k.*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. 2, s. 52; A. Sakowicz, *Postępowanie dowodowe w postępowaniu apelacyjnym. Zarys problematyki*, [w:] *Obrona i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015, s. 468. Odmienne kwestie podstaw oddalenia wniosków o włączenie w obręb procesu karnego dowodów nieposiadających cech *nova* postrzega D. Świecki. Zdaniem D. Świeckiego z art. 427 § 3 k.p.k. *a contrario* wynika, że dowód niebędący *nova* jest niedopuszczalny, w konsekwencji wniosek odwołującego się o przeprowadzenie dowodu znanego i możliwego do zaprezentowania już w sądzie pierwszej instancji podlega oddaleniu na podstawie art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k. Zob. D. Świecki, *Postępowanie odwoławcze*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015, s. 1102. Wniosek o niedopuszczalności dowodu niebędącego *nova* oparty na *argumentum a contrario*

autonomiczną względem normy stanowiącej podstawę oddalenia żądań dowodowych z przyczyn wskazanych w art. 170 § 1 pkt 1–5 k.p.k.²⁰

Ze względu na źródło prekluzji dowodowej drugiego stopnia miała ona charakter jednostronny, ograniczenia w zgłaszaniu wniosków dowodowych obowiązywały bowiem wyłącznie stroną odwołującą się od orzeczenia²¹. Prekluzyjny charakter terminu dowodowego drugiego

nie wydaje się uprawniony – z art. 427 § 3 k.p.k. *a contrario* wynika jedynie, że odwołujący nie może wskazać nowych faktów lub dowodów, jeżeli mógł je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Przeciwnieństwo normy statutowanej art. 427 § 3 k.p.k. określa więc zakaz wprowadzenia w obręb procesu ogólnie dopuszczalnych dowodów.

- 20 Nie ulega bowiem wątpliwości, że ogólna lista okoliczności stanowiących podstawę oddalenia wniosku dowodowego stanowi równocześnie podstawę negatywnych decyzji dowodowych w postępowaniu odwoławczym, zob. wyrok Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2007 r., III KK 298/06, OSNKW 2007, z. 7–8, poz. 57, z glosą mojego autorstwa zamieszczoną w: „Przegląd Sądowy” 2009, z. 3, s. 131 i n.; wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 2002 r., II KKN 217/00, „Prokuratura i Prawo” 2004, z. 4, poz. 10; wyrok Sądu Najwyższego z 19 sierpnia 2004 r., 388/03, OSNKW 2004, z. 11–12, poz. 103; wyrok Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2005 r., IV KK 118/05, „Prokuratura i Prawo” 2005, z. 11, poz. 11; wyrok Sądu Najwyższego z 16 marca 2006 r., IV KK 446/05, LEX nr 183073; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 58; W. Grzeszczyk, *Postępowanie dowodowe na rozprawie odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2008, z. 3, s. 19; J. Nelken, *Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 1971, z. 2, poz. 67; D. Świecki, *Apelacja w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 294 i n.; tenże, *Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006, s. 130 i n.; E. Zawistowski, *Rodzaje wniosków dowodowych oraz formalno-materialne podstawy decyzji dowodowych w procesie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1978, z. 1, poz. 42.
- 21 Tak S. Steinborn, *Postępowanie dowodowe w instancji apelacyjnej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, z. 1–2, s. 155; tenże, *Kształtowanie granic rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w procesie karnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Reforma prawa karnego materialnego i procesowego z 2015 r. Wybrane zagadnienia*, D. Kala, I. Zgoliński (red.), Warszawa 2015, s. 230; M. Fingas, S. Steinborn, *Granice rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015, s. 491. Na gruncie stanu prawnego obowiązującego do 30 czerwca 2015 r. regulującego w art. 427 § 3 k.p.k. wyłącznie możliwość zgłoszenia przez odwołującego nowych faktów i dowodów podobne stanowisko wyraził M. Żak. Zob. tenże, *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – kierunki zmian*, [w:] *Kluczowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010, s. 51.

stopnia zmodyfikowała nowelizacja z 19 lipca 2019 r. Przepis określający nowe fakty lub dowody jako element treści środka odwoławczego przetrwał co prawda w niezmienionej postaci, zmieniło się jednak jego otoczenie prawne, co bezpośrednio rzutuje na zmianę podmiotowego zakresu prekluzji dowodowej. Nowelizacją ustanowiono bowiem samodzielną podstawę negatywnej decyzji dowodowej podejmowanej wobec spóźnionego wniosku dowodowego (art. 452 § 2 pkt 2 k.p.k.) i towarzyszący tej podstawie katalog wyjątków pozwalających na uwzględnienie poterminowego wniosku dowodowego (art. 452 § 3 k.p.k.). Zakreślona w przepisie art. 452 § 2 pkt 2 k.p.k. samodzielna przesłanka oddalenia wniosku dowodowego umożliwi negatywną decyzję dowodową w przedmiocie wniosku dotyczącego wprowadzenia w instancji odwoławczej dowodu, którego strona nie powołała przed sądem pierwszej instancji, mimo że składający wniosek mógł go wówczas powołać lub okoliczność, którą wnioskujący chce udowodnić, dotyczy nowego faktu niebędącego przedmiotem postępowania przed sądem pierwszej instancji, a składający wniosek mógł go wówczas powołać.

Dwustronny charakter przepisu stanowiącego podstawę oddalenia wniosku dowodowego ze względu na przekroczenie terminu prekluzyjnego drugiego stopnia służyć ma maksymalnemu skoncentrowaniu ogółu materiału dowodowego, nieobjętego wyjątkami od prekluzji, w postępowaniu przed sądem *in meriti*. Preferowanie rozwiązań zapobiegających transferowaniu postępowania dowodowego z pierwszej instancji do instancji odwoławczej znajduje jednak uzasadnienie wyłącznie w odniesieniu do skarżącego. Nie ma natomiast racji bytu ograniczanie uprawnień dowodowych strony nieskarżącej, wobec strony akceptującej nie zachodzi bowiem jakakolwiek potrzeba zapobiegania przenieszeniu postępowania dowodowego do instancji odwoławczej. Ponadto niemożność zgłoszenia wniosków dowodowych przez stronę, która zaakceptowała orzeczenie wydane w pierwszej instancji, powoduje zwiększenie elementów śledczości procesu. Dowody, które nieskarżący mógłby zgłosić w odpowiedzi na podnoszone w środku odwoławczym nowe fakty lub dowody, sąd odwoławczy zapewne i tak dopuści, działając jednak *ex officio*. Tymczasem rola sądu w toku postępowania dowodowego zasadniczo powinna ograniczać się do sprawowania kontroli nad prawidłowością czynności dowodowych podejmowanych przez uczestników

procesowych. Uprawnienie do wprowadzenia do procesu dowodów z urzędu może zaś być realizowane tylko wyjątkowo i subsydiarnie, wyłącznie w takim zakresie, w jakim aktywność dowodowa sądu nie zastępuje strony czynnej w realizacji funkcji ścigania karnego, jest natomiast konieczna dla należytego wypełnienia przez sąd powinności wynikających z funkcji wymiaru sprawiedliwości i funkcji gwarancyjnej w procesie karnym²². Ponadto ograniczenie uprawnień dowodowych strony nieskarżącej zrywa z filozofią towarzyszącą wprowadzeniu prekluzji dowodowej w 2013 r. Dotychczasowe rozwiązania dotyczące powoływania dowodów w instancji odwoławczej nie przewidywały bowiem żadnych ograniczeń temporalnych dla strony przeciwnej względem skarżącego. Działo się tak przede wszystkim dlatego, że ustawodawca słusznie założył, że niezależnie od swojej aktywności lub pasywności w zakresie podejmowania czynności dowodowych w sądzie pierwszej instancji podmioty, które odstąpiły od jego zaskarżenia, muszą dysponować uprawnieniem do reagowania na nowe fakty lub dowody zgłoszone przez odwołującego się²³. Ich zgłoszenie w środku odwoławczym lub w toku

22 P. Kardas, *Determinanty ciężaru dowodu i ciężaru (obowiązku) dowodzenia w procesie karnym*, [w:] *Ciężar dowodu i obowiązki dowodzenia w procesie karnym*, J. Skorupka, W. Jasiński (red.), Warszawa 2017, s. 85; J. Zagrodnik, *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w koncepcji Mariana Cieślaka*, [w:] *op. cit.*, s. 150.

23 O tym, że regresja uprawnień dowodowych obowiązująca do października 2019 r. dotyczyła wyłącznie odwołującego się, nie zaś stron procesowych nieskarżących pierwszoinstancyjnego orzeczenia, zobacz P. Hofmański, S. Zabłocki, *Sprawność postępowania odwoławczego w świetle noweli do Kodeksu postępowania karnego z 27.9.2013 r.*, [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek (red.), Warszawa 2014, s. 108; W. Grzeszczyk, *op. cit.*, s. 19; W. Kociubiński, *op. cit.*, s. 40; P. Mirek, *op. cit.*, s. 53; A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 470; S. Steinborn, *op. cit.*, s. 156; tenże, *Kształtowanie granic rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w procesie karnym w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015, s. 230; D. Świecki, *op. cit.*, s. 442; S. Zabłocki, *Między reformatorystką a kasatoryjnością, między apelacyjnością a rewizyjnością – ku jakiemu modelowi zmierza postępowanie odwoławcze po zmianach kodeksowych z lat 2013–2015?*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach...*, s. 419. Zob. też na gruncie poprzednich rozwiązań nieprzewidywających prekluzji dowodowej postanowienie Sądu Najwyższego z 1 marca 2007 r., III KK 493/06, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2007, z. 9, poz. 7.

postępowania odwoławczego stanowiło swoistą obronę przed potencjalną kasacją lub reformacją rozstrzygnięcia korzystnego dla podmiotu akceptującego orzeczenie sądu pierwszej instancji. W przeciwieństwie więc do prekluzji dowodowej pierwszego stopnia, która – by gwarantować równość stron – musi być obustronna, termin prekluzyjny drugiego stopnia powinien być zastrzeżony wyłącznie dla strony odwołującej się od orzeczenia. Dopiero bowiem możliwość zgłoszenia wniosku dowodowego w odpowiedzi na środek odwoławczy urzeczywistnia zachowanie równości broni. Dopuszczalność reagowania na zaskarżenie orzeczenia poprzez skorzystanie z inicjatywy dowodowej wyrównuje szanse obu stron w walce o swoje racje w procesie karnym²⁴. W przypadkach, gdy skarżącym byłaby strona czynna, rozwiązanie różnicujące podstawy oddalenia spóźnionego wniosku dowodowego byłoby też gwarantem prawa oskarżonego do obrony. Niezależnie od swojej postawy w zakresie postępowania dowodowego w sądzie pierwszej instancji oskarżony, który odstąpił od zaskarżenia orzeczenia, miałby bowiem w postępowaniu odwoławczym swobodę wyboru taktyki obrończej. Możliwość wnoszenia dowodów w odpowiedzi na dowody przedkładane przez stronę bierną skarżącą orzeczenie powodowałyby bowiem dopuszczalność urzeczywistnienia w instancji odwoławczej aktywnej strategii obrończej.

Prekluzyjność terminów dowodowych pierwszego i drugiego stopnia ma charakter względny, z uwagi na znaczenie okoliczności podlegającej udowodnieniu dopuszczono bowiem możliwość poterminowego zgłoszenia wniosku (art. 170 § 1a oraz art. 427 § 3a k.p.k.). Prekluzja dowodowa pierwszego i drugiego stopnia została wyłączona, wówczas gdy okoliczność, która ma być udowodniona, ma istotne znaczenie dla ustalenia:

- 1) czy został popełniony czyn zabroniony,
- 2) czy stanowi on przestępstwo i jakie to przestępstwo,
- 3) czy czyn zabroniony został popełniony w warunkach określonych w tzw. przepisach stanowiących uadekwatnienie modyfikujące,

²⁴ O równości broni i prawie do dowodu zakładających możliwość wnoszenia o przeprowadzenie nowych dowodów w odpowiedzi na dowody przedkładane przez stronę przeciwną na gruncie włoskiego procesu karnego zob. M. Warchoń, *Ciążar dowodu w procesie karnym. Studium prawnoporównawcze*, Warszawa 2017, s. 59.

nakierowane nie tyle na współokreślenie istoty przestępstwa²⁵, ile na modyfikację treści normy sankcjonującej zawartej w części szczególnej. Jest to norma nakazująca sądowi wymierzenie sankcji karnej lub zastosowanie innych środków w razie naruszenia normy sankcjonowanej i jednoczesnego zachodzenia warunków karalności²⁶. Zakres wyjątków od prekluzji dowodowej obejmuje okoliczności wskazujące na dopuszczalność nadzwyczajnego zaostżenia kary, tj. na popełnienie przestępstwa w warunkach recydywy (art. 64 k.k.), na popełnienie przestępstwa przez sprawcę, który uczynił sobie z popełniania przestępstw stałe źródło dochodu wystarczającego do zaspokajania jego potrzeb życiowych, na popełnienie przestępstwa w ramach zorganizowanej grupy lub związku mających na celu popełnienie przestępstwa albo na popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 65 k.k.) oraz

- 4) czy zachodzą warunki do orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym sprawcy niepoczytalnego, co do którego zachodzi wysokie prawdopodobieństwo ponownego popełnienia czynu o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym (art. 93g k.k.).

Nadanie prekluzyjnym terminom dowodowym pierwszego i drugiego stopnia charakteru względnego niekoniecznie gwarantuje urzeczywistnienie zasady prawdy. Niepokoić może bowiem to, że klauzula wyłączająca spod działania instytucji prekluzji dowodowej nie obejmuje ogółu dowodów doniosłych dla ustalenia faktu popełnienia czynu, jego przestępności, popełnienia go w warunkach umożliwiających zaostżenie kary oraz dla wykazania przesłanek orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym na podstawie art. 93g k.k. Dopuszczalność poterninowego zgłoszenia wniosku dowodowego została bowiem uzależniona od istotności tezy podlegającej udowodnieniu określonych okoliczności. Tymczasem, zwłaszcza w sprawach zawiłych i niejednoznacznych, każdy

²⁵ Tak w odniesieniu do recydywy przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z 27 marca 1974 r., II KR 332/74, OSNKW 1975, z. 7, poz. 87.

²⁶ O przepisach uadekwatniających modyfikująco zob. M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012, s. 64.

dowód dostarcza informacji przybliżających wyjaśnienie rzeczywistego przebiegu czynu zabronionego²⁷. Wyjątek od prekluzji dowodowej warunkuje więc zwrot parametryczny (stopniowalny), którego ocenę pozostawiono w gestii organu decydującego o oddaleniu lub dopuszczeniu poterminowego dowodu. Przymiotniki parametryczne funkcjonujące w języku prawnym mogą m.in. wskazywać na narastanie lub zmniejszanie się cech stopniowalnych²⁸ (np. „ważny”, „najważniejszy”, „poważny”, „istotny”, „oczywisty”, „rażący”, „znaczący”, „dostateczny” czy też „uzasadniony”). Uzależnienie decyzji procesowej od mocno ocennej cechy parametrycznej jest więc rozwiązaniem stosowanym w dość szerokim zakresie. Zastosowanie konstrukcji pozostawiającej w gestii organu procesowego ocenę stopnia znaczenia tezy dowodowej dla wykazania określonych okoliczności nie wydaje się zasadne. Wyłączenie z zakresu działania prekluzji zostało pomyślane jako rozwiązanie mające zapobiec uniknięciu ujemnych następstw prekluzji bezwzględnej. Tymczasem nieobjęcie zakresem ekscypcji ogółu dowodów doniosłych dla ustalenia określonych okoliczności utrudnia dokonywanie prawidłowych ustaleń faktycznych co do tychże okoliczności, tym samym kolidując z zasadą prawdy.

Przepisy ustanawiające niektóre ekscypcje od prekluzji dowodowej skonstruowano w sposób sugerujący, że zakres wyjątków odnoszących się do podstawy faktycznej rozstrzygnięcia nie obejmuje faktów ubocznych udowodnianych za pomocą dowodów pośrednich, czyli poszlak. W ich konstrukcji znajduje się bowiem określenie: „okoliczność, która ma być udowodniona, ma istotne znaczenie dla ustalenia, czy”, po którym to określeniu następuje wskazanie faktu głównego, tj. zdarzenia zawierającego podmiotowe i przedmiotowe znamiona przestępstwa. Poszlaka nie należy zaś do głównego przedmiotu postępowania, nie wchodzi w zakres postępowania głównego, którego ustalenie jest ostatecznym celem procesu karnego. J. Nelken wskazuje nawet, że poszlaka znajduje się na zewnątrz faktu głównego²⁹. Wydaje się jednak, że rolą tego typu sformułowania jest wykluczenie z zakresu ekscypcji od prekluzji

27 Wyrok Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 1975 r., Rwn 141/75, OSNKW 1975, z. 7, poz. 10.

28 E. Straś, *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*, Katowice 2008, s. 187 i n.

29 J. Nelken, *Dowód poszlakowy w procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 15.

dowodowej dowodów niemających znaczenia dla faktu głównego³⁰. Tymczasem poszlaka (*factum probans, factum indicans*) jest faktem dowodzącym, zaś fakt główny (*factum probandum*) jest faktem do udowodnienia, także poprzez zespół poszlak. W zespole poszlak elementem łączącym poszczególne poszlaki musi być wówczas główny przedmiot postępowania dowodowego w danej sprawie karnej³¹. Dowód poszlakowy definiuje się zaś jako sumę pewności płynącą z łańcucha poszlak, z których jedna jest źródłem dowodowym dla innej, pozwalających na podstawie trafnej konkluzji wysnutej z *factum probans* na istnienie lub nieistnienie czy też prawdziwość lub nieprawdziwość *factum probandum*³². Ze względu więc na relacje pomiędzy faktem dowodzącym a faktem do udowodnienia dowód poszlakowy nie może być uznany za pozbawiony znaczenia dla faktu głównego. Z tej perspektywy poterminowe zgłoszenie wniosku dowodowego dotyczącego dowodów skierowanych na fakty uboczne należy uznać za dopuszczalne.

Wśród wyjątków od prekluzji dowodowej zabrakło dowodów mających wpływ na fakty uboczne, które mogą mieć jednak znaczenie dla innych niż вина elementów rozstrzygnięcia, przede wszystkim zaś dla kary. Poza dowodami wskazującymi na popełnienie przestępstwa w warunkach określonych w tzw. przepisach stanowiących uadekwatnienie modyfikujące prekluzję dowodową będą zatem objęte dowody wskazujące na okoliczności, które M. Cieślak zalicza do tzw. statycznej pojemności czynu zabronionego. Składa się na nią to, co abstrahuje od granic czasowych czynu, jednocześnie zaś charakteryzuje sprawcę jako jednostkę ludzką, w tym również jego osobowość oraz takie okoliczności jak wiek, wykształcenie, zawód, pozycja społeczna itp.³³ Kwestie te

30 Niebędących jednocześnie dowodami niemającymi żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, wnioski o włączenie tego typu dowodów podlegają bowiem oddaleniu na podstawie art. 170 § 1 pkt 2 *in principio* k.p.k.

31 M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, [w:] M. Cieślak, *Dzieła wybrane. Tom I*, S. Waltoś (red.), Kraków 2011, s. 77; J. Nelken, *op. cit.*, s. 86; C. Kulesza, *Dowód poszlakowy*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Dowody. Tom VIII, cz. 1*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2019, s. 429.

32 J. Papierkowski, *Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym. Studium procesowo-prawne*, Lublin 1933, s. 39.

33 M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, [w:] M. Cieślak, *Dzieła wybrane. Tom III*, S. Waltoś (red.), Kraków 2011, s. 136. Podobnie przyjmuje M. Klej-

mogą zaś być substratem ustaleń faktycznych w procesie karnym. Rekonstrukcja stanu faktycznego obejmuje bowiem wszystkie stwierdzenia dotyczące tego stanu faktycznego, o którym należy orzec w decyzji. Będą to więc ustalenia dotyczące znamion czynu, jak i okoliczności o charakterze podmiotowym, a więc oceny dotyczące zamiarów, motywów, postaw i innych kategorii podmiotowych odnoszących się do stanów i procesów psychicznych uczestników zdarzeń będących przedmiotem postępowania³⁴. Istnieje więc potencjalne niebezpieczeństwo, że niemożność poterminowego powołania dowodów wskazujących tego typu okoliczności może zablokować zarówno przed sądem *in meriti*, jak i w instancji odwoławczej prawidłowe zastosowanie norm prawa karnego materialnego dotyczących zasad wymiaru sankcji karnych.

Reasumując, termin prekluzyjny pierwszego stopnia jest terminem fakultatywnie ustanawianym przez organ procesowy kierujący procesem w określonym stadium lub na określonym etapie. Dla zachowania zasady równości broni konieczna jest jego obustronność, co wymusza jego ustanawianie dopiero wówczas, gdy w procesie ukonstytuują się opozycyjne strony albo sąd uzyska pewność co do braku woli wstąpienia pokrzywdzonego w rolę oskarżyciela posiłkowego. Termin dowodowy pierwszego stopnia z założenia powinien pełnić przede wszystkim funkcję dynamizującą i organizującą postępowanie dowodowe. Osiągnięcie zamierzonej kontradyktoryjności przy pomocy prekluzji dowodowej nie jest jednak możliwe w warunkach jednoczesnego obciążenia sądu obowiązkiem dowodzenia. Prekluzja dowodowa drugiego stopnia stanowi instrument mający skoncentrować proces poznawczy przed sądem *in meriti*. Termin dowodowy drugiego stopnia realizuje szerokie spektrum funkcji, tj. dynamizuje i porządkuje proces poznawczy przed sądem pierwszej instancji, w razie zaś niezaskarżenia orzeczenia finalizującego postępowanie staje się także instrumentem gwarancyjnym

nowska, zob. też, *Poznanie procesowe w sprawach karnych*, [w:] *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, W. Cieślak, S. Steinborn (red.), Warszawa 2013, s. 821.

34 Postanowienie Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2003 r., III KK 526/02, LEX nr 83789. Zob. M. Klejnowska także *Poznanie procesowe w sprawach karnych...*, s. 823; A. Zachuta, *Wadliwość uzasadnienia wyroku jako samodzielna przyczyna odwoławcza*, „Prokuratura i Prawo” 2006, z. 12, s. 55.

i stabilizacyjnym. Rozwiązaniem, które budzi wątpliwości, jest obustronność prekluzji dowodowej drugiego stopnia, dla zapobieżenia transferowi postępowania dowodowego z pierwszej instancji do instancji odwoławczej wystarczające byłoby bowiem zastrzeżenie prekluzji wyłącznie w odniesieniu do skarżącego. Jednostronny charakter prekluzyjnego terminu dowodowego drugiego stopnia sprzyjałby też realizacji standardów rzetelnego procesu. Nadanie prekluzyjnym terminom dowodowym pierwszego i drugiego stopnia charakteru względnego nie neutralizuje wszystkich negatywnych konsekwencji wynikających z istnienia temporalnych ograniczeń przewidzianych dla zgłaszania wniosków dowodowych. Zakres wyjątków od prekluzji dowodowej nie likwiduje bowiem kolizji istniejącej pomiędzy tą instytucją a zasadą prawdy materialnej.

Bibliografia

- Alexy R., *On the Structure of Legal Principles*, „Ratio Iuris” 2000, vol. 13, <https://pl.scribd.com/document/139620080/Robert-Alexy-On-the-Structure-of-Legal-Principles>, dostęp: 15 grudnia 2019 r.
- Alexy R., *Teoria praw podstawowych*, B. Kwiatkowska, J. Zajadło (tłum.), Warszawa 2010.
- Artymiak G., *Prawo do obrony a ciężar dowodu. Zagadnienia wybrane*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo–Ekonomia”, t. XXX, Rzeszów 2001.
- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, D. Gromska (tłum.), [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie. Tom V*, Warszawa 2002.
- Bentham J., *Traktat o dowodach sądowych*, E. Dumont (oprac.), F. Reklajtyś (tłum.), Wilno, bez r. wyd.
- Bieńkowska B., [w:] *Wykład prawa karnego procesowego*, P. Kruszyński (red.), Białystok 2012.
- Bieńkowska E., *Wiktyimizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, [w:] *Wiktyimizacja wtórna*, L. Mazowiecka (red.), Warszawa 2012.
- Bieńkowska E., *Zjawisko wiktyimizacji wtórnej. Pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji prawnych)*, „Archiwum Kryminologii 2007–2008”, t. 29–30.
- Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *Rzetelny proces karny*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2009.
- Błachut M., *Postulat neutralności moralnej prawa a konstytucyjna zasada równości*, Wrocław 2005.
- Bojańczyk A., *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Warszawa 2011.
- Bondarczuk I., *Prawo oskarżonego do nieoskarżania się (nemo tenetur) w świetle zmiany kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Adwokatura a modele procedur sądowych*, J. Giezek, A. Malicki (red.), Warszawa 2013.
- Chankowska J., *O prawie oskarżonego do milczenia słów kilka*, „Palestra” 2005, z. 5–6.
- Chankowska J., *Prawo oskarżonego do milczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2003, z. 3.

- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, [w:] M. Cieślak, *Dzieła wybrane. Tom I*, S. Waltoś (red.), Kraków 2011.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, [w:] M. Cieślak, *Dzieła wybrane. Tom III*, S. Waltoś (red.), Kraków 2011.
- Cieślak M., Doda Z., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (I półrocze 1978 roku)*, „Palestra” 1979, z. 2.
- Cieślak M., Doda Z., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (I półrocze 1974 r.)*, „Palestra” 1975, z. 3.
- Complak K., *Rozważania o sprawiedliwości*, „Prokuratura i Prawo” 2004, z. 3.
- Cyrul W., *Proceduralne ujęcie tworzenia prawa*, [w:] *Studia z filozofii prawa*, J. Stelmach (red.), Kraków 2001.
- Cyrul W., *Wpływ procesów komunikacyjnych na praktykę tworzenia i stosowania prawa*, Warszawa 2012.
- Czabański J., Warchoń M., *Prawo do milczenia czy do kłamstwa*, „Rzeczpospolita” z 28 lutego 2008 r., nr 50.
- Czabański J., Warchoń M., *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, z. 12.
- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Dąbrowska-Kardas M., *Kara jako konflikt dóbr i kolizja norm w świetle koncepcji Roberta Alexy’ego, konfliktu reguł i zasad. Rozważania na tle konstytucyjnych norm stanowienia i stosowania prawa*, „Przegląd Sądowy” 1996, z. 4.
- Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. I, Bydgoszcz 2001.
- Daszkiewicz W., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (prawo karne procesowe – rok 1978)*, „Państwo i Prawo” 1979, z. 12.
- Daszkiewicz W., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (prawo karne procesowe – I półrocze 1974 r.)*, „Państwo i Prawo” 1975, z. 11.
- Daszkiewicz W., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (prawo karne procesowe – rok 1978)*, „Państwo i Prawo” 1979, z. 12.
- Daszkiewicz W., *Samooskarżenia a prawo do milczenia*, „Państwo i Prawo” 1974, z. 2.
- Daszkiewicz W., *Taktyka kryminalistyczna a procesowe gwarancje jednostki i prawo obywatelskie*, „Państwo i Prawo” 1985, z. 3.

- Dąmbska I., *Dwa studia z teorii naukowego poznania*, Toruń 1962.
- Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, Wrocław 2004.
- Dudka K., *Aktywność oskarżyciela publicznego w rozprawie głównej w świetle zasady kontrydiktoryjności*, „Prawo w Działaniu” 2012, z. 11.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, T. Kowalski (tłum.), Warszawa 1998.
- Dworkin R., *Hard Cases*, [w:] „Harvard Law Review” 1975, t. 88.
- Dworkin R., *Is Law a System of Rules*, [w:] *The Philosophy of Law*, ed. by R. Dworkin, Oxford 1977.
- Dworkin R., *Is There Really No Right Answer in Hard Cases?*, [w:] R. Dworkin, *A Matter of Principle*, Cambridge–London 2000.
- Falandysz L., *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii*, Warszawa 1980.
- Fingas M., Steinborn S., *Granice rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015.
- Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym*, Warszawa 2010.
- Gaberle A., *Uwagi o prawie do obrony w postępowaniu przygotowawczym*, „Palestra” 1966, z. 10.
- Giezek J., *Taktyka obrończa oraz jej wpływ na decyzje sędziego*, [w:] *Konferencje Izby Adwokackiej we Wrocławiu. Tom 4. Współczesna adwokatura wobec innych zawodów prawniczych*, J. Giezek (red.), Wrocław 2011.
- Girdwoyń K., *Interpretacja milczenia oskarżonego w świetle teorii i praktyki angielskiego procesu karnego*, [w:] *Wokół gwarancji procesu karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, B. T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka (red.), Warszawa 2015.
- Girdwoyń P., *Zarys kryminalistycznej taktyki obrony*, Kraków 2004.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, z. 3.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radio, telewizji i Internetu*, Warszawa–Kraków 2001.
- Grabowska A., Budohoska W., *Procesy percepcji*, [w:] *Psychologia ogólna*, T. Tomaszewski (red.), Warszawa 1995.

- Gronowska B., *Prawo oskarżonego do milczenia oraz wolności od samooskarżania w ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2009, z. 7–8.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 5 listopada 2002 r. w sprawie Allan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (dotyczący prawa oskarżonego do milczenia a wydobycia przyznania się do winy podstępem)*, „Prokuratura i Prawo” 2003, z. 6.
- Gruza E., *Psychologia sądowa dla prawników*, Warszawa 2009.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.
- Grzeszczyk W., *Postępowanie dowodowe na rozprawie odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2008, z. 3.
- Hałas E., *Interakcjonizm symboliczny. Społeczny kontekst znaczeń*, Warszawa 2006.
- Hofmański P., *Zasada kontradiktoryjności*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady Procesu Karnego*, t. III, cz. 2, P. Wiliński (red.), Warszawa 2014.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego, tom I. Komentarz do artykułów 1–297*, Warszawa 2004.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Sprawność postępowania odwoławczego w świetle noweli do Kodeksu postępowania karnego z 27.09.2013 r.*, [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek (red.), Warszawa 2014.
- Horoszowski P., *Psychologia sądowa, część I. Zagadnienia wstępne*, Warszawa 1960.
- Jabłońska-Bonca J., *Prawnik a sztuka negocjacji i retoryki*, Warszawa 2002.
- Janusz-Pohl B., *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy czynności karnoprosesowych w prawie polskim*, Poznań 2017.
- Jasiński W., *Prawo do nieobciążania się w procesie a interes publiczny w sprawach karnych (w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)*, „Państwo i Prawo” 2015, z. 11.
- Jasiński W., *Prawo do nieobciążania się w procesie karnym w świetle standardów strasburskich*, „Prokuratura i Prawo” 2015, z. 7–8.
- Jaskuła A., *Zasada nemo se ipsum accusare tenetur a odpowiedzialność za składanie fałszywych zeznań*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2012, z. 2.

- Jeż-Ludwikowska M., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1977 r., V KR 176/77, „Nowe Prawo” 1978, z. 10.*
- Jodłowski J., *Wpływ ograniczenia inicjatywy dowodowej sądu na realizację zasady prawdy materialnej w postępowaniu karnym, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 2.*
- Jodłowski J., *Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego, Warszawa 2015.*
- Kalisz A., *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa, Warszawa 2016.*
- Kalisz A., Kraus E., *Dialog interpersonalny i dyskurs prawniczy w mediacji, [w:] Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. WSH dr. Jerzemu Koplowi – JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. rocznicę urodzin, A. Kamińska, E. Kraus, K. Ślęczka (red.), Sosnowiec 2014.*
- Kardas P., *Mieszany, kontrydiktoryjny czy inkwizycyjny proces karny. Uwagi o kierunkach projektowanych zmian kodeksu postępowania karnego, [w:] Księga dedykowana dr Ewie Weigend, S. Waltoś (red.), Kraków 2011.*
- Kardas P., *Determinanty ciężaru dowodu i ciężaru (obowiązku) dowodzenia w procesie karnym, [w:] Ciężar dowodu i obowiązki dowodzenia w procesie karnym, J. Skorupka, W. Jasiński (red.), Warszawa 2017.*
- Kardas P., *Nowe ujęcie zasady in dubio pro reo, „Palestra” 2015, z. 11–12.*
- Kardas P., *Problem legalności czynności uczestników postępowania karnego i konsekwencje ich przekroczenia, [w:] Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania, D. Gruszecka, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015.*
- Kardas P., *Zasada prawdy materialnej a kontrydiktoryjność postępowania dowodowego. Przeciwstawne czy komplementarne zasady procesu karnego?, [w:] Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego, J. Giezek, A. Malicki (red.), Warszawa 2012.*
- Kaszycki A., Mendyka S., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 1974 r., III KR 24/74, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1975, z. 2.*
- Klejnowska M., *Oskarżony jako osobowe źródło informacji o przestępstwie, Kraków 2004.*
- Klejnowska M., *Wartość dowodowa samooskarżenia w procesie karnym, [w:] System Prawa Karnego Procesowego. Dowody. Tom VIII, cz. 4, J. Skorupka (red.), Warszawa 2019.*

- Klejnowska M., *Poznanie procesowe w sprawach karnych*, [w:] *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, W. Cieślak, S. Steinborn (red.), Warszawa 2013.
- Kmieciak R., *O „samoobwinienu” w świetle teorii dowodów Jeremiasza Benthama (1748–1832)*, „Nowe Prawo” 1974, z. 10.
- Kmieciak R., *Prawo do milczenia zatrzymanej osoby podejrzanej (w świetle reguły nemo tenetur)*, „Prokuratura i Prawo” 2000, z. 7–8.
- Kociubiński W., *Zakres orzekania sądu odwoławczego w świetle ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, „Przegląd Sądowy” 1997, z. 11–12.
- Kowalski P., *Zasada kontradiktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Palestra” 2012, z. 7–8.
- Kruszyński P., *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 1983.
- Kulczycki E., *Teoretyzowanie komunikacji*, Poznań 2012.
- Kulczycki E., *Źródła transmisyjnego ujęcia procesu komunikacji*, „Studia Humanistyczne AGH” 2012, z. 1.
- Kulesza C., *Dowód poszlakowy*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Dowody. Tom VIII, cz. 1*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2019.
- Kulesza C., *Efektywna obrona w postępowaniu przygotowawczym a favor procuratori*, „Prokuratura i Prawo” 2007.
- Lach A., *Granice badań oskarżonego w celach dowodowych. Studium w świetle reguły nemo se ipsum accusare tenetur i prawa do prywatności*, Toruń 2010.
- Lindsay P. H., Norman D. A., *Procesy przetwarzania informacji u człowieka, wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1984.
- Lipczyńska M., *Model postępowania kontrolnego w K.p.k. z 1969 r.*, „Państwo i Prawo” 1971, z. 2.
- Lubelski M. J., *Elementy psychologicznej wiedzy o człowieku*, [w:] *Wybrane zagadnienia psychologii dla prawników*, L. Tyszkiewicz (red.), Warszawa 1986.
- Łazarska A., *Należyta dbałość stron o swoją sprawę w procesie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2009, z. 5.
- Łyczewek R., *Prawo oskarżonego do wypowiedzania się w procesie*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 2.
- Majewski J., *Granice dozwolonej obrony w procesie karnym a ryzyko popełnienia przestępstwa przez adwokata wykonującego czynności obrończe*,

- [w:] *Konferencje Izby Adwokackiej we Wrocławiu. Tom 3. Adwokatura w systemie organów ochrony prawnej*, J. Giezek (red.), Wrocław 2010.
- Mendys W., *Zasada kontrydiktoryjności w praktyce sądów karnych*, „Palestra” 1990, z. 8–9.
- Meyer J., *Dialektik im Strafprozess*, Tübingen 1965.
- Mirek P., *Nowy model postępowania dowodowego przed sądem II instancji – aspekty praktyczne nowelizacji art. 452 k.p.k.*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. 2.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- Nelken J., *Dowód poszlakowy w procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Nelken J., *Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 1971, z. 2, poz. 67.
- Nita B., Światłowski A., *Kontrydiktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 1.
- Nowikowski I., *Terminy w kodeksie postępowania karnego*, Lublin 1988.
- Ostrowski K., *Prawo do milczenia*, „Palestra” 1989, z. 5–7.
- Papierkowski J., *Dowód poszlakowy w postępowaniu karnem. Studjum procesowo-prawne*, Lublin 1933.
- Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994.
- Resich Z., *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958.
- Rosengarten F., *Termin składania wniosków dowodowych*, „Nowe Prawo” 1974, z. 10.
- Rusinek M., *O prawie do kłamstwa (artykuł polemiczny)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, z. 4.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3251.
- Sadurski W., *Równość wobec prawa – problemy teoretyczne: konferencja naukowa zorganizowana przez Instytut Nauk o Państwie i Prawie Uniwersytetu Warszawskiego na temat „Równość społeczna i sprawiedliwość”*, Warszawa, 4 kwietnia 1979 r., Warszawa 1979.
- Sadurski W., *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988.
- Sakowicz A., *Postępowanie dowodowe w postępowaniu apelacyjnym. Zarys problematyki*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015.
- Sakowicz A., *Zasada prawdy materialnej a prawo do milczenia*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, P. Hofmański (red.), Warszawa 2010.

- Sawczuk M., *Problem aktywności stron („vigilantibus iura scripta sunt”) w postępowaniu cywilnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z zakresu prawa cywilnego i praw na dobrach niematerialnych”, Warszawa–Kraków 1973.
- Skorupka J., *Granice procesu karnego z perspektywy dogmatyki prawa karnego procesowego*, [w:] *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania*, D. Gruszecka, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015.
- Skorupka J., *W kierunku kontradiktoryjnej rozprawy głównej*, [w:] *Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego*, J. Giezek, A. Malicki (red.), Warszawa 2012.
- Smoleński J., *Problematyka art. 63 k.p.k. w aspekcie celów postępowania karnego*, „Problemy Praworządności” 1975, z. 6.
- Sobolewski Z., *Samooskarżenie w świetle prawa karnego (nemo se ipsum accusare tenetur)*, Warszawa 1982.
- Solodov D., *Zasada kontradiktoryjności postępowania karnego a rozwój teorii obrony*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, z. 26.
- Soniewicka M., *Granice sprawiedliwości, sprawiedliwość ponad granicami*, Warszawa 2010.
- Sowiński P. K., *Prawo oskarżonego do milczenia oraz reguła nemo se ipsum accusare tenetur na tle dążenia organów procesowych do poznania prawdy materialnej w procesie karnym*, [w:] *Zasada prawdy materialnej. Materiały z konferencji, Krasiczyn 15–16 października 2005 r.*, Z. Sobolewski, G. Artymiak (red.), Kraków 2006.
- Sowiński P. K., *Uprawnienia składające się na prawo oskarżonego do obrony. Uwagi na tle czynności oskarżonego oraz organów procesowych*, Rzeszów 2012.
- Steinborn S., *Kształtowanie granic rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w procesie karnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Reforma prawa karnego materialnego i procesowego z 2015 r. Wybrane zagadnienia*, D. Kala, I. Zgoliński (red.), Warszawa 2015.
- Steinborn S., *Kształtowanie granic rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w procesie karnym w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015.

- Steinborn S., *Postępowanie dowodowe w instancji apelacyjnej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, z. 1–2.
- Straś E., *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*, Katowice 2008.
- Sychta K., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2007 r., III KK 298/06*, „Przegląd Sądowy” 2009, z. 3.
- Śliwiński S., *Polski proces karny. Zasady ogólne*, Warszawa 1949.
- Świda-Łagiewska Z., *Polski proces karny*, Warszawa–Wrocław 1975.
- Świecki D., *Apelacja obrońcy lub pełnomocnika po zmianach*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015.
- Świecki D., *Apelacja w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012.
- Świecki D., *Model postępowania przygotowawczego i sądowego. Opinia dla Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 30 marca 2010 r.*, „Biuletyn Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego” 2010, z. 1.
- Świecki D., *Postępowanie odwoławcze*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015.
- Świecki D., *Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006.
- Szaniawski K., *Modele matematyczne a rzeczywistość społeczna*, [w:] *Metodologiczne problemy teorii socjologicznych*, S. Nowak (red.), Warszawa 1971.
- Taras P., *O niektórych zasadach polskiego procesu karnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania karnego z 1969 r.*, „Palestra” 1970, z. 11.
- Tarnowska D., *Uprawnienia oskarżonego w zakresie prawa do obrony*, „Prokuratura i Prawo” 2006, z. 7–8.
- Tęcza-Paciorek A., *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012.
- The Crime and Disorder Act 1998 (Service of Prosecution Evidence) Regulations 2005*, http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2005/902/pdfs/ukxi_20050902_en.pdf, dostęp: 15 grudnia 2019 r.
- Tuleja P., *Normatywna treść praw jednostki w ustawach konstytucyjnych RP*, Warszawa 1997.
- Waltoś S., *Problem kontradiktoryjności w procesie karnym. Zasada równości stron*, „Państwo i Prawo” 1964, z. 1.

- Warchoń M., *Ciężar dowodu w procesie karnym. Studium porównawcze*, Warszawa 2017.
- Warchoń M., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, z. 3.*
- Wąsek A., *O kilku aspektach reguły „nemo se ipsum accusare tenetur” de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, J. Skupiński (red.), Warszawa 1995.
- Wąsek-Wiaderek M., *„Nemo se ipsum accusare tenetur” w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne. Konferencja Sędziów Izby Karnej, Izby Wojskowej oraz Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego, Rajgród–Wilno*, L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L. K. Paprzycki (red.), Warszawa 2008.
- Wąsek-Wiaderek M., *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie porównawczej*, Kraków 2003.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady procesu karnego*. t. III, cz. 2, P. Wiliński (red.), Warszawa 2014.
- Woźniewski K., *Inicjatywa dowodowa w polskim procesie karnym*, Gdynia 2003.
- Woźniewski K., *Prawidłowość czynności procesowych w polskim procesie karnym*, Gdańsk 2010.
- Woźniewski K., *Zagadnienie legalności czynności organów procesowych*, [w:] *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania*, D. Gruszecka, J. Skorupka (red.), Warszawa 2015.
- Woźniewski K., *Zasada praworządności w procesie karnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010, t. 24.
- Zabłocki S., *Między reformatoryjnością a kasatoryjnością, między apelacyjnością a rewizyjnością – ku jakiemu modelowi zmierza postępowanie odwoławcze po zmianach kodeksowych z lat 2013–2015?*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, P. Wiliński (red.), Warszawa 2015.
- Zachuta A., *Wadliwość uzasadnienia wyroku jako samodzielna przyczyna odwoławcza*, „Prokuratura i Prawo” 2006, z. 12.

- Zagrodnik J., *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w koncepcji Mariana Cieślaka*, [w:] *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, W. Jasiński, J. Skorupka (red.), Warszawa 2017.
- Zagrodnik J., *Kontrydktoryjność jako wyznacznik formy procesu karnego (rozważania na tle zmiany modelu rozprawy głównej w nowelizacji wrześnieowej)*, „Palestra” 2014, z. 11–12.
- Zagrodnik J., *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013.
- Zawistowski E., *Rodzaje wniosków dowodowych oraz formalno-materiałne podstawy decyzji dowodowych w procesie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1978, z. 1.
- Zieliński M., *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979.
- Zieliński M., *Konstytucyjne zasady prawa*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, J. Trzciniński (red.), Warszawa 1997.
- Żak M., *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – kierunki zmian*, [w:] *Kluczowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010.

Orzecznictwo

- Orzeczenie ETPCz w sprawie Heaney i McGuinness przeciwko Irlandii z 21 grudnia 2000 r. (skarga nr 34720/97).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie John Murray przeciwko Wielkiej Brytanii z 8 lutego 1996 r. (skarga nr 18731/91).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Saunders przeciwko Wielkiej Brytanii z 17 grudnia 1996 r. (skarga nr 19187).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Kuopila przeciwko Finlandii z 27 kwietnia 2000 r. (skarga nr 27752/95).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie J.B. przeciwko Szwajcarii z 3 maja 2001 r. (skarga nr 31827/96).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Allan przeciwko Wielkiej Brytanii z 5 listopada 2002 r. (skarga nr 48539/99).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Weh przeciwko Austrii z 8 kwietnia 2004 r. (skarga nr 38544/97).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Reig przeciwko Austrii z 24 marca 2005 r. (skarga nr 63207/00).

- Orzeczenie ETPCz w sprawie Shannon przeciwko Wielkiej Brytanii z 4 października 2006 r. (skarga nr 56581/00).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Van Vondel przeciwko Holandii z 25 października 2007 r. (skarga nr 38258/03).
- Orzeczenie ETPCz w sprawie Murtazaliyeva przeciwko Rosji z 18 grudnia 2018 r. (skarga nr 36658/05).
- Wyrok ETPCz w sprawie Funke przeciwko Francji z 23 lutego 1993 r. (skarga nr 10828/84).
- Wyrok ETPCz w sprawie Jalloh przeciwko Republice Federalnej Niemiec z 11 lipca 2006 r. (skarga nr 54810/00).
- Wyrok ETPCz w sprawie O'Halloran i Francis przeciwko Wielkiej Brytanii z 29 czerwca 2007 r. (skarga nr 15809/02 oraz 25624/02).
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 20 października 1986 r., P 2/86, OTK 1986, z. 1, poz. 6.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 19 października 1993 r., K 14/92, OTK 1993, z. 2, poz. 35.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 15 lipca 1996 r., U 3/96, OTK 1996, z. 4, poz. 31.
- Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 17 lipca 2014 r., K 19/13, OTK-A 2014, z. 7, poz. 82.
- Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z 19 maja 1994 r., W7/94, OTK 1994, z. 1, poz. 23.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 czerwca 2000 r., P 3/00, OTK 2000, z. 5, poz. 138.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 4 grudnia 1959 r., I K 711/59, OSNPG 1960, z. 6, poz. 99.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 2 czerwca 1966 r., RW 413/66, OSNKW 1966, z. 11, poz. 115.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 6 grudnia 1971 r., Rw 1260/71, OSNPG 1972, z. 4, poz. 77.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 26 marca 1973 r., V KRN 91/72, OSNKW 1973, z. 9, poz. 108.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 27 marca 1974 r., II KR 332/74, OSNKW 1975, z. 7, poz. 87.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 27 marca 1974 r., II KR 332/74, OSNKW 1975, z. 7, poz. 87.

- Wyrok Sądu Najwyższego z 4 czerwca 1974 r., III KR 24/74, OSNKW 1974, z. 10, poz. 188.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 1975 r., Rw 141/75, OSNKW 1975, z. 7, poz. 10.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 4 listopada 1977 r., V KR 176/77, OSNKW 1978, z. 1, poz. 7.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 5 lutego 1981 r., II KR 10/81, OSNKW, z. 7–8, poz. 38.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 2002 r., II KKN 217/00, „Prokuratura i Prawo” 2004, z. 4, poz. 10.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 19 sierpnia 2004 r., 388/03, OSNKW 2004, z. 11–12, poz. 103.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2005 r., IV KK 118/05, „Prokuratura i Prawo” 2005, z. 11, poz. 11.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 16 marca 2006 r., IV KK 446/05, LEX nr 183073.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2007 r., III KK 298/06, OSNKW 2007, z. 7–8, poz. 57.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 marca 2007 r., III KK 493/06, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2007, z. 9, poz. 7.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2013 r., V KZ 43/13, <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/V%20KZ%2043-13.pdf>, dostęp: 15 grudnia 2019 r.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 1978 r., V KR 24/78, OSNKW 1978, z. 9, poz. 97.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 września 2002 r., II Aka 191/02, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, z. 1, poz. 12.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 26 marca 2009 r., II Aka 50/09, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2009, z. 11–12, poz. 36.

Monika Agnieszka Paulińska¹

UMORZENIE ZALEGŁOŚCI PODATKOWYCH NA GRUNCIE ART. 67 USTAWY – ORDYNACJA PODATKOWA²

ABSTRACT

Remission of tax arrears pursuant to the Article 67 of the Polish Tax Code³

The purpose of the article is to indicate relevant interpretative guidelines concerning the directive of the important interest of the taxpayer and the public interest, which are established in the Article 67 of the Polish Tax Code (hereinafter referred to as PTC), in relation to their application by the tax authorities, as well as in the framework of judicial verification of decisions made by these authorities.

The construction of the provision set in the Article 67 of the PTC is not simple to interpret due to the fact that the operation of the standard requires the

1 Radca prawny, członek OIRP w Poznaniu. Ukończyła studia podyplomowe w zakresie pośrednictwa w obrocie nieruchomościami, autorka artykułów m.in. z zakresu prawa cywilnego i amerykańskiego.

2 Dz.U. z 1997 r. nr 137, poz. 926.

3 „Journal of Laws” of 1997, no. 137, item 926.

consultation with non-legal facts and standards, the conceptual scope of which is also insufficiently defined by the provisions of the applicable law. The reasons for the remission are discussed in the context of the court decisions referring to this area, which is intended, first of all, to demonstrate the functioning of the bi-directional line of decision making, regarding the established scope of a narrow and broad conceptual interpretation of the term “important interest of the taxpayer”; and secondly, to highlight the existing and the unchanging, directed at the superiority of the public interest, argumentation of the “decision-making ability of the tax authorities, which deviates from the standards proper for a democratic state of law and the principle of justice in the broad sense of the word. The article discusses the fundamental issues arising in the proceedings for a remission, which justify the verification of decisions made by the tax authorities and signals the principle of exemption from taxation of income from illegal sources, which eliminates decisions of authorities issued prematurely or subject to a ruling on their invalidity from legal circulation. The author points out in genere the issues which should become the subject of special attention with regard to decisions of tax authorities and their justifications, the literal content of which allows to change the issued decisions and relieve the obligation to pay the dues in a situation where objective facts and the existing important interest of the taxpayer in the decision of the authority should reflect the main principles of a democratic state of law.

Keywords: remission of tax arrears, decision of the tax authority, justification, important interest of the taxpayer, public interest

Słowa kluczowe: umorzenie zaległości podatkowych, decyzja organu podatkowego, uzasadnienie, ważny interes podatnika, interes publiczny

1. Uwagi wstępne

Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. w art. 67 § 1 pkt 3 wskazuje na możliwość umorzenia w całości lub w części zaległości podatkowych, precyzując w § 2, iż umorzenie zaległości podatkowych powoduje również umorzenie odsetek za zwłokę, w całości lub w takiej części, w jakiej została umorzona zaległość podatkowa. Prowadzenie spraw z zakresu umorzenia zaległości podatkowych uwidacznia zawilóść regulacji, która, biorąc pod uwagę jej brzmienie literalne, nie powinna przecież wiązać się

z dwuznacznością, zarówno jeśli chodzi o precyzyjne stosowanie samego przepisu, jak również stosowanie zasady swobodnego uznania administracyjnego.

Pełnomocnicy w sprawach z zakresu umorzenia zaległości podatkowych stoją przed trudnym zadaniem interpretacji decyzji organu podatkowego i jej uzasadnienia. Każda decyzja, która wydaje się być „niewzruszalna”, w istocie stanowi spectrum zawilości, wykraczania poza ramy uznania administracyjnego przez organ podatkowy i szeregu podstaw prawnych, które prowadzą do eliminacji decyzji odmawiających umorzenia zaległości podatkowych z obrotu prawnego.

2. Kryteria umorzenia: ważny interes podatnika i interes publiczny

Generalne klauzule, które znajdują zastosowanie w prawie podatkowym, stanowią płaszczyznę swobodnej interpretacji pojęć, niejednokrotnie będąc źródłem nadużyć ze strony organów podatkowych, co jest szczególnie wyraźne w odniesieniu do interpretacji pojęć „ważny interes podatnika” i „interes publiczny”. Niewątpliwie określenie przez ustawodawcę precyzyjnego zakresu znaczenia ww. pojęć wyeliminowałoby sytuacje notorycznego zawężania przez organy podatkowe ich zakresu do nadzwyczajnych względów, które mogłyby zachwiać podstawami egzystencji podatnika, co stanowi nieudaną próbę zakończenia postępowania⁴.

Decyzję organów skarbowych uznać należy za niemerytoryczną w każdym przypadku, gdy nie rozpatrzono w sprawie szczegółowo podstaw umorzenia, a więc ważnego interesu podatnika, który zachodzi, i nie stwierdzono istnienia interesu publicznego, mimo iż jego występowanie jest faktem obiektywnym, przy czym decyzja będzie także niemerytoryczna, gdy nie będzie zawierała żadnego uzasadnienia podstaw odmowy umorzenia, co jest niedopuszczalne w świetle utrwalonej doktryny i orzecznictwa sądów polskich.

⁴ Zob. wyrok NSA z 19 sierpnia 2010 r., II FSK 620/09.

Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, iż w celu skorzystania z ulg w spłacie zobowiązań podatkowych, o których mowa w art. 67 § 1 o.p., należy spełnić jedną z dwóch przesłanek: ważny interes podatnika lub ważny interes społeczny (wyrok NSA z 10 lutego 2016 r.⁵).

Wprowadzenie do art. 67a § 1 o.p. przesłanki interesu publicznego oznacza, że ustawodawca przewidział sytuacje, w których odstąpienie od dochodzenia należności podatkowych, czy też rozkładanie na raty, odroczenie terminów płatności będzie zbieżne z tymże interesem.

W konsekwencji ustalenie przez organ podatkowy kwestii istnienia przesłanki „interesu publicznego” wiąże się z koniecznością ważenia relacji w dwóch płaszczyznach: jedną płaszczyznę tworzy zasada, jaką jest terminowe płacenie podatków w pełnej wysokości, drugą – wyjątek od zasady, polegający na zastosowaniu indywidualnej ulgi podatkowej. Organ w danym przypadku powinien ustalić, co jest korzystniejsze z punktu widzenia interesu publicznego (dochodzenie należności czy zastosowanie ulgi). Organ podatkowy, ustalając istnienie przesłanki „interesu publicznego”, nie może też abstrahować od innych wartości wspólnych dla całego społeczeństwa, jak sprawiedliwość, zasady etyki, zaufanie do organów państwa⁶. W odniesieniu do ważnego interesu podatnika NSA podkreślił, iż pojęcia tego nie można ograniczać tylko do sytuacji nadzwyczajnych. W jego zakresie mieści się również normalna sytuacja ekonomiczna podatnika⁷. Organy każdorazowo powinny analizować, czy zaistniała przesłanka ważnego interesu podatnika, biorąc pod uwagę wysokość uzyskiwanych dochodów oraz wydatków. Kryterium dochodu i wydatków aktualnie istniejące stanowi zasadniczą podstawę umorzenia zaległości.

⁵ Zob. wyrok NSA z 10 lutego 2016 r., II FSK 3139/13.

⁶ Szerzej zob. wyrok NSA z 27 lutego 2013 r., II FSK 1351/11.

⁷ W wyroku WSA w Krakowie z 25 września 2015 r., I SA/Kr 605/15, stwierdzono: „(...) pojęcie ważnego interesu podatnika nie może ograniczać się tylko i wyłącznie do sytuacji nadzwyczajnych czy też zdarzeń losowych, uniemożliwiających uregulowanie zaległości podatkowych, albowiem pojęcie to funkcjonuje w zdecydowanie szerszym znaczeniu uwzględniającym nie tylko sytuacje nadzwyczajne, ale również materialną sytuację ekonomiczną podatnika, wysokość uzyskiwanych dochodów oraz wydatków, a w tym również wydatków ponoszonych w związku z ochroną zdrowia własnego lub członków najbliższej rodziny”.

W praktyce, na co wskazuje analiza decyzji wydawanych przez organy podatkowe, uzasadniając odmowę, organy wskazują na możliwości zarobkowe podatnika w przyszłości, samo zaś posiadanie lokalu mieszkalnego stanowi okoliczność pograżającą podatnika, gdyż organ może skierować do niego egzekucję komorniczą w razie braku dobrowolnej wpłaty zaległości podatkowej, czemu przeczy utrwalone orzecznictwo sądowe.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu w wyroku z 10 listopada 2016 r.⁸ stwierdził, iż ważny interes podatnika jest przesłanką związaną bezpośrednio z sytuacją określonej osoby. Sąd wskazuje, iż zapłata należności podatkowych nie może prowadzić do konieczności sięgania przez podatnika do środków ze strony państwa. Utrwalone orzecznictwo sądów polskich nie dopuszcza także, by podstawy umorzenia zawężyć do wypadków losowych, nadzwyczajnych.

Sądy polskie dały jasną i precyzyjną wskazówkę dla organów podatkowych, mianowicie rozpatrując wnioski o umorzenie, organ jest obowiązany uwzględnić aktualną sytuację wnioskodawcy oraz wszelkie okoliczności, które doprowadziły do powstania zaległości, przy czym umorzenia, co jeszcze raz podkreśla się, nie można ograniczać do nadzwyczajnych wypadków losowych, gdyż oznaczałoby to, iż państwo nie udzielałoby pomocy obywatelom, gdy obiektywnie zagrożona jest egzystencja ludzka.

Wnosząc do organu podatkowego o umorzenie zaległości podatkowych powstałych np. w związku z pełnieniem funkcji prezesa spółki, należy powołać się nie tylko na aktualną sytuację podatnika. W tych przypadkach, gdy chodzi wielokrotnie o wysokie kwoty zaległości podatkowych i gdy od rozstrzygnięcia organu podatkowego niejednokrotnie zależy ekonomiczny byt zobowiązanego, szczególnej uwagi wymaga konstrukcja wniosku o umorzenie. Sprawy o umorzenie, którym „towarzyszy” toczące się jednocześnie postępowanie prokuratorskie wobec członków spółki, daje asumpt do poszukiwania dowodów, które wzmocnią sytuację prawną podatnika w sporze o zasadność decyzji odmawiającej umorzenia zaległości podatkowej. Jest to uwaga niezmiernie cenna, albowiem status prawny klienta zależy od inwencji pełnomocnika,

⁸ Zob. wyrok WSA w Poznaniu z 10 listopada 2016 r., I SA/PO 641/16.

zwłaszcza eksploracji płaszczyzny czasowej powstania zobowiązania podatkowego i okoliczności jego powstania, szczegółowej kategoryzacji okoliczności w ramach „winy” i „niewinności”. W odniesieniu do wskazania interesu podatnika należy poszukiwać wszelkich faktów i dowodów, które w zasadniczy sposób kształtują jego status prawny. Organy podatkowe, przypisując winę podatnikowi, który np. pełnił funkcję prezesa spółki, wskazują, iż instytucja umorzenia nie znajduje zastosowania tylko dlatego, iż osoba w okresie powstania zobowiązań podatkowych pełniła funkcję prezesa spółki, a skoro tak, to posiadała wiedzę o stanie finansów spółki, miała wgląd w dokumentację i z łatwością mogła przewidzieć skutki braku zapłaty podatku. Stanowisko organu podatkowego uzasadniające decyzję odmowną umorzenia zaległości podatkowych jest tylko z pozoru merytoryczne i zasadne⁹. W praktyce organy podatkowe odrzucają wszelkie okoliczności mogące wpłynąć na obiektywną korzystną ocenę sytuacji podatnika, a takie stanowisko organu czyni niezbędne prowadzenie postępowań instancyjnych i sądowej kontroli decyzji organu podatkowego. Niezależnie od powyższego, bez względu

⁹ Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sądowym sam fakt, iż osoba jest wpisana w KRS jako pełniąca funkcję prezesa spółki nie jest wystarczający do przypisania jej winy i uznania za zobowiązaną do zapłaty zaległości podatkowej. Podejmując polemikę z organem podatkowym, należy mieć na względzie fakt, iż wpis ma charakter deklaratoryjny, po drugie przypisanie osobie miana pełniącej funkcję prezesa spółki nie może być uznane za przesłankę ustalenia winy, o ile osoba ta nie dokonywała faktycznych czynności jako prezes. Istotne jest, by w sprawach o umorzenie najpierw dokonać analizy stanu faktycznego pod kątem wzruszalności decyzji ostatecznej, np. w ramach stwierdzenia nieważności decyzji lub wznowienia postępowania. Ostatecznie szansą na zwolnienie podatnika z obowiązku zapłaty zaległości podatkowej może być instytucja przedawnienia. Odpowiedzialność za zaległości podatkowe może być nałożona jedynie na osoby, które w czasie ich powstania faktycznie poprzez dokonywane czynności pełniły funkcję prezesa. W postępowaniach przed organami podatkowymi w sprawach, które dotyczą osób sprawujących funkcję członków zarządu, przesłanką wyłączającą odpowiedzialność może być np. brak możliwości sprawowania funkcji prezesa w okresie powstania zobowiązania podatkowego. W postępowaniu dowodowym można jako podstawę zwolnienia z odpowiedzialności wskazać na okoliczność np. braku dostępu do konta bankowego czy uniemożliwienie wglądu w dokumentację spółki, także dotyczącą finansów. Jak wskazał NSA w wyroku z 16 września 2011 r., II FSK 561/10, „Pojęcie »pełnienie obowiązków członka zarządu«, które jest kluczowe dla określenia zakresu odpowiedzialności uregulowanej w art. 116 o.p., należy odnieść do kontekstu faktycznego”.

na wielość i wagę faktów przemawiających na korzyść podatnika, należy mieć zawsze na uwadze utrwalony w orzecznictwie sądów administracyjnych pogląd, iż ważnego interesu podatnika, będącego jedną z przesłanek udzielenia ulgi, o której mowa w art. 67a o.p., nie można utożsamiać z subiektywnym przekonaniem podatnika o potrzebie umorzenia zaległości podatkowej¹⁰. Ważny interes podatnika i ważny interes publiczny, stanowiąc nieostre pojęcia prawne, przed organem podatkowym stawiają zadanie szczegółowej analizy okoliczności wskazanych przez podatnika, a przed pełnomocnikami (zanim zrobi to instancja odwoławcza organu), zadanie weryfikacji stanowiska, co do meritum zajętego przez organ, i właściwego wyważenia okoliczności sprawy wskazanych przez stronę.

Bez względu na to, na który interes powołujemy się, należy mieć na uwadze, iż obydwa interesy zawsze muszą być oceniane oddzielnie. „Klauzule generalne zamieszczone w przepisach ordynacji podatkowej odsyłają do dwóch ocen pozaprawnych: ważnego interesu podatnika oraz interesu publicznego¹¹. Wynika z tego, że kryteria oceny, którymi powinien się kierować organ podatkowy, zostały wyrażone pojęciami ogólnymi, w sposób nieokreślony”¹².

Mając na uwadze zagadnienie umorzenia, należy wskazać na jeszcze jeden ważny aspekt, mianowicie wskazywany jako podstawa odmowy umorzenia interes Skarbu Państwa. Stanowi on chyba najczęściej wskazywaną przez organ podstawę odmowy umorzenia zaległości podatkowych. Także w nawiązaniu do niej należy odnieść się do orzecznictwa sądowego. Nie sposób bowiem przychylić się do forsowanego nagminnie

10 Zob. wyrok NSA z 7 października 2010 r., II FSK 1000/09.

11 „O istnieniu ważnego interesu podatnika będzie mogła też świadczyć np. utrata możliwości zarobkowania lub utrata majątku. Zawsze więc przesłanka ważnego interesu podatnika wymaga ustalenia jego sytuacji majątkowej oraz skutków ekonomicznych, jakie wystąpiłyby w wyniku realizacji zobowiązania. Natomiast pojęcie »interesu publicznego«, o jakim mowa w art. 67a § 1 o.p., powinno być oceniane z uwzględnieniem wartości wspólnych dla całego społeczeństwa, takich jak sprawiedliwość, bezpieczeństwo, zaufanie do organów państwa, a także wyeliminowanie sytuacji, gdy rezultatem zapłaty należności będzie obciążenie Skarbu Państwa kosztami pomocy”, szerzej zob. wyrok WSA w Gdańsku z 10 września 2013 r., I SA/Gd 470/13.

12 Szerzej zob. A. Choduń, *Tworzenie klauzul nieokreślonych*, Lublin 2000.

stanowiska, iż interes Skarbu Państwa i zasada sprawiedliwości społecznej stoją na przeszkodzie do wydawania decyzji umarzających.

Możliwość szerokiej interpretacji przepisów stwarza możliwość szafowania pojęciami także w zakresie oceny (swobodnej) oraz klasyfikacji zachowań i faktów obiektywnych, przy czym trafnie przyjęto w orzecznictwie sądowym, iż wskazywanie na prymat interesu Skarbu Państwa, by tylko zaspokoić fiskusa, jest niedozwolone. Państwo ma przede wszystkim spełniać funkcję ochronną nad obywatelem, organy państwa natomiast mają umożliwić korzystanie z wszelkich form pomocy podatnikom.

Podkreślić należy, uwzględniając powyższe, iż samo wskazanie przez organ skarbowy w decyzjach odmawiających umorzenia zaległości podatkowych na interes Skarbu Państwa jako nadrzędną wartość jest bezwzględnie niewystarczające¹³.

Niestety organy skarbowe posługują się tym argumentem nazbyt często, wskazując na fakt, iż gdyby wskazywany brak środków na zapłatę był uwzględniany jako przesłanka uzasadniająca ulgę podatkową, to ta nadzwyczajna regulacja sprowadzona zostałaby do powszechnie stosowanej z uwagi na położenie ekonomiczne szerokiego kręgu podatników.

W związku z powyższym należy szczególnie uwagę zwracać na treść uzasadnień decyzji odmawiających umorzenia. Literalna odpowiedź organu skarbowego skupiająca uzasadnienie na ww. argumentacji czyni samą decyzję wadliwą, albowiem brak jest uwzględnienia przez organ zasadniczego kryterium – sytuacji finansowej podatnika¹⁴. Uwzględniając powyższe, należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt odnoszący

13 „Każdorazowo odmowa uwzględnienia wniosku o udzielenie ulgi – przy spełnieniu przesłanek do jej udzielenia – wymaga wyważenia pomiędzy owymi przesłankami a powszechnie akceptowalnymi zasadami społecznymi: sprawiedliwością, równością czy obowiązkiem ponoszenia kosztów funkcjonowania wspólnoty przez jej członków. Wyważenie to w gruncie rzeczy wskazanie, które z wyżej wymienionych zasad mogą mieć pierwszeństwo przed ważnym interesem podatnika albo w ramach interesu publicznego, które z nich w warstwie aksjologicznej są »ważniejsze«”, szerzej zob. wyrok WSA w Łodzi z 12 kwietnia 2017 r., I SA/ 1067/16.

14 „Uzasadnienie decyzji nie może pozostawiać wątpliwości, że wszystkie okoliczności zostały głęboko rozważone i ocenione, a ostateczne rozstrzygnięcie jest ich logiczną konsekwencją i dostatecznie zindywidualizowane”, szerz. zob. P. Możyłowski, *Treść uzasadnienia decyzji w sprawie ulgi podatkowej. Glosa do Wyroku WSA z dnia 3.09.2014 r., III SN WA 321/14*, „Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne”, s. 81.

się do obowiązku organu podatkowego do rozważenia interesu podatnika i interesu Skarbu Państwa. Pojęcia „ważny interes podatnika” oraz „interes publiczny” mają na gruncie ordynacji podatkowej równorzędny charakter. Nie jest przy tym do zaakceptowania sprzeczność interesu jednostkowego z interesem publicznym. Przy ustalaniu interesu publicznego należy uwzględnić sytuację budżetową organu administracji publicznej. Należy wyeliminować takie sytuacje, gdy rezultatem zastosowania ulgi będzie obciążenie tylko Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego kosztami pomocy. Należy uwzględnić także, iż obie te przesłanki muszą być rozpatrzone w trakcie postępowania podatkowego. Organ podatkowy zobowiązany jest w trakcie postępowania ustalić, która z nich przeważa, i na tej podstawie zdecydować o zastosowaniu np. wnioskowanej przez podatnika ulgi w spłacie podatków. Kwestia ta powinna być podniesiona w uzasadnieniu decyzji, ponieważ jej pominięcie jest przesłanką do traktowania decyzji jako dowolnej. Z kolei pojęcie interesu publicznego należy wiązać z respektowaniem takich wartości jak sprawiedliwość, porządek publiczny rozumiany jako zaufanie do organów administracji publicznej, szeroko rozumiane działanie w interesie państwa czy społeczeństwa¹⁵.

Decyzja wydana jednoosobowo, obarczona wadliwością, brakiem merytoryczności, przede wszystkim także jawnie świadcząca o fakcie naruszenia zasady uznania administracyjnego, nie może kreować sytuacji osobistej i finansowej żadnego podatnika. Stąd szczególnego znaczenia nabiera kontrola decyzji organu podatkowego i kontrola sądowa decyzji. „Poza zakresem sprawowanej przez sądy administracyjne kontroli administracji publicznej nie mogą jednakowoż pozostawać przypadki korzystania przez organy z przyznanej im kompetencji w sposób woltarystyczny, zupełnie nieracjonalny lub sprzeczny z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi. Można zatem mówić, że są pewne granice uznania administracyjnego, w których obrębie może poruszać się organ podatkowy, podejmując decyzje w następstwie wystąpienia przesłanki »ważnego interesu podatnika« lub »interesu publicznego«, o których

15 Na ten temat szerzej: T. Wołowicz, *Umorzenie zaległości podatkowej a pojęcie interesu publicznego i interesu strony*, „Zeszyty Naukowe WSEI seria Ekonomia” 13–14 (1–2/2017), s. 25–43.

mowa w art. 67 § 1 o.p. Przekroczenie tych granic ma m.in. miejsce wówczas, gdy wybór alternatywy decyzyjnej dokonany został z rażącem naruszeniem zasady sprawiedliwości; wskutek nieuwzględnienia kryteriów oczywiście nieistotnych (bagatelnych) lub nieracjonalnych; na podstawie fałszywych przesłanek (argumentów, które są nieprawdziwe). Wyłączenie z zakresu kontroli sądowej decyzji uznaniowych obarczonych takimi wadami stanowiłoby realne ograniczenie drogi sądowej, która umożliwiać ma przecież podatnikom dochodzenie naruszonych w sposób oczywisty praw (art. 77 ust. 2 Konstytucji RP)¹⁶.

Organy podatkowe zostały wyposażone przez ustawodawcę w stosowne narzędzia do urzeczywistniania zasad państwa prawa oraz stosowania instytucji umarzania zaległości czy innych procedur umożliwiających uzyskanie rozstrzygnięcia, które w swej treści oddaje obiektywny stan faktyczny i prawny. Organy skarbowe mają gwarantować stosowanie procedur zapewniających rozstrzygnięcia wolne od jakichkolwiek błędów, nie mówiąc o niezachowaniu merytoryczności decyzji oraz argumentacji swoich decyzji. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na częste wskazywanie przez organ w uzasadnieniach decyzji na fakt, iż zasada sprawiedliwości społecznej nie polega na niwelowaniu negatywnych skutków prawnych rzutujących na sytuację życiową i finansową strony, lecz na pogłębionej analizie całokształtu przyczyn oraz okoliczności, które doprowadziły do powstania zaległości, a także na analizie skutków społecznych wynikających z ewentualnej odmowy przyznania wnioskowanej ulgi. Stwierdzić należy, iż organ skarbowy ma obowiązek nie tylko niwelować negatywne skutki oddziaływające na sytuację strony, zwłaszcza gdy fakty niepodważalnie dostarczają podstaw do zwolnienia z obowiązku zapłaty, lecz przede wszystkim organ ma obowiązek korekty w trybie pilnym rozstrzygnięć organu niższej instancji, gdy te, urągając wszelkim standardom, decydują o bycie i przyszłości ekonomicznej podatnika.

Ważny interes podatnika, jak podkreślono wyżej, nie może być utożsamiany jedynie w aspekcie wystąpienia nadzwyczajnych względów, które mogłyby zachwiać podstawami jego egzystencji. Konstrukcja wniosku o umorzenie zaległości ma zasadnicze znaczenie, w istocie bowiem

¹⁶ Szerzej zob. wyrok NSA z 2 lutego 2017 r., II FSK 4126/14.

zakreśla zakres rozpoznawanej sprawy. Wskazując, iż zachodzi ważny interes podatnika, należy odnieść się do wszelkich okoliczności dotyczących sytuacji ekonomicznej podatnika, ale również podkreślić wszelkie okoliczności dotyczące powstania zobowiązania, ze wskazaniem na brak udziału zobowiązanego, co do faktu niedopełnienia płatności i ich ewentualnego przeterminowania, gdyż jest to jedna z okoliczności, która wywiera wpływ na ocenę podatnika w aspekcie przypisania mu winy, co przekłada się na uznanie istnienia obowiązku podatkowego. Oceniając, czy zachodzi ważny interes podatnika jako podstawa umorzenia, należy w sposób zbiektywizowany odnieść się do sytuacji ekonomicznej podatnika, ale również, biorąc pod uwagę samą konstrukcję pojęcia, do sytuacji zdrowotnej i osobistej, zasadniczo bowiem trudna sytuacja jest analizowana na wszystkich płaszczyznach, choć mianownikiem pozostaje oddziaływanie zobowiązania na wszystkie sfery życia podatnika i możliwość zaspokojenia Skarbu Państwa, jednakże bez uszczerbku dla egzystencji. Jak podkreślono wcześniej, organy podatkowe są wyposażone przez ustawodawcę w narzędzia, które powinny zapewnić przestrzeganie kanonów prawnych. Funkcjonowanie zasady swobodnej oceny dowodów, uznania administracyjnego dotyczącego orzekania o umorzeniu i wspomniane klauzule generalne stwarzają jednak ogromną dysproporcję pomiędzy „prawem” organu podatkowego, które niekiedy może być odczytane jako autorytatywne orzekanie o odmowie umorzenia zaległości podatkowych, choć ciągle mieszczące się w granicach zakreślonych uznaniem administracyjnym, a statusem prawnym zobowiązanego. „W doktrynie wskazuje się, że połączenie decyzji uznaniowej z terminami niedookreślonymi, które stanowią podstawę prawną jej wydania, powoduje, że organy podatkowe mają bardzo szerokie, wręcz nieograniczone pole do podejmowania rozstrzygnięć. Aby tego rodzaju wyjątkowo szerokie kompetencje nie godziły w istotę praworządnego państwa, niezbędne jest odwoływanie się do podstawowych zasad konstytucyjnych oraz zasad ogólnych postępowania, w tym w szczególności do zasady zaufania do organów podatkowych”¹⁷. Praktyka dowodzi, iż problematyczne

¹⁷ Szerzej zob. *Zasady przyznawania ulg w spłacie zobowiązań podatkowych – argumenty prawne RPO*, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Zasady%20przyznawania%20ulg%20w%20sp%C5%82acie%20zobowi%C4%85za%C5%84%20podatkowych%20-%20argumenty%20prawne%20RPO.pdf>.

jest osiągnięcie konsensusu i wypracowanie standardów dotyczących oceny przesłanek uzasadniających umorzenia. Zwrócić należy uwagę na to, co jest główną przyczyną kwestionowania decyzji w przedmiocie umorzenia. Nie jest to wcale, jak by się mogło wydawać, odmienna ocena organu i podatnika co do występowania interesu, a swoista „klasyfikacja” faktów przez organ, która właśnie po części wynikająca z występowania klauzul generalnych stwarza możliwości interpretacyjne, pozwalające na niekiedy skuteczne wytrącenie argumentu, obiektywnie stanowiącego podstawę umorzenia. Tytułem przykładu, wskazując na ważny interes podatnika, w lepszej sytuacji jest zobowiązany nieposiadający lokum mieszkalnego niż osoba je posiadająca, gdyż organ w celu zakończenia sprawy kieruje ją na drogę egzekucji komorniczej, czy zobowiązany pracujący na dwa etaty, który jest kwalifikowany jako zdolny do zapłaty podatku, mimo iż obydwa źródła zarobkowania nie dają nawet kwoty tzw. minimum socjalnego. „Podatnik w pewien sposób wciąż uzależniony jest od dowolności stosowania prawa przez organ podatkowy, który z tak różnorodnego orzecznictwa ma szansę wybrać odpowiadającą swojemu mniemaniu opinię. Te zastrzeżenia dotyczące stosowania przez ustawodawcę zwrotów niedookreślonych miała usunąć pewna linia orzecznicza, która określiłaby zobiektywizowane kryteria ocen przesłanek z art. 67a o.p. odwołujących się do powszechnie akceptowalnego systemu wartości. Na ten moment sądy administracyjne nie spełniają swej roli w tym aspekcie. Poza wykorzystaniem uprawnień wynikających z kontroli instancyjnej nie ma innej możliwości wywierania wpływu na wyklarowane praktyki stosowania prawa”¹⁸. Mając na względzie przedmiot artykułu, warto zasygnalizować jeszcze jedną kwestię. Często ma miejsce sytuacja, gdy zapłata zobowiązania następuje w czasie, gdy złożony jest jednocześnie wniosek o umorzenie. Należy mieć na uwadze, iż w każdym przypadku organ ma obowiązek rozpatrzyć wnioski o umorzenie, niezależnie od tego, że zobowiązanie zostało spełnione¹⁹.

18 Szerzej zob. K. Korzyb, glosa do wyroku WSA we Wrocławiu z 23 sierpnia 2017 r., I SA /WR 524/17, „Studenckie Prace Prawnicze, Administracyjne i Ekonomiczne” 22/2017, Uniwersytet Wrocławski.

19 „W wyroku NSA z 9 października 2006 r. stwierdzono, że zapłata podatku po wszczęciu postępowania w przedmiocie zaległości podatkowej nie czyni tegoż postępowania bezprzedmiotowym. Z bezprzedmiotowością mamy do czynienia,

Odrębną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, prowadząc sprawę o umorzenie zaległości podatkowych, to opodatkowanie z nielegalnych źródeł. To jedne z najtrudniejszych spraw, gdzie jednocześnie mamy do czynienia z toczącym się postępowaniem karnym. W polskim prawie przychody z przestępstwa są wyłączone z opodatkowania. Wyłączenie z opodatkowania takiego rodzaju korzyści czerpie uzasadnienie z norm prawnych nienależących do prawa podatkowego. Ustalenie, iż doszło do popełnienia przestępstw kwalifikowanych przez k.k.s., daje asumpt do ustalenia, czy nie doszło do opodatkowania dochodów z nielegalnych źródeł, co jest niedozwolone.

3. Uwagi końcowe

Odnosząc się do instytucji umorzenia zawartej w przepisach ustawy – Ordynacja podatkowa oraz objęcia terminów „ważny interes podatnika” i „interes publiczny” klauzulą ogólności, należy stwierdzić, iż istnieje co najmniej kilka powodów, dla których priorytetem ustawodawcy powinno stać się ujednoczenie przesłanek i kanonów w przedmiocie klasyfikacji obydwu terminów. Ważkość materii, zakres spraw będących przedmiotem sądowej kontroli decyzji organów podatkowych wskazują na potrzebę pilnego wyznaczenia ram ustawowych, które w całości zdeterminują i skategoryzują pojęcia „ważny interes podatnika” i „interes publiczny”. Stworzenie zamkniętego katalogu okoliczności, zdarzeń, które bezwzględnie przesądzałyby istnienie ważnego interesu podatnika czy interesu publicznego, z jednej strony położyłoby kres funkcjonującej od lat dwukierunkowości odnoszącej się do pojmowania ważnego interesu podatnika w wąskim lub szerokim zakresie, co z pewnością zapobiegłoby nadużyciom rozumianym choćby jako wybiórcza argumentacja decyzji przez organ podatkowy, z drugiej zaś strony, co istotniejsze, prowadziłyby do zaistnienia w świadomości podatnika przeświadczenia

gdy w sposób oczywisty organ podatkowy stwierdzi brak podstaw prawnych i faktycznych do merytorycznego rozpatrzenia sprawy”, zob. szerzej K. Radzikowski, *Zaplata podatku a bezprzedmiotowość postępowania o umorzenie zaległości podatkowej*, „Monitor Podatkowy” 6/2009.

o faktycznej, obiektywnej ochronie udzielanej przez ustawodawcę. Obecny kształt pojęcia „ważny interes podatnika”, którego ocena pozostaje w gestii organów podatkowych jako przesłanka umorzenia, deprecjonuje zasadę równości stron, sytuując podatnika w roli biernego uczestnika postępowania. Zwrócić bowiem należy uwagę na to, iż – począwszy od etapu dowodowego aż po wydanie decyzji ostatecznej – to organ podatkowy jest władny do stosowania kryteriów ocennych, które niestety nazbyt często prowadzą do wydawania decyzji w treści odbiegających od zasad sprawiedliwości społecznej czy zasad współżycia społecznego. Naczelne zasady demokratycznego państwa prawa ujęte w ustawie zasadniczej i innych aktach normatywnych powinny gwarantować jednolite, niewzruszalne i niepodlegające wymierności przesłanki umarzania, jak i autorytarne uznanie istnienia ważnego interesu podatnika i interesu publicznego. Standaryzacja przepisów dotyczących wyżej wymienionej materii jest niezbędna także dla zachowania znaczenia pierwotnie przyznanego zasadzie sprawiedliwości i równości wobec prawa. Przede wszystkim zaś powinna służyć eliminacji funkcjonującego w związku z linią orzecznictwa sądowego, praktykującego odejście od pojmowania ważnego interesu podatnika w wąskim znaczeniu, stygmatu instytucji umorzenia jako instytucji pozornej.

Bibliografia

- Brzeziński B., Kalinowski M., Olesińska A., Masternak M., Orłowski, *Ordynacja Podatkowa. Komentarz*, Toruń 2007.
- Choduń A., *Tworzenie klauzul nieokreślonych*, Lublin 2000.
- Hanusz A., Krukowska-Siembida P., *Ważny interes podatnika i interes publiczny w klauzulach generalnych Ordynacji Podatkowej*, Uniwersytet w Lublinie, vol. LXIII, 2, 2016.
- Kwietko-Bębnowski M., *Ordynacja podatkowa. 366 wyjaśnień i interpretacji*, Warszawa 2013.
- Możyłowski P., *Treść uzasadnienia decyzji w sprawie ulgi podatkowej. Glosa do wyroku WSA z dnia 3 września 2014 r., III SA/WA 321/14*, „Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne” 2/2015.

- Radzikowski K., *Zapłata podatku a bezprzedmiotowość postępowania o umorzenie zaległości podatkowej*, „Monitor Podatkowy” 6/2009.
- Skoczylas A., *Klauzule generalne i zwroty niedookreślone w prawie podatkowym i administracyjnym. Wybrane zagadnienia teoretyczne i orzecznicze*, Warszawa 2013.
- Wołowicz T., *Umorzenie zaległości podatkowej a pojęcie interesu publicznego i interesu strony*, „Zeszyty Naukowe WSEI seria Ekonomia” 13–24, (1–2 2017), Lublin.

Orzecznictwo

- Wyrok NSA z 19 sierpnia 2010 r., II FSK 620/09.
- Wyrok NSA z 10 lutego 2016 r., II FSK 3139/13.
- Wyrok NSA z 27 lutego 2013 r., II FSK 1351/11.
- Wyrok WSA w Krakowie z 25 września 2015 r., I SA/Kr 605/15.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 10 listopada 2016 r., I SA/Po 641/16.
- Wyrok NSA z 7 października 2010 r., II FSK 1000/09.
- Wyrok WSA w Gdańsku z 10 września 2013 r., I SA/Gd 470/23.
- Wyrok WSA w Łodzi z 12 kwietnia 2017 r., I SA/Łd 1067/16.
- Wyrok NSA z 2 lutego 2017 r., II FSK 4126/14.
- Wyrok NSA z 16 września 2011 r., II FSK 561/10.
- Wyrok NSA z 22 marca 2012 r., I FSK 729/11.

Ewa Szewczyk¹

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID ID: 0000-0002-2980-6564

ZŁOŻENIE WNIOSKU O WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO NA PODSTAWIE ART. 145 § 1 PKT 4 K.P.A. W SPRAWACH INWESTYCYJNYCH – WYBRANE ASPEKTY PRAKTYCZNE

ABSTRACT

Submission of an application for the resumption of administrative proceedings pursuant to the Article 145 § 1 item 2 of the Polish Code of Administrative Procedure in investment cases – selected practical aspects

The resumption of the administrative proceedings opens up the possibility of re-examining and resolving the case which has been concluded by a final

¹ Profesor uczelni w Katedrze Administracji, filii Uniwersytetu Zielonogórskiego w Sulechowie, doktor habilitowana nauk prawnych, radca prawny, autorka ponad 60 opracowań z zakresu prawa i postępowania administracyjnego, sądownictwa administracyjnego, postępowania podatkowego oraz postępowania egzekucyjnego w administracji.

administrative decision. One of the conditions for the initiation of this process is that the party is found not culpable for not participating in the administrative proceedings. In this case, administrative proceedings can only be initiated at the request of a party.

The institution of resumption of administrative proceedings is based on the assumption that if “there is a ground for resumption of proceedings, a party has a legal claim to resume proceedings”². Therefore, they can legitimately request its initiation and the authority is obliged to initiate it.

One of the significant characteristics of the resumption of proceedings is that the admissibility of initiating this extraordinary procedure is not time restricted. This means that the procedure can be initiated regardless of when the contested administrative decision has been taken. However, it must be emphasized that the legislator has limited in time the possibility for a party to take the initiative to initiate this procedure. Pursuant to the Article 148 § 2 of the Polish Code of Administrative Procedure, an application should be submitted within one month of the day on which a party became aware of a decision terminating the proceedings under the ordinary procedure. In practice, this is a prerequisite that a party is not always aware of. The failure to comply with this condition precludes the possibility of effectively initiating the procedure for resuming administrative proceedings with reference to the premise of the Article 145 § 1 item 4 of the Polish Code of Administrative Procedure. This study focuses on the practical aspects of initiating a resumption of proceedings at the request of a party (Article 145 § 1 item 4 of the Polish Code of Administrative Procedure) in the context of the obligation to meet the deadline stipulated in the Article 148 § 2 of the Polish Code of Administrative Procedure in matters relating to construction and zoning law.

Keywords: resumption of administrative proceedings, condition of finding a party not culpable for not participating in the administrative proceedings, expiration of the deadline for filing a submission to resume proceedings, construction law, zoning law

Słowa kluczowe: wznowienie postępowania administracyjnego, przesłanka niezawinionego braku brania udziału w postępowaniu administracyjnym przez stronę, upływ terminu do wniesienia wniosku o wznowienie postępowania, prawo budowlane, prawo zagospodarowania przestrzeni

² E. Iserzon, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1968, s. 236.

Podstawa wznowienia postępowania administracyjnego z art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a.

Instytucja wznowienia postępowania służy usuwaniu następstw ciężkich wadliwości proceduralnych, które mogą mieć wpływ na treść decyzji administracyjnej i jej skutki prawne³. Jedną z przyczyn uzasadniających jej uruchomienie jest okoliczność wymieniona przez ustawodawcę w art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. – a mianowicie sytuacja, gdy strona bez własnej winy nie brała udziału w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym.

Podkreślenia wymaga, że mimo iż wznowienie postępowania możliwe jest w każdym czasie, niezależnie od tego, jak długi okres upłynął od wydania i doręczenia decyzji, to wystąpienie z inicjatywą jego uruchomienia, z powołaniem się na przesłankę z art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a., jest podwójnie ograniczone. Po pierwsze jest ono ograniczone w czasie, gdyż – zgodnie z art. 148 § 2 k.p.a. – wystąpienie z wnioskiem o wznowienie postępowania powinno mieć miejsce nie później niż w ciągu miesiąca od dnia, w którym strona dowiedziała się o decyzji. Po drugie wznowienie postępowania na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. uzależnione jest od inicjatywy strony, gdyż ustawodawca wyłączył w tym przypadku możliwość wszczęcia postępowania w sprawie wznowienia postępowania z urzędu przez organ administracji publicznej. Co więcej inicjatywa prokuratora w tym zakresie także zależy od woli strony (art. 184 § 4 k.p.a.).

Wskazana podstawa wznowienia postępowania opiera się na dwóch przesłankach. Pierwsza z nich sprowadza się do niebrania udziału w postępowaniu przez stronę. Druga zaś do braku w tym winy strony. W doktrynie postępowania administracyjnego utrwalony jest pogląd, w myśl którego przez brak udziału w postępowaniu należy rozumieć zarówno ten brak w całym ciągu czynności postępowania administracyjnego w danej sprawie, jak i tylko na określonym jej etapie – np. w toku czynności postępowania dowodowo-wyjaśniającego⁴.

3 J. Borkowski, [w:] J. Borkowski, J. Jendroška, R. Orzechowski, A. Zieliński, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1989, s. 235.

4 B. Adamiak, [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 631.

W praktyce, zwłaszcza w sprawach z zakresu zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego, powoływanie się przy okazji wznowienia postępowania na przesłankę z art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. jest wyjątkowo rozpowszechnione. W wielu przypadkach – w sprawach tego rodzaju – występuje tzw. wielość stron, a niekiedy nawet (ze względu na wyjątkowo dużą liczbę podmiotów) można te postępowania nazwać postępowaniami masowymi⁵. Jest to widoczne zwłaszcza w tych przypadkach, gdy planowana inwestycja o charakterze liniowym (np. gazociąg) przebiega przez wiele nieruchomości, a każdy z właścicieli, współwłaścicieli, użytkowników wieczystych potencjalnie może być stroną takiego postępowania administracyjnego. Wówczas nietrudno o popełnienie przez organ administracji błędu polegającego na pominięciu którejś ze stron. Oczywiście potencjalnie jest to możliwe również w prostszych z tego punktu widzenia sprawach i zdarza się w praktyce, że organ administracji architektoniczno-budowlanej bądź organ lokalizacyjny nie dostrzeże jednej z zaledwie dwóch stron danego postępowania.

Przesłanka wznowienia postępowania administracyjnego z powodu niebrania w nim udziału przez stronę jest spełniona niezależnie od tego, czy ujawniła się już na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego, czy dopiero w postępowaniu odwoławczym. Ponadto jest ona spełniona również wtedy, gdy pominięto nie stronę, lecz ustanowione przez nią pełnomocnika⁶.

W piśmiennictwie prezentowany jest pogląd, że z wnioskiem o wznowienie postępowania – w przypadku wielości stron – może wystąpić jedynie ta spośród nich, która de facto nie brała udziału w postępowaniu⁷. Mimo iż wprost nie wynika to z treści przepisów k.p.a., to wniosek ten uzasadniony jest tym, że uprawnienie do wszczęcia postępowania na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. przysługuje wyłącznie stronie. Nawet

5 Szerzej na temat postępowań masowych zob. A. Krawczyk, K. Ziemiński, *Postępowanie z udziałem znacznej liczby osób (art. 163a – 163f)*, [w:] *Raport Zespołu Ekspertkiego w latach 2012–2016. Reforma prawa o postępowaniu administracyjnym*, Z. Kmiecik (red.), Warszawa 2017, s. 188–197.

6 W. Chróścielewski, [w:] W. Chróścielewski, J. P. Tarno, *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2016, s. 187.

7 W. Chróścielewski, [w:] W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, A. Krawczyk, J. Wegner, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 799.

gdyby z wnioskiem opartym na tej podstawie zwrócił się prokurator, to w myśl art. 184 § 4 k.p.a. powinien na to uzyskać zgodę strony. Również podmiot na prawach strony nie byłby uprawniony do zgłoszenia wniosku na podstawie art. 145 § 4 k.p.a., jeśli wcześniej nie brałby on udziału w postępowaniu.

Przesłanki dopuszczalności wznowienia postępowania administracyjnego

Dwie zasadnicze przesłanki dopuszczalności wznowienia postępowania administracyjnego to po pierwsze wynikająca z art. 145 § 1 k.p.a. okoliczność zakończenia sprawy decyzją ostateczną, po drugie brak przepisów szczególnych wyłączających w danej sprawie możliwość wznowienia postępowania administracyjnego.

Jeśli powyższe przesłanki są spełnione, wówczas postępowanie w sprawie wznowienia postępowania może wejść w pierwszy z dwóch istotnych etapów. W ramach etapu wstępnego organ administracji publicznej bada kwestie formalnej dopuszczalności przeprowadzenia wznowionego postępowania. W przypadku gdy wznowienie postępowania ma nastąpić na żądanie strony, wówczas podczas badania jego dopuszczalności należy brać pod uwagę: legitymację składającego podanie, zachowanie terminu do złożenia podania oraz wskazanie w podaniu okoliczności uzasadniającej zastosowanie omawianego trybu nadzwyczajnego⁸. Drugi etap, tzw. właściwy, obejmuje merytoryczne badanie zaistnienia okoliczności uzasadniających wznowienie postępowania⁹. Następuje on po wydaniu postanowienia o wznowieniu postępowania na podstawie art. 149 § 1 i 2 k.p.a.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że brak oczywisty (widoczny już *prima facie*) legitymacji procesowej strony u osoby wnoszącej

⁸ T. Kielkowski, [w:] T. Woś (red.), H. Knysiak-Sudyka, A. Gołęba, M. Kamiński, T. Kielkowski, *Postępowanie administracyjne*, Warszawa 2017, s. 530.

⁹ M. Szubiakowski, [w:] M. Wierzbowski (red.), M. Szubiakowski, A. Wiktorowska, *Postępowanie administracyjne – ogólne, podatkowe, egzekucyjne i przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2007, s. 213.

podanie w sprawie wznowienia postępowania skutkować powinien wydaniem na podstawie art. 149 § 3 k.p.a. postanowienia o odmowie wznowienia postępowania w danej sprawie. W takim przypadku więc postępowanie nie może przejść do fazy właściwej.

Podkreślenia wymaga, że w przypadku wznowienia postępowania na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. NSA w jednym ze swoich orzeczeń zwrócił uwagę na to, że „jeżeli zachodzą jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące istnienia podstawy, na której zostało oparte żądanie wznowienia postępowania i potrzeba zbadania w tym zakresie sprawy, niezbędne jest wydanie postanowienia o wznowieniu, którego przedmiotem będzie wyjaśnienie, czy wskazana przez stronę podstawa wznowienia występuje (...). Sytuacja taka zachodzi w szczególności w przypadku oparcia zgłoszonego żądania na przepisie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a., w którym zgłaszający to żądanie wywodzi, że został pominięty w postępowaniu mimo posiadania przymiotu strony. Weryfikacja tych twierdzeń wnoszącego podanie powinna wtedy nastąpić po wznowieniu postępowania. Jeśli więc są wątpliwości co do legitymacji wnoszącego wniosek o wznowienie postępowania i zachodzi potrzeba badania tej legitymacji na gruncie akt sprawy, to postępowanie powinno być wznowione w celu zbadania, czy dana podstawa występuje”¹⁰.

W takiej sytuacji wyjaśnienie – zdaniem NSA – czy wnioskodawcy przysługuje przymiot strony, od razu przechodzi do etapu właściwego. Jedynie w przypadku gdyby wnioskodawcy nie byli właścicielami nieruchomości sąsiednich, można byłoby wydać postanowienie o odmowie wznowienia postępowania na podstawie art. 149 § 3 k.p.a.

Legitymacja procesowa strony

Prawo do udziału w postępowaniu administracyjnym przysługuje stronie i co do zasady tylko stronie¹¹. Krąg stron postępowania w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym w sprawach indywidualnych

¹⁰ Wyrok NSA z 18 września 2019 r., II OSK 1833/19, CBOSA.

¹¹ Na marginesie rozważań niniejszego postępowania pozostawia się kwestię uczestniczenia w postępowaniu podmiotów na prawach strony.

ustalany jest w oparciu o treść art. 28 k.p.a. W świetle tego przepisu przesłanką decydującą o legitymacji procesowej strony jest interes prawny.

Niekiedy wyjątkowo ustawodawca odstępuje od kryterium interesu prawnego i wskazuje inne kryteria. W sprawach z zakresu prawa budowlanego przepis art. 28 ust. 2 ustawy z 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane stanowi, że „stronami w postępowaniu w sprawie pozwolenia na budowę są: inwestor oraz właściciele, użytkownicy wieczystości lub zarządcy nieruchomości znajdujących się w obszarze oddziaływania obiektu”¹². Wskazana norma prawa budowlanego traktowana jest jako *lex specialis* w stosunku do art. 28 k.p.a. Znajduje ona zastosowanie do ustalania kręgu stron postępowań, których przedmiotem jest udzielenie pozwolenia na budowę, oraz postępowań o zatwierdzenie projektów budowlanych¹³. Oprócz tego w prawie budowlanym – stosownie do art. 40 ust. 3 – „stronami w postępowaniu o przeniesienie decyzji o pozwoleniu na budowę lub o pozwoleniu na wznowienie robót budowlanych są jedynie podmioty, między którymi ma być dokonane przeniesienie decyzji”. Z kolei w myśl art. 59 ust. 7 prawa budowlanego „stroną w postępowaniu w sprawie pozwolenia na użytkowanie jest wyłącznie inwestor, a w przypadku inwestycji KZN inwestor i Prezes Krajowego Zasobu Nieruchomości”¹⁴.

Z kolei w sprawach o ustalenie warunków zabudowy krąg stron ustalany powinien być w oparciu o kryterium interesu prawnego w rozumieniu art. 28 k.p.a. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁵ ani nie wyłącza stosowania przepisu art. 28 k.p.a., ani *expressis verbis* nie ustanawia żadnego innego kryterium, według którego należałoby ustalać krąg stron postępowania w tych sprawach. Należy jednak brać pod uwagę to, że w sprawach z zakresu zagospodarowania przestrzennego w judykaturze sądownoadministracyjnej

12 T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1186.

13 Por. szerzej E. Szewczyk, M. Szewczyk, *Ochrona interesu prawnego w prawie budowlanym*, [w:] *Partycypacja w postępowaniu administracyjnym. W kierunku uspołeczniania interesu prawnego*, Z. Kmiecik (red.), Warszawa 2017, s. 133 i n.

14 E. Szewczyk, M., Szewczyk, *Strona w postępowaniu administracyjnym*, [w:] *Zakres przedmiotowy i podmiotowy postępowania administracyjnego ogólnego*, t. II, cz. 1, G. Łaszczycza, A. Matan (red.), W. Chróścielewski (red. nauk.), Warszawa 2018, s. 296–298.

15 T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 293.

utrwalił się pogląd, zgodnie z którym obowiązuje tu dodatkowo tzw. nieformalne kryterium geograficzne. Zgodnie z nim stronami postępowania administracyjnych w tych sprawach są właściciele, użytkownicy wieczystości oraz zarządcy nieruchomości znajdujących się w „obszarze oddziaływania inwestycji”, dla której ma zostać wydana decyzja o warunkach zabudowy¹⁶. Taki bezpodstawny pogląd odwołuje się do przepisu art. 52 ust. 2 pkt 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, który stanowi, że do wniosku o ustalenie lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także do wniosku o ustalenie warunków zabudowy inwestor powinien dołączyć kopię mapy przyjętej do państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego, obejmującej teren, którego wniosek dotyczy, oraz obszar, na który inwestycja będzie oddziaływać. Powołany przepis nie wyłącza ani nie modyfikuje przepisu art. 28 k.p.a., dlatego określić go należy mianem przepisu formułującego nieformalne kryterium geograficzne. Oddziaływania te powinny uwzględniać jedynie prawnie relewantne immisje zaznaczające swój wpływ na nieruchomości położone w sąsiedztwie planowanej inwestycji. Podkreślenia wymaga, że chodzi tu o prawnie relewantne immisje, a nie o jakiegokolwiek/wszelkie immisje.

Oprócz tego w sytuacji przenoszenia decyzji – zgodnie z art. 63 ust. 5 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – stronami są jedynie podmioty, między którymi ma być dokonane jej przeniesienie.

Sprawy z zakresu zagospodarowania przestrzennego oraz prawa budowlanego nazywane są sprawami „konfliktowymi z natury”. Niemalże w każdej sprawie o udzielenie pozwolenia na budowę zainicjowanej przez inwestora pojawia się podmiot, który kontestuje ewentualność przyzwolenia przez administrację publiczną na realizację wnioskowanej inwestycji budowlanej. Dotyczy to również osób domagających się wznowienia postępowania na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a.

W praktyce wnioskodawcy, domagając się wznowienia postępowania, często powołują się na okoliczność, że realizacja planowanej inwestycji spowoduje zbyt duże natężenie ruchu w danej ulicy. Kwestią bezsporną w tego rodzaju sprawach najczęściej jest to, że ulica, przy której planowana jest inwestycja, ma status drogi publicznej. Z tego względu – zgodnie z treścią art. 1 ustawy z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych – możliwość

¹⁶ Wyrok WSA w Łodzi z 10 stycznia 2017 r., II SA/d 738/16, LEX 2201988.

korzystania z niej ma każdy i nikogo takiej możliwości nie można pozbawić¹⁷. Przepis ten stanowi: „drogą publiczną jest droga zaliczona na podstawie niniejszej ustawy do jednej z kategorii dróg, z której korzystać może każdy, zgodnie z jej przeznaczeniem, z ograniczeniami i wyjątkami określonymi w ustawie lub innych przepisach szczególnych”. Zarządca drogi publicznej obowiązany jest zapewnić możliwość korzystania z niej każdemu w takim samym zakresie. W obowiązującym systemie prawnym nie ma żadnej takiej normy prawnej, która uprawniałaby kogokolwiek do żądania, aby natężenie ruchu drogowego w ulicy, przy której położona jest czyjaś nieruchomość, nie przekroczyło poziomu, który byłby przez ten czy inny podmiot oczekiwany lub akceptowany. Jako takiej nie można traktować normy zakodowanej w art. 144 Kodeksu cywilnego, ta bowiem zaliczana jest do instytucji prawa sąsiedzkiego. Tu natomiast chodzi o relację pomiędzy podmiotem administrującym i podmiotem administrowanym. Podstawy takiej nie mogą również stanowić przepis § 150 rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 124), zgodnie z którym „w projekcie nowej albo przebudowywanej konstrukcji nawierzchni jezdni powinna być uwzględniona prognoza natężenia ruchu”. Powyższy przepis również nie zawiera żadnej normy prawnej o charakterze materialnym, na podstawie której jakikolwiek podmiot administrowany mógłby żądać przyjęcia we wspomnianej prognozie takiego czy innego założenia dotyczącego intensywności natężenia ruchu. Jak wskazuje M. Woźniak, konstruowanie prawa osobistego do środowiska nieskażonego przez hałas jest wątpliwe¹⁸. W związku z tym argumenty związane z natężeniem ruchu w danej ulicy oraz z trudnościami wiążącymi się z włączaniem do ruchu na tej ulicy, spalinami czy hałasem podnoszone częstokroć przez wnioskodawców są w sensie prawnym bezzasadne, gdyż ze względu na treść art. 1 ustawy o drogach publicznych nie mogą stanowić podstawy traktowania podnoszących te zarzuty jako podmiotów uprawnionych do żądania zachowania na dotychczasowym poziomie ruchu drogowego na

¹⁷ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 470.

¹⁸ M. Woźniak, *Naruszenie dóbr osobistych hałasem*, „Przeгляд Sądowy” 2015, nr 6, s. 33 i n.

danej ulicy. Drogi publicznej nie można bowiem mieć „dla siebie”. Nie można też żądać ograniczenia jednych podmiotów w zakresie korzystania z drogi publicznej dla wygody czy komfortu innych (w tym przypadku dotychczasowych mieszkańców, którzy mieliby mieć swego rodzaju pierwszeństwo w korzystaniu z niej).

Z powyższych względów nie ulega wątpliwości, że żądania tego rodzaju należy traktować jako przejaw artykułowania interesów faktycznych. Te zaś w świetle obowiązujących przepisów nie uprawniają do występowania w charakterze strony w postępowaniu administracyjnym.

Termin do wniesienia podania o wznowienie postępowania administracyjnego

W przypadku, o którym mowa w art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a., a więc w sytuacji, gdy strona nie brała udziału w postępowaniu administracyjnym (i w wielu przypadkach – pomijając sytuacje, gdy strona nie brała udziału w czynnościach tylko jakiegoś etapu postępowania – w czasie jego trwania w ogóle nie miała świadomości, że było ono prowadzone), „termin do złożenia podania o wznowienie postępowania (...) biegnie od dnia, w którym strona dowiedziała się o decyzji” (art. 148 § 2 k.p.a.). Ów miesięczny termin wydaje się dość krótki, jednak we wcześniejszych uregulowaniach wynosił on zaledwie dwa tygodnie¹⁹.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że termin ten ma charakter procesowy i jako taki podlega przywróceniu na podstawie art. 58–60 k.p.a.²⁰ Strona, która uchybiła terminowi z art. 148 § 2, może więc złożyć wniosek o jego przywrócenie lub zwrócić się do prokuratora, któremu przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu nieograniczone żadnym terminem²¹.

19 Przepis art. 96 ust. 1 rozporządzenia o postępowaniu administracyjnym z 22 marca 1928 r. (Dz.U. nr 36, poz. 341): „Podanie o wznowienie postępowania należy wnieść (...) w ciągu dwu tygodni od dnia, w którym strona domagająca się wznowienia otrzymała w sposób, dający się udowodnić, wiadomość o przyczynie uzasadniającej wznowienie”.

20 E. Mzyk, *Wznowienie postępowania administracyjnego*, Zielona Góra 1994, s. 35.

21 E. Klat-Górska, L. Klat-Wertelecka, *Odmowa wznowienia postępowania administracyjnego*, „Samorząd Terytorialny” 2006, nr 16, s. 125.

W przypadku gdy wniosek o wznowienie postępowania składa podmiot, któremu nie przysługuje przymiot strony, kwestie dotyczące dotrzymania terminu do jego wniesienia pozostają bez znaczenia. Brak przymiotu strony bowiem wyklucza możliwość skutecznego wszczęcia postępowania o wznowienie postępowania na podstawie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a.

Badanie przez organ administracji publicznej z urzędu dotrzymania terminu do złożenia wniosku o wznowienie postępowania

W judykaturze zwraca się uwagę na to, że obowiązkiem organu prowadzącego postępowanie wznowieniowe jest badanie z urzędu kwestii dotrzymania terminu do złożenia wniosku o wznowienie postępowania administracyjnego. „Skoro wznowienie postępowania jest instytucją szczególną, stanowiącą wyjątek od zasady trwałości decyzji, zatem wykładnia przepisów określających warunki wznowienia musi być ścisła. Organ administracji jest obowiązany z urzędu badać zachowanie terminu do złożenia wniosku o wznowienie postępowania, bowiem wszczęcie postępowania wznowieniowego na wniosek strony, pomimo uchybienia terminu, stanowi rażące naruszenie prawa, gdyż godzi w zasadę trwałości decyzji administracyjnych”²².

Zwrot normatywny: „strona dowiedziała się o decyzji”

Sądy administracyjne wyraziły pogląd również co do tego, jak należy rozumieć zwrot, którym ustawodawca posłużył się w art. 148 § 2 k.p.a., „strona dowiedziała się o decyzji”. A mianowicie WSA w Gdańsku w wyroku z 19 czerwca 2019 r. stanął na stanowisku, że zwrot „strona dowiedziała się o decyzji” należy rozumieć w ten sposób, iż „strona uzyskała

²² Wyrok WSA w Opolu z 24 listopada 2015 r., II SA/Op 423/15, LEX 1946935.

informacje pozwalające jej na sformułowanie żądania wznowienia postępowania (...), bieg terminu, o którym mowa w art. 148 § 2 k.p.a., rozpoczyna się w dacie powzięcia przez stronę wiadomości o istnieniu danej decyzji”²³.

Co więcej sądy administracyjne wyraźnie wskazują, jak należy traktować moment/dzień, w którym strona powzięła wiadomość o decyzji stanowiącej podstawę wznowienia postępowania. „Przez »dowiedzenie się przez stronę o decyzji« uznać należy dzień, w którym strona powzięła wiadomość o jej istnieniu, przy czym elementami istotnymi tej wiedzy – niezależnie od źródła, z którego ona pochodzi – jest fakt wydania decyzji i przedmiot zawartego w niej rozstrzygnięcia. Jest to zatem dzień, w którym strona uzyskała informacje pozwalające zidentyfikować decyzję, której jej nie doręczono, w stopniu pozwalającym na sformułowanie żądania wznowienia postępowania... Nie jest natomiast konieczne dokładne poznanie pełnej treści decyzji. Wystarczy, jeżeli strona posiadała informację, czego dana decyzja dotyczy”²⁴.

Należy też zwrócić uwagę na to, że jeśli wnioskodawca nie podaje daty dowiedzenia się o decyzji, organ powinien wezwać stronę do wskazania tej daty. Nadto, jeżeli w ocenie organu wyjaśnienia wnioskodawcy w tym zakresie nie znajdują oparcia w materiale dowodowym sprawy, organ uprawniony jest wezwać wnioskodawcę do przedstawienia dowodów na tę okoliczność, a także przeprowadzenia stosownego postępowania z urzędu – jako że jest to okoliczność istotna dla rozstrzygnięcia sprawy, gdyż dotyczy zachowania terminu do złożenia wniosku o wznowienie postępowania, co warunkuje wznowienie postępowania.

Według WSA w Rzeszowie: „Wykazanie zachowania terminów, o jakich mowa w art. 148 § 1 i 2 k.p.a., powinno sprowadzać się do przedstawienia takich dowodów, z których będzie niezbicie wynikało z jednej strony w jakim konkretnie dniu rozpoczął bieg termin do wniesienia podania o wznowienia postępowania, a z drugiej strony że wskazana w podaniu data nie jest dowolna”²⁵.

23 II SA/Gd 160/19, LEX 2695710.

24 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 sierpnia 2018 r., II OSK 2226/18, LEX nr 253688.

25 Wyrok WSA w Rzeszowie z 6 czerwca 2017 r., II SA/Rz 44/17.

Z orzecznictwa wynika, że rozpoczęcie przez inwestora robót budowlanych i zamieszczenie na tablicy informacyjnej ustawionej na budowie danych o wydaniu pozwolenia na budowę można uznać za okoliczność ujawniającą – zwłaszcza wobec najbliższych sąsiadów – że roboty prowadzone są na podstawie wydanej decyzji o pozwoleniu na budowę. Ujawnienie tych okoliczności uzasadnia złożenie wniosku o wznowienie postępowania, gdyż okoliczności te wprost wskazują, iż w sprawie została wydana decyzja, której nie doręczono stronie²⁶. Natomiast w przypadku gdy w miejscu prowadzenia robót budowlanych nie została umieszczona tablica informacyjna, dowiedzenie się o prowadzeniu robót budowlanych nie jest równoznaczne z dowiedzeniem się o istnieniu decyzji zezwalającej na prowadzenie tych robót²⁷. Nie ma przy tym znaczenia, od kogo strona powzięła wiadomość o treści decyzji. Informacja ta może więc pochodzić od organu, który decyzję wydał, jak również z jakiegokolwiek innego źródła, jeśli tylko wskazuje ona na treść rozstrzygnięcia w danej sprawie²⁸.

Ciężar dowodu dochowania terminu w sprawie o wznowienie postępowania

Od ponad pół wieku w literaturze przedmiotu obowiązuje pogląd, w myśl którego „strona musi udowodnić, kiedy (w jakiej dacie) dowiedziała się o okoliczności ... lub decyzji ... stanowiących podstawę do wznowienia postępowania... Należy więc przyjąć, że zachowanie terminu miesięcznego musi być udowodnione przez stronę”²⁹.

Również w judykaturze nie ma wątpliwości co do tego, że „ciężar dowodu dochowania terminu, o którym mowa w art. 148 § 1 k.p.a., spoczywa na stronie, która domaga się wznowienia postępowania w sprawie.

26 Teza pierwsza wyroku NSA z 7 października 1999 r., IV SA 1600/96, LEX nr 47922.

27 Teza pierwsza wyroku NSA z 17 czerwca 1999 r., IV SA 957/97, LEX nr 47861 – P. Przybysz, *KPA Komentarz*, LEX 2019.

28 Wyrok NSA z 6 października 2000 r., I SA 855/99, LEX nr 54136.

29 E. Iserzon, [w:] E. Iserzon, J. Starościk, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1965, s. 200.

Strona musi więc udowodnić, kiedy dowiedziała się o okolicznościach stanowiących podstawę do wznowienia postępowania, w sposób pozwalający organowi zweryfikować i ustalić, że jej podanie o wznowienie wpłynęło przed upływem jednomiesięcznego terminu od dnia, w którym dowiedziała się o okolicznościach stanowiących podstawę do wznowienia³⁰.

„To strona musi udowodnić, kiedy (w jakiej dacie) powzięła wiadomość o okolicznościach stanowiących podstawę do wznowienia postępowania, ze ścisłością dostateczną do ustalenia, że jej podanie o wznowienie wpłynęło przed upływem terminu jednomiesięcznego od dnia, w którym dowiedziała się o okolicznościach stanowiących podstawę do wznowienia³¹.

Ponadto „ze względu na szczególny charakter instytucji wznowienia postępowania ustalenia organu administracji publicznej dotyczące zachowania terminu do złożenia podania o wznowienie postępowania muszą być jednoznaczne³².

Skutki niezachowania ustawowego terminu do złożenia wniosku o wznowienie postępowania

Zgodnie ze stanowiskiem WSA w Gdańsku wyrażonym w wyroku z 13 czerwca 2019 r. „wobec stwierdzenia w toku wznowionego postępowania, że wniosek o wznowienie nie został złożony w ustawowym terminie określonym w art. 148 § 1 k.p.a., organ umarza postępowanie na podstawie art. 105 § 1 k.p.a.”³³.

Natomiast wszczęcie postępowania wznowieniowego i zakończenie go wydaniem decyzji mimo uchybienia terminowi, o którym mowa w art. 148 § 2 k.p.a., powoduje, że decyzja kończąca takie postępowanie

30 Wyrok NSA z 19 maja 2019 r., II OSK 1333/18, LEX 2703800.

31 Wyrok WSA w Warszawie z 22 maja 2019 r., VII SA/Wa 2624/18, LEX 2699564.

32 Wyrok WSA w Krakowie z 30 sierpnia 2018 r., III SA/Kr 518/18.

33 II SA/Gd 318/19, LEX 2695753; Komentarz, art. 148 KPA, M. Wierzbowski (red.), Legalis 2019.

dotknięta jest wadą uzasadniającą stwierdzenie jej nieważności. Jak bowiem wskazał WSA w Lublinie, „zachowanie terminu stanowi warunek skuteczności wniosku. Wszczęcie postępowania wznowieniowego na wniosek strony, mimo uchybienia terminowi, stanowi rażące naruszenie prawa i godzi w zasadę trwałości decyzji administracyjnych”³⁴.

Podsumowanie

Mimo iż okoliczność z art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. ma charakter formalny, gdyż wystarczający do wznowienia postępowania jest już sam fakt braku udziału strony w postępowaniu lub jego fragmencie bez jej winy, niezależnie od tego, czy ów brak spowodował jakąkolwiek szkodę dla strony i niezależnie od przypuszczenia, że z udziałem strony zakończenie postępowania i rozstrzygnięcie mogłoby być inne – skuteczne doprowadzenie w praktyce do wznowienia postępowania z przyczyny wymienionej w tym przepisie nie jest łatwe. Istotną barierę ustawodawca przewidział w art. 148 § 2, wprowadzając ograniczenie skorzystania z tej możliwości w czasie jednego miesiąca od dnia, w którym strona, która nie brała udziału w postępowaniu, dowiedziała się o decyzji. Uwzględnwszy zaś fakt, że strona powołująca się na tę przesłankę musi udowodnić w sposób niezbity i niebudzący wątpliwości, że termin ten został przez nią dotrzymany (zaś w przypadku wniosku kilku stron dotrzymanie terminu przez każdą z nich z osobna), wznowienie postępowania – które co do zasady może mieć miejsce w każdym czasie niezależnie od tego, jak długi okres upłynął od wydania i doręczenia decyzji – tym bardziej jawi się jako tryb nadzwyczajny, którego uruchomienie w omawianym przypadku wymaga szczególnej dyscypliny.

³⁴ Wyrok z 24 września 2019 r., II SA/Lu 264/19 (orzeczenie nieprawomocne).

Bibliografia

- Adamiak B., [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2003.
- Borkowski J., [w:] J. Borkowski J. Jendrośka, R. Orzechowski, A. Zieliński, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1989.
- Chróścielewski W., [w:] W. Chróścielewski, J. P. Tarno, *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2016.
- Chróścielewski W., [w:] W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, A. Krawczyk, J. Wegner, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Iserzon E., Starościk J., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1965.
- Iserzon E., *Prawo administracyjne*, Warszawa 1968.
- Krawczyk A., Ziemiński K., *Postępowanie z udziałem znacznej liczby osób (art. 163a – 163f)*, [w:] *Raport Zespołu Ekspertskiego w latach 2012 – 2016. Reforma prawa o postępowaniu administracyjnym*, Z. Kmiecik (red.), Warszawa 2017.
- Kielkowski T., [w:] T. Woś (red.), H. Knysiak-Sudyka, A. Gołęba, M. Kamiński, T. Kielkowski, *Postępowanie administracyjne*, Warszawa 2017.
- Mzyk E., *Wznowienie postępowania administracyjnego*, Zielona Góra 1994.
- Szewczyk E., Szewczyk M., *Ochrona interesu prawnego w prawie budowlanym*, [w:] *Partycypacja w postępowaniu administracyjnym. W kierunku uspołeczniania interesu prawnego*, Z. Kmiecik (red.), Warszawa 2017.
- Szewczyk E., Szewczyk M., *Strona w postępowaniu administracyjnym*, [w:] *Zakres przedmiotowy i podmiotowy postępowania administracyjnego ogólnego*, t. II, cz. 1, G. Łaszczycza, A. Matan (red.), W. Chróścielewski (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Szubiakowski M., [w:] M. Wierzbowski (red.), M. Szubiakowski, A. Wiktorowska, *Postępowanie administracyjne – ogólne, podatkowe, egzekucyjne i przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2007.
- Woźniak M., *Naruszenie dóbr osobistych hałasem*, „Przeгляд Sądowy” 2015, nr 6.

Daniel Budaj¹

REFLEKSJE NA TEMAT UPRAWNIENÍ DO PRYZNANIA DODATKOWEGO ZASIŁKU OPIEKUŃCZEGO W CZASIE PANOWANIA NA TERENIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ EPIDEMII COVID-19

ABSTRACT

Reflecting on the entitlement to an additional care allowance during the COVID-19 epidemic in the Republic of Poland

The purpose of the article is to answer the question whether a parent who is engaged in a non-agricultural economic activity is entitled to an additional care allowance due to the closure of a care or educational institution, even though they have not paid social security contributions, including sickness insurance for the period from March to May 2020, being entitled to apply for exemption from the obligation to have them paid?

The article was produced on the basis of an appeal of an insured person carrying out a non-agricultural business activity and paying contributions

¹ Absolwent politologii i prawa na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Aplikant radcowski przy OIRP w Olsztynie. Ekspert w zakresie rzetelnej oceny projektów z listy Ministra Rozwoju Regionalnego w dziedzinie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (aktualnie Minister Funduszy i Polityki Regionalnej).

exclusively for themselves, to whom the Polish Social Insurance Institution [Polish: ZUS] refused to grant the allowance, pursuant to the Art. 14 section 2 point 2 of the Act on the social security system.

The insured submitted an appeal arguing that the provision of the Article 31zs section 2 of the Act of March 2, 2020 on special solutions related to the prevention, counteracting and combating of COVID-19, other infectious diseases and crisis situations caused by them (Journal of Laws of 2020, items 374, 568) should apply in their case.

Keywords: additional care allowance, COVID-19, unpaid contributions, economic activity, the Polish Social Insurance Institution, Anti-crisis Shield

Słowa kluczowe: dodatkowy zasiłek opiekuńczy, COVID-19, nieopłacone składki, działalność gospodarcza, ZUS, tarcza antykryzysowa

Wprowadzenie

Rozprzestrzenianie się wirusa SARS-CoV-2 spowodowało, poza obciążeniem jednostek ochrony zdrowia, wiele zmian społecznych i gospodarczych na całym świecie, w tym oczywiście w Polsce. Na płaszczyźnie społeczno-ekonomicznej skutkuje to m.in. znacznymi deficytami w obszarach zdolności płatniczych przedsiębiorstw oraz dysfunkcjami w obszarach opieki społecznej, w tym w funkcjonowaniu placówek opiekuńczych i edukacyjnych.

Państwo, chcąc ograniczać negatywne skutki rozprzestrzeniania się wirusa, może tego dokonać albo za pomocą istniejących przepisów, albo wprowadzając do obiegu prawnego nowe akty normatywne.

Przykładem aktywności państwa ukierunkowanej na ograniczenie skutków społecznych i gospodarczych jest tzw. tarcza antykryzysowa, która stanowi zbiór zmian w dotychczasowych przepisach wraz z wprowadzeniem nowych rozwiązań.

Niniejsze opracowanie ma na celu analizę przepisów ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374, z późn. zm.) (dalej: u.s.r.c.), w kontekście wprowadzonego w jej art. 4

dotkowego zasiłku opiekuńczego przysługującego rodzicowi, który osobiście opiekował się dzieckiem z powodu zamknięcia placówek opiekuńczych i edukacyjnych.

Metodą badawczą jest studium przypadku. W przedmiotowym stanie faktycznym organ rentowy odmówił ubezpieczonej prawa do świadczenia z dodatkowego zasiłku opiekuńczego z powodu nieopłacenia składek za marzec 2020 r., w kontekście wprowadzonego do ustawy art. 31 zo.

Mimo że artykuł dotyczy specjalnego i ograniczonego czasowo świadczenia², to zachowuje swoją aktualność w stosunku do wszystkich świadczeń z dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego, których warunkiem jest terminowe opłacenie składek za okres marzec–maj 2020 r.

Pierwszy kompleksowy pakiet rozwiązań składających się na tarczę antykryzysową wprowadzono ustawą z 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 568). Jednakże pierwszym instrumentem osłownym, mającym złagodzić konsekwencje wprowadzenia niektórych zakazów mających na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2, był dodatkowy zasiłek opiekuńczy, przysługujący rodzicowi, który z powodu zamknięcia placówki opiekuńczej lub oświatowej – żłobka, przedszkola, szkoły lub innej placówki, do której uczęszcza dziecko, albo niemożności sprawowania opieki przez nią lub dziennego opiekuna z powodu COVID-19, zmuszony był zająć się samodzielnie dzieckiem. Jak wspomniano, zasiłek ten wprowadzono na mocy art. 4 u.s.r.c. Pierwszy okres zasiłkowy wynosił 14 dni, podczas których miał obowiązywać nakaz zamknięcia placówek opiekuńczych i oświatowych. Poprzez kolejne zmiany ww. ustawy i wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych, w tym zmianę sposobu redakcji art. 4, rozszerzono zakres uprawnionych do zasiłku, a także wydłużono do 24 maja 2020 r.

² Zgodnie z art. 36 ust. 1 ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374) przepis art. 4 traci moc po 180 dniach od dnia wejścia w życie ustawy.

okres, za który zasiłek przysługuje. Stąd dodatkowy zasiłek opiekuńczy przysługuje maksymalnie za okres od 12 marca do 24 maja 2020 r.³

- 3 Pierwszy okres zawierał się w przedziale od 12 do 25 marca 2020 r. – § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 11 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 410). Następnie weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 20 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 492). Mocą § 1 pkt 1 tego rozporządzenia przedłużono okres zamknięcia placówek do 10 kwietnia 2020 r. W związku z tym w ustawie z 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 568) wprowadzono nowy sposób redakcji i brzmienie art. 4. Zgodnie zaś z art. 101 pkt 2 lit. h nadano zmienianemu art. 4 wsteczną moc obowiązywania, tj. od 26 marca 2020 r. Dodano również ust. 3, w którym zawarto upoważnienie dla Rady Ministrów do wydania rozporządzenia określającego dłuższy okres pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego. W wykonaniu delegacji wydane zostało rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 10 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 656), w którym przedłużono okres zasiłkowy do 26 kwietnia 2020 r. W dniu 9 kwietnia 2020 r. Minister Edukacji przedłużył nakaz zamknięcia placówek opiekuńczych i edukacyjnych do 26 kwietnia 2020 r. (§ 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 9 kwietnia 2020 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 – Dz.U. z 2020 r., poz. 642). W ślad za nim Rada Ministrów wydała rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 24 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 748), w którym wydłużyła okres zasiłkowy do 3 maja 2020 r. Ponownie Minister Edukacji Narodowej wydłużył zamknięcie placówek opiekuńczych i wychowawczych rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 24 kwietnia 2020 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r., poz. 742) do 24 maja 2020 r. Konsekwentnie Rada Ministrów wydała rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 30 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 790), w którym wydłużyła okres zasiłkowy do 24 maja 2020 r. Od 25 maja 2020 r. weszła w życie kolejna zmiana dotycząca dodatkowego zasiłku opiekuńczego. Na podstawie art. 46 pkt 1 lit. a ustawy z 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r., poz. 875) zmianie uległo brzmienie m.in. art. 4 ust. 1 ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych

Zasiłek wypłacany jest w wysokości i na zasadach określonych w ustawie z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 645 z późn. zm.), przy czym okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego nie wlicza się do maksymalnego okresu zasiłkowego, o którym mowa w art. 33 ust. 1 tej ustawy.

Aby proces przyznawania i wypłaty świadczenia przebiegał sprawnie, zdecydowano, że do jego przyznania wystarczy złożyć odpowiednie oświadczenie zawierające dane dziecka, nad którym dany rodzic sprawował opiekę, numer rachunku bankowego, na który mają wpłynąć środki, a także oświadczenie rodzica o sprawowaniu w danym okresie osobistej opieki wraz z oświadczeniem, że drugi rodzic nie mógł tej opieki sprawować. ZUS udostępnił odpowiedni wzór na swojej stronie internetowej⁴. Ponadto istniała możliwość wnioskowania o przyznanie świadczenia za pośrednictwem portalu PUE-ZUS z wykorzystaniem formularza ZAS-58 dotyczącego zasiłku chorobowego, gdzie w miejscu przewidzianym do wpisania treści wniosku należy umieścić informacje i oświadczenia konieczne do przyznania i wypłaty zasiłku.

Poza warunkami specyficznymi dla dodatkowego zasiłku opiekuńczego osoba ubiegająca się o świadczenie musiała spełniać warunki uprawniające do przyznania zasiłku chorobowego zgodnie z ustawą z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa.

z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Zmiana skutkuje tym, że dodatkowy zasiłek opiekuńczy z powodu zamknięcia żłobka, klubu dziecięcego, przedszkola, szkoły lub innej placówki, do których uczęszcza dziecko, albo niemożności sprawowania opieki przez nianię lub dziennego opiekuna z powodu COVID-19 przysługuje przez dodatkowe 14 dni, lecz wyłącznie rodzicowi opiekującemu się dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności do ukończenia 18 lat albo dzieckiem z orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

4 *Dodatkowy zasiłek opiekuńczy na czas opieki nad dzieckiem w związku z zamknięciem z powodu COVID-19 żłobka – klubu dziecięcego – przedszkola – szkoły*, <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/biezaca-wyjasnienia-komerek-merytorycznych/swiadczenia/-/publisher/details/1/komu-przysluguje-dodatkowy-zasiłek-opiekunczy-na-czas-opieki-nad-dzieckiem-w-zwiazku-z-zamknieciem-z-powodu-covid-19zlobka-klubu-dzieciecego-przedszkola-szkoly-/2537033>, dostęp: 15 maja 2020 r.

Ubezpieczenie chorobowe jest ubezpieczeniem dodatkowym, co do zasady dobrowolnym. Podlegają mu obowiązkowo tylko:

- » pracownicy, z wyłączeniem prokuratorów,
- » członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych,
- » osoby odbywające zastępczą służbę wojskową

(art. 11 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 1, 3, 12 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych – t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 266 z późn. zm. – dalej: ustawa systemowa).

Na swój wniosek ubezpieczeniu chorobowemu podlegają osoby objęte obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z innych tytułów, w tym m.in. osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą (art. 11 ust. 2 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy systemowej).

Ubezpieczony prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą nabywa prawo do zasiłku chorobowego co do zasady od dnia wskazanego we wniosku o objęcie ubezpieczeniem, po upływie tzw. okresu wyczekiwania, tj. 90 dni nieprzerwanego ubezpieczenia chorobowego (art. 14 ust. 1 ustawy systemowej w zw. z art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa). Innymi słowy objęcie ubezpieczeniem następuje po upływie 90 dni od dnia wskazanego we wniosku o objęcie ubezpieczeniem, a w przypadku braku wskazania od dnia złożenia wniosku.

W przypadku nieopłacenia składki w ogóle, opłacenia w terminie składki w wysokości niższej niż należna lub opłacenia składki w należnej wysokości, ale po terminie osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą przestaje być objęta ubezpieczeniem chorobowym od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego, za który nie opłacono składki bądź opłacono ją wadliwie (art. 14 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej)⁵. Ponowne objęcie ubezpieczeniem wymaga złożenia kolejnego wniosku oraz upływu okresu wyczekiwania.

Stąd w przypadku osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, aby otrzymać świadczenie, konieczne jest spełnienie następujących warunków:

⁵ Odmienne: Ł. Prasolek, [w:] B. Gudowska, J. Strusińska-Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, wyd. 2, komentarz do art. 14, Nb 9, Warszawa 2014, Legalis, i literatura tam przywołana.

- 1) zamknięcie placówki opiekuńczej lub oświatowej z powodu epidemii COVID-19
albo
- 2) brak możliwości sprawowania nad dzieckiem opieki przez nianię lub dziennego opiekuna z powodu COVID-19 (w przypadku gdy dziecko nie uczęszczało do placówki opiekuńczej lub oświatowej),
- 3) sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem do lat ośmiu bądź dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności do ukończenia 18 lat albo dzieckiem z orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego,
- 4) brak możliwości sprawowania opieki przez drugiego rodzica,
- 5) złożenie oświadczenia o sprawowaniu opieki nad dzieckiem w związku z zamknięciem placówki opiekuńczej lub oświatowej z powodu COVID-19,
- 6) podleganie ubezpieczeniu chorobowemu.

Studium przypadku

Powołując się na spełnienie powyższych warunków, ubezpieczona, będąca osobą prowadzącą od 2015 r. pozarolniczą działalność gospodarczą i opłacająca składki na ubezpieczenia społeczne wyłącznie za siebie, za pośrednictwem portalu PUE-ZUS na formularzu ZAS-58 złożyła trzy wnioski o przyznanie dodatkowego zasiłku opiekuńczego. Wnioski zostały złożone w dniach 16 marca 2020 r., 26 marca 2020 r., 11 kwietnia 2020 r., odpowiednio do okresów przedłużenia zamknięcia placówek opiekuńczych i oświatowych.

Ubezpieczona jest co do zasady zwolniona z obowiązku składania comiesięcznych deklaracji rozliczeniowych na podstawie art. 47 ust. 2a ustawy systemowej. Jednakże z powodu konieczności sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem i złożenia wniosku o zasiłek opiekuńczy zmieniła się jej podstawa wymiaru składek, w związku z czym zobowiązana była do złożenia deklaracji DRA. Deklarację złożyła ona po terminie.

W dniu 21 kwietnia 2020 r. ZUS wydał decyzję, w której odmówił prawa do otrzymania dodatkowego zasiłku opiekuńczego, o którym mowa w art. 4 ust. 1 pkt 1 u.s.r.c. Jako podstawę odmowy organ rentowy wskazał art. 14 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej, tj. nieobjęcie ubezpieczeniem chorobowym z powodu nieopłacenia składki za marzec 2020 r. (termin zapłaty 10 kwietnia 2020 r.).

Rzeczywiście ubezpieczona ostatnie składki opłaciła za luty 2020 r., zaś kolejnych składek już nie płaciła mimo złożenia (choć po terminie) prawidłowej deklaracji DRA. Powstaje pytanie, czy w takim stanie faktycznym stanowisko organu rentowego jest prawidłowe.

Szczególna regulacja

Na podstawie art. 1 pkt 17 ustawy z 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 568) znowelizowano ustawę z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach. Dodano nowe przepisy, to jest art. 31zo, art. 31zp, art. 31zq, art. 31zr i art. 31zs, które weszły w życie z dniem 31 marca 2020 r.

Wymienione powyżej przepisy konstytuują prawo osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą i opłacających składki wyłącznie za siebie do ubiegania się o zwolnienie z obowiązku opłacenia składek na ubezpieczenia społeczne, w tym składek na dobrowolne ubezpieczenie chorobowe za okres marzec–maj 2020 r.⁶ (art. 31zo ust. 2 u.s.r.c.) i warunki jego realizacji.

Jednym z warunków jest nieopłacenie należności z tytułu składek, które miałyby być zwolnione z obowiązku zapłaty (art. 31zo ust. 1 znowelizowanej u.s.r.c.), kolejnym zaś złożenie wniosku o zwolnienie

⁶ W przypadku osób opłacających składki wyłącznie za siebie oznacza to, że zwolnione z obowiązku opłacenia mogą być składki, których termin zapłaty wypada odpowiednio na dzień 10 kwietnia, 10 maja i 10 czerwca 2020 r. (art. 47 ust. 1 pkt 1 ustawy systemowej).

z obowiązku opłaty należności w terminie do 30 czerwca 2020 r. (art. 31zp ust. 1). W art. 31zr ust. 1 ustawodawca postanowił, że informacja o składkach na ubezpieczenie emerytalne m.in. osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą i osób z nimi współpracujących, zwolnionych z obowiązku ich opłacania, ewidencjonowana jest na koncie ubezpieczonego jako składka wpłacona. Dodatkowo postanowiono, że jeżeli przepisy uzależniają prawo lub wysokość świadczeń z ubezpieczeń społecznych od opłacenia składek, składki na ubezpieczenia społeczne, o których mowa w art. 31zo, zwolnione z obowiązku ich opłacania, traktuje się jak składki opłacone (art. 31zs ust. 1). Z kolei w ustępie 2 wspomnianego przepisu ustawodawca zdecydował, że osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą zachowuje prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, jeżeli podlegała ubezpieczeniu chorobowemu w dniu 1 lutego 2020 r.

Jak wspomniano, przytoczone powyżej przepisy weszły w życie z dniem 31 marca 2020 r.

Jak powinien postąpić organ rentowy w przypadku ubezpieczonej?

Zgodnie z art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej ZUS wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących ustalania wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych, stosując, w procedurze podejmowania decyzji, przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 123 ustawy systemowej w zw. z art. 180 k.p.a.).

Zgodnie z art. 6 k.p.a. organy administracji publicznej działają na podstawie przepisów prawa, w związku z czym, wydając decyzję, organ rentowy powinien wziąć pod uwagę stan prawa obowiązującego na dzień orzekania, tj. w przedmiotowej sprawie na dzień 21 kwietnia 2020 r.

W stanie faktycznym i prawnym sprawy należało na zasadzie *lex specialis* zastosować przepis art. 31zs ust. 2 u.s.r.c., co, w obliczu spełnienia pozostałych warunków przez ubezpieczoną, skutkowało by przyznaniem świadczenia.

W sytuacji gdy jednym z wielu warunków zwolnienia z obowiązku opłacenia składek za okres marzec–maj 2020 r. jest **nieopłacenie składek**, a kolejnym warunkiem jest złożenie **w terminie do 30 czerwca 2020 r. wniosku** o zwolnienie, to właśnie przepis art. 31zs ust. 2 u.s.r.c. stanowi podstawę przyznania świadczeń, których jednym z warunków jest terminowe opłacanie składek.

Argumentem wspierającym stanowisko o konieczności zastosowania art. 31zs ust. 2 jest również uzasadnienie wprowadzenia przywołanych przepisów. Ustawodawca, statuując zwolnienie z obowiązku opłacenia należności z tytułu składek, przyjął zasadę ciągłości podlegania ubezpieczeniu, w konsekwencji zachowania uprawnień do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego, w tym zasiłku opiekuńczego⁷.

Do zachowania uprawnień z ubezpieczenia chorobowego w okresie od 1 marca do 31 maja 2020 r. nie jest konieczne złożenie przed dniem 30 czerwca 2020 r. wniosku o zwolnienie z obowiązku opłacenia należności z tytułu składek (formularz RDZ).

Wątpliwości zaś może budzić konieczność składania, w przepisanych terminach, deklaracji rozliczeniowych jako warunku zachowania uprawnień do świadczeń. Wątpliwości mają źródło w treści przepisów art. 31zq ust. 1 i 3 u.s.r.c. W przepisie ust. 1 ustanowiono obowiązek przesłania do ZUS miesięcznych deklaracji za okres marzec–maj 2020 r. na zasadach i w terminach określonych w przepisach ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, chyba że zgodnie z tymi przepisami podmiot zwolniony jest z obowiązku ich składania⁸. Natomiast w ust. 3 ukonstytuowano jako warunek zwolnienia z obowiązku opłacenia należności przesłanie deklaracji rozliczeniowych miesięcznych za marzec, kwiecień i maj 2020 r. nie później niż do 30 czerwca 2020 r., chyba że płatnik składek zwolniony jest z obowiązku ich składania. Różnica w treści obu przepisów polega na tym, że w ust. 1 użyto wyrazu „płatnik” dla określenia

⁷ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 26 marca 2020 r. (RPU IX, poz. 299), pkt 2.110, Legalis.

⁸ Co w przypadku korzystania z dodatkowego zasiłku opiekuńczego czy innego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego nie ma miejsca, albowiem następuje zmiana podstawy wymiaru składek rodząca konieczność złożenia deklaracji.

podmiotu obowiązane w przeciwieństwie do przepisu ust. 3, gdzie go pominięto. Dodatkowo w tym przepisie skutek zwolnienia odniesiono do składek, o których mowa w art. 31zo. Tyle że zgodnie z art. 4 pkt 2 ustawy systemowej płatnikiem jest zarówno podmiot opłacający składki na rzecz swoich pracowników czy innych osób zgłoszonych przez niego do ubezpieczenia, jak również m.in. osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą opłacająca składki wyłącznie za siebie, zaś w art. 31zo mowa jest zarówno o składkach opłacanych przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą wyłącznie za siebie, jak i opłacanych przez płatnika za inne osoby zgłoszone przez niego do ubezpieczenia. Co więcej w każdym z pięciu pierwszych ustępów art. 31zo, które określają podmioty uprawnione do ubiegania się o zwolnienie z obowiązku opłacania należności z tytułu składek za okres marzec–maj 2020 r., ustawodawca używa określenia „płatnik”.

W tym stanie rzeczy wydaje się właściwe zastosowanie się ubezpieczonego do przepisu art. 31zs ust. 1, albowiem przepis ten skierowany jest do płatników składek, zaś przepis ust. 3 skierowany jest do organu rentowego. Przepis ust. 1 konstytuuje poprzez użycie funkтора normotwórczego „zobowiązany jest” wyraźny i kategoryczny obowiązek płatnika składek. Jak można domniemywać, jego celem jest umożliwienie organowi rentowemu oszacowania liczby podmiotów, które mogą skorzystać ze zwolnienia. Mając informacje o płatnikach, którzy złożyli w terminie deklaracje rozliczeniowe i raporty imienne oraz opłacili składki, a także o płatnikach, którzy co prawda złożyli deklaracje i raporty, ale składek nie opłacili, jak również o płatnikach zwolnionych z obowiązku składania deklaracji, organ rentowy może oszacować nie tylko liczbę podmiotów, lecz także kwotę składek, które mogą podlegać zwolnieniu z obowiązku ich opłacenia. Takie rozwiązanie ma także kolejne uzasadnienie – umożliwi bowiem organowi bieżące rachowanie składek na kontach ubezpieczonych. Pogląd ten wspiera również ust. 4 omawianego przepisu w związku z ust. 2, z których wynika, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych w terminie 30 dni od dnia przesłania deklaracji za ostatni miesiąc wskazany we wniosku o zwolnienie zwalnia ze składek znanych na dzień rozpatrzenia wniosku. Biorąc pod uwagę spodziewaną liczbę wniosków, konieczność wymiany danych z Krajową Administracją Skarbową, termin 30 dni wydaje się być stosunkowo krótki, stąd

konieczne dla podjęcia rozstrzygnięcia jest składanie przez płatników dokumentów rozliczeniowych w przepisanych terminach i bieżące rachowanie składek na kontach ubezpieczonych.

Złożone deklaracje i raporty powinny nie tylko być złożone w odpowiednim terminie, lecz także zawierać prawidłowe wyliczenia, co wynika z treści obowiązku płatnika zakreślonego w przepisie ust. 1 art. 31zq, tj. deklaracje i raporty składane mają być nie tylko w terminach, lecz także na zasadach określonych w ustawie systemowej.

Rodzi się jednak kolejne pytanie, jakie są konsekwencje niedotrzymania terminu złożenia deklaracji bądź umieszczenia w nich nieprawidłowych danych o składkach?

Ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach nie daje na to pytanie odpowiedzi. Należy więc odwołać się do przepisów ustawy systemowej. Jedyną sankcją za złożenie deklaracji rozliczeniowej po terminie jest grzywna w wysokości do 5 tys. zł (art. 98 ust. 1 pkt 6 ustawy systemowej). **Konsekwencją nie jest więc wypadnięcie z ubezpieczenia chorobowego.**

Jak wspomniano, ubezpieczenie chorobowe jest w przypadku osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą ubezpieczeniem dobrowolnym. Objęcie następuje pod następującymi warunkami: złożenia wniosku, opłacenia składek i upływu okresu wyczekiwania. Ustaje zaś od pierwszego dnia miesiąca, za który składki nie zostały uiszczone w terminie bądź uiszczone w wysokości niższej niż wymagana. Warunkiem do ponownego objęcia ubezpieczeniem chorobowym w sytuacji przerwania ciągłości ubezpieczenia jest bez wątpienia opłacenie składki. Jednakże co do obowiązku złożenia wniosku o objęcie ubezpieczeniem poglądy nie są jednolite. W orzecznictwie dominuje pogląd rygorystyczny, zgodnie z którym złożenie ponownego wniosku o objęcie ubezpieczeniem chorobowym jest warunkiem *sine qua non* rozpoczęcia biegu okresu wyczekiwania⁹. Prezentowany jest także pogląd o tym, że

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2001 r., II UKN 518/00, LEX nr 49201, wyrok Sądu Najwyższego z 29 marca 2012 r., I UK 339/11, LEX nr 1289188, wyrok Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 2018 r., I UK 90/17, LEX nr 2553859, wyrok Sądu Najwyższego z 3 października 2019 r., III UK 268/18, LEX nr 2744137, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 26 lipca 2018 r., III AUa 617/17, Legalis nr 1824299, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 5 kwietnia 2018 r., III AUa 1946/17, Legalis nr 1805133.

dostatecznie czytelny przejaw woli ubezpieczonego co do kontynuowania ubezpieczenia można uznać za wniosek o przystąpienie do ubezpieczenia. Za dostatecznie czytelny przejaw woli uznaje się wniosek o przywrócenie terminu do opłacenia składki czy też opłacenie składki w kolejnym okresie¹⁰. W piśmiennictwie zbieżne ostatniemu pogładowi stanowisko zaprezentował A. Radziszław, który uważa, że samo opłacenie składki po okresie wyłączenia z ubezpieczenia na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy systemowej powoduje przywrócenie do ubezpieczenia (po okresie wyczekiwania)¹¹.

Nie można jednak nie zauważyć uchwały (7) Sądu Najwyższego z 11 lipca 2019 r., III UZP 2/19¹², która przesądziła o tym, że nieopłacenie składek w terminie i w należytym wysokości powoduje ustanie ubezpieczenia chorobowego, a do ponownego objęcia ubezpieczeniem konieczne jest złożenie odpowiedniego wniosku ze wskazaniem daty początkowej objęcia ubezpieczeniem, przy jednoczesnym założeniu, że w braku wskazania daty objęcie ubezpieczeniem następuje od dnia złożenia wniosku (z uwzględnieniem okresu wyczekiwania).

Przenosząc powyższe rozważania na sytuację związaną z nieopłaceniem należności z tytułu składek za okres marzec–maj 2020 r. i warunki konieczne do uznania, że ubezpieczenie chorobowe zachowuje ciągłość mimo nieopłacenia składek, można zaproponować dwa rozwiązania.

Pierwsze, sprowadzające się do twierdzenia, że złożenie odpowiednich dokumentów rozliczeniowych powinno zostać uznane za dostateczny przejaw woli kontynuacji ubezpieczenia. Jednakże takie rozwiązanie w świetle uchwały (7) Sądu Najwyższego z 11 lipca 2019 r., a także biorąc pod uwagę, że niektóre podmioty są zwolnione z obowiązku składania dokumentów rozliczeniowych z wyjątkiem okresów, w których doszło do zmiany podstawy wymiaru składek, należałoby odrzucić.

10 Wyrok Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2015 r., II UK 443/14, Legalis nr 1396477, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 23 kwietnia 2013 r., III AUa 1067/12, Legalis nr 998959, wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 19 października 2017 r., III AUa 520/17, Legalis nr 1713145, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 1 października 2019 r., III AUa 240/19, Legalis nr 2282149.

11 A. Radziszław, [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, komentarz do art. 14, pkt 5, LEX 2015.

12 Uchwała (7) Sądu Najwyższego z 11 lipca 2019 r., III UZP 2/19, Legalis nr 1970388.

Drugie oparte na twierdzeniu, że ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach jako rozwiązanie szczegółowe, a do tego epizodyczne, ograniczone czasowo, wyłącza – na zasadzie *lex specialis* – stosowanie będących w zbiegu przepisów ustaw pozostających z nią w stosunku *lex generalis*. W przedmiotowym przypadku dotyczy to przepisów skutkujących wypadnięciem z ubezpieczenia chorobowego z powodu nieopłacenia składek w terminie i w należnej wysokości.

Pogląd ten znajduje odzwierciedlenie w konstrukcyjnej logice u.s.r.c. W jej art. 31zo ust. 1, 1a, 1b, 2, 3 ustawodawca posłużył się sformułowaniem na „wniosek (...) zwalnia się”. Biorąc pod uwagę fakt, że ów wniosek można złożyć do 30 czerwca 2020 r., jak również to, że organ rentowy nie wydaje decyzji o zwolnieniu, lecz informację (art. 31zq ust. 5), można mówić o zwolnieniu z obowiązku opłacania składek z mocy prawa, przy czym definitywny skutek zwolnienia jest niejako pod warunkiem zawieszającym. W przypadku niezłożenia wniosku w terminie do 30 czerwca 2020 r. albo założenia wniosku przy niespełnieniu pozostałych warunków zwolnienia organ rentowy wydaje decyzję o odmowie zwolnienia (art. 31zq ust. 7). W takiej sytuacji płatnik będzie zobowiązany do zapłaty składek z odsetkami, jak również zwrotu otrzymanych świadczeń.

Konieczne jest również podkreślenie, że termin, do którego należy złożyć wniosek o zwolnienie, ma charakter materialnoprawny i jego niedotrzymanie skutkować będzie wygaśnięciem uprawnienia do zwolnienia. W tej sytuacji nie zostanie wydana decyzja, o której mowa w art. 31zq ust. 7 u.s.r.c. Analogicznie płatnik będzie obowiązany do zapłaty składek oraz zwrotu pobranych świadczeń z odsetkami, a jeżeli tego nie uczyni dobrowolnie, ZUS wyda odpowiednie decyzje na podstawie ustawy systemowej i w ostateczności ściągnie należności przymusowo.

Konkluzje

Podsumowując, warunkami wypłaty dodatkowego zasiłku opiekuńczego, o którym mowa w art. 4 ust. 1 u.s.r.c., w przypadku osób, które opłacają składki wyłącznie za siebie i chcą skorzystać ze zwolnienia z obowiązku opłacenia należności z tytułu składek za okres marzec–maj 2020 r., są:

- 1) zamknięcie placówki opiekuńczej lub oświatowej z powodu epidemii COVID-19
albo
- 2) brak możliwości sprawowania nad dzieckiem opieki przez nianię lub dziennego opiekuna z powodu COVID-19 (w przypadku gdy dziecko nie uczęszczało do placówki opiekuńczej lub oświatowej),
- 3) sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem do lat ośmiu bądź dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności do ukończenia 18 lat albo dzieckiem z orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego,
- 4) brak możliwości sprawowania opieki przez drugiego rodzica,
- 5) złożenie oświadczenia o sprawowaniu opieki nad dzieckiem w związku z zamknięciem placówki opiekuńczej lub oświatowej z powodu COVID-19,
- 6) **podleganie ubezpieczeniu chorobowemu na dzień 1 lutego 2020 r.**

Prowadzi to do wniosku, że organ rentowy do stanu faktycznego, w którym osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą opłacająca składki wyłącznie za siebie nie opłaciła składek za marzec w terminie do 10 kwietnia 2020 r., nieprawidłowo zastosował przepis art. 14 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej, co doprowadziło go do wniosku, że zasiłek opiekuńczy nie przysługuje.

W miejsce tej podstawy prawnej powinny znaleźć zastosowanie przepisy art. 4 ust. 1 i 2 u.s.r.c. w zw. z art. 83 ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 123 ustawy systemowej w zw. z art. 180 w zw. z art. 6 k.p.a. w zw. z art. 11 ust. 2 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy systemowej w zw. z art. 31zq ust. 1 w zw. z art. 31zs ust. 2 u.s.r.c.

Bibliografia

- Dodatkowy zasilek opiekuńczy na czas opieki nad dzieckiem w związku z zamknięciem z powodu COVID-19 żłobka – klubu dziecięcego – przedszkola – szkoły*, <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/biezaca-wyjasnienia-komorek-merytorycznych/swiadczenia/-/publisher/details/1/komu-przysluguje-dodatkowy-zasilek-opiekunczy-na-czas-opieki-nad-dzieckiem-w-zwiazku-z-zamknieciami-z-powodu-covid-19zlobka-klubu-dzieciecego-przedszkola-szkoly-/2537033>, dostęp: 15 maja 2020 r.
- Prasolek Ł., [w:] B. Gudowska, J. Strusińska-Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, wyd. 2, komentarz do art. 14, Nb 9, Warszawa 2014, Legalis.
- Radziśław A., [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, komentarz do art. 14, pkt 5, LEX 2015.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 26 marca 2020 r. (RPU IX, poz. 299), Legalis.

Orzecznictwo

- Uchwała (7) Sądu Najwyższego z 11 lipca 2019 r., III UZP 2/19, Legalis nr 1970388.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2001 r., II UKN 518/00, LEX nr 49201.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 29 marca 2012 r., I UK 339/11, LEX nr 1289188.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2015 r., II UK 443/14, Legalis nr 1396477.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 2018 r., I UK 90/17, LEX nr 2553859.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 3 października 2019 r., III UK 268/18, LEX nr 2744137.

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 23 kwietnia 2013 r., III AUa 1067/12, Legalis nr 998959.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 19 października 2017 r., III AUa 520/17, Legalis nr 1713145.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 5 kwietnia 2018 r., III AUa 1946/17, Legalis nr 1805133.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 26 lipca 2018 r., III AUa 617/17, Legalis nr 1824299.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 1 października 2019 r., III AUa 240/19, Legalis nr 2282149.

Akty normatywne

- Ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374).
- Ustawa z 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 568).
- Ustawa z 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r., poz. 875).
- Ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 266 z późn. zm.).
- Ustawa z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 645 z późn. zm.).
- Ustawa z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 256 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 11 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 410).

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 20 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 492).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 9 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 642).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 z 24 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 742).
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 10 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 656).
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 24 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 748).
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia dłuższego okresu pobierania dodatkowego zasiłku opiekuńczego w celu przeciwdziałania COVID-19 z 30 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 790).

Jarosław Zagrodnik¹

ORCID ID: 0000-0003-0428-8067

Patrycja Trzeja²

ORCID ID: 0000-0002-2212-8502

INSTYTUCJA SKARGI SUBSYDIARNEJ ORAZ OSKARŻENIE POSIŁKOWE W ŚWIETLE USTAWY NOWELIZUJĄCEJ KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO Z 19 LIPCA 2019 R.³

ABSTRACT

The institution of a subsidiary complaint and subsidiary indictment in the light of the Act amending the Polish Code of Criminal Procedure of July 19, 2019⁴

The article focuses on the analysis of normative changes in the area of regulation of the institution of subsidiary complaint and subsidiary accusation, which

1 Profesor Uniwersytetu Śląskiego, dyrektor kierunku Prawo na WPiA Uniwersytetu Śląskiego.

2 Doktorantka Uniwersytetu Śląskiego.

3 Dz.U. poz. 1694. Powołany akt prawny będzie w dalszej części niniejszej publikacji określany mianem „noweli lipcowej”.

4 „Journal of Laws”, item 1694. The legal act will be referred to in the further part of this publication as the “July 2019 amendment”.

were made by the amendment of July 2019. In particular, it discusses the restoration of the condition of obtaining by the wronged party the right to file a subsidiary indictment in the form of challenging a renewed decision not to prosecute and its maintenance by a prosecutor superior to the one who issued or approved that decision, indicating the legislative motives and consequences of the amendment. The analysis covered the change in the regulation of the wronged party's legitimacy to file a subsidiary indictment related to the introduction of the requirement to use the rights provided for in Article 306 § 1 and § 1a twice, into the Article 330 § 2 sentence 3 of the Code of Criminal Procedure. In addition, attention was paid to granting a subsidiary prosecutor the right to issue a complaint against the decision refusing them the participation in the proceedings, issued pursuant to the Article 56 § 2 of the Polish Code of Criminal Procedure, presenting the issue while also taking into consideration the selected decisions of the Constitutional Tribunal. The subject of reflection was also the regulation of procedural consequences of the unjustified failure to appear of the subsidiary prosecutor and their representative at the main hearing in the case in which the public prosecutor does not participate. The issues of an intertemporal nature arising in practice, related to the determination of the legal status, according to which the legitimacy of the wronged party to file a subsidiary indictment should be assessed, are also considered. Over the course of deliberations, the authors present an assessment of the changes made in the July 2019 amendment and emphasize the practical aspects of the introduced modifications.

Keywords: subsidiary complaint, subsidiary indictment, wronged party, July 2019 amendment, right to court

Słowa kluczowe: skarga subsydiarna, oskarżenie posiłkowe, pokrzywdzony, nowelizacja lipcowa, prawo do sądu

I.

Istotę instytucji skargi subsydiarnej stanowi uprawnienie pokrzywdzonego do wniesienia aktu oskarżenia i tym samym zainaugurowania procesu sądowego w sprawie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego zamiast oskarżyciela publicznego. Jej przywrócenie do polskiego systemu prawa karnego procesowego nastąpiło po ponad półwiecznej

przerwie wraz z uchwaleniem Kodeksu postępowania karnego z 1997 r.⁵ Zasadniczym założeniem legislacyjnym, które temu przyswiecało, było stworzenie mechanizmu gwarantującego zasadę legalizmu, przewidującą obowiązek ścigania przestępstw ściganych z urzędu, opartego na sądowej kontroli postanowień o zaniechaniu ścigania karnego (o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego) wydanych lub zatwierdzonych przez organ prokuratorski. Z perspektywy czasu, jaki upłynął od restytucji omawianej instytucji do polskiego porządku prawnego oraz doświadczeń praktycznych związanych z jej funkcjonowaniem, niczyich wątpliwości nie powinna nasuwać teza, że, obok zagwarantowania legalizmu ścigania karnego, równoważnym celem instytucji skargi subsydiarnej jest zapewnienie pokrzywdzonemu prawa do sądu, znajdującego zakotwiczenie w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia jego sprawy przez niezawisły, bezstronny, niezależny i właściwy sąd. W tym kontekście normatywnym instytucja skargi subsydiarnej stanowi instrument gwarantujący pokrzywdzonemu, że w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego w kwestii zasadności zaniechania ścigania karnego, a tym samym prawidłowości zabezpieczenia prawa pokrzywdzonego do sądu w ramach działalności organów ścigania karnego, w sposób ostateczny wypowie się sąd jako organ procesowy wyposażony w przymiot niezawisłości⁶. Na poziomie podstawowym w kategorii minimum prawa do sądu należy rozpatrywać powierzenie sądowi kompetencji do ostatecznego rozstrzygnięcia o niedopuszczalności procesu karnego w trybie kontroli zażaleniowej⁷. Na poziomie zaawansowanym gwarancję i zarazem emanację tego prawa stanowi określone wyżej uprawnienie stanowiące istotę instytucji skargi subsydiarnej,

5 Gwoli uniknięcia niejasności należy zaznaczyć, że unormowanie instytucji skargi subsydiarnej w Kodeksie postępowania karnego z 1928 r. zostało wyeliminowane już w drodze nowelizacji z 1932 r., natomiast przyjęto jednocześnie w art. 67 powołanego kodeksu uregulowanie przewidujące możliwość wniesienia i popierania oskarżenia przez pokrzywdzonego, zamiast lub obok oskarżyciela publicznego, w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu należące do właściwości sądów grodzkich.

6 J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. IX i n.

7 Zob. W. Daszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (zagadnienia wybrane)*, [w:] *Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1998, s. 52.

a więc obwarowane licznymi warunkami, uregulowanymi w art. 55 § 1 i art. 330 § 1 i § 2 k.p.k., uprawnienie pokrzywdzonego do tego, aby na zasadzie wyjątku, gdy organy ścigania karnego nie zapewniają mu prawa dostępu do sądu, odmawiając ścigania karnego i wniesienia oskarżenia, wdrożyć postępowanie zmierzające do merytorycznego rozpatrzenia przez sąd sprawy o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego⁸. Na tle powyższych spostrzeżeń nie może ująć uwadze, że w drodze rozstrzygnięć zapadających w zainaugurowanym w ten sposób postępowaniu jurysdykcyjnym, także tych o charakterze formalnym, np. postanowienia o umorzeniu postępowania z powodu oczywistego braku podstaw faktycznych oskarżenia (art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.), sąd pośrednio wypowiada się w kwestii prawidłowości decyzji o zaniechaniu ścigania karnego, której utrzymanie w mocy w trybie art. 330 § 2 k.p.k. otwarło pokrzywdzonemu drogę do wniesienia własnego (subsydiarnego) aktu oskarżenia w sprawie publicznoskargowej.

II.

Wzgląd na znaczenie instytucji skargi subsydiarnej dla realizacji przez pokrzywdzonego prawa do sądu skłania do pochylenia się nad zasadniczymi zmianami normatywnymi w zakresie unormowania tej instytucji, wprowadzonymi stosunkowo niedawno w drodze ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego z 19 lipca 2019 r. Do tej kategorii należy niewątpliwie zmiana w uregulowaniu warunków, od których spełnienia zależy uzyskanie przez pokrzywdzonego prawa do zainaugurowania procesu sądowego w sprawie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego. Warunki te są wpisane w schemat kontroli zażaleniowej postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego, uregulowany w art. 55 § 1 i art. 330 § 1 i § 2 k.p.k., którego najważniejszym ogniwem zgodnie z tym, co ustalono na początku

⁸ Szerzej w kwestii prawa pokrzywdzonego do sądu w sprawach publicznoskargowych zob. J. Zagrodnik, *Glosa do wyroku TK z 25 września 2012 r., SK 28/10*, „Przeł. Sejm.” 2013, nr 6, s. 138–143.

niejszego opracowania, jest sądowa kontrola wskazanych decyzji procesowych. Nowelizacja przyniosła restytucję innego ogniwa w tym schemacie, które składało się na regulację analizowanej instytucji w jej pierwotnym kształcie, obejmującego kontrolę zażaleniową ponownego postanowienia organu prokuratorskiego o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego⁹. W konsekwencji w aktualnym stanie prawnym warunkiem uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia jest na powrót zaskarżenie ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego oraz utrzymanie w mocy tej decyzji przez organ kontrolujący, którym jest prokurator nadrzędny nad tym, który tę decyzję wydał lub zatwierdził. Przywrócenie tego warunku jest dość zaskakujące i to bynajmniej nie tylko dlatego, że był on poddawany krytyce w piśmiennictwie¹⁰, ale również z tego względu, że wcale nie tak dawne jego skreślenie w drodze ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego z 29 marca 2007 r. (Dz.U. z 2007 r., nr 64, poz. 432) było podrywane krytyczną oceną wpływu omawianego warunku na wydłużenie trybu kontroli zażaleniowej postanowień o zaniechaniu ścigania karnego oraz istotne utrudnienie realizacji przez pokrzywdzonego prawa do wszczęcia postępowania sądowego w sprawach publicznoskargowych zamiast oskarżyciela publicznego. W związku z tym spostrzeżeniem nasuwa się nieodparcie pytanie, co przesądziło na poziomie legislacyjnym o tak diametralnej zmianie poglądu w kwestii układu warunków, którymi powinno być obwarowane prawo do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, bo nie ulega raczej wątpliwości, że restytuowany warunek uzyskania przez pokrzywdzonego wskazanego uprawnienia powoduje, że przywołane uwagi krytyczne zyskują ponownie na aktualności.

Sięgając do uzasadnienia analizowanej zmiany normatywnej, można stwierdzić, że jej zasadniczą intencją było zapewnienie prokuratorowi nadrzédnemu pełniejszej kontroli nad prawidłowością ponownego

⁹ Szerzej J. Zagrodnik, *op. cit.*, s. 115–119.

¹⁰ Por. m.in. W. Daszkiewicz, *Pokrzywdzony przestępstwem a zasada legalizmu w procesie karnym*, Gdańskie Studia Prawnicze 2003, t. XI, s. 143; S. Stachowiak, *Czynności sądu w fazie poprzedzającej rozprawę główną w ujęciu nowego Kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna – Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1997, z. 3, s. 25.

postanowienia prokuratora niższego rzędu o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego, które w stanie prawnym poprzedzającym tę zmianę otwierało pokrzywdzonemu drogę do wszczęcia procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej. W zamyśle projektodawcy nowelizacji lipcowej kontrola ta ma służyć przede wszystkim zapewnieniu tego, aby na etapie postępowania przygotowawczego z uwzględnieniem spotkały się wytyczne sądu uchylającego poprzednie postanowienie o zaniechaniu ścigania karnego, to bowiem może niejednokrotnie prowadzić do wniesienia przez prokuratora aktu oskarżenia, a bez tego mechanizmu zabezpieczającego „niezasadna ponowna odmowa wszczęcia postępowania lub jego umorzenie warunkowałyby wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego”¹¹. Przez przytoczone motywy legislacyjne przebija wyraźnie dążenie do utrzymania w maksymalnym stopniu ścigania karnego w rękach organów państwa. W tym kontekście nie ma w istocie znaczenia interes prawny pokrzywdzonego, który przyświecał skreśleniu analizowanego warunku wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia w drodze powołanej wyżej nowelizacji ustawy karnoprocesowej z 2007 r. Ustalone dążenie wpisuje się niewątpliwie w systemowe założenie, zgodnie z którym realizacja zadań w sferze ścigania karnego należy do organów państwa, znajdując zakotwiczenie w państwowym monopolu w zakresie wykonywania prawa karania¹². Rzecz jednak w tym, czy zmierzająca do jego urzeczywistnienia zmiana w regulacji układu warunków uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia nie prowadzi do osłabienia gwarancji procesowych tego podmiotu. Czy nie jest czasem tak, że kosztem ograniczenia jego prawa do sądu chodzi o zminimalizowanie przypadków, w których działalność organów prokuratorskich byłaby poddana pośrednio kontroli niezawisłego sądu w związku z rozpoznaniem skargi subsydiarnej?

W świetle brzmienia art. 330 § 2 k.p.k. nie ulega wątpliwości, że zignorowanie przez prokuratora wskazań sądu sformułowanych w związku

11 Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3251.

12 W kwestii monopolizacji przez państwo prawa do reakcji karnej i wymiaru sprawiedliwości zob. m.in. M. Cieślak, *Proces karny. Podstawowe założenia*, Warszawa 1973, s. 390; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Kraków 2010, s. 47; C. Znamierowski, *Szkola prawa. Rozważania o państwie*, Warszawa 1999, s. 205 i n.

z kontrolą zażalenią postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, dotyczących okoliczności, które należy wyjaśnić, lub czynności, które należy przeprowadzić, stanowi oczywiste uchybienie obowiązku ich uwzględnienia statuowanemu w powołanym przepisie. W takiej sytuacji procesowej zażalenie pokrzywdzonego na ponowne postanowienie organu prokuratorskiego o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego może na pewno służyć pokrzywdzonemu do wyegzekwowania realizacji wskazanego obowiązku. W wypadkach, w których doprowadzi to do uzyskania przez prokuratora materiału dowodowego, na podstawie którego zdecyduje o wniesieniu aktu oskarżenia, korzyści pokrzywdzonego wynikające z zaskarżenia ponownej decyzji o zaniechaniu ścigania karnego wydają się dość ewidentne. Przede wszystkim nie jest on pozostawiony samemu sobie w systemie wniesienia i popierania oskarżenia w sprawie publicznoskargowej, a może realizować swoje uprawnienia procesowe, działając w charakterze oskarżyciela posiłkowego obok oskarżyciela publicznego. Nie ponosi przy tym kosztów, które generuje wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia, związanych nie tylko z obowiązkiem uiszczenia zryczałtowanej równowartości wydatków (art. 640 w zw. z art. 621 § 1 k.p.k.), ale również opłaceniem pomocy prawnej w związku z przymusem adwokacko-radcowskim obowiązującym w zakresie sporządzenia tego pisma procesowego. Z punktu widzenia pokrzywdzonego zrealizowanie wytycznych sądu przez prokuratora jest istotne również z tego względu, że w drodze własnych czynności nie jest w stanie zastąpić czynności dowodowych organu procesowego, nie tylko z racji ograniczonych możliwości finansowych czy dlatego, że jego aktywność co do zasady może służyć jedynie uzyskaniu informacji o charakterze dowodowym, nie zaś dowodów, które mogłyby stanowić podstawę ustaleń faktycznych wyroku, ale również z tej przyczyny, że nie dysponuje prawem do stosowania przymusu, który towarzyszy dokonywanym przez organy procesowe czynnościom polegającym np. na przeszukaniu pomieszczeń lub osób albo zatrzymaniu rzeczy dla potrzeb procesu karnego¹³. Gdyby na analizowaną zmianę normatywną

¹³ Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 40–41.

spojrzeć wyłącznie z perspektywy przedstawionych korzyści, jakie pokrzywdzony może odnieść w wyniku zaskarżenia ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, to w zasadzie na postawione uprzednio pytania należałoby odpowiedzieć przecząco, przyjmując, że choć nie wynika to z motywów legislacyjnych towarzyszących wskazanej zmianie, służy ona zabezpieczeniu interesów pokrzywdzonego w ramach kontroli decyzji o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego.

Pozytywny obraz rozpatrywanej zmiany układu warunków uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, wynikający ze sformułowanej powyżej oceny, doznaje istotnego zakłócenia, jeśli weźmie się pod uwagę, że zachowuje ona aktualność w odniesieniu do wąsko pomyślanych układów sytuacyjnych, w których prokurator w następstwie przekazania sprawy przez sąd w trybie art. 330 § 2 k.p.k. uchybi obowiązkowi wykonania wskazań tego organu, a wyeliminowanie tej wadliwości proceduralnej w konsekwencji zażalenia na ponowne postanowienie o zaniechaniu ścigania karnego przyniesie efekt w postaci wniesienia przez prokuratora aktu oskarżenia. Nie wymaga dowiedzenia teza, że nie zawsze tak być musi. Co więcej, uwzględniając przypadki, w których zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego zostanie wniesione z powodu jego formalnej lub merytorycznej wadliwości, niezwiązanej z zignorowaniem wskazań sądu, o których mowa w art. 330 § 2 zd. pierwsze k.p.k., można – bez ryzyka popełnienia większego błędu – stwierdzić, że sytuacje, w których kontrola wywołana tym zażaleniem przyniesie efekt w postaci skierowania przez prokuratora aktu oskarżenia do sądu, będą stanowiły mniejszość. Daje to podstawę do spostrzeżenia, że w przeważającej liczbie sytuacji procesowych w związku z przywróceniem kontroli zażaleniowej ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego ujawnią się przede wszystkim zobrazowane już wcześniej mankamenty tego rozwiązania prawnego, które zdecydowały przed kilkunastoma laty o jego wyeliminowaniu z układu warunków decydujących o uzyskaniu przez pokrzywdzonego prawa do zainaugurowania procesu sądowego w sprawie publicznoskarżowej. Z tej perspektywy nie ma żadnego możliwego sposobu, aby uchylić się od konstatacji, że w zakreślonej grupie przypadków analizowana

zmiana prowadzi do utrudnienia pokrzywdzonemu drogi do wniesienia własnego aktu oskarżenia w sprawie publicznoskargowej i poddania w ten sposób pośrednio kontroli niezawisłego sądu zasadności ponownego zaniechania ścigania karnego przez organ prokuratorski. Może to oddziaływać zniechęcająco na pokrzywdzonych i przełożyć się na osłabienie ich zaangażowania w doprowadzenie do wszczęcia procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej, mimo że, obiektywnie rzecz biorąc, byłoby to uzasadnione nie tylko z punktu widzenia samego pokrzywdzonego i prawnokarnej ochrony jego dóbr indywidualnych, lecz także z punktu widzenia ochrony dobra publicznego, które zostało bezpośrednio naruszone przestępstwem ściganym z oskarżenia publicznego. Nie sposób uwolnić się całkowicie od obaw, że w konkretnych sprawach dla wywołania takiego rezultatu, *sui generis* „efektu zmęczenia” pokrzywdzonego, będzie wykorzystany schemat kontroli zażaleniowej ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego „zamknięty” w ramach struktury organizacyjnej prokuratury. Aby zdać sobie sprawę z tego zagrożenia, wystarczy zwrócić uwagę na możliwość torpedowania wysiłków pokrzywdzonego i jego inicjatywy w zakresie ścigania karnego sprawcy przestępstwa publicznoskargowego w drodze regularnego uchylania w trybie art. 330 § 2 zd. drugie k.p.k. kolejnych (ponownych) postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego wydawanych przez prokuratora niższego rzędu. Takie działania należałoby rozpatrywać w kategoriach naruszenia prawa pokrzywdzonego do sądu w tym zwłaszcza aspekcie, który łączy się z zagwarantowaniem sądowej kontroli prawidłowości decyzji stwierdzających niedopuszczalność procesu karnego¹⁴.

W obliczu przeprowadzonych rozważań, poświęconych analizie zmiany normatywnej polegającej na restytucji warunku uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia w postaci zaskarżenia ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego i jego utrzymania w mocy przez prokuratora nadrzędnego, nie powinno być zgoła nic zaskakującego w stwierdzeniu, że swego rodzaju bilans korzyści i zagrożeń związany z tą zmianą nie daje jednoznacznego rezultatu. Jednak już samo to, że wątpliwa jest przewaga korzyści nad

¹⁴ W. Daszkiewicz, *op. cit.*, s. 52.

zagrożeniami, jakie zmiana ta ze sobą niesie, powinno powściągać inicjatywę legislacyjną, której jest rezultatem, zwłaszcza taką, która świadczy w istocie o braku konsekwencji legislacyjnej i krótkowzroczności ustawodawcy, zakładając restytucję rozwiązania prawnego nie tak dawno uznanego przez niego za zasługujące na skreślenie z ustawy karnoprocesowej. Nie podważając wyrażonego zapatrywania, niejako obok niego, na bazie doświadczeń praktycznych związanych z funkcjonowaniem instytucji skargi subsydiarnej w jej normatywnym kształcie poprzedzającym nowelizację lipcową, można wyrazić przekonanie, że ewentualne korzyści, jakie mogłoby pokrzywdzonemu przynieść zaskarżenie ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, gdyby w rezultacie jego wniesienia nastąpiło skierowanie aktu oskarżenia do sądu przez prokuratora, nie są w stanie zrównoważyć zagrożeń i trudności wynikających z omawianej zmiany normatywnej, ujawniających się w innych, przeważających sytuacjach procesowych, w związku z wydłużeniem drogi do dochodzenia przez pokrzywdzonego swoich praw przed niezawisłym sądem mimo dwukrotnej odmowy wszczęcia postępowania przygotowawczego lub jego dwukrotnego umorzenia przez organ procesowy.

Niezależnie od przedstawionej oceny zmiany normatywnej dotyczącej mechanizmu kontroli zażaleniowej, w wyniku której pokrzywdzony może uzyskać prawo do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, uwzględniając z oczywistych względów tę zmianę, należy stwierdzić, że w aktualnym stanie prawnym na układ zasadniczych warunków, których spełnienie otwiera pokrzywdzonemu możliwość zainaugurowania procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej, składają się:

- 1) wydanie postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego;
- 2) wniesienie przez pokrzywdzonego zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego;
- 3) uchylene przez sąd zaskarżonego postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego i przekazanie sprawy organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze;
- 4) wydanie przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego;

- 5) zaskarżenie ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego oraz jego utrzymanie w mocy przez prokuratora nadrzędnego (arg. ex art. 55 § 1, art. 306 § 1, art. 325e, 330 i art. 465 § 2 k.p.k.)¹⁵.

W związku z dodaniem wymienionego na końcu warunku w ramach nowelizacji lipcowej w następstwie jej wejścia w życie w praktyce ujawniły się problemy o charakterze intertemporalnym związane z określeniem stanu prawnego, według którego należy oceniać legitymację pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia. Upływ czasu od wejścia w życie prezentowanych zmian nie spowodował, że problemy te całkowicie przebrzmiały i nie warto się nimi zajmować. Wystarczy w tym względzie zauważyć, że w toczących się postępowaniach sądowych w sprawach publicznoskargowych, zainaugurowanych przez pokrzywdzonego, mogą one ujawnić się w aspekcie oceny dopuszczalności procedowania przez pryzmat braku skargi uprawnionego oskarżyciela, a więc przesłanki procesowej określonej w art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. W przypadku zakończenia takich postępowań wyrokiem ewentualne wątpliwości w kwestii legitymacji pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia będą podlegały ocenie, zarówno w ramach kontroli odwoławczej, jak i nadzwyczajnoodwoławczej, w tym w kontekście wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu z urzędu (zob. art. 542 § 3 k.p.k.), pod kątem bezwzględnej przyczyny uchylenia orzeczenia określonej w art. 439 § 1 pkt 9 w zw. z art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.

Trzeba przyznać, że wskazane problemy przewidział w pewnym sensie ustawodawca, dokonując zmian w obrębie regulacji warunków uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do subsydiarnego aktu oskarżenia w ramach noweli lipcowej. Nie sposób jednak uznać, że dostarczył odpowiednich narzędzi prawnych pozwalających na ich rozwiązanie. Kwestii intertemporalnych w zakresie omawianej problematyki dotyczy przepis art. 11 nowelizacji lipcowej, zgodnie z którym postępowanie wszczęte przed dniem jej wejścia w życie na skutek wniesienia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania

¹⁵ Zob. m.in. J. Zagrodnik, *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym. Ujęcie metodyczne*, Warszawa 2020, s. 269–270.

przygotowawczego do czasu rozpoznania zażalenia prowadzi się na podstawie przepisów dotychczasowych. Sens tej regulacji intertemporalnej staje pod znakiem zapytania, jeśli weźmie się pod uwagę, że w zakresie, w jakim przytoczony przepis przewiduje zastosowanie przepisów dotychczasowych, a więc w zakresie regulacji postępowania wywołanego wniesieniem zażalenia na postanowienie o zaniechaniu ścigania karnego, które do czasu nowelizacji mogło być skutecznie wszczęte wyłącznie wówczas, gdy decyzja ta podlegała kontroli sądowej, stan prawny nie uległ zmianie. Można jedynie przypuszczać, że intencją przyświecającą przyjęciu analizowanego przepisu było zagwarantowanie pokrzywdzonemu, że w przypadku uruchomienia przed wejściem w życie nowelizacji lipcowej mechanizmu prowadzącego do uzyskania prawa do wniesienia skargi subsydiarnej na podstawie zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego składająca się nań kontrola zażaleniowa będzie przebiegała do końca na podstawie dotychczasowych przepisów, a tym samym prawo to powstanie z chwilą wydania ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, bez konieczności uruchamiania przywróconej w drodze nowelizacji kontroli zażaleniowej wykonywanej przez prokuratora nadrzędnego. Nie ulega natomiast wątpliwości, że przedstawiony, hipotetyczny zamysł legislacyjny nie znajduje odzwierciedlenia w treści art. 11 nowelizacji lipcowej¹⁶.

W wymiarze praktycznym, w związku ze zmianą regulacji układu warunków uzyskania przez pokrzywdzonego prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, zasadnicze wątpliwości o charakterze intertemporalnym ujawniły się na tle sytuacji procesowych, w których wydanie przez prokuratora ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego nastąpiło jeszcze przed wejściem w życie nowelizacji lipcowej, natomiast już po tym terminie pokrzywdzony został zawiadomiony o wydaniu tej decyzji procesowej. Problem dotyczy tego, czy w zobrazowanym układzie faktycznym pokrzywdzonemu przysługuje uprawnienie do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, które może być zrealizowane w terminie miesiąca

16 Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik (red.), *op. cit.*, s. 42–43.

od doręczenia mu przez prokuratora ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego (art. 100 § 4 k.p.k.), czy też jest uprawniony wyłącznie do zaskarżenia tej decyzji procesowej do prokuratora nadrzędnego w trybie art. 330 § 2 w zw. z art. 459 § 1 i art. 465 § 1 k.p.k. W obliczu poczynionych wyżej ustaleń zbyteczne być może jest podkreślenie, że rozwiązania podniesionej kwestii na próżno szukać w treści art. 11 nowelizacji lipcowej. To spostrzeżenie mogłoby natomiast skłaniać do tego, aby w aspekcie rozstrzygnięcia omawianego problemu odwołać się do zasady intertemporalnej, zgodnie z którą nowe przepisy „chwytają w locie” toczące się postępowanie karne. Zasada ta została wprost wyrażona w art. 8 nowelizacji lipcowej, z którego wynika, że w sprawach wszczętych przed jej wejściem w życie, w przypadku braku odmiennej, szczególnej regulacji intertemporalnej, znajdują zastosowanie znowelizowane przepisy ustawy karnoprosesowej. Podstawy dla zastosowania tych przepisów w odniesieniu do rozpatrywanego układu faktycznego można by również upatrywać w art. 6 nowelizacji lipcowej, zgodnie z którym w razie wątpliwości, czy stosować prawo dotychczasowe, czy przepisy nowelizacji lipcowej, stosuje się przepisy tej ustawy. Podążając ścieżką interpretacyjną wyznaczoną przez powołane przepisy intertemporalne, trzeba by w zasadzie uznać, opierając się *a contrario* na treści znowelizowanego art. 55 § 1 i art. 330 § 2 zd. trzecie k.p.k., że w przypadku doręczenia pokrzywdzonemu ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego po wejściu w życie nowelizacji lipcowej ma on jedynie prawo do zaskarżenia wskazanej decyzji do prokuratora nadrzędnego. Rzecz w tym, że wniosek taki wydaje się wprost niemożliwy do zaakceptowania, ponieważ jego przyjęcie oznaczałoby pozbawienie pokrzywdzonego z mocą wsteczną uprawnienia do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia uzyskanego pod rządami przepisów poprzedzających nowelizację lipcową. Aby stało się to w pełni zrozumiałe, uwypuklenia wymaga moment powstania tego uprawnienia. W tym względzie, opierając się na treści art. 330 § 2 zd. drugie k.p.k. w brzmieniu poprzedzającym nowelizację lipcową, należy stwierdzić, że pokrzywdzony nabywał prawo do zainauguowania postępowania jurysdykcyjnego w sprawie publicznoskarżowej z chwilą wydania przez prokuratora ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego.

W aktualnym stanie prawnym jest podobnie w tym sensie, że uzyskanie tego prawa łączy się z utrzymaniem w mocy przez prokuratora nadzrędnego ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego. W omawianym aspekcie nie miał i nadal nie ma znaczenia moment zawiadomienia pokrzywdzonego o wydaniu decyzji otwierającej drogę do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia. Wyznaczał on jedynie i nadal wyznacza początek biegu terminu, w którym pokrzywdzony może wykorzystać uprawnienie uzyskane w rezultacie wydania wskazanej decyzji przez organ prokuratorski¹⁷. Łączenie z nim powstania prawa do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia byłoby równoznaczne z podniesieniem prokuratorskiego zawiadomienia o takiej decyzji do rangi warunków uzyskania rzeczonoego uprawnienia przez pokrzywdzonego, a tego typu „awans” nie znajduje oparcia w podłożu normatywnym. W świetle dokonanych spostrzeżeń w konkluzji można stwierdzić, że w poddanym analizie układzie faktycznym wobec tego, że w chwili wejścia w życie nowelizacji lipcowej pokrzywdzonemu przysługiwało uprawnienie do inaugurowania procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej, w realiach prawnych wynikających z tej nowelizacji od momentu doręczenia mu zawiadomienia o ponownym postanowieniu o zaniechaniu ścigania karnego rozpoczyna bieg termin miesięczny, w którym uprawnienie to może być wykorzystane.

III.

W ścisłym związku z poruszonymi dotąd zagadnieniami pozostaje dokonana w drodze omawianej nowelizacji zmiana w unormowaniu legitymacji pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia. Przed nowelizacją przepis art. 330 § 2 zd. drugie k.p.k. przewidywał w podniesionej kwestii związanie prawa pokrzywdzonego do wszczęcia procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej z wykorzystaniem przez niego uprawnień przewidzianych w art. 306 § 1 i § 1a k.p.k. Zmiana w tym zakresie polega na dodaniu – w aktualnym stanie prawnym

¹⁷ Zob. J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej...*, s. 265–268.

w art. 330 § 2 zd. trzecie k.p.k. – wymagania, zgodnie z którym wykorzystanie wskazanych uprawnień ma być dwukrotne.

Należy sądzić, że przedstawiona zmiana miała służyć zawężeniu i sprecyzowaniu legitymacji do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia poprzez jej wyraźne uzależnienie od zaskarżenia przez pokrzywdzonego zarówno pierwszego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, które zostało uchylone przez sąd, jak i ponownego postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego, którego utrzymanie w mocy przez prokuratora nadrzędnego otwiera drogę do wszczęcia przez pokrzywdzonego procesu sądowego w sprawie publicznoskargowej. Nie kwestionując tego zamysłu legislacyjnego, należy stwierdzić, że jego precyzyjne odwzorowanie w płaszczyźnie normatywnej wymagałoby odniesienia warunku dwukrotności wykorzystania przez pokrzywdzonego określonych uprawnień do ich wskazania w ujęciu alternatywnym. Posłużenie się w tym zakresie funktorem koniunkcji w art. 330 § 2 zd. trzecie k.p.k. jest o tyle niefortunne, że może sugerować wymaganie dwukrotnego zaskarżenia przez pokrzywdzonego zarówno postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (uprawnienie z art. 306 § 1 k.p.k.), jak i dwukrotnego zaskarżenia postanowienia o umorzeniu tego postępowania (uprawnienie z art. 306 § 1a k.p.k.). Jakkolwiek w rezultacie opisanej wyżej zmiany regulacji schematu kontroli zażaleniowej składającego się na instytucję skargi subsydiarnej nie można całkowicie wykluczyć układu faktycznego, w którym najpierw dojdzie dwukrotnie do wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego, a następnie, w konsekwencji uchylenia drugiego z tych postanowień przez prokuratora nadrzędnego w trybie art. 330 § 2 k.p.k. i wszczęcia postępowania przygotowawczego, do dwukrotnego umorzenia śledztwa lub dochodzenia, to bez ryzyka popełnienia większego błędu można stwierdzić, że zobrazony układ w wymiarze praktycznym będzie należał do rzadkości. Z reguły wymaganie dwukrotności wykorzystania uprawnień określonych w art. 306 § 1 i § 1a k.p.k. będzie realnie możliwe do spełnienia wyłącznie w odniesieniu do jednej z rodzajowo określonych w tych przepisach decyzji o zaniechaniu ścigania karnego¹⁸,

¹⁸ W kwestii rodzajowej tożsamości decyzji o zaniechaniu ścigania karnego zob. szej J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej...*, s. 258–260.

a więc albo w odniesieniu do postanowień o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego, albo w odniesieniu do postanowień o jego umorzeniu¹⁹.

Względy funkcjonalne i gwarancyjne skłaniają do tego, aby w przypadku każdego układu procesowego omawiany warunek legitymacji pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia uznać za spełniony, jeżeli pokrzywdzony dwukrotnie wnieśnie zażalenie na rodzajowo tożsame postanowienie o zaniechaniu ścigania karnego, wykorzystując tym samym dwa razy uprawnienia z art. 306 § 1 albo z art. 306 § 1a k.p.k. Konsekwentnie, trzymając się wyrażonego zapatrywania, należy stwierdzić, że w sytuacjach procesowych, w których w związku z kontrolą zażaleniomą realizowaną przez prokuratora nadrzędnego w trybie art. 330 § 2 zd. drugie k.p.k., w ramach mechanizmu kontroli składającego się na instytucję skargi subsydiarnej dochodzi do wydania więcej niż dwóch postanowień o umorzeniu dochodzenia lub śledztwa, do uzyskania legitymacji do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia wystarczy, jeżeli pokrzywdzony zaskarży dwie z takich decyzji procesowych.

Jakkolwiek można się zastanawiać, czy odpowiada to intencji tworzącej analizowanej zmianie normatywnej, w świetle brzmienia art. 330 § 2 zd. trzecie k.p.k., przy uwzględnieniu reguły *lege non distinguente*, nie ma żadnego sposobu, aby uchylić się od konstatacji, że w przedstawionej na końcu poprzedniego akapitu sytuacji procesowej nie ma znaczenia, którego z postanowień umarzających postępowanie przygotowawcze będzie dotyczyło dwukrotne wykorzystanie przez pokrzywdzonego uprawnień z art. 306 § 1 i 1a k.p.k. Może być więc tak, że legitymowanym do zainaugurowania postępowania sądowego w sprawie publicznoskargowej będzie inny pokrzywdzony niż ten, którego zażalenie na postanowienie o umorzeniu postępowania przygotowawczego spotkało się z uwzględnieniem ze strony sądu, jeżeli wnieśnie dwukrotnie zażalenie na kolejne, zapadłe w następstwie kontroli sądowej, ponowne postanowienia o zaniechaniu ścigania karnego wydane przez organ prokuratorski w trybie art. 330 § 2 k.p.k.²⁰

¹⁹ J. Zagrodnik, *Obrońca i pełnomocnik...*, s. 277–278.

²⁰ *Ibidem*.

W kontekście legitymacji pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia warto odnotować dokonaną w ramach nowelizacji lipcowej zmianę w uregulowaniu tzw. przymusu adwokacko-radcowskiego (art. 55 § 2 *in principio* k.p.k.), w wyniku której nastąpiła modyfikacja podmiotowego zakresu legitymacji do sporządzenia i podpisania subsydiarnego aktu oskarżenia oparta na zastąpieniu terminów „obrońca” i „pełnomocnik” terminami „adwokat” i „radca prawny” oraz przyznaniu tego uprawnienia również radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Unaoczniona zmiana w sferze terminologicznej nie jest bynajmniej wyłącznie sprawą konwencji językowej. Zasada się ona na założeniu zerwania ze związaniem kompetencji adwokata lub radcy prawnego do sporządzenia i podpisania subsydiarnego aktu oskarżenia z pełnieniem roli obrońcy lub pełnomocnika w procesie karnym. W ten sposób usunięta została przeszkoda w sporządzeniu i podpisaniu omawianego pisma procesowego przez adwokata lub radcę prawnego we własnej sprawie. Do czasu analizowanej zmiany normatywnej przeszkodę taką stanowił zakaz łączenia w tym samym procesie karnym roli obrońcy lub pełnomocnika z rolą strony procesowej²¹.

IV.

Poddanym dotychczas analizie zmianom wprowadzonym w drodze nowelizacji lipcowej w obszarze regulacji warunków uzyskania prawa do skargi subsydiarnej i legitymacji do jej wniesienia towarzyszą zasługujące na kilka słów uwagi zmiany w zakresie ukształtowania uprawnień pokrzywdzonego jako oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu sądowym. W nawiązaniu do sytuacji, w których oskarżyciel posiłkowy

21 Na marginesie można zauważyć, że opisana zmiana art. 55 § 2 k.p.k. stanowi w istocie pokłosie stanowiska wyrażonego przez Trybunał Konstytucyjny w odniesieniu do skargi kasacyjnej w wyroku z 21 czerwca 2016 r. (SK 2/15, OTK-A 2016, poz. 45), w którym Trybunał uznał za niezgodny z Konstytucją RP przepis art. 526 § 2 k.p.k. w brzmieniu poprzedzającym analizowaną w niniejszym opracowaniu nowelizację w zakresie, w jakim wyłączał możliwość sporządzenia i podpisania kasacji we własnej sprawie przez adwokata bądź radcę prawnego.

występuje zamiast oskarżyciela publicznego, co ma najczęściej miejsce w wypadkach, w których wnosi subsydiarny akt oskarżenia, na pierwszy plan we wskazanym zakresie można wysunąć zmianę art. 57 k.p.k., polegającą na wzbogaceniu jego zawartości normatywnej o uregulowanie w § 1a konsekwencji procesowych nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżyciela posiłkowego i jego pełnomocnika na rozprawie głównej w sprawie, w której oskarżyciel publiczny nie bierze udziału. Zgodnie z przyjętym w drodze nowelizacji lipcowej rozwiązaniem niestawiennictwo to należy poczytywać za odstąpienie od oskarżenia, o którym powinien być zawiadomiony prokurator²². Może on wówczas przystąpić do oskarżenia w terminie 14 dni od doręczenia mu zawiadomienia. W przeciwnym razie postępowanie podlega umorzeniu. Postanowienie o umorzeniu postępowania karnego może wydać wtedy również referendarz sądowy (art. 57 § 2 k.p.k.).

Nietrudno zauważyć, iż przedstawioną regulację znamionuje tożsamość z uregulowaniem procesowych konsekwencji nieusprawiedliwionego niestawiennictwa na rozprawie głównej oskarżyciela prywatnego i jego pełnomocnika (zob. art. 496 § 3 k.p.k.). Przepis art. 57 § 1a k.p.k. przewiduje nieznoszące przeciwdowodu domniemanie prawne, zgodnie z którym na równi z odstąpieniem od oskarżenia traktowane jest nieusprawiedliwione niestawiennictwo oskarżyciela posiłkowego i jego pełnomocnika na rozprawie głównej, przy czym zakres zastosowania tego domniemania obejmuje sprawy, w których oskarżyciel publiczny nie bierze udziału²³. Niewątpliwie rozwiązanie to służy zdyscyplinowaniu oskarżyciela posiłkowego i zapobieżeniu nieuzasadnionemu przewlekaniu toczącego się postępowania karnego. Harmonizuje z założeniem, zgodnie z którym w interesie tego oskarżyciela, jeżeli samodzielnie popiera oskarżenie, pozostaje zarówno obecność na rozprawie głównej, jak i aktywny w niej udział, wypełniający realizację funkcji oskarżenia w procesie sądowym. Poprzedzające analizowaną zmianę normatywną

22 Szerzej w kwestii odstąpienia od oskarżenia zob. T. Grzegorzczak, *Odstąpienie od oskarżenia w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu*, [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2009, s. 295 i n.

23 Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik (red.), *op. cit.*, s. 46–47.

prorowadzenie postępowania sądowego podczas jego nieusprawiedliwionej nieobecności na rozprawie głównej, jeżeli nie złożył oświadczenia o odstąpieniu od oskarżenia (arg. ex art. 57 § 2 zd. drugie k.p.k.), pociągało za sobą w istocie przejęcie działalności procesowej składającej się na wskazaną funkcję przez sąd, co godziło w fundamentalny podział ról procesowych wynikający z zasady skargowości i kontradiktoryjności²⁴. W świetle tych zasad przedstawione rozwiązanie normatywne zasługuje na aprobatę.

Gwoli uniknięcia niejasności wypada dodać, że nie daje podstawy do zakwestionowania wyrażonego zapatrywania to, że w tej samej kategorii spraw, w których oskarżyciel posiłkowy samodzielnie popiera oskarżenie, a więc w sprawach publicznoskargowych, odmiennie uregulowane są konsekwencje prawne niestawiennictwa oskarżyciela publicznego na rozprawie głównej. Zdając sobie sprawę z przewidzianej w art. 46 § 2 k.p.k. możliwości prowadzenia rozprawy mimo niestawiennictwa, także nieusprawiedliwionego, oskarżyciela publicznego, jeżeli postępowanie przygotowawcze zakończyło się w formie dochodzenia, należy stwierdzić, że względ na urzeczywistnienie w warunkach rozprawy głównej wymienionych powyżej zasad, przede wszystkim zaś wynikającego z nich fundamentalnego podziału ról procesowych, przemawia na rzecz wyeliminowania wskazanej możliwości, ponieważ z jej wykorzystaniem łączy się nierozdzielne przejęcie przez sąd zadań związanych z realizacją funkcji oskarżenia, które w skargowym modelu procesu sądowego powinny należeć wyłącznie do oskarżyciela. Z punktu widzenia prowadzonych rozważań można powiedzieć, że rozwiązanie normatywne przewidziane w powołanym przepisie, stanowiące odchylenie od realizacji zasady skargowości i zasady kontradiktoryjności na gruncie rozprawy głównej, nie może służyć do podważenia podporządkowanego realizacji tych zasad uregulowania konsekwencji nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżyciela posiłkowego na rozprawie głównej, wprowadzonego w art. 57 § 1a k.p.k. w drodze nowelizacji lipcowej.

²⁴ J. Skorupka, *Ciężar dowodu i ciężar dowodzenia w procesie karnym*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, Warszawa 2011, s. 133–134; J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 418–419 oraz 439 i n.

V.

W zakresie uprawnień oskarżyciela posiłkowego ubocznego istotną zmianę, wynikającą z nowelizacji lipcowej, stanowi przyznanie mu prawa do wniesienia zażalenia na postanowienie odmawiające udziału w postępowaniu sądowym z uwagi na uznanie go za osobę nieuprawnioną lub stwierdzenie, że jego oświadczenie o przystąpieniu do postępowania złożone zostało po terminie (arg. ex art. 56 § 3 k.p.k.).

Należy sądzić, że zasadniczym impulsem do uregulowania prawa oskarżyciela posiłkowego ubocznego do zaskarżenia decyzji odmawiających mu udziału w postępowaniu ze wskazanych wyżej względów było stanowisko Trybunału Konstytucyjnego²⁵, który uznał przepis art. 56 § 3 k.p.k. za niezgodny ze standardem konstytucyjnym wynikającym z art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP²⁶ w zakresie, w którym wyłączał dopuszczalność zaskarżenia zażaleniem postanowienia odmawiającego oskarżycielowi posiłkowemu ubocznemu udziału w postępowaniu, wydane na podstawie art. 56 § 2 k.p.k. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, w myśl art. 78 Konstytucji RP każda ze stron powinna mieć prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady muszą być podyktowane szczególnymi okolicznościami i nie mogą naruszać innych przepisów konstytucyjnych²⁷. Ustanowienie wyjątku musi mieć źródło w ekstraordynaryjnych okolicznościach usprawiedliwiających pozbawienie strony możliwości skorzystania ze środka odwoławczego, a ocena dopuszczalności jego wprowadzenia powinna być dokonywana przez przyzmat

25 Zob. wyrok TK z 16 maja 2018 r., K 12/15, OTK ZU A/2018, poz. 29.

26 Mowa o standardzie sprawiedliwości proceduralnej postrzeganym jako prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości, a zatem przy zagwarantowaniu stronom i uczestnikom postępowania prawa do zaskarżania rozstrzygnięć wydanych w pierwszej instancji. Szerzej zob. wyrok TK z 15 grudnia 2008 r., P 57/07, OTK A/2008, nr 10, poz. 178, wyrok TK z 19 września 2007 r., SK 4/06, OTK A/2007, nr 8, poz. 98, wyrok TK z 25 września 2012 r., SK 28/10, OTK A/2012, nr 8, poz. 96.

27 Zob. wyrok TK z 8 czerwca 2010 r., P 37/09, OTK A/2010, nr 5, poz. 48; wyrok TK z 14 maja 2013 r., P 27/12, OTK ZU A/2013, nr 4, poz. 41, wyrok TK z 26 listopada 2013 r., SK 33/12, OTK ZU A/2013, nr 8, poz. 124.

art. 31 ust. 1 Konstytucji RP²⁸. Wydanie przez sąd, na podstawie art. 56 § 2 k.p.k., postanowienia o niemożności brania przez pokrzywdzonego udziału w postępowaniu karnym w charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego wiąże się z odmówieniem temu podmiotowi statusu strony i wszelkich wynikających z tego uprawnień. Powoduje więc istotne ograniczenie możliwości ochrony jego interesów w procesie karnym. W tych kilku spostrzeżeniach należy upatrywać fundamentu dla poglądu wyrażonego przez Trybunał Konstytucyjny, zgodnie z którym braku możliwości zakwestionowania wskazanej decyzji sądu przez pokrzywdzonego, niezrównoważonego innymi mechanizmami służącymi ochronie interesu prawnego i statusu wskazanego podmiotu jako oskarżyciela posiłkowego ubocznego, nie sposób pogodzić z konstytucyjną zasadą proporcjonalności i konieczności zakotwiczoną w treści art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Nie może ująć uwadze, że omawiana zmiana służy urzeczywistnieniu konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), przysługującego nie tylko osobie, przeciwko której toczy się postępowanie, ale także pokrzywdzonemu czynem zabronionym, gdyż zostało zapewnione wszystkim potencjalnym stronom postępowania sądowego²⁹. Brak możliwości złożenia zażalenia na postanowienie wydane na podstawie art. 56 § 2 k.p.k. czynił uprawnienie pokrzywdzonego do działania w charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego iluzorycznym, a zarazem podważał rzetelność procesu karnego. Gwoli uniknięcia niejasności warto na koniec podkreślić, że w sytuacjach procesowych, w których znajduje zastosowanie powołany przepis ustawy karnoprocesowej, z racji konstytutywnego charakteru oświadczenia pokrzywdzonego, że chce działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego, podlega on standardowi gwarancyjnemu wynikającemu z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

²⁸ Zob. wyrok TK z 12 czerwca 2002 r., P 13/01, OTK A/2002, nr 4, poz. 42, wyrok TK z 18 kwietnia 2005 r., SK 6/05, OTK A/2005, nr 4, poz. 36, wyrok TK z 2 lipca 2009 r., K 1/07, OTK A/2009, nr 7, poz. 104.

²⁹ Zob. wyrok TK z 25 września 2012 r., SK 28/10, OTK A/2012, nr 8, poz. 96, a także uchwała SN z 20 czerwca 2000 r., I KZP 14/00, OSNKW z 2000, nr 7–8, poz. 59.

Bibliografia

- Baran B., *Pisemne oświadczenie oskarżyciela posiłkowego niedopuszczonego przez sąd do udziału w postępowaniu*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 11–12.
- Chmielniak Ł., Klonowski M., Rychlewska-Hotel A., Zagrodnik J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.
- Cieślak M., *Proces karny. Podstawowe założenia*, Warszawa 1973.
- Daszkiewicz W., *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (zagadnienia wybrane)*, [w:] *Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1998.
- Daszkiewicz W., *Pokrzywdzony przestępstwem a zasada legalizmu w procesie karnym*, Gdańskie Studia Prawnicze 2003, t. XI.
- Dudka K., *Ograniczenie liczby oskarżycieli posiłkowych w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7–8.
- Gaberle A., *Funkcje kontroli w procesie karnym (zagadnienia podstawowe)*, [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, Kraków 2000.
- Garlicki L. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, Warszawa 2007.
- Grzegorzczak T., *Odstąpienie od oskarżenia w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu*, [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2009.
- Hofmański P. (red.), Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296. Tom I*, Warszawa 2007.
- Kruk E., *Skarga oskarżycielska jako przejaw realizacji prawa do oskarżenia uprawnionego oskarżyciela w polskim procesie karnym*, Lublin 2016.
- Skorupka J., *Ciężar dowodu i ciężar dowodzenia w procesie karnym*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tyłmana*, Warszawa 2011.
- Stachowiak S., *Czynności sądu w fazie poprzedzającej rozprawę główną w ujęciu nowego Kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna – Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1997, z. 3.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Kraków 2010.

- Zagrodnik J., *Glosa do uchwały SN z 21 października 2003 r., I KZP 29/03, „Palestra” 2004, nr 9–10.*
- Zagrodnik J., *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005.
- Zagrodnik J., *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013.
- Zagrodnik J., *Koncepcje kontroli zaniechania ścigania karnego*, [w:] *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), Warszawa 2011.
- Zagrodnik J., *Glosa do wyroku TK z 25 września 2012 r., SK 28/10, „Przeгляд Sejmowy” 2013, nr 6.*
- Zagrodnik J., *Udział prokuratora w postępowaniu sądowym wszczętym przez oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2.
- Zagrodnik J., *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym. Ujęcie metodyczne*, Warszawa 2020.
- Żbikowska M., *Pokrzywdzony w formach stadialnych przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 5.
- Znamierowski C., *Szkola prawa. Rozważania o państwie*, Warszawa 1999.

Pozostałe

- Dane statystyczne uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości w dniu 21 stycznia 2019 r. (za lata 2015–2017) i w dniu 6 marca 2019 r.
- Rocznik Statystyczny Sądownictwa Powszechnego i Wojskowego 2010–2014*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2015.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3251.

Orzecznictwo

- Uchwała SN z 20 czerwca 2000 r., I KZP 14/00, OSNKW z 2000, nr 7–8, poz. 59.

- Wyrok TK z 12 czerwca 2002 r., P 13/01, OTK A/2002, nr 4, poz. 42.
- Wyrok TK z 18 października 2004 r., P 8/04, OTK ZU A/2004, nr 9, poz. 92.
- Wyrok TK z 18 kwietnia 2005 r., SK 6/05, OTK A/2005, nr 4, poz. 36.
- Wyrok TK z 19 września 2007 r., SK 4/06, OTK A/2007, nr 8, poz. 98.
- Wyrok TK z 15 grudnia 2008 r., P 57/07, OTK A/2008, nr 10, poz. 178.
- Wyrok TK z 2 lipca 2009 r., K 1/07, OTK A/2009, nr 7, poz. 104.
- Wyrok TK z 8 czerwca 2010 r., P 37/09, OTK A/2010, nr 5, poz. 48.
- Wyrok TK z 25 września 2012 r., SK 28/10, OTK A/2012, nr 8, poz. 96.
- Wyrok TK z 14 maja 2013 r., P 27/12, OTK ZU A/2013, nr 4, poz. 41.
- Wyrok TK z 26 listopada 2013 r., SK 33/12, OTK ZU A/2013, nr 8, poz. 124.
- Wyrok TK z 21 czerwca 2016 r., SK 2/15, OTK-A 2016, poz. 45.
- Wyrok TK z 16 maja 2018 r., K 12/15, OTK ZU A/2018, poz. 29.

Robert Pakla¹

WZORCE UMOWNE W UMOWACH O USŁUGI MEDYCZNE A OCHRONA KONSUMENTA

ABSTRACT

Templates in contracts for medical services and consumer protection

The purpose of this publication is to describe the sources of protection of consumers of private medical services, as well as the most common clauses used by private medical practitioners which have been identified as abusive clauses. The author decided to present this topic because of the growing popularity of medical services, as well as the striking (according to the author) disproportion between the consumer of medical services and the provider of the service, resulting from the condition of the consumer, as well as the disparity in their knowledge. These special circumstances, according to the author, result in the necessity to provide special protection for consumers of medical services and, as regards lawyers representing consumers affected by the application of abusive clauses, to have not only exceptionally extensive legal knowledge and awareness of medical knowledge, but also high ethical standards which enable them to defend patients' consumer rights. The author focuses on the analysis

¹ Doktor nauk prawnych, specjalizuje się w zagadnieniach prawa kontraktowego i ochrony konsumentów, m.in. w sektorze medycznym i finansowym.

of the abusive clauses identified by the Polish Office for Competition and Consumer Protection [Polish: UOKiK], which may serve as a foundation for the classification of similar clauses by state administration bodies in the future.

Keywords: consumer protection, contract law, patient rights, medical law, unfair market practices, abusive clauses

Słowa kluczowe: ochrona konsumenta, prawo zobowiązań, prawa pacjenta, prawo medyczne, nieuczciwe praktyki rynkowe, klauzule abuzywne

Wstęp

Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich zawiera normy ochronne nakładające szczególne obowiązki na przedsiębiorców. Główne kwestie ochronne dotyczą niedozwolonych postanowień umownych oraz niedozwolonych postanowień wzorców umownych². Oznacza to, że umowa między konsumentem a przedsiębiorcą świadczącym usługi medyczne nie może zawierać postanowień kształtujących prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami lub rażąco naruszać jego interesy. Konsument w każdym przypadku będzie posiadał uprawnienia w zakresie informacyjnym, prawo do odstąpienia od umowy w oznaczonym terminie oraz prawo do weryfikacji umowy według obiektywnych kryteriów. Szczególny charakter świadczonej usługi medycznej będzie miał istotny wpływ na kształtowanie się uprawnień konsumenta. Wyjątkowy charakter dobra, jakim jest życie i zdrowie człowieka, wymaga wyjątkowej ochrony. Niniejszy temat został wybrany ze względu na rosnącą popularność usług medycznych, a także na występującą zdaniem autora rażącą dysproporcję między konsumentem usługi medycznej a dostawcą świadczenia, wynikającą ze stanu, w którym znajduje się konsument, jak też dysproporcji w zakresie wiedzy. Te szczególne okoliczności zdaniem autora skutkują koniecznością zapewniania szczególnej ochrony konsumentom usług medycznych, a po stronie prawników reprezentujących konsumentów poszkodowanych

² A. Cempura, A. Kasolik, *Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, Warszawa 2013, s. 76.

zastosowaniem klauzul abuzywnych koniecznością posiadania nie tylko wyjątkowo rozwiniętej wiedzy prawniczej oraz świadomości w zakresie wiedzy medycznej, lecz także wysokich standardów etycznych pozwalających stawać w obronie praw konsumentów pacjentów. Definicja konsumenta, która została określona w art. 22¹ k.c., w niniejszym tekście jest ściśle powiązana z pojęciem pacjenta określonym w art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy o prawach pacjenta³. Obowiązki ochronne będą wynikać zatem wzajemnie z obu aktów prawnych, gdyż w omawianej materii ochrona podmiotowa będzie dotyczyła osoby fizycznej niewykonującej działalności gospodarczej w ramach świadczenia, a korzystającej z usług profesjonalnego podmiotu świadczącego usługę medyczną. Podobnie w pracy użyto zamiennie pojęcia przedsiębiorcy zdefiniowanego w art. 43¹ k.c. z podmiotem leczniczym określonym w art. 3 ust. 1 pkt 5 ustawy o prawach pacjenta, ze względu na fakt, że podmiot wykonujący działalność leczniczą w kontekście omawianej problematyki musi być podmiotem wykonującym we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Poza wywodem pozostawione są sytuacje dotyczące publicznej opieki zdrowotnej lub zdarzeń incydentalnego udzielania nagłej pomocy medycznej. Tak też wymogi stawiane przez ww. akty prawne będą wzajemnie się uzupełniać. W tekście nie omówiono zagadnień dotyczących zmian w zakresie klauzul abuzywnych ze względu na szczególne znaczenie tych zmian dla omawianej materii, która wymagałaby znacznej rozbudowy tekstu, jednocześnie autor odsyła do publikacji „Prawa konsumenta w teorii i praktyce”, gdzie wyżej wymienione zagadnienie zostało przedstawione w ujęciu różnych aspektów ochrony konsumentów⁴. Na potrzeby artykułu wykorzystano metodę dogmatyczną i analityczną.

Wzorzec umowny – uwagi ogólne w zakresie usług medycznych

W obrocie gospodarczym nie jest możliwe każdorazowe ustalanie indywidualnie z konsumentem warunków umownych. Istnienie wzorców i możliwość

3 Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, Dz.U. z 2019 r., poz. 1127.

4 M. Fras, M. Jagielska, K. Podgórski, E. Sługocka-Krupa, *Prawa konsumenta w teorii i praktyce*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

ich stosowania wiąże się z obowiązywaniem zasady swobody umów, przy czym z drugiej strony fakt posługiwania się nimi prowadzi do praktycznego ograniczania tej reguły⁵. E. Gniewek stwierdza, że przez pojęcie wzorca umownego należy rozumieć przygotowane przez proponenta z góry, jeszcze przed zawarciem umowy, postanowienia kształtujące treść stosunku prawnego wiążącego strony⁶. W praktyce przyjęto, że wzorzec może mieć często formę regulaminów, wzoru umowy, ogólnych warunków świadczenia usług⁷. Posługiwanie się wzorcem umownym nie zwalnia przedsiębiorcy z przestrzegania przepisów art. 385¹ k.c. do 385³ k.c. Wzorzec umowy w rozumieniu art. 384 k.c. jest przygotowanym jednostronnie przez proponenta zbiorem postanowień, służącym do masowego zawierania umów z jego kontrahentami, które kształtują w sposób jednolity treść tych umów⁸.

Z wzorcem umownym mamy zatem do czynienia wówczas, gdy jedna ze stron umowy posługuje się ukształtowanym przez nią jednostronnie zespołem klauzul w toku zawierania umów z różnymi kontrahentami. Przedmiotem regulacji wzorcem umownym są zatem wzajemne prawa i obowiązki stron umów. Ponadto istotną cechą wzorca umownego jest funkcja, jaką ma on spełniać – wzorzec ma służyć proponentowi do zawierania umów. W tym celu konieczne staje się wypełnienie odpowiednich obowiązków informacyjnych w taki sposób, aby konsument otrzymał pełną informację na temat świadczenia, które ma otrzymać⁹. Samo upublicznienie przez proponenta stosowanego przez niego wzorca umownego nie prowadzi do powstania zobowiązań proponenta wynikających z treści postanowień wzorca. Proponent jest związany postanowieniami wzorca umownego dopiero z chwilą dotarcia do niego oświadczenia woli adherenta o przystąpieniu do umowy¹⁰. Zawarcie umowy w tym

5 E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002, s. 293.

6 E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, <https://sip.legalis.pl/>, stan na dzień 18 grudnia 2019 r.

7 K. Osajda, *Kodeks cywilny. Komentarz*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

8 M. Bednarek, *Wzorce umów w prawie polskim*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

9 Wyrok TSUE z 26 kwietnia 2012 r., Intel, C-472/10, EU:C:2012:242.

10 K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–44910*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

aspekcie polega na złożeniu zgodnych oświadczeń woli przez co najmniej dwie strony, którymi kształtują one treść stosunków prawnych pomiędzy nimi. Treść wzorca umownego nie wiąże proponenta przed zawarciem z nim konkretnej umowy przy zastosowaniu tegoż wzorca. Dla związania proponenta wzorcem umownym konieczne jest więc złożenie przez drugą stronę oświadczenia woli o przystąpieniu umowy na warunkach określonych we wzorcu. Proponent staje się wówczas stroną konkretnej umowy, ukształtowanej przy użyciu wzorca, którym się posługuje¹¹.

Zmiana treści stosunku zobowiązaniowego przez związanie wzorcem wydanym w czasie trwania tego stosunku dopuszczalna jest tylko wtedy, gdy taka możliwość została przewidziana w umowie lub we wzorcu poprzez zastrzeżenie klauzuli modyfikacyjnej. Klauzula modyfikacyjna powinna być dostatecznie skonkretyzowana i wskazywać okoliczności uprawniające do zmiany wzorca. Treść tej klauzuli podlega kontroli na podstawie art. 385¹ k.c. Zrozumiałość wzorca dotyczy zarówno jego treści, jak i formy, natomiast jednoznaczność odnosi się wyłącznie do treści. Wymaganie jednoznaczności ma zapobiegać zastosowaniu sformułowań, które mogą prowadzić do wieloznaczności tekstu. Jest ono spełnione tylko wtedy, gdy postanowienia wzorca nie budzą wątpliwości co do ich znaczenia; innymi słowy, gdy wynika z nich tylko jedna interpretacja. Punktem odniesienia jest przy tym przeciętny, typowy konsument¹².

Rozważając powyżej wskazaną regulację z pozycji konsumentów korzystających z prywatnych usług medycznych, należy mieć na względzie poziom skomplikowania uzyskiwanego świadczenia medycznego. Przy usługach medycznych o znacznym stopniu skomplikowania za wskazane należy uznać konsultacje konsumenta przystępującego do umowy związanej z uzyskaniem usługi medycznej z osobą mającą odpowiednią wiedzę medyczną. Stanowisko orzecznictwa w powyższym aspekcie jest spójne. Wynikający z art. 385 § 2 k.c. wymóg jednoznacznego i w sposób zrozumiały sformułowania wzorca, określane zasadą transparentności wzorca, wyraźnie wyodrębnia te dwa elementy. Zrozumiałość dotyczy zarówno treści, jak i formy wzorca, natomiast wymóg jednoznacznego jego sformułowania odnosi się wyłącznie do treści, zmierzając do

11 Wyrok SA w Warszawie z 15 kwietnia 2015 r., VI ACa 358/15, LEX nr 1771051.

12 Wyrok SN z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12, LEX nr 1314141.

zapobiegania sformułowaniom, które mogą prowadzić do wieloznaczności tekstu. Ta przesłanka wynikająca z art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. jest spełniona tylko wtedy, gdy postanowienie wzorca nie budzi wątpliwości co do jego znaczenia, innymi słowy, gdy wynika z niego tylko jedna możliwa interpretacja dla przeciętnego, typowego konsumenta. Bez znaczenia jest natomiast okoliczność, czy przeciętny, typowy konsument, prawidłowo rozumiejący treść zawartego we wzorcu postanowienia, a probuje czy wręcz akceptuje tę treść, a więc czy podziela zawarte w niej stanowisko. Ta ostatnia okoliczność nie mieści się już w ustawowej przesłance sformułowania postanowienia wzorca, określającego główne świadczenia stron, w sposób jednoznaczny, wyartykułowanej w art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c.¹³

Katalog określony w art. 385³ k.c. pozostaje otwarty. Jednocześnie za sprzeczne z dobrymi obyczajami uznać trzeba działania zmierzające do niedoinformowania, dezorientacji, wywołania błędnego przekonania konsumenta, wykorzystania jego niewiedzy lub braku doświadczenia, a więc działania uznawane powszechnie za nieuczciwe, nierzetelne, odbiegające od przyjętych reguł, standardów postępowania. Rażące naruszenie interesów konsumentów polega zaś na nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na ich niekorzyść¹⁴. W przypadku usług o charakterze medycznym istotne jest, aby konsument rozumiał nie tylko poszczególne postanowienia umowne, lecz także istotę zabiegu, terapii lub kuracji, której się poddaje, a także znał szacunkowe szanse na ich powodzenie oraz możliwe niedogodności z nich wynikające. Bezpośrednie lub pośrednie oddziaływanie na organizm poprzez zastosowane leczenie może bowiem wywołać negatywne skutki w sferze psychofizycznej pacjenta. Innym zjawiskiem powszechnie występującym jest niezadowolenie konsumenta z efektów zabiegu, terapii lub kuracji medycznej. Powyższe związane jest z faktem nierealnych oczekiwań konsumenta podejmującego się leczenia. Stąd istotne jest, aby zawierając umowę o świadczenie usługi medycznej, konsument mógł zapoznać się ze wzorcem umownym oraz odbyć konsultację medyczną przed wyrażeniem zgody na przystąpienie do leczenia.

13 Wyrok SN z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, LEX nr 1537260.

14 Wyrok SA w Warszawie z 27 marca 2015 r., I ACa 1414/14, LEX nr 1734676.

Treść umów o świadczenia medyczne niejednokrotnie dotknięta jest wadami o charakterze prawnym. Konieczność podkreślenia tego zjawiska nie wynika tyle z jego powszechności, ile jest warunkiem, bez którego nie sposób zrozumieć w pełni omawiane zagadnienia. Pozycja konsumenta usługi medycznej, co zostało wielokrotnie wskazane, jest w przypadku zawierania umowy o świadczenie zdecydowanie osłabiona. Warto w tym miejscu podkreślić, że sam stan konsumenta usługi medycznej może determinować nieważność umowy. Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych (art. 82 k.c.). W rozumieniu art. 82 k.c. „stan wyłączający świadomość” to – najogólniej rzecz ujmując – brak rozeznania, niemożność rozumienia zachowań własnych i zachowań innych osób, niezdawanie sobie sprawy ze znaczenia i skutków własnego postępowania. Stan taki powinien przy tym wynikać z przyczyny wewnętrznej, a więc takiej, która tkwi w osobie składającej oświadczenie woli, a nie z okoliczności zewnętrznych, w których osoba ta się znalazła¹⁵. Sformułowanie art. 82 k.c. wskazuje, że wada oświadczenia woli określona w tym przepisie obejmuje dwa różne stany faktyczne, które mogą występować samodzielnie, trzeba jednak zauważyć, że granica między stanem wyłączającym świadome powzięcie decyzji a stanem wyłączającym swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest bardzo płynna. Powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest swobodne, gdy zarówno proces decyzyjny, jak i uzewnętrznienie woli nie zostały zakłócone przez destrukcyjne czynniki wynikające z właściwości psychiki czy procesu myślowego osoby składającej oświadczenie woli. Stan wyłączający swobodę musi również wynikać z przyczyny wewnętrznej, umiejscowionej w samym podmiocie składającym oświadczenie woli, a nie w sytuacji zewnętrznej. Tak pojmowanemu brakowi swobody towarzyszyć będzie natomiast najczęściej także pewne ograniczenie

15 Wyrok SA w Białymstoku z 21 stycznia 2015 r., I ACa 717/14, [http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/\\$N/15050000000503_I_ACa_000717_2014_Uz_2015-01-21_002](http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/$N/15050000000503_I_ACa_000717_2014_Uz_2015-01-21_002).

świadomości¹⁶. W kontekście powyższego należy stwierdzić, że umowa o uzyskanie świadczenia medycznego (zwłaszcza zawarta w sposób ustny) może być niekiedy dotknięta nieważnością z mocy samego prawa, gdyż konsument usługi może znajdować się w stanie wyłączającym podejmowanie świadomych decyzji. Niekiedy w praktyce można spotkać się z przypadkami, gdy osoba trzecia zawiera z jednostką świadczącą usługi medyczne umowę o świadczenie lecznicze na rzecz konsumenta usługi. W tym miejscu warto podkreślić, że nie ma żadnego uzasadnienia twierdzenie, że legitymację do wytoczenia powództwa o ustalenie nieważności czynności prawnej ma tylko strona, która złożyła oświadczenie woli w stanie wyłączającym świadomość¹⁷.

Przykłady klauzul abuzywnych w umowach zawieranych z konsumentami prywatnych usług medycznych

Klauzule abuzywne, nazywane również niedozwolonymi postanowieniami umownymi, w świetle art. 385¹ k.c. są postanowieniami umowy zawieranej pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, niezgodnymi indywidualnie z konsumentem, kształtującymi jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, a także rażąco naruszającymi interesy konsumenta¹⁸. Zróżnicowanie sytuacji prawnej konsumenta i przedsiębiorcy jako drugiej strony umowy konsumenckiej spowodowane jest przyznaniem słabszej ekonomicznie, społecznie i organizacyjnie stronie umowy silniejszej pozycji, chroniącej ją przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zwrot „postanowienia umowy”, zawarty w art. 385¹ § 1 k.c., użyty został w znaczeniu potocznym, a zatem obejmuje zarówno postanowienia objęte porozumieniem stron danej czynności prawnej, jak i postanowienia wzorców umownych, które nie są

16 Wyrok SA w Krakowie z 6 listopada 2015 r., I ACa 1003/15, LEX nr 1950461.

17 Wyrok SA w Gdańsku z 26 listopada 2014 r., V ACa 462/14, LEX nr 1651852.

18 M. Gutowski, *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

postanowieniami umowy w ścisłym znaczeniu, ale kształtują także treść nawiązywanego stosunku prawnego¹⁹.

Istnieją zatem dwie zasadnicze przesłanki niezbędne do uznania zastosowanych postanowień umowy za abuzywne:

- 1) kształtowanie praw i obowiązków konsumenta przez przedsiębiorcę w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami,
- 2) rażące naruszenie interesów konsumenta.

Bogate orzecznictwo w zakresie regulacji dotyczących niedozwolonych postanowień umownych pozwala na dokładniejszą interpretację tego zjawiska wynikającego z umów o świadczenia medyczne²⁰.

Przez działanie wbrew dobrym obyczajom należy rozumieć wprowadzanie do wzorca klauzul umownych, które godzą w równowagę kontraktową stron takiego stosunku, a rażące naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną na niekorzyść konsumenta dysproporcję praw i obowiązków stron. Rażące naruszenie interesów konsumenta zazwyczaj stanowi naruszenie dobrych obyczajów, zachowanie sprzeczne z dobrymi obyczajami nie zawsze rażąco narusza te interesy, ale dla zastosowania art. 385¹ § 1 k.c. muszą być spełnione kumulatywnie²¹. Dla oceny, czy dane postanowienie wzorca umowy ma charakter abuzywny, konieczne jest ustalenie, jak wyglądałyby prawa i obowiązki konsumenta w sytuacji braku analizowanej klauzuli. Tylko wówczas bowiem możliwe jest przyjęcie w świetle art. 385¹ § 1 k.c., że dochodzi do „rażącego naruszenia interesów” konsumenta. Na tym tle niezbędne jest zatem zestawienie sytuacji prawnej konsumenta ukształtowanej przy zastosowaniu kwestionowanego postanowienia wzorca umowy z sytuacją prawną w takim samym stanie faktycznym przy braku takiego postanowienia²². Za rażące naruszenie interesów konsumentów należy uznać sytuację, w której w rażący sposób została naruszona równowaga interesów stron poprzez wykorzystanie przez jedną ze stron swojej przewagi przy układaniu wzorca umowy, przy czym „rażące” oznacza znaczne odchylenie przyjętego uregulowania od

19 Wyrok SA w Łodzi z 30 kwietnia 2014 r., I ACz 1424/13, LEX nr 1491105.

20 Zob. szerzej: M. Frasz, M. Jagielska, K. Podgórski, E. Sługocka-Krupa, *Prawa konsumenta w teorii i praktyce*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

21 Wyrok SN z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, LEX nr 1797957.

22 Wyrok SA w Warszawie z 10 września 2015 r., VI ACa 1392/14, 1814830.

zasady uczciwego wyważenia praw i obowiązków. Sprzeczność z dobrymi obyczajami oznacza zaś wykroczenie przeciw uznany w społeczeństwie zasadom moralnym lub przyjętej w obrocie uczciwości, a więc próbę obrony praw strony układającej wzorzec na koszt konsumenta, bez dostatecznego brania pod uwagę jego interesów i bez przyznania mu z tego tytułu wyrównania²³. Za sprzeczne z dobrymi obyczajami uznać trzeba działania zmierzające do niedoinformowania, dezorientacji, wywołania błędnego przekonania konsumenta, wykorzystania jego niewiedzy lub braku doświadczenia, a więc działania traktowane powszechnie za nieuczciwe, nierzetelne, odbiegające od przyjętych reguł, standardów postępowania. Rażące naruszenie interesów konsumentów polega zaś na nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na ich niekorzyść²⁴.

Konsument, zawierając z przedsiębiorcą umowę, musi mieć pewność łączących strony postanowień umowy, mieć jasność i świadomość przysługujących mu praw, jak również ciążących na nim obowiązków. Warunki, w których powstają po stronie konsumenta prawa i obowiązki, muszą być jasno sprecyzowane. Konsument nie może być w trakcie realizowania umowy zaskakiwany, w szczególności nakładaniem na niego obowiązku zwrotu pewnych kwot, których wyliczenie nasuwa wątpliwości. Brak precyzji i dokładności formułowania postanowień umowy jest również przesłanką sprzeczności z dobrymi obyczajami i może stanowić o rażącym naruszeniu praw konsumenta²⁵. Uchybienie zasadzie transparentności wzorca umożliwi uznanie konkretnego postanowienia wzorca za niedozwolony w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.²⁶

Należy wskazać, że przepis artykułu 385¹ k.c. zawiera regulację, zgodnie z którą jedynie postanowienia niezgadniane z konsumentem w sposób indywidualny go nie wiążą. Szczególna ochrona zasady swobody kształtowania treści i zawierania umów z konsumentem, wyrażona w art. 385¹ k.c., oparta jest na domniemaniu braku indywidualnego uzgodnienia postanowień wzorca. Obalenie tego domniemania i łączącego się z nim reżimu ochronnego obciąża przedsiębiorcę posługującego

23 Wyrok SA w Warszawie z 30 czerwca 2015 r., VI ACa 1046/14, LEX nr 1820928.

24 Wyrok SA w Warszawie z 27 marca 2015 r., I ACa 1414/14, LEX nr 1734676.

25 Wyrok SA w Warszawie z 21 maja 2015 r., VI ACa 849/14, LEX nr 1814833.

26 Postanowienie SN z 22 kwietnia 2015 r., I CSK 720/14, LEX nr 1710341.

się wzorcem umowy²⁷. Postanowieniem indywidualnie uzgodnionym w myśl przepisu art. 385¹ § 1 k.c. nie jest postanowienie, którego treść konsument mógł negocjować, lecz takie postanowienie, które rzeczywiście powstało na skutek indywidualnego uzgodnienia²⁸.

Ewentualne wyłączenie z umowy postanowień uznanych za niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.) nie powoduje nieważności całej umowy nawet wtedy, gdy bez tych postanowień umowa nie zostałaby zawarta. Wynika to z relacji między art. 58 § 3 k.c. a art. 385¹ § 2 k.c., który jako przepis późniejszy i szczególny w stosunku do art. 58 § 3 k.c. eliminuje jego zastosowanie, ustanawiając w sytuacji określonej w jego § 1 zasadę zachowania mocy wiążącej umowy w pozostałym zakresie²⁹.

1) Nieprawidłowości w zakresie sposobu ustalania ceny usługi oraz skutków prawnych jej zmiany

Cena stanowi jeden z najistotniejszych elementów każdej umowy, w tym także umów o świadczenie usług medycznych. Ze względu na fakt, że obowiązujące przepisy nie określają, jakie elementy związane z wykonaniem danej usługi (w tym przypadku medycznej) powinny zostać uwzględnione w jej cenie, jedynie od woli przedsiębiorcy będzie zależeć, za jakie czynności zapłaci konsument. Powyższe wydaje się szczególnie istotne w przypadku usług medycznych, gdzie na cenę mają wpływ inne koszty, jak np. użyte podczas zabiegu oraz ewentualnej rehabilitacji produkty farmakologiczne, chemiczne, pielęgniarские, opłaty za pobyt w szpitalu itp. Wobec powyższego pacjent poddający się zabiegowi, w związku z obowiązkiem podawania rzetelnych, niewprowadzających w błąd informacji, powinien uzyskać wyczerpującą informację o pełnych kosztach zabiegu. Powszechnym problemem występującym we wzorcach umownych są nieprecyzyjne regulacje pozostawiające przedsiębiorcy nazbyt szeroką możliwość ostatecznego ustalenia ceny zabiegu (np.: „cena operacji może ulec zmianie w związku z przedłużeniem się zabiegu lub koniecznością wykonania dodatkowych, wcześniej nieprzewidzianych czynności operacyjnych. Ostateczna wysokość ceny ustalana jest po operacji”).

27 Wyrok SA w Łodzi z 30 kwietnia 2014 r., I ACz 1424/13, LEX nr 1491105.

28 Wyrok SA w Warszawie z 20 maja 2015 r., VI ACa 995/14, LEX nr 1771046.

29 Wyrok SA w Lublinie z 28 maja 2014 r., I ACa 86/14, LEX nr 1474562.

Przytoczone postanowienie jest sformułowane w sposób wysoce nieprecyzyjny i pozostawia przedsiębiorcy dużą swobodę jego interpretacji. Tego typu zapisy uniemożliwiają konsumentowi uzyskanie przed zabiegiem medycznym ostatecznej i jasnej informacji o cenie. Ze wskazanych ogólnych przesłanek nie wynika bowiem, jakie dokładnie okoliczności uzasadniają przedłużenie zabiegu czy też konieczność wykonania dodatkowych, wcześniej nieprzewidzianych czynności operacyjnych. Z zapisu tego w żaden sposób nie wynika także, czy są to okoliczności zawinione przez przedsiębiorcę. Ogólnikowość wskazanego postanowienia może prowadzić do arbitralności jego stosowania przez przedsiębiorcę. To podmiot prowadzący działalność gospodarczą ponosi ryzyko ekonomiczne związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa i nie może przerzucić tego ryzyka na konsumenta. Dodatkowo prowadzenie działalności w tak specyficznej branży wymaga spełnienia bardzo wielu warunków umożliwiających przeprowadzanie zabiegów medycznych, w tym wysokich kwalifikacji zawodowych. W związku z tym od podmiotów świadczących profesjonalne usługi medyczne powinno się wymagać podwyższonej staranności w działaniu, która będzie przejawiać się m.in. w tym, że świadczeniodawcy przed wykonaniem zabiegu uprzedzą konsumenta o ewentualnych problemach i związanych z nimi dodatkowych kosztach. Dlatego też skutki wszelkich zmian umowy (w szczególności ceny), na które przedsiębiorca nie miał wpływu, pomimo zachowania należytej staranności, powinny być minimalizowane. Należy bowiem założyć, że w ramach przygotowania pacjenta do zabiegu klinika dołożyła należytej staranności, co wiąże się np. z wykonaniem wszystkich koniecznych badań pozwalających na ocenę jego zdrowia pod kątem bezpieczeństwa zamówionego zabiegu. Inne postanowienia powszechnie występujące w obrocie, należące do grupy niedozwolonych postanowień umownych, to m.in. takie, które stanowią, że: „Jeśli pacjentka zajdzie w ciążę w ciągu pierwszych sześciu miesięcy od daty podpisania umowy, to cena abonamentu z uwagi na ciążę może ulec zmianie. Wynagrodzenie podlega raz, w każdym roku kalendarzowym, waloryzacji. Podstawę waloryzacji stanowi średnioroczny wskaźnik wzrostu cen towarów i usług, ogłoszany w Monitorze Polskim przez Prezesa GUS [...]. Ponadto [klinika] jest uprawniona do podwyższenia wartości wynagrodzenia w przypadkach określonych w danym zakresie usług”.

W innej umowie do ww. możliwości waloryzacji dodane jest następujące postanowienie: „Zwaloryzowanie cen pakietów nie wymaga zmiany umowy w formie odrębnego aneksu”.

Treść ww. postanowień przewiduje uprawnienie kontrahenta konsumenta do określenia lub podwyższenia ceny lub wynagrodzenia po zawarciu umowy bez przyznania konsumentowi prawa odstąpienia od umowy, co stanowi niedozwoloną klauzulę umowną przewidzianą w art. 385³ pkt 20 k.c.³⁰

2) Wyłączenie obowiązku zwrotu konsumentowi uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części, jeżeli konsument zrezygnuje z zawarcia umowy lub jej wykonania

Postanowienia wyłączające lub też ograniczające obowiązki przedsiębiorców związane ze zwrotem uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części stanowią największą liczbę zakwestionowanych postanowień podczas przeprowadzonego przez UOKiK badania³¹. Są one charakterystyczne dla działalności związanej z pobytem pacjentów w ośrodkach rehabilitacyjnych i uzdrowiskowych. Zdarzają się sytuacje, w których jedna ze stron odstępuje od zawartej umowy, zanim jej kontrahent rozpocznie świadczenie swojej części zobowiązania. Przedsiębiorca nie może zastrzec, że rezygnacja konsumenta z zawartej umowy będzie powodować dla niego nazbyt uciążliwe niedogodności, a po stronie przedsiębiorcy nieuzasadnione zyski.

Uprawnienie konsumenta do odstąpienia od umowy nabiera szczególnego znaczenia w przypadku specyficznych usług, jakimi są świadczenia medyczne. W tym przypadku decyzja o rezygnacji z zawartej umowy może być spowodowana nie tylko samą chęcią zaprzestania korzystania bądź też nieprzystępowania do wykonania określonego świadczenia. Należy bowiem brać pod uwagę, iż w żadnej innej gałęzi gospodarki nie ma takiego znaczenia strach przed bólem, rehabilitacją, dyskomfortem, a także samym zaufaniem do świadczeniodawcy, jak w przypadku usług medycznych, zwłaszcza operacyjnych. Wobec tego w tej branży

³⁰ Raport UOKiK z kontroli wzorców umownych stosowanych przez niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej, <https://www.uokik.gov.pl/download.php?id=583>.

³¹ *Ibidem*.

konsumentom powinni mieć większą swobodę w zakresie możliwości odstąpienia od umowy, co nierozłącznie związane jest z faktem, iż umowy o świadczenie tych usług powinny być sformułowane w sposób niepowodujący po stronie konsumentów nadmiernego ryzyka ewentualnego odstąpienia od umowy.

Kwestionowane postanowienia są sformułowane w następujący sposób:

- 1) *W przypadku odstąpienia od umowy przez Pacjenta z przyczyn niezależnych od [...] [klinika] zwróci wpłaconą kwotę, potrącając 5% wynagrodzenia określonego w § 8 pkt 1, tytułem poniesionych nakładów;*
- 2) *W przypadku rezygnacji w terminie krótszym niż 14 dni od daty zaplanowanego przyjazdu potrącamy 55% wpłaconej zaliczki;*
- 3) *Odwołanie rezerwacji w terminie nie krótszym niż 7 dni przed rozpoczęciem kuracji powoduje utratę rezerwacji i 50% przedpłaty;*
- 4) *Odwołanie rezerwacji w terminie krótszym niż 7 dni przed rozpoczęciem kuracji powoduje utratę rezerwacji i 100% przedpłaty.*

Wskazane wyżej postanowienia są niewątpliwie niedozwolonymi postanowieniami umownymi, gdyż wyłączają obowiązek zwrotu konsumentowi uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części, jeżeli konsument zrezygnuje z zawarcia umowy lub jej wykonania. Ponadto przewidują utratę prawa żądania zwrotu świadczenia konsumenta spełnionego wcześniej niż świadczenie kontrahenta, gdy strony wypowiadają, rozwiązują lub odstępują od umowy. Takie postanowienie zaproponowane przez przedsiębiorcę może nie tylko ograniczać uprawnienie konsumenta do odstąpienia od umowy, lecz także przysparzać przedsiębiorcy niezasadnych korzyści wynikających jedynie z faktu, że był gotowy spełnić swoje świadczenie, ale ze względu na rezygnację konsumenta nie musiał tego robić. Sposób formułowania tego typu postanowień prowadzi do obciążenia konsumenta zryczałtowanymi opłatami niemającymi odzwierciedlenia w poniesionych przez przedsiębiorcę wydatkach. Tego typu zastrzeżenie umowne wprost narusza dyspozycję art. 385³ pkt 12 k.c.

3) Wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności świadczeniodawcy za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy

Przedmiotowa grupa postanowień może być uznana za najbardziej niebezpieczną z punktu widzenia interesów pacjentów konsumentów.

Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której klinika wyłącza swoją odpowiedzialność za nieprawidłowo wykonany zabieg medyczny. Należy zwrócić uwagę na fakt, że każdy zabieg medyczny niesie ze sobą pewne ryzyko. Jednak biorąc pod uwagę specjalistyczne przygotowanie do zawodu pracowników zatrudnionych w klinikach, należy od nich wymagać nie tylko najwyższej staranności w działaniu, lecz także realnej oceny ryzyka zabiegu przy jednoczesnym wzięciu pod uwagę indywidualnych preferencji pacjenta. W związku z tym nie można akceptować sytuacji, w której przedsiębiorca będzie arbitralnie wyłączał lub ograniczał swoją odpowiedzialność za potencjalne błędy w sztuce lekarskiej lub też brak należytej staranności w przygotowaniu do zabiegu lub operacji.

W toku podjętych w 2006 r. czynności kontrolnych na ponad 40 przebadanych wzorców umownych wykryto kilka klauzul o następującej treści³²: „[Klinika] nie ponosi odpowiedzialności w przypadku komplikacji lub niepełnego [miejsce pozostawione do uzupełnienia przez przedsiębiorcę], jeśli nie jest to związane z nieprawidłowym jego działaniem w procesie leczenia”.

Należy nadmienić w tym miejscu, że dokonywanie przez kontrahenta jedynej wiążącej interpretacji umowy jest niedozwolonym postanowieniem umownym przewidzianym w art. 385³ pkt 9 k.c.

4) Ograniczenie odpowiedzialności względem konsumentów za szkody na osobie

Przedsiębiorcy nie mogą umownie ograniczać swojej odpowiedzialności za szkody poniesione na osobie w związku z realizacją umowy. Jednak ze względu na specyfikę branży medycznej postanowienia tego typu powinny być oceniane w sposób dużo bardziej restrykcyjny.

Osoba świadcząca usługi medyczne, podpisując umowy o świadczenia medyczne z konsumentami, daje tym samym gwarancję, że będą one przeprowadzone zgodnie z zasadami sztuki lekarskiej, a w związku z tym będą co najmniej bezpieczne dla pacjentów. Próba ograniczania odpowiedzialności za brak profesjonalizmu w działaniach medycznych nie tylko ogranicza prawa konsumentów, lecz także ma wpływ na ich zdrowie. Wobec powyższego zdaniem urzędu należy zakwestionować

³² *Ibidem*.

postanowienia typu³³: „Odpowiedzialność [kliniki] za wszelkie poniesione szkody przez zleceniodawcę i będące bezpośrednim następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania niniejszej umowy jest ograniczona do szkód powstałych wyłącznie z winy umyślnej [kliniki]”. Niniejsze postanowienie stanowi naruszenie 385³ pkt 1 i 2 k.c.

Wnioski

Występujące w umowach związanych ze świadczeniem usług medycznych klauzule abuzywne są charakterystyczne przede wszystkim ze względu na specjalistyczną naturę świadczeń. Jednocześnie za trudne uznać należy zadanie oceny abuzywnego charakteru postanowień umownych w umowach o świadczenie usług medycznych (świadczenia medyczne mają szczególny charakter, gdyż każdy organizm reaguje inaczej na zastosowane leczenie lub zabiegi). Próby ograniczenia odpowiedzialności przedsiębiorcy świadczącego usługi medyczne za wykonywanie świadczenia należy jednakże zawsze uznać za postępowanie nieetyczne z powodu rażącej dysproporcji między stronami. Niestety powszechną praktyką przedsiębiorców jest próba ograniczania swojej odpowiedzialności za świadczoną usługę, jednakże w analizowanym przypadku konsument korzystający z prywatnych usług medycznych wymaga szczególnej ochrony prawnej utrudniającej stosowanie przez przedsiębiorców klauzul ograniczających ich odpowiedzialność ze względu na stan (na ogół chorobowy, mogący mieć potencjalnie wpływ na podejmowanie decyzji), w jakim znajduje się konsument w momencie przystąpienia do korzystania ze świadczenia.

Konieczne jest nasilenie działalności prokonsumenckiej oraz zwiększenie uprawnień organów państwowych w nadzorze nad postanowieniami umów zawieranych z konsumentami usług medycznych. Jednocześnie potrzebne są zmiany legislacyjne prowadzące do eliminacji zachowań o charakterze nieetycznym lub utrudniających interpretację umów. Powszechność zawieranych umów o charakterze medycznym

33 *Ibidem*.

wymaga od prawodawcy wprowadzenia odpowiednich rozwiązań dotyczących obowiązków informacyjnych ze strony przedsiębiorców świadczących usługi medyczne oraz obowiązkowej formy pisemnej zawieranej w tego typu umowach. Bardzo często w mniejszych gabinetach lekarskich po wizycie konsumenta nie pozostaje żaden ślad w postaci pisemnej umowy lub nawet notatki stwierdzającej stan początkowy pacjenta oraz zastosowane leczenie i zalecania. Wprowadzenie szerokich środków ochrony prawnej ma swoje uzasadnienie. Amerykański magazyn „The Journal of Patient Safety” podaje, że w USA każdego roku między 210 a 440 tys. pacjentów trafiających do szpitala narażonych jest na lekarskie zaniedbanie, które w konsekwencji doprowadzić może do ich śmierci. Błędy medyczne są na trzecim miejscu w rankingu przyczyn śmierci Amerykanów. W 2012 r. wysokość wypłaconych w Stanach Zjednoczonych odszkodowań z tytułu błędów medycznych wyniosła aż 3,6 mld dol. Zaś wyrok w tej sprawie korzystny dla pacjenta wydawany był mniej więcej co 43 minuty. Nie jest zatem wskazane pozostawienie dowolności formy umownej w tego typu świadczeniach. Ochrona ludzkiego zdrowia i życia jest najistotniejsza. Statystyki prowadzone przez Stowarzyszenie Pacjentów Primum Non Nocere wskazują, że w Polsce każdego roku dochodzi do ok. 20 tys. błędów medycznych. Jeszcze kilka lat temu odsetek osób pozywających lekarzy za błąd w sztuce był bardzo znikomy i wynosił ok. 10% pokrzywdzonych. Skuteczność pozwów również była niewielka – tylko ok. 2% pacjentów uzyskiwało odszkodowanie (wcześniej wskaźnik wynosił jedynie 0,3% – zgodnie z danymi stowarzyszenia). Obecnie sytuacja ulega zmianie. Zaobserwować można stały wzrost – zarówno, jeśli chodzi o skargi pacjentów, jak i pozwy sądowe, a liczba orzeczonych kar zwiększa się o ok. 20–30% rocznie. Wzrasta również zainteresowanie mediów przypadkami błędów medycznych i świadomość społeczna wiążąca się z możliwością dochodzenia swoich praw³⁴. Ogromne znaczenie społeczne oraz wyjątkowa wartość chronionych dóbr wymagają ze strony legislatora podjęcia zdecydowanych kroków w celu zapewnienia ochrony prawnej na odpowiednim poziomie oraz ułatwienia ewentualnego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych

³⁴ Błędy medyczne w USA a sytuacja w Polsce, <http://blog-med.asecurama.pl/568-bledy-medyczne-w-usa-a-sytuacja-w-polsce>, dostęp na dzień 25 lutego 2020 r.

i zadośćuczynienia. Obecny system ochrony praw konsumentów usług medycznych należy uznać za niewystarczający, a problem za pomijany przez organy państwowe. Przyczyn tego stanu rzeczy można dopatrywać w dynamicznym rozwoju rynku świadczeń medycznych i ich specjalistycznym charakterze.

Problem wyłączonej świadomości konsumentów korzystających z prywatnych świadczeń medycznych stanowi wyzwanie legislacyjne. Europejskie standardy ochrony konsumentów obligują bowiem prawodawcę do ochrony konsumentów przed praktykami naruszającymi zasady uczciwego obrotu. Miejsce tego rynku w gospodarce powoduje, że brak jest realnej ochrony praw konsumenta usługi medycznej, gdyż specjalnie przeznaczone do tego organy administracji publicznej nie są w stanie kontrolować umów między przedsiębiorcami świadczącymi usługi medyczne a konsumentami, które nie mają formy pisemnej.

Rozważając przedstawione zagadnienia, należy dostrzec, że wprowadzenie możliwości uchylania się konsumenta usługi medycznej od oświadczeń woli wyrażonych w stanie chorobowym wyłączającym świadomość mogłoby prowadzić do poszkodowania przedsiębiorcy, który niósł pomoc pacjentowi. Odrębne regulacje powinny ograniczać odpowiedzialność cywilną takiego przedsiębiorcy.

Bibliografia

Akty prawne

Akty prawa międzynarodowego

Powszechna deklaracja praw człowieka z 10 grudnia 1948 r., www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284 ze zm.).

Europejska karta społeczna z 18 października 1961 r. (Dz.U. z 1999 r. nr 8, poz. 67 ze zm.).

Deklaracja helsińska Światowego Stowarzyszenia Lekarzy z 1964 r. ze zm., https://nil.org.pl/uploaded_files/art_1585807090_deklaracja-helsinska-przyjeta-na-64-zo-wma-pazdziernik-2013-pelny-tekst.pdf.

Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).

Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny z 4 kwietnia 1997 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/re/1997.html>.

Powszechna deklaracja (UNESCO) w sprawie genomu ludzkiego i praw człowieka z 11 listopada 1997 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1997.html>.

Ustawy

Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1145 z późn. zm.).

Ustawa z 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2015 r., poz. 618 z późn. zm.).

Ustawa z 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2014 r., poz. 827).

Orzeczenia

Wyrok SN z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12, LEX nr 1314141.

Wyrok SN z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, LEX nr 1537260.

Wyrok SN z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, LEX nr 1797957.

- Postanowienie SN z 22 kwietnia 2015 r., I CSK 720/14, LEX nr 1710341.
- Wyrok SA w Łodzi z 30 kwietnia 2014 r., I ACz 1424/13, LEX nr 1491105.
- Wyrok SA w Lublinie z 28 maja 2014 r., I ACa 86/14, LEX nr 1474562.
- Wyrok SA w Gdańsku z 26 listopada 2014 r., V ACa 462/14, LEX nr 1651852.
- Wyrok SA w Białymstoku z 21 stycznia 2015 r., I ACa 717/14, [http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/\\$N/150500000000503_I_ACa_000717_2014_Uz_2015-01-21_002](http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/$N/150500000000503_I_ACa_000717_2014_Uz_2015-01-21_002).
- Wyrok SA w Warszawie z 27 marca 2015 r., I ACa 1414/14, LEX nr 1734676.
- Wyrok SA w Warszawie z 15 kwietnia 2015 r., VI ACa 358/15, LEX nr 1771051.
- Wyrok SA w Łodzi z 6 maja 2015 r., I ACa 435/15, LEX 1746832.
- Wyrok SA w Warszawie z 20 maja 2015 r., VI ACa 995/14, LEX nr 1771046.
- Wyrok SA w Warszawie z 21 maja 2015 r., VI ACa 849/14, LEX nr 1814833.
- Wyrok SA w Warszawie z 30 czerwca 2015 r., VI ACa 1046/14, LEX nr 1820928.
- Wyrok SA w Warszawie z 10 września 2015 r., VI ACa 1392/14, 1814830.
- Wyrok SA w Krakowie z 6 listopada 2015 r., I ACa 1003/15, LEX nr 1950461.

Monografie i artykuły

- Bednarek M., *Wzorce umów w prawie polskim*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Cempura A., Kasolik A., *Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, Warszawa 2013.
- Fras M., Jagielska M., Podgórski M., Sługocka-Krupa E., *Prawa konsumenta w teorii i praktyce*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Gniewek E., Machnikowski P., *Kodeks cywilny. Komentarz*, <https://sip.legalis.pl/>, stan na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Gutowski M., *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

- Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 1999.
- Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002.
- Osajda K., *Kodeks cywilny. Komentarz*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Pełka M., *Podstawy prawne i zakres odpowiedzialności cywilnej Kas Chorych*, „PiM” 2000, nr 6–7.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–44910*, <https://sip.legalis.pl/>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, 2013, LEX nr 428321.
- Turek A., *Wybrane problemy realizacji konstytucyjnego prawa do ochrony zdrowia*, „PiM” 2006, nr 1.

Pozostałe

- Błędy medyczne w USA a sytuacja w Polsce*, <http://blog-med.asecurama.pl/568-bledy-medyczne-w-usa-a-sytuacja-w-polsce>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- UOKiK, *Raport z kontroli wzorców umownych stosowanych przez niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej*, <https://uokik.gov.pl/download.php%3Fid%3D583+%&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.
- Raport UOKiK z kontroli wzorców umownych stosowanych przez niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej*, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5rfOcbwXzG8J>, dostęp na dzień 18 grudnia 2019 r.

Katarzyna Roszewska¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

POJĘCIE „PRACOWNIK” W USTAWIE O SYSTEMIE UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH. CZĘŚĆ II

ABSTRACT

The term ‘an employee’ in the Act on the social insurance system – Part Two

Employees are covered by social insurance by law. This principle strengthens the position of the insured in that it guarantees that they are covered by insurance automatically as soon as the mandatory title to social insurance arises. Yet the existence of a correctly formed title may be subject to verification. The legal effects result from the status of being in an employment relationship. The expression ‘person in an employment relationship’ gains a special normative meaning in the context of perceiving persons whose circumstances of performing work raise some doubts as employees within the meaning of the Act on social insurance system. The mere fact of entering into an employment relationship without fulfilling one’s employee duties does not yet create an insurance

¹ Profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor habilitowany nauk prawnych.

relationship. On the other hand, the actual performance of work not only is a condition for a person to be effectively covered by social insurance, but also may result in the person's right to benefits in the event that the legal basis of employment raises doubts. Moreover, the Act on social insurance system creates a legal fiction with regard to the status of the employee in two events (Article 8(2) and Article 8(2a)). Therefore, the fact that the Act on social insurance system uses the concept of employee does not mean that the term's meaning is transferred directly from the provisions of labour law. It is necessary to take into account the autonomous normative framework for the concept of employee in that Act as well as the concept of 'actual employment relationship' under social insurance law.

Keywords: employee; person in an employment relationship; social insurance

Słowa kluczowe: pracownik, osoba pozostająca w stosunku pracy, ubezpieczenia społeczne

Zasada automatyzmu ubezpieczeń społecznych

Status pracownika zawsze rodził skutki dla ubezpieczeń społecznych. Jednak model objęcia pracowników ubezpieczeniami społecznymi ewoluował od przymusu podlegania ubezpieczeniom społecznym do obejmowania nimi podległych im osób w sposób automatyczny². Koncepcja automatycznego objęcia ubezpieczeniami społecznymi pracowników oznacza, że stosunki ubezpieczeń społecznych pracowników powstają automatycznie z chwilą nawiązania stosunku pracy. Zdarzeniami powodującymi nawiązanie stosunków ubezpieczeń społecznych pracowników są te same zdarzenia, które powodują nawiązanie stosunku pracy. Nawiązują się więc one równocześnie³. Automatyzm ubezpieczeń społecznych zakłada całkowitą i wyłączną zależność stosunku ubezpieczeniowego od stosunku pracy. Zaliczany jest do zasad prawa ubezpieczeń

2 D. Dzienisiuk, *Prawo pracy a prawo ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2016, s. 130–131.

3 T. Zieliński, *Ubezpieczenia społeczne pracowników*, Warszawa–Kraków 1994, s. 176–177. Zob. również wyrok SA w Szczecinie z 15 stycznia 2013 r., III AUa 641/12, LEX nr 1283300.

społecznych⁴. Zgodnie z koncepcją automatyzmu stosunki ubezpieczeń społecznych powstają *ex lege* z chwilą spełnienia przewidzianych przez prawo przesłanek niezależnie od woli osoby podlegającej ubezpieczeniu, tj. z chwilą wystąpienia tytułu do ubezpieczeń społecznych. Natomiast czynności prawne i zdarzenia powodujące ustanie stosunku pracy nie w każdym wypadku skutkują ustaniem stosunków ubezpieczeń społecznych⁵.

Zasada automatyzmu była adekwatna przede wszystkim dla systemu pełnego zatrudnienia, w którym akcentowano wkład pracy (nie zaś składki), a głównym pracodawcą było państwo, wobec czego problem nienależytego wykonywania obowiązków z tytułu ubezpieczenia praktycznie nie istniał⁶. Jednak nawet wtedy (przy zaniechaniu ewidencji ubezpieczonych i uproszczeniu wymiaru składek) ubezpieczenia społeczne traktowane były jako ubezpieczenie indywidualnych pracowników, choćby kwestia, czy dana osoba w istocie była pracownikiem, miała być przedmiotem ustaleń w przyszłości⁷. Pewne próby zaangażowania samych ubezpieczonych w proces podlegania ubezpieczeniom społecznym (w celu wzmocnienia kontroli podlegania ubezpieczeniom społecznym w związku z reformą z 1999 r. w nowej sytuacji społeczno-gospodarczej) nie zdały egzaminu i koniecznością okazało się pozostanie przy zasadzie automatyzmu⁸.

Obecnie zasada automatyzmu znajduje odzwierciedlenie w tych przepisach ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, z których wynika, że obowiązkowe podleganie ubezpieczeniom społecznym wiąże się z istnieniem tytułu do ubezpieczeń społecznych, nie zaś ze zgłoszeniem do ubezpieczenia⁹. Sam przymus ubezpieczenia oznacza brak możliwości zwolnienia się z obowiązku ubezpieczenia na żądanie osoby

4 T. Zieliński, *op. cit.*, s. 177; K. Antonów, [w:] K. W. Baran (red.), *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2019, s. 746.

5 Stosunki ubezpieczeniowe nie muszą być ograniczone w czasie trwaniem stosunku pracy, T. Zieliński, *op. cit.*, s. 177; C. Jackowiak, [w:] W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski, *Prawo pracy w zarysie*, Warszawa 1985, s. 465.

6 D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 131.

7 E. Modliński, *Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968, s. 178.

8 D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 132.

9 T. Zieliński, *op. cit.*, s. 176–177; D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 132–133.

podlegającej ubezpieczeniu i uzgadniania warunków ubezpieczenia. Na długo przed zniesieniem katalogu dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych wskazywano, że nie można również nabyć uprawnień emerytalno-rentowych, nawet w razie opłacania składki, kiedy z mocy ustawy nie podlega się obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniom społecznym¹⁰. Sąd Najwyższy uzasadniał to wówczas tak, że skoro istotą stosunku prawnego ubezpieczenia społecznego jest powstanie tego stosunku z mocy samego prawa niezależnie od woli stron, a systemy ubezpieczenia społecznego opierają się na zasadzie przymusu ubezpieczenia społecznego określonej grupy zawodowej czy warstwy społecznej, to dobrowolne opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne, któremu wnioskodawca z mocy prawa nie podlegał, nie rodzi dla niego uprawnień wynikających z objęcia tym konkretnym systemem ubezpieczenia¹¹. Obecnie obowiązuje katalog uprawnionych do podlegania dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu oraz nie jest możliwe podjęcie dobrowolnie ubezpieczenia wypadkowego.

Niewątpliwie relacje ubezpieczeń społecznych i stosunków prawnych, których przedmiotem jest wykonywanie pracy, są obustronne i konieczne dla ukształtowania sytuacji osób niemogących wykonywać pracy zarobkowej. A konstrukcja związku czasowego stosunku pracy i stosunku podlegania ubezpieczeniom społecznym w wymiarze normatywnym wydaje się prosta. Skomplikowane są natomiast proceduralne i praktyczne problemy związane z ustalaniem i kwalifikowaniem konkretnych stosunków prawnych¹².

Pojęcie „osoba pozostająca w stosunku pracy”

Stosunek pracy jest stosunkiem zobowiązaniowym i konsensualnym. Jego skuteczność zależy od złożenia oświadczeń woli i nie wymaga dla

¹⁰ Na ten temat zob. K. Antonów, *Prawo do emerytury*, Zakamycze 2003, s. 89 i przywołane przez niego literaturę oraz orzecznictwo.

¹¹ Wyrok SN z 6 grudnia 1990 r., II UR 9/90, LEX nr 13604.

¹² D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 23–24, 129.

powstania zobowiązania dokonania obok złożonych oświadczeń woli określonych czynności, które skutkowałyby dojściem zobowiązania do skutku. Innymi słowy dla powstania stosunku pracy (i nabycia statusu pracownika – przyp. K.R.) nie są w zasadzie wymagane inne elementy, a w szczególności przystąpienie do wykonywania pracy według niektórych zwolenników teorii włączenia¹³.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie odwołuje się jednak do art. 2 k.p. W art. 8 wskazuje, że za pracownika (nie licząc wymienionych tym przepisem zastrzeżeń) uważa się „osobę pozostającą w stosunku pracy”. W przypadku pracowników o objęciu obowiązkowymi ubezpieczeniami decyduje zatem ich status pracowniczy, ale uwarunkowany autonomicznie w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych pozostawianiem w stosunku pracy¹⁴.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (dalej ZUS) dokonuje wpisu do rejestru osoby podlegającej ubezpieczeniu bez konieczności wydania decyzji. Jest jednak uprawniony do badania istnienia tytułu do ubezpieczeń społecznych pracownika. W tym celu ustawa daje mu prawo kontroli płatników składek, a kontrola ta obejmuje między innymi zgłaszanie do ubezpieczeń społecznych¹⁵. Ustalenia organu rentowego nie koncentrują się tylko na uzgodnieniu przez strony określonych cech stosunku prawnego, lecz na wymogu wykonywania określonej pracy. Przez co mówi się o zasadzie realności tytułu ubezpieczenia kładącej nacisk na rzeczywiste prawne, ale i faktyczne ukształtowanie pozycji danej osoby¹⁶.

Sam fakt nawiązania stosunku pracy bez wypełniania lub okazjonalnego wypełniania obowiązków pracowniczych może być postrzegany jako fikcyjne zawarcie umowy. Zakres znaczeniowy pracownika wyznacza w istocie nie tylko podstawa nawiązania więzi prawnej między pracownikiem a pracodawcą, lecz także fakt świadczenia pracy. O powstaniu stosunku ubezpieczeniowego pracownika nie może więc przesądzać

13 T. Liszcz, *Prawo pracy*, Warszawa 2019, s. 147.

14 K. Ślebzak, *Kontrola przez ZUS ważności umów o pracę stanowiących tytuł do ubezpieczenia społecznego – wybrane zagadnienia*, „PiZS” 2017, nr 2, s. 34.

15 Wyrok SN z 23 lutego 2005 r., III UK 200/04, OSNP 2005/18/292.

16 D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 104.

samo zawarcie umowy i wnoszenie składek do ubezpieczenia społecznego¹⁷. Umowa o pracę jest uważana za zawartą dla pozorów (art. 83 k.c. w związku z art. 300 k.p.), a przez to nie stanowi tytułu do objęcia ubezpieczeniami społecznymi, jeżeli przy składaniu oświadczeń woli obie strony mają świadomość, że osoba określona w umowie jako pracownik nie będzie świadczyć pracy, a podmiot wskazany jako pracodawca nie będzie korzystać z jej pracy, czyli strony z góry zakładają, iż nie będą realizowały swoich praw i obowiązków wypełniających treść stosunku pracy¹⁸. Innymi słowy w sytuacji, gdy po zawarciu umowy o pracę nie nastąpiło zatrudnienie pracownika, a celem umowy nie było wcale świadczenie pracy, lecz jedynie włączenie osoby do ubezpieczenia społecznego i uzyskanie świadczeń, to zgłoszenie do ubezpieczenia ma charakter fikcyjny¹⁹.

W konsekwencji przystąpienie do ubezpieczenia i opłacanie składki przez podmiot nienoszący cech „zatrudnionego pracownika” nie stanowi przesłanki objęcia z mocy ustawy ubezpieczeniami społecznymi i stania się ich podmiotem²⁰. Obowiązek ubezpieczeń społecznych dotyczy osób rzeczywiście zatrudnionych na podstawie umowy o pracę, a nie tych,

17 A. Wypych-Żywicka, Glosa do wyroku SN z 19 września 2003 r., II UK 41/03, OSP 2005/2/30.

18 Wyroki SN: z 4 sierpnia 2004 r., II UK 321/04, OSNP 2006/11–12/190; z 12 maja 2011 r., II UK 20/11, OSNP 2012/11–12/145; z 12 lipca 2012 r., II UK 14/12, LEX nr 1216864. Pozorność umów o pracę dostrzegano też wcześniej, w okresie obowiązywania ustawy z 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 1989 r. nr 25, poz. 137 ze zm.).

19 Wyroki SN: z 10 maja 2000 r., II UKN 536/99, „PPiPS” 2001/9/45; z 3 sierpnia 2000 r., II UKN 651/99, LEX nr 1224664; z 22 listopada 2000 r., II UKN 69/00, LEX nr 957409; z 22 czerwca 2015 r., I UK 367/14, LEX nr 1771586. Na marginesie dodać należy, że nie chodzi tylko o ważność samego tytułu, lecz także jego treść ukształtowaną przez strony, w szczególności w zakresie umówionego przychodu. W orzecznictwie utrwalił się pogląd, że przyznanie rażąco wysokiego wynagrodzenia za pracę może być, w konkretnych okolicznościach, uznane za nieważne i kwestionowane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Por. uchwała SN z 27 kwietnia 2005 r., II UZP 2/05, OSNP 2005 nr 21, poz. 338 oraz wyrok TK z 29 listopada 2017 r., P 9/05, OTK-A 2017, poz. 78. Możliwe jest również kwestionowanie przez organy rentowe umów cywilnoprawnych (wyrok SN z 23 września 1998 r., II UKN 229/98, OSNP 1999/19/627; z 19 stycznia 2010 r., I UK 261/09, LEX nr 577825).

20 Wyrok SN z 15 maja 2001 r., II UKN 388/00, LEX nr 1169091.

które tylko zawarły umowę o pracę²¹. Nie wystarczy też założenie dokumentacji pracowniczej, wypłacenie pracownikowi wynagrodzenia i złożenie deklaracji zgłoszeniowej do ubezpieczeń społecznych i deklaracji podatkowej, ale niezbędne jest wykazanie, że stosunek taki, o cechach określonych w art. 22 § 1 k.p., faktycznie został nawiązany i był realizowany przez strony²². Obowiązki (obliczania, potrącania i przekazywania składek) mają charakter wtórny w tym sensie, że decyduje o nich ważność tytułu ubezpieczenia. Bez ważnego tytułu ubezpieczenia nie powstaje obowiązek składek²³.

Pozorne może być również zgłoszenie do ubezpieczenia jako pracownika osoby, która w rzeczywistości wykonywała zatrudnienie na innej podstawie niż stosunek pracy²⁴. Dla przykładu, mimo że nie istniejąc wynikający z przepisów prawa pracy zakaz zatrudniania osób bliskich w ramach stosunku pracy, z uwagi na zachodzące między stronami relacje rodzinne SN sugeruje z dużą dozą wnikliwości analizować charakter prawny tych stosunków²⁵. A dla określonego kręgu bliskich ustawodawca utrzymuje przecież nawet konstrukcję osoby współpracującej.

Dopuszczano również możliwość przyjęcia, że w konkretnym przypadku, gdy zatrudniony podjął pracę i ją faktycznie wykonywał, lecz jedynym celem umowy było umożliwienie mu skorzystania ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych, zawarcie umowy zmierzało do obejścia prawa²⁶. Pogląd ten z czasem uległ zmianie w takim kierunku, iż o czynności prawnej sprzecznej z ustawą lub mającej na celu obejście ustawy można mówić tylko wtedy, gdy czynność taka pozwala na uniknięcie zakazów, nakazów lub obciążeń wynikających z przepisu ustawy i tylko

21 Wyrok SN z 18 maja 2006 r., III UK 32/06, LEX nr 957422.

22 Wyroki SN: z 19 października 2007 r., II UK 56/07, LEX nr 376433; z 28 kwietnia 2016 r., I UK 156/15, OSNP 2017/12/166.

23 J. Kosonoga, K. Ślebzak, *Odpowiedzialność płatnika składek za obliczanie, potrącanie i przekazywanie składek na ubezpieczenie społeczne*, „Ius Novum” 2016/3/275.

24 Wyroki SN: z 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006/7–8/122; z 5 października 2006 r., I UK 120/06, OSNP Nr 19–20/2007, poz. 294; z 8 lipca 2009 r., I UK 43/09, z 12 maja 2011 r., II UK 20/11.

25 Wyrok SN 25 kwietnia 2019 r., I UK 44/18, LEX nr 2652514.

26 Wyroki SN: z 14 marca 2001 r., II UKN 258/00, OSNP 2002 nr 21, poz. 527; z 18 października 2005 r., II UK 43/05, OSNP 2006 nr 15–16, poz. 251.

z takim zamiarem została dokonana. Nie ma na celu obejścia prawa dokonanie czynności prawnej dla osiągnięcia skutków, jakie ustawa wiąże z tą czynnością²⁷. Korzystanie z ochrony gwarantowanej pracowniczym ubezpieczeniem społecznym jest legalnym celem zawierania umów o pracę, nawet gdy jest to wyłączny cel zawarcia umowy o pracę²⁸. Chęć uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego jako motywacja do podjęcia zatrudnienia nie może być oceniana negatywnie. Jest podobna do innych celów stawianych sobie przez osoby zawierające umowy o pracę, takich jak na przykład chęć uzyskania środków utrzymania²⁹. Zachowanie takie jest racjonalne, usprawiedliwione, a nawet pożądane w takim samym stopniu jak podejmowanie aktywności zawodowej w celu uzyskiwania przychodu³⁰.

Co do zasady również motywacja pracodawcy przy zatrudnianiu pracowników jest obojętna z punktu widzenia obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym. Okoliczności zatrudnienia nie będą jednak bez znaczenia dla organu rentowego, gdy ciężar utrzymania ubezpieczonego przerzucany zostaje na fundusze publiczne³¹. Swoboda stron co do podstawy nawiązania stosunku prawnego, w ramach którego świadczona ma być praca, oraz swoboda doboru pracownika przez pracodawcę nie

27 Wyroki SN z 13 maja 2004 r., II UK 365/03, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 5, s. 260; z 25 stycznia 2005 r., II UK 141/04, OSNP 2005 nr 15, poz. 235; z 6 marca 2007 r., I UK 302/06, OSNP 2008 nr 7–8, poz. 110; z 2 lipca 2008 r., II UK 334/07, OSNP 2009 nr 23–24, poz. 321.

28 Wyroki SN: z 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006/7–8/122; z 10 lutego 2006 r., I UK 186/05, LEX nr 272575; z 9 lutego 2012 r., I UK 265/11, LEX nr 1169836. Z tej przyczyny przyjmuje się, że krytyczna ocena zawierania umów o pracę przez kobiety w zaawansowanej ciąży i ich krótkotrwałe zatrudnienie, rodzące prawo do pełni świadczeń przysługujących z ubezpieczenia społecznego z tytułu macierzyństwa, może uzasadniać poczucie nadużywania prawa, jednak nie jego obejścia. Por. wyroki SN z 25 stycznia 2005 r., II UK 141/04, OSNP 2005 nr 15, poz. 235; z 22 czerwca 2015 r., I UK 267/14, LEX nr 1771586.

29 Wyroki SN: z 25 stycznia 2005 r., II UK 141/01, OSNP 2005 nr 15, poz. 235; z 5 października 2005 r., I UK 32/05, OSNP 2006 nr 15–16, poz. 249; z 28 kwietnia 2005 r., I UK 236/04, OSNP 2006 nr 1–2, poz. 28; z 11 stycznia 2006 r., II UK 51/05, OSNP 2006 nr 23–24, poz. 366.

30 K. Ślęzak, *Kontrola przez ZUS ważności umów o pracę stanowiących tytuł do ubezpieczenia społecznego – wybrane zagadnienia*, „PiZS” 2017, nr 2, s. 30.

31 Wyrok SO w Kaliszu z 25 września 2012 r., V U 1293/12, LEX nr 1889386.

są nieograniczone. Mogą podlegać ocenie m.in. z punktu widzenia społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa³².

Świadczenie pracy pomimo wadliwości umowy o pracę, jej braku lub na innej podstawie prawnej

W tym miejscu odróżnić należy warunek pozostawiania w stosunku pracy dla powstania stosunków prawnych ubezpieczeń społecznych (o którym mowa w art. 8 ust. 1 ustawy) od koncepcji „faktycznego stosunku pracy”, która również znajduje zastosowanie w prawie ubezpieczeń społecznych, lecz w sprawach, w których świadczenie pracy nie budzi wątpliwości, a pojawiają się zastrzeżenia do czynności prawnej lub zdolności do zawarcia umowy o pracę. Wówczas koncepcja „faktycznego stosunku pracy” chroni osobę świadczącą pracę przed skutkami płynącymi z faktu, że umowy o pracę w ogóle nie zawarto, względnie była nieważna, a pracownik rzeczywiście świadczył pracę³³.

Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę, iż wady oświadczeń woli dotyczące umowę o pracę – nawet powodujące jej nieważność – nie skutkują w sferze prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Doniosłość prawną ma przywoływana wcześniej „pozorność” zawarcia umowy o pracę, która nie wiąże się z jej wykonaniem, a zgłoszenie do ubezpieczenia następuje tylko pod pozorem istnienia tytułu ubezpieczenia w postaci zatrudnienia³⁴. Rzeczywiste wykonywanie pracy nie tylko stanowi warunek objęcia ubezpieczeniami społecznymi, lecz może

32 A. Wypych-Żywicka, Glosa do wyroku SN z 19 września 2003 r., II UK 41/03, OSP 2005/2/30.

33 Wskazuje się, że koncepcja ta wywodzi się z prawa niemieckiego. Zob. Z. Hajn, G. Goździewicz, *Rozdział 5 Podmioty stosunku pracy. Pkt. 5.1.3. Pracownicza zdolność do czynności prawnych*, [w:] K. W. Baran, G. Goździewicz (red.), *System Prawa Pracy. Tom II. Indywidualne prawo pracy. Część ogólna*, WKP 2017, dostęp 20 kwietnia 2020 r., i podana tam literatura. W Polsce na ten temat zob. również M. Świąćki, *Prawo stosunku pracy*, Częstochowa, 1949, s. 22–24 i 40–41.

34 Wyrok SN z 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006/7–8/122 i przywołane tam orzecznictwo.

skutkować prawem do świadczeń osoby w sytuacji, gdy podstawa nawiązania stosunku pracy budzi wątpliwości. W sprawach, w których praca była wykonywana, a kwestionowana była ważność stosunku pracy, SN wskazywał, iż w stosunkach prawa pracy i ubezpieczeń społecznych nie można lekceważyć „zaszłości faktycznych” i sytuacji osoby świadczącej pracę na podstawie nieważnej umowy o pracę, gdy powstaje określony stan „trwałego związania” stron stosunku pracy. Dopuszcza się pogląd, że osoba, która bez ważnej umowy o pracę znalazła się w sytuacji faktycznej, takiej, w jakiej znajduje się podmiot zatrudniający wobec pracownika, obowiązana jest dokonać na rzecz pracownika tych świadczeń, jakie by mu się należały, gdyby istniał stosunek pracy³⁵. Kwestia ta pojawiła się w pierwszej części publikacji przy okazji zdolności pracowniczej i jej wpływu na ubezpieczenia społeczne.

Kolejnym zagadnieniem są przypadki zawierania umowy o pracę przez podmiot nieuprawniony po stronie pracodawcy. Nawet jeśli nieważna umowa nie stworzyła w momencie jej zawarcia zobowiązań po stronie podmiotu mającego być pracodawcą, to zobowiązania takie powstały wraz z dopuszczeniem osoby przez ten podmiot do pracy na warunkach tej umowy (*per facta concludentia*) i respektowania jej postanowień przez umocowane organy tego podmiotu³⁶. Innym razem do zawarcia umowy o pracę przez czynności konkludentne i podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia u pracodawcy użytkownika (a nie z tytułu zatrudnienia w kolejnej agencji pracy tymczasowej) może dojść w wyniku dalszego wykonywania pracy przez pracownika tymczasowego u pracodawcy użytkownika po upływie ustawowego limitu wskazanego w art. 20 ust. 1 ustawy z 9 lipca 2003 r. o zatrudnianiu pracowników tymczasowych³⁷.

35 Wyrok SN z 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006/7–8/122.

36 Wyroki SN z 5 listopada 2003 r., I PK 633/02, OSNP 2004, nr 20, poz. 346; z 5 listopada 2003 r., I PK 23/03, LEX nr 602205.

37 Dz.U. t.j. z 2019 r., poz. 1563. Zob. wyroki SN: z 19 marca 2019 r., III UK 84/18, OSNP 2019/11/138; z 9 kwietnia 2019 r., II UK 583/17, LEX nr 2642765. We wcześniejszym wyroku z 1 kwietnia 2015 r. (I PK 203/14, OSNP 2017 nr 2, poz. 15) SN uznał jednak, że przekroczenie maksymalnego okresu zatrudnienia pracownika tymczasowego u pracodawcy użytkownika nie prowadzi do nawiązania stosunku pracy między tym pracownikiem a agencją pracy tymczasowej.

Status pracownika można również uzyskać w wyniku zmiany kwalifikacji umowy³⁸. Kwalifikowanie umowy cywilnoprawnej jako umowy o pracę następuje na ogół w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, gdy w stosunku prawnym łączącym strony określonym jako cywilnoprawny występują (lub przeważają) istotne elementy umowy o pracę. Po drugie, gdy strony umowy o pracę zawierają dodatkowo umowę cywilnoprawną mającą na celu obejście przepisów o czasie pracy i wynagrodzeniu za pracę w godzinach nadliczbowych³⁹, jak i przepisów prawa ubezpieczeń społecznych oraz prawa podatkowego⁴⁰. Przy czym nie ma bezwzględnego zakazu zawierania umowy cywilnoprawnej ze swoim pracownikiem, ale istotne jest, czy umowa ta nie zmierza do realizacji obowiązków lub czynności objętych już treścią stosunku pracy⁴¹. W praktyce pojawiają się też inne przypadki kwalifikowania sytuacji, w których świadczona jest praca, jako zatrudnienia pracowniczego (np. bliżej nieokreślona prawnie forma świadczenia pracy dyrektora szkoły lub praca wolontariusza⁴²).

Wreszcie czynności formalnie wykonywane na rzecz innego niż pracodawca podmiotu mogą być uznane za wykonywanie pracy na rzecz tego pracodawcy, jeżeli praca odpowiadająca cechom stosunku pracy (objęta umową wiążącą jej wykonawcę z innym podmiotem) była faktycznie wykonywana na rzecz pracodawcy⁴³. W konsekwencji

38 Wyroki SN: z 3 czerwca 1998 r., I PKN 170/98, OSNP 1999/11/369; z 14 września 1998 r., I PKN 334/98, OSNP 1999/20/646; z 6 lutego 2014 r., II UK 279/13, LEX nr 1436176; z 16 maja 2019 r., II PK 27/18, OSNP 2020/5/43; z 17 maja 2016 r., I PK 39/15, OSNP 2015/12/159. W literaturze zwraca się również uwagę na częstotliwość zmiany kwalifikacji umowy o dzieło na umowę-zlecenie lub inną umowę o świadczenie usług. P. Majka, *Skutki prawnopodatkowe przekwalifikowania umów cywilnoprawnych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] M. Szablowska-Juckiewicz, M. Wałachowska, J. Wantoch-Rekowski, *Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych*, Warszawa 2015, s. 318.

39 Uchwała SN z 12 kwietnia 1994 r., I PZP 13/94, OSNP 1994/3/39, wyroki SN z 30 czerwca 2000 r., II UKN 523/99, OSNP 2002/1/22; z 8 lipca 2015 r., I PK 282/14, OSNP 2017/6/66.

40 Wyroki SN z 16 grudnia 1998 r., II UKN 392/98, OSNP 2000/4/157; z 15 września 2006 r., I PK 80/06, OSNP 2007/23–24/343.

41 Wyroki SN: z 2 grudnia 2009 r., I PK 123/09, LEX nr 558222; z 18 grudnia 2014 r., III UK 69/14, OSNP 2016/8/107.

42 Wyrok SN z 17 marca 2015 r., I UK 249/14, OSNP 2017/1/8.

43 Wyrok z 3 czerwca 2008 r., I PK 311/07, OSNP 2009/19–20/258.

umowa-zlecenie zawarta nie tylko z własnym pracodawcą, lecz także z podmiotem trzecim, obejmująca te same czynności jak umowa o pracę i realizowana na rzecz pracodawcy może być potraktowana jako zatrudnienie pracownicze w godzinach nadliczbowych⁴⁴. Szczególna w praktyce sytuacja dotyczyła umów cywilnoprawnych zawieranych przez rady rodziców z nauczycielami szkoły w celu prowadzenia dodatkowych zajęć finansowanych z funduszu rady rodziców. Rady rodziców nie mają zdolności prawnej i w tym kontekście zawierane przez nie umowy z nauczycielami są nieważne. Jednak nauczyciele rzeczywiście wykonują pracę, przez co przyjmuje się, że zajęcia dodatkowe prowadzone są de facto na rzecz szkoły i to szkoła jest stroną tych zobowiązań⁴⁵.

Traktowanie innych osób jako pracownika w rozumieniu ustawy

Zgodnie z art. 8 ust. 2a za pracownika, w rozumieniu ustawy, uważa się także osobę wykonującą pracę na podstawie jednej z umów prawa cywilnego, o których mowa w tym przepisie, jeżeli umowę taką zawarła z pracodawcą, z którym pozostaje w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy. Powszechnie przyjmuje się, że u źródeł tej regulacji legło dążenie do ograniczenia korzystania przez pracodawców z umów cywilnoprawnych w celu zatrudnienia własnych pracowników dla realizacji tych samych zadań, które wykonują oni w ramach łączącego strony stosunku pracy, by w ten sposób ominąć ograniczenia wynikające z ochronnych przepisów prawa pracy oraz obciążenia z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne od tychże umów. Nadto chodziło również o ochronę pracowników przed skutkami fluktuacji podmiotowej po stronie zatrudniających w trakcie procesu świadczenia pracy, polegającej na

44 Wyrok z 4 października 2017 r., III PK 147/16, LEX nr 2427122.

45 Wyrok SA w Gdańsku z 7 czerwca 2016 r., III AUa 31/16, LEX nr 2112388; z 4 kwietnia 2017 r., III AUa 1789/16, LEX nr 2300266. Zob. również uzasadnienie postanowienia NSA z 14 czerwca 2012 r., NSA, I OZ 421/12, LEX nr 1333132.

przekazywaniu pracowników przez macierzystego pracodawcę innym podmiotom (podwykonawcom), którzy zatrudniają tychże pracowników w ramach umów cywilnoprawnych w ogóle nieobjętych obowiązkiem ubezpieczeń społecznych (umowa o dzieło) lub zwolnionych z tego obowiązku w zbiegu ze stosunkiem pracy (umowa agencyjna, umowa-zlecenie lub inna umowa o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy o zleceniu)⁴⁶.

Pomimo niekwestionowanego celu samo sformułowanie przepisu sprawiało trudności interpretacyjne. Dopiero za przyczyną judykatury wyłonił się w miarę jednolity sposób rozumienia tego przepisu. Sąd Najwyższy w uchwale z 2 września 2009 r.⁴⁷ nie odpowiedział wprost na pytanie postawione w zagadnieniu prawnym przedstawionym przez SA w Gdańsku⁴⁸ o to, czyim pracownikiem jest osoba świadcząca pracę na rzecz swojego pracodawcy w ramach umowy cywilnoprawnej zawartej z innym podmiotem, sprowadzając je do pytania o płatnika składek, którym w jego ocenie jest pracodawca, na rzecz którego pracownik wykonuje pracę w ramach umowy cywilnoprawnej zawartej z osobą trzecią. W uzasadnieniu uchwały SN wskazał jednak, że art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych rozszerza pojęcie pracownika dla celów ubezpieczeń społecznych poza sferę stosunku pracy. A podstawowym skutkiem uznania osoby wskazanej w art. 8 ust. 2a ustawy za pracownika jest objęcie jej obowiązkowymi ubezpieczeniami społecznymi tak jak pracownika. Pogląd ten SN potwierdził również w wyroku z 22 lutego 2010 r.⁴⁹ W kolejnych wyrokach SN interpretował dalej, że

46 P. Prusinowski, *Obowiązek zapłaty składek a definicja pracownika w prawie ubezpieczeń społecznych*, „Monitor Prawa Pracy”, 2011, nr 6, s. 291; I. Jędrasik-Jankowska, *Konstrukcja uznania za pracownika w prawie ubezpieczenia społecznego*, „PiZS” 2011, nr 8, s. 23 i 27, uchwała SN z 2 września 2009 r., II UZP 6/09, OSNP 2010 nr 3–4, poz. 46 oraz wyroki SN: z 14 stycznia 2010 r., I UK 252/09, LEX nr 577824; z 2 lutego 2010 r., I UK 259/09, LEX nr 585727; z 18 października 2011 r., III UK 22/11, OSNP 2012 nr 21–22, poz. 266; 11 maja 2012 r., I UK 5/12, OSNP 2013 nr 9–10, poz. 117; z 7 lutego 2017 r., II UK 693/15, LEX nr 2238708; wyroki SA: w Katowicach z 6 czerwca 2013 r., III AUa 1924/12; w Gdańsku z 4 kwietnia 2017 r., III AUa 1789/16, LEX nr 2300266.

47 II UZP 6/09, OSNAPiUS 2010 nr 3–4, poz. 46, s. 145.

48 III AUa 38/09.

49 I UK 259/09, LEX nr 585727.

dla celów ubezpieczeń społecznych wykonywanie pracy na warunkach wskazanych w art. 8 ust. 2a ustawy traktowane jest tak jak świadczenie pracy w ramach klasycznego stosunku pracy łączącego pracownika z pracodawcą⁵⁰. Zaś SA w Katowicach w wyroku z 22 listopada 2017 r. dodał nawet, że przepis ten wykreował nie tylko szerokie pojęcie samego „pracownika”, lecz także szeroką definicję pracowniczego tytułu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych⁵¹. Rozważano również potencjalną możliwość zastosowania art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w ramach holdingowej struktury organizacyjnej spółek handlowych⁵².

Ugruntowane stanowisko SN spotkało się z niejednorodnym przyjęciem przez doktrynę. Część autorów uważa, że regulacja ta poszerza pojęcie pracownika, przewiduje jego szerszą definicję dla celów ubezpieczeniowych⁵³. Stanowi realną odpowiedź na powszechne zawieranie umów cywilnoprawnych w stanach faktycznych odpowiadających zobowiązaniu pracowniczemu. Ustalenie stosunku pracy nie opiera się bowiem na domniemaniu prawnym, lecz wymaga przeprowadzenia każdorazowo dowodu na tę okoliczność i daje ograniczone możliwości weryfikacji podstaw zatrudnienia⁵⁴. Pojęcie pracownika w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych ogranicza atrakcyjność korzystania przez pracodawców z umów cywilnoprawnych. A jednocześnie wspomaga przestrzeganie bezwzględnie obowiązujących i ochronnych norm prawa pracy, szczególnie w zakresie regulacji czasu pracy⁵⁵.

Autorzy krytycznie oceniający uchwałę SN z 2 września 2009 r. kładą nacisk na sformułowanie: „za pracownika uważa się”, wywodząc

50 Wyroki SN: z 6 lutego 2014 r., II UK 279/13, LEX nr 1436176; z 3 kwietnia 2014 r., II UK 399/13, LEX nr 1458679; z 23 maja 2014 r., II UK 445/13, LEX nr 1475168.

51 III AUa 645/17, LEX nr 2393424.

52 Uchwała SN z 6 czerwca 2016 r., III UZP 6/16, OSNP 2017, nr 3, poz. 32 i glosa P. Czarneckiego do tej uchwały, OSP 2017 nr 7-8, poz. 66.

53 P. Prusinowski, *op. cit.*, s. 294; S. Koczur, *Beneficjent pracy jako kryterium objęcia systemem ubezpieczeń społecznych*, „Monitor Prawa Pracy” 2013, nr 7, s. 352; J. Wantoch-Rekowski (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, LEX 2015, art. 6; Z. Kubot, *Spór o definicję legalną płatnika składek*, „PiZS” 2017, nr 3, s. 19.

54 P. Prusinowski, *Umowne podstawy zatrudnienia*, Warszawa 2012, s. 95 i 99–100.

55 P. Prusinowski, *ibidem*, s. 33.

z niego konstrukcję uznania za pracownika jako odrębną konstrukcję od definicji legalnej w ustawie. Argumentują, że ustawodawca ubezpieczeń społecznych nie redefiniuje pojęcia pracownika na użytek ubezpieczeń społecznych, lecz nakazuje określone osoby traktować jak pracowników. Tym samym nie zachodzi potrzeba ustalenia, czyim pracownikiem jest osoba, o której mowa w art. 8 ust. 2a⁵⁶. Skutek objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami społecznymi jest w ich ocenie konsekwencją przyjęcia konstrukcji uznania za pracownika, nie zaś rozszerzonej definicji pracownika⁵⁷. Rodzi ona po stronie płatnika składek zdefiniowanego w art. 4 pkt 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych obowiązek uznania za pracowników w zakresie ubezpieczeń społecznych wykonawców umów cywilnoprawnych wymienionych w art. 8 ust. 2a tej ustawy⁵⁸.

Na tle art. 8 ust. 2a ustawy zwraca się również uwagę na niejasne sformułowanie „wykonuje pracę na rzecz”. W uzasadnieniu powołanej uchwały SN z 2 września 2009 r. przesłanką decydującą o uznaniu za pracownika osoby świadczącej pracę w ramach umowy cywilnoprawnej na rzecz swojego pracodawcy jest to, że w ramach takiej umowy pracodawca uzyskuje rezultaty jej pracy. Zwrot działać „na rzecz” użyty jest w tym przepisie w innym znaczeniu niż w języku prawa, w którym działanie „na czyjąś rzecz” może się odbywać w wyniku istnienia określonej więzi prawnej (stosunku prawnego). Zastosowany w treści przepisu zwrot „wykonuje pracę na rzecz pracodawcy” oznacza, iż praca ta świadczona jest w przebiegu realizacji stosunku prawnego łączącego owego pracodawcę ze zleceniodawcą tych pracowników⁵⁹.

W kontekście pojęcia pracownika zdecydowanie więcej uwagi ostatnio poświęca się traktowaniu za pracownika wykonawców umów

56 I. Jędrasik-Jankowska, *Konstrukcja uznania za pracownika w prawie ubezpieczenia społecznego*, „PiZS” 2011, nr 8, s. 24 i 26; M. Rylski, *Pracodawca jako płatnik składek za zleceniobiorców swego kontrahenta (art. 8 ust. 2a u.s.u.s.)*. Uwagi polemiczne – cz. 2, „PiZS” 2018, nr 4, s. 13.

57 I. Jędrasik-Jankowska, *op. cit.*, s. 25.

58 Z. Kubot, *Dopuszczalność równoległego zatrudnienia cywilnoprawnego oraz samozatrudnienia w świetle art. 8 ust. 2a u.s.u.s.*, [w:] S. Kowalski, Z. Kubot, *Przeciwdziałanie niedopuszczalnym formom zatrudnienia*, Warszawa 2018, WKP LEX/elektr. [dostęp: 24 maja 2020 r.].

59 Wyrok SA w Katowicach z 22 września 2017 r., III AUa 645/17, LEX nr 2393424.

cywilnoprawnych na podstawie art. 8 ust. 2a ustawy. Jednak pojęcie pracownika doznaje również zawężenia dla celów ubezpieczeń społecznych. Zgodnie z art. 8 ust. 2, jeżeli pracownik spełnia kryteria określone dla osób współpracujących, nie jest traktowany jak pracownik, lecz jako „osoba współpracująca”. W art. 8 ust. 11 ustawodawca zawarł katalog osób współpracujących i przesłanki ich traktowania jako osoby współpracujące. Statusu takiego nie mają inne osoby bliskie, choćby pozostawały w faktycznym związku z prowadzącym pozarolniczą działalność lub zleceniobiorcą⁶⁰. Sama instytucja wyłączenia z pracowniczego ubezpieczenia społecznego osób bliskich została również poddana krytyce⁶¹.

Niewątpliwie w przypadkach, o których mowa w art. 8 ust. 2 i ust. 2a, dochodzi do dualizmu postrzegania stosunków prawnych, w ramach których osoby objęte tymi przepisami świadczą pracę. Osoby te, nie tracąc swojego charakteru na gruncie prawa prywatnego, są traktowane odpowiednio jak osoby współpracujące lub jak pracownicy.

Podsumowanie

Nawiązanie stosunku ubezpieczenia jest pochodne do stosunku podstawowego stanowiącego tytuł ubezpieczenia⁶². A zasada automatyzmu wzmacnia pozycję ubezpieczonych, gwarantując im objęcie ochroną automatycznie z momentem powstania obowiązkowego tytułu do ubezpieczeń społecznych. Jednak istnienie prawidłowo ukształtowanego tytułu może podlegać weryfikacji. W przypadku stosunku pracy uwzględniać należy autonomiczne ujęcia pracownika w ustawie o systemie ubezpieczeń

60 Jest to krytykowane w kontekście zasady równego traktowania. Tak K. Antonów, *Zakres podmiotowy obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego*, [w:] T. Bińczycka-Majewska (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Zakamycze 2004, s. 117.

61 M. Skąpski, *Zasadność wyodrębnienia klasy osób współpracujących z osobą prowadzącą działalność gospodarczą*, [w:] *Zagadnienia stosunku pracy między członkami rodziny*, Warszawa 2000, LEX/el. [dostęp: 30 kwietnia 2020 r.].

62 Z. Kubot, *Zależność kwalifikacji umów według prawa prywatnego, prawa ubezpieczeń społecznych oraz prawa podatkowego*, [w:] S. Kowalski, Z. Kubot, *Przeciwdziałanie niedopuszczalnym formom zatrudnienia*, Warszawa 2018, WKP LEX/elektr. [dostęp: 25 kwietnia 2020 r.].

społecznych jako osoby pozostającej w stosunku pracy⁶³, do której zastosowanie znajdują również określone zastrzeżenia.

Tym samym sformułowanie „osoba pozostająca w stosunku pracy” nabiera szczególnego znaczenia normatywnego w kontekście postrzegania jako pracownika w rozumieniu ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych osób, co do których okoliczności wykonywania pracy budzą wątpliwości. Do objęcia pracowniczymi ubezpieczeniami społecznymi nie może dojść wówczas, gdy zgłoszenie do ubezpieczeń dotyczy osoby, która nie jest pracownikiem, przez co rozumieć należy sytuacje, w których praca w ogóle nie jest świadczona, gdy czynności pracownika są jedynie pozorowane albo praca jest wykonywana w ramach innego stosunku prawnego niż stosunek pracy⁶⁴.

Poza ustaleniami, czy stosunek prawny jest w rzeczywistości realizowany oraz czy jest realizowany na warunkach stosunku pracy, dopuszcza się objęcie ochroną osób „faktycznie” świadczących pracę noszącą znamiona zatrudnienia pracowniczego, nawet jeżeli ważność umowy budzi wątpliwości.

Wreszcie należy odróżniać zawieranie dodatkowej umowy cywilnoprawnej pomiędzy stronami stosunku pracy, gdy w rzeczywistości praca świadczona jest na warunkach prawa pracy. Nie należy jej wówczas utożsamiać z prawidłowo zawartą umową cywilnoprawną między pracodawcą i pracownikiem, do której ma zastosowanie art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. W tym drugim przypadku nie dochodzi do zmiany kwalifikacji umowy, lecz do potraktowania osoby realizującej umowę cywilnoprawną dla celów ubezpieczeń społecznych tak jak pracownika. Umowy cywilnoprawne w warunkach wskazanych w art. 8 ust. 2a stają się analogicznym tytułem, jakim jest zatrudnienie pracownicze, i zmierzają na gruncie ubezpieczeń społecznych do ochrony wykonawców umów cywilnoprawnych, jaką objęci są pracownicy.

63 K. Ślęzak, *Kontrola przez ZUS ważności umów o pracę stanowiących tytuł do ubezpieczenia społecznego – wybrane zagadnienia*, „PiZS” 2017, nr 2, s. 34. Choć zauważa się, że aspekt faktycznego pozostawania w stosunku pracy nie jest obcy przepisom Kodeksu pracy. Por. A. Wypych-Żywicka, Glosa do wyroku SN z 19 września 2003 r., II UK 41/03, OSP 2005/2/30.

64 Wyroki SN: z 18 maja 2006 r., III UK 32/06, LEX nr 957422, z 5 października 2006 r., I UK 120/06, OSNP 2007/19–20/294; z 8 lipca 2009 r., I UK 43/09, LEX nr 529772.

I przeciwnie – wskazane w ustawie osoby pozostające w stosunku pracy z osobą bliską są traktowane jako osoby współpracujące (art. 8 ust. 2).

Posługiwanie się pojęciem pracownika w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych nie oznacza więc prostej transmisji jego znaczenia z przepisów prawa pracy. Wymaga uwzględnienia jego autonomicznych ram normatywnych w tej ustawie oraz koncepcji „faktycznego stosunku pracy” na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych.

Bibliografia

- Antonów K., *Prawo do emerytury*, Zakamycze 2003.
- Antonów K., [w:] K. W. Baran (red.), *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2019.
- Antonów K., *Zakres podmiotowy obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego*, [w:] T. Bińczycka-Majewska (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Zakamycze 2004.
- Dziesięniuk D., *Prawo pracy a prawo ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2016.
- Hajn Z., Goździewicz G., *Rozdział 5 Podmioty stosunku pracy. Pkt. 5.1.3. Pracownicza zdolność do czynności prawnych*, [w:] K. W. Baran, G. Goździewicz (red.), *System Prawa Pracy. Tom II. Indywidualne prawo pracy. Część ogólna*, WKP 2017.
- Jackowiak C., [w:] W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski, *Prawo pracy w zarysie*, Warszawa 1985.
- Jędrasik-Jankowska I., *Konstrukcja uznania za pracownika w prawie ubezpieczenia społecznego*, „PiZS” 2011, nr 8.
- Koczur S., *Beneficjent pracy jako kryterium objęcia systemem ubezpieczeń społecznych*, „Monitor Prawa Pracy” 2013, nr 7.
- Kosonoga J., Ślęzak K., *Odpowiedzialność płatnika składek za obliczanie, potrącanie i przekazywanie składek na ubezpieczenie społeczne*, „Ius Novum” 2016/3/275.
- Kubot Z., *Dopuszczalność równoległego zatrudnienia cywilnoprawnego oraz samozatrudnienia w świetle art. 8 ust. 2a u.s.u.s.*, [w:] S. Kowalski, Z. Kubot, *Przeciwdziałanie niedopuszczalnym formom zatrudnienia*, Warszawa 2018, WKP LEX/elektr.
- Kubot Z., *Spór o definicję legalną płatnika składek*, „PiZS” 2017, nr 3.
- Kubot Z., *Zależność kwalifikacji umów według prawa prywatnego, prawa ubezpieczeń społecznych oraz prawa podatkowego*, [w:] S. Kowalski, Z. Kubot, *Przeciwdziałanie niedopuszczalnym formom zatrudnienia*, Warszawa 2018, WKP LEX/elektr.
- Liszczy T., *Prawo pracy*, Warszawa 2019.
- Majka P., *Skutki prawnopodatkowe przekwalifikowania umów cywilnoprawnych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] M. Szablowska-Juckiewicz, M. Wałachowska, J. Wantoch-Rekowski, *Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych*, Warszawa 2015.

- Modliński E., *Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968.
- Prusinowski P., *Obowiązek zapłaty składek a definicja pracownika w prawie ubezpieczeń społecznych*, „Monitor Prawa Pracy” 2011, nr 6.
- Prusinowski P., *Umowne podstawy zatrudnienia*, Warszawa 2012.
- Rylski M., *Pracodawca jako płatnik składek za zleceniobiorców swego kontrahenta (art. 8 ust. 2a u.s.u.s.)*. Uwagi polemiczne – cz. 2, „PiZS” 2018, nr 4.
- Skąpski M., *Zasadność wyodrębnienia klasy osób współpracujących z osobą prowadzącą działalność gospodarczą*, [w:] *Zagadnienia stosunku pracy między członkami rodziny*, Warszawa 2000, LEX/el.
- Ślebzak K., *Kontrola przez ZUS ważności umów o pracę stanowiących tytuł do ubezpieczenia społecznego – wybrane zagadnienia*, „PiZS” 2017, nr 2.
- Świącicki M., *Prawo stosunku pracy*, Częstochowa 1949.
- Wantoch-Rekowski J. (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, LEX 2015.
- Wypych-Żywicka A., *Glosa do wyroku SN z 19 września 2003 r., II UK 41/03, OSP 2005/2/30*.
- Zieliński T., *Ubezpieczenia społeczne pracowników*, Warszawa–Kraków 1994.

Maksymilian Ślusarczyk¹

Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. E. Lipińskiego w Kielcach

GŁOSA DO POSTANOWIENIA WOJEWÓDZKIEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO W BIAŁYMSTOKU Z 22 KWIETNIA 2020 R., I SA/BK 177/20 (ZASADY OBOWIĄZYWANIA TERMINÓW PROCESOWYCH W OKRESIE STANU EPIDEMII LUB STANU ZAGROŻENIA EPIDEMICZNEGO OGŁOSZONYCH W ZWIĄZKU Z COVID-19)

ABSTRACT

Gloss to the decision of the Provincial Administrative Court [Polish: Wojewódzki Sąd Administracyjny, WSA] in Białystok of April 22, 2020, case file no. I SA/Bk 177/20 (Rules on the validity of court time limits during the state of an epidemic or the epidemic emergency declared in connection with COVID-19)

¹ Doktor nauk prawnych, radca prawny, prowadzi kancelarię radcy prawnego, autor i współautor publikacji na temat prawa cywilnego, procedury cywilnej i publicznego prawa gospodarczego, w tym prawa bankowego i prawa zamówień publicznych. Prowadzi wykłady dla studentów prawa i administracji oraz uczestników studiów podyplomowych w Wyższej Szkole Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. E. Lipińskiego w Kielcach.

The subject of this gloss is the decision of the Provincial Administrative Court [WSA] in Białystok of April 22, 2020, case file no. I SA/Bk 177/20. In this ruling, the court examined the issue of admissibility of reinstating time limits for legal action in connection with the existence of the state of epidemics or the epidemic emergency in Poland caused by COVID-19 in the light of the Article 15zszs of the Act of March 2, 2020 on special solutions related to the prevention, counteracting and combating of COVID-19, other infectious diseases and crisis situations caused by them. (hereinafter referred to as “u.s.r.c.”) The nature of the issue raised in the decision that is the subject of this gloss is, as understood more narrowly, the question of from what date does the Article 15zszs of u.s.r.c. is in force, and thus causing the suspension procedural deadlines and time limits, while in a broader sense, the essence of the regulation is the principles of intertemporal application of the law.

Keywords: state of an epidemic, epidemic emergency, procedural time limit, rules of intertemporal binding of legal regulations

Słowa kluczowe: stan epidemii, stan zagrożenia epidemicznego, termin procesowy, zasady intertemporalnego obowiązywania przepisów prawa

1. Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszej glosy jest postanowienie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z 22 kwietnia 2020 r., I SA/Bk 177/20². W orzeczeniu tym Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku zajął się zagadnieniem dopuszczalności przywrócenia terminu do dokonania czynności procesowej w związku z obowiązywaniem stanu epidemii lub stanu zagrożenia epidemicznego w Polsce wywołanych COVID-19 w świetle art. 15zszs ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych³, zwana dalej u.s.r.c. Istotą zagadnienia poruszonego w glosowanym postanowieniu jest w węższym ujęciu kwestia, od kiedy należy uznać art. 15zszs u.s.r.c. za obowiązujący, a tym samym powodujący

² Legalis nr 2331616.

³ Dz.U. z 2020 r., poz. 374.

wstrzymanie rozpoczęcia biegu terminów procesowych lub ich zawieszenie, natomiast w ujęciu szerszym istotą postanowienia są zasady intertemporalnego obowiązywania przepisów prawa.

2. Stan faktyczny sprawy

Skarżący, którym było Nadleśnictwo N. reprezentowane przez fachowego pełnomocnika, złożyło do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku skargę na decyzję Samorządowego Kolegium Odwoławczego w N. wydaną w styczniu 2020 r. dotyczącą określenia zobowiązania podatkowego od nieruchomości za rok 2016.

Na skutek badania skargi pod względem poprawności formalnej przewodniczący wydziału Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku wydał zarządzenia z 12 marca 2020 r., którymi pełnomocnik skarżącego został wezwany do uiszczenia wpisu sądowego w kwocie 100 zł od złożonej skargi oraz podania numeru w KRS, a w przypadku jego braku numeru identyfikacyjnego REGON albo numeru w innym właściwym rejestrze lub ewidencji, albo numeru identyfikacji podatkowej strony wnoszącej skargę w terminie siedmiu dni od daty doręczenia wezwań. Pełnomocnik skarżącego odebrał wezwania w dniu 23 marca 2020 r. W dniu 8 kwietnia 2020 r. pełnomocnik skarżącego uiszczył wpis sądowy w całości. Ponadto pełnomocnik skarżącego złożył do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku za pośrednictwem poczty w dniu 8 kwietnia 2020 r. wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności wynikających z powyższych wezwań. W piśmie tym jednocześnie wskazał on numer REGON strony skarżącej oraz przedłożył potwierdzenie uiszczenia wpisu.

Wniosek strony skarżącej o przywrócenie terminu do wykonania ww. wezwań sądowych został przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku odrzucony jako niedopuszczalny na podstawie art. 86 § 1 ustawy z 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁴. W uzasadnieniu przedmiotowego postanowienia sąd

⁴ Dz.U. z 2019 r., poz. 2325 ze zm.

ten uznał, że: „zgodnie z art. 15zszs ust. 1 pkt 1 ustawy w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 bieg terminów procesowych i sądowych w postępowaniach sądowych, w tym sądownoadministracyjnych – nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu na ten okres. Pomimo że ww. przepis wszedł w życie z dniem 31 marca 2020 r., to wynika z niego, że nierozpoczęcie biegu terminów, jak i zawieszenie terminów już rozpoczętych obowiązuje w okresie zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii. Jeśli więc stan zagrożenia epidemicznego obowiązywał na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od 14 marca 2020 r., to należy przyjąć, że od tej daty z mocy prawa następuje skutek wynikający z tej normy prawnej. W niniejszej sprawie wezwania zostały doręczone pełnomocnikowi strony skarżącej 23 marca 2020 r., a więc już w okresie obowiązywania stanu epidemii (ogłoszonego z dniem 20 marca 2020 r. na podstawie § 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii – Dz.U. z 2020 r., poz. 491), toteż siedmiodniowy termin na dokonanie czynności nie rozpoczął biegu. Ustanie przyczyny powodującej wstrzymanie rozpoczęcia, jak i zawieszenie biegu terminów procesowych nastąpi z chwilą odwołania przez ustawodawcę stanu epidemii lub ewentualnie wprowadzonego w jego miejsce stanu zagrożenia epidemicznego”. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku zawarł także w uzasadnieniu stanowisko doktryny postępowania sądowno-administracyjnego, zgodnie z którym wniosek o przywrócenie terminu na dokonanie czynności procesowej należy uznać za niedopuszczalny, gdy termin nie rozpoczął swojego biegu.

3. Ocena stanowiska sądu zawartego w postanowieniu

Jak wskazano powyżej, głosowane orzeczenie należy przeanalizować w węższym i szerszym ujęciu. Punktem wyjścia jest dyspozycja art. 15zszs u.s.r.c. w zw. z art. 101 ustawy z 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych

nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 31 marca 2020 r.⁵, zwana dalej „u.z.u.s.r.c.”

Zgodnie z art. 15zszs ust. 1 pkt 1 u.s.r.c. w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 bieg terminów procesowych i sądowych w postępowaniach sądowych, w tym sądownoadministracyjnych, nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu na ten okres. Przepis ten nie zawiera wyjątków od tej zasady, toteż znajduje on w pełni zastosowanie do stanu faktycznego przedmiotowego postanowienia. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku dokonał interpretacji tego przepisu w oderwaniu od dyspozycji art. 101 u.z.u.s.r.c., który stanowi, że ustawa ta wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, tj. 31 marca 2020 r. Należy dodać, że przepis ten nie zawiera żadnego wyjątku dotyczącego art. 1 pkt 14 u.z.u.s.r.c. w zakresie, w jakim dotyczy wprowadzanego art. 15zszs do ustawy u.s.r.c. Tym samym art. 15zszs u.s.r.c. zaczął obowiązywać w dniu 31 marca 2020 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku wprowadził prawidłowo wskazał tę datę jako dzień wejścia w życie art. 15zszs u.s.r.c., ale w ocenie autora niniejszej glosy błędnie ustalili prawne konsekwencje tego faktu na skutek wadliwego dokonania przez siebie wykładni art. 15zszs u.s.r.c. skutkującej niezasadnym nadaniem tej regulacji wstecznej mocy obowiązywania. Faktem jest, że wykładnia językowa dyspozycji art. 15zszs u.s.r.c. może wzbudzać wątpliwości dotyczące ewentualnej wstecznej mocy obowiązywania tej regulacji. Należy zatem sięgnąć do wykładni systemowej, a następnie w razie potrzeby celowościowej, tj. odwołać się do art. 101 u.z.u.s.r.c., z którego jasno wynika, że art. 15zszs u.s.r.c. wchodzi w życie w dniu 31 marca 2020 r. Okoliczność ta stanowi wyraźną wskazówkę interpretacyjną, gdyż gdyby zamiarem ustawodawcy było nadanie temu przepisowi wstecznej mocy obowiązywania, ująłby on ten przepis wśród pozostałych przepisów wymienionych w art. 101 u.z.u.s.r.c., dla których wprost przewidziano inny niż 31 marca 2020 r. termin wejścia w życie, w tym terminy wsteczne. Brak jednak wśród tych wyjątków art. 1 pkt 14 u.z.u.s.r.c. wprowadzającego do u.s.r.c. art. 15zszs. Wyraźne wyrażenie przez ustawodawcę w u.z.u.s.r.c. woli nadania wstecznej mocy obowiązywania art. 15zszs u.s.r.c. co do zasady wymaga wskazania tej okoliczności w przepisach

⁵ Dz.U. z 2020 r., poz. 568.

końcowych ustawy w sposób określony w § 51 ust. 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁶, zwane dalej „r.z.t.p.” Jak stanowi ta regulacja, przepisowi o wejściu ustawy w życie, który nadaje moc wsteczną ustawie albo jej poszczególnym przepisom, można nadać brzmienie: „Ustawa wchodzi w życie..., z mocą od dnia...” albo „Ustawa wchodzi w życie..., z tym że art... z mocą od dnia...”, albo „Ustawa wchodzi w życie..., z wyjątkiem art..., który wchodzi w życie z dniem..., z mocą od dnia...”. U.s.r.c. w stosunku do art. 15zszs tej ustawy nie zawiera takiego sformułowania. Trzeba wskazać także na § 51 ust. 2 r.z.t.p., zgodnie z którym przepisy ustawy inne niż te, którym przepisy końcowe nadały wsteczną moc obowiązującą, a posiadające moc wsteczną wynikającą z ich treści i odnoszące się do zdarzeń lub stanów rzeczy, które powstały przed dniem wejścia w życie ustawy, redaguje się w sposób jednoznacznie wskazujący te zdarzenia lub stany rzeczy. Pozornie przepis ten mógłby znaleźć zastosowanie w stanie faktycznym, na tle którego wydano głosowane postanowienie. Jednak jego wykładnia językowa prowadzi do wniosku o konieczności jednoznacznego wskazania w treści przepisu zdarzenia lub stanu rzeczy, z którymi wiąże wsteczną moc obowiązywania. Na gruncie art. 15zszs u.s.r.c. brak takiego jednoznacznego wskazania, gdyż obecnie występujący stan epidemii był poprzedzony stanem zagrożenia epidemicznego, który może zostać ponownie wprowadzony po zakończeniu obecnego stanu epidemii. Nie można zatem jednoznacznie ustalić w oparciu o dyspozycję art. 15zszs u.s.r.c., że ma on zastosowanie zarówno do już zakończonego stanu zagrożenia epidemicznego, jaki mogącego wystąpić w przyszłości w związku z COVID-19 stanu zagrożenia epidemicznego czy tylko do tego stanu jako mogącego wystąpić w przyszłości. Nadto odnośnie do zarówno stanu zagrożenia epidemicznego, jak również stanu epidemii należy zaznaczyć, że § 51 ust. 2 r.z.t.p. należy odczytywać przy zastosowaniu wykładni systemowej w zw. z art. 5 ustawy z 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych⁷, zwana dalej „u.o.a.n.”, art. 2 oraz 32 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.⁸, zwana dalej „Konstytucją RP”.

⁶ Dz.U. z 2016 r., poz. 283.

⁷ Dz.U. z 2019 r., poz. 1461.

⁸ Dz.U. nr 78, poz. 483.

Zgodnie bowiem z art. 5 u.o.a.n. dopuszczalne jest nadanie aktowi normatywnemu wstecznej mocy obowiązującej, jeżeli zasady demokratycznego państwa prawnego nie stoją temu na przeszkodzie. Trzeba w tym miejscu wskazać na fakt, że art. 5 u.o.a.n. i § 51 r.z.t.p. mają charakter wyjątków od ogólnej zasady niedziałania prawa wstecz wynikającej z art. 4 u.o.a.n. Oznacza to, że podlegają one interpretacji zawężającej i nie wolno interpretować ich w sposób rozszerzający, jak uczynił pośrednio Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku poprzez błędną interpretację art. 15zszs ust. 1 pkt 1 u.s.r.c. Na okoliczność, że § 51 ust. 1 i 2 r.z.t.p. ma charakter wyjątku od zasady niedziałania prawa wstecz wynikającej z art. 4 u.o.a.n., zwrócił uwagę G. Wierczyński, wyjaśniając, że „wszystkie przesłanki stosowania danego aktu normatywnego muszą być sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały (zob. uwagi na temat zasady określoności w komentarzu do § 6 ZTP (w niniejszym artykule jako r.z.t.p. – red.)). Jest to szczególnie doniosłe w sytuacji, gdy z przesłanek stosowania danego przepisu wynika, że należy go stosować do zdarzeń lub stanów rzeczy, które powstały przed dniem wejścia w życie tego przepisu, gdyż jest to wyjątek od zasady niedziałania prawa wstecz. Jak każdy wyjątek przypadek taki musi być wyraźnie uregulowany przez prawodawcę. W przeciwnym wypadku zamiar prawodawcy może nie zostać zrealizowany”⁹. W tym miejscu warto odwołać się do dyspozycji § 44 ust. 1 i 2 r.z.t.p., zgodnie z którym ustawa powinna wchodzić w życie w całości w jednym terminie, natomiast odstępstwo od tej zasady może nastąpić wyjątkowo w przypadku, gdy zróżnicowanie terminów wejścia w życie poszczególnych przepisów ustawy jest niezbędne do zrealizowania celu ustawy oraz nie narusza jej spójności. Komentując ten przepis, G. Wierczyński wskazał, że: „odstępstwo od zasady, że akt prawny powinien wchodzić w życie w całości w jednym terminie, nawet w przypadku przepisów zmieniających, uchylających, przejściowych i dostosowujących, powinno zdarzać się jedynie wyjątkowo. Każde zróżnicowanie dat wejścia w życie oznacza bowiem zwielokrotnienie różnych stanów prawnych obowiązujących w danej dziedzinie, a to osłabia zasadę bezpieczeństwa prawnego”¹⁰. Wprawdzie poglądy

⁹ G. Wierczyński, *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 349.

¹⁰ *Ibidem*, s. 317.

ten został wyrażony przez przytoczonego autora na gruncie poprzedniego stanu prawnego, ale w pełni zachował on swoją aktualność na gruncie obecnego brzmienia § 44 r.z.t.p. Fakt, że przełamywanie przez ustawodawcę zasady *lex retro non agit* ma charakter wyjątku, zaznaczyli w doktrynie prawa D. Szafrąński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha¹¹: „Od wyrażonej w ust. 1 zasady istnieje jednak wyjątek. Jak wskazuje się w ust. 2 komentowanego przepisu, odstępstwo od zasady nieróżnicowania terminów wejścia w życie poszczególnych przepisów może nastąpić tylko wówczas, gdy zróżnicowanie terminów wejścia w życie poszczególnych przepisów aktu normatywnego (w tym APM) jest niezbędne do zrealizowania celu tego aktu normatywnego oraz nie narusza jego spójności”. Wynikający z art. 5 u.o.a.n. oraz § 44 i § 51 r.z.t.p. wyjątkowy charakter retroaktywnego obowiązywania przepisów dostrzegł ustawodawca, który w uzasadnieniu projektu u.z.u.s.r.c.¹² wprost wskazał na zamiar nadania mocy wstecznej regulacji, która finalnie została ujęta w art. 15f u.s.r.c. Jak wiadomo, w art. 101 u.z.u.s.r.c. ustawodawca ostatecznie przewidział jeszcze kilka przepisów, którym nadał wyjątkowo wsteczną moc obowiązywania, nie uwzględniając jednak wśród nich art. 15szs u.s.r.c. Organ stosujący prawo, w tym każdy sąd, interpretując przepis prawa budzący wątpliwość co do możliwości jego wstecznego stosowania, powinien mieć na uwadze, że zgodnie z zasadami wykładni prawa każdy wyjątek podlega wykładni zawężającej i niedopuszczalne jest poddawanie takiej regulacji wykładni rozszerzającej. Przeciwnie nieuprawnionemu stosowaniu wykładni rozszerzającej wypowiedział się Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 7 kwietnia 2006 r.¹³, kwestionując jej zastosowanie przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu. Natomiast w uchwale składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 maja 2010 r.¹⁴ zostało zawarte stwierdzenie, że: „zgodnie z zasadą *exceptiones non sunt extenden-dae* wyjątku tego nie można interpretować rozszerzająco”. Warto też

11 D. Szafrąński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha, *Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego. Komentarz praktyczny z wzorami oraz przykładami*, wyd. 2, 2016, Legalis, komentarz do § 44 r.z.t.p.

12 Uzasadnienie projektu u.z.u.s.r.c., druk nr 299, s. 14 oraz 55–56, źródło: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=299>, dostęp: 15 czerwca 2020 r.

13 II OSK 711/05.

14 I OPS 13/09.

przytoczyć wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 22 czerwca 2015 r.¹⁵, który stwierdził, że: „wyjątków nie można interpretować rozszerzająco”. W związku z powyższym, odwołując się do wykładni celowościowej w ujęciu statycznym, należy uznać, że ustawodawca nie zamierzał nadać art. 15szs u.s.r.c. wstecznej mocy obowiązywania, a zaplanował jego wejście w życie w dniu 31 marca 2020 r. Na konieczność precyzyjnego wskazania przez ustawodawcę woli nadania przepisowi prawa wstecznej mocy działania zwrócił uwagę Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z 21 grudnia 2004 r.¹⁶: „Reasumując, trzeba skonstatować, że z dyrektyw legislacyjnych, które stanowią element istotny w procesie dokonywania wykładni prawa, wynika jednoznacznie, iż działanie normy prawnej z mocą wsteczną dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy prawodawca wprost o tym postanowi”. Tożsame stanowisko zostało zaprezentowane przez Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu w wyroku z 23 marca 2006 r.¹⁷

Kwestia nadania mocy wstecznego obowiązywania przepisom prawa jest ściśle powiązana z zasadą demokratycznego państwa prawnego i zasadą równości wobec prawa, które zostały wyrażone odpowiednio w art. 2 i art. 32 Konstytucji RP jako jedne z fundamentalnych zasad konstytucyjnych. Na przytoczone okoliczności w doktrynie zwrócili uwagę D. Szafrąński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha¹⁸: „Możliwość nadania mocy wstecznej przepisom aktu normatywnego zawierającego przepisy powszechnie obowiązujące przewidziana została w art. 5 AktyNormU. Zgodnie z tym przepisem nadanie przepisom mocy wstecznej możliwe jest pod warunkiem, że nie będzie to stało w sprzeczności z zasadami demokratycznego państwa prawnego. Zasady demokratycznego państwa prawnego wywodzone są z art. 2 Konstytucji RP. Przepis art. 2 Konstytucji RP był wielokrotnie przedmiotem orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i to w orzecznictwie Trybunału odnaleźć można katalog zasad demokratycznego państwa prawnego”. Artykuł 2 Konstytucji

¹⁵ I SA/Kr 703/15.

¹⁶ III SA/Wa 1874/04.

¹⁷ I SA/Wr 188/05.

¹⁸ D. Szafrąński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha, *op. cit.*, komentarz do § 51 r.z.t.p.

RP stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Jedną z kluczowych zasad wynikających z konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada równości wobec prawa zawarta w art. 32 Konstytucji RP. Zasada ta była przedmiotem licznych wypowiedzi judykatury, czego przykładem są poniższe orzeczenia:

- a) wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 11 maja 2012 r.¹⁹: „Konstytucyjna zasada równości wobec prawa nie może być rozumiana jako wartość bezwzględna. Jej granice wyznaczają też inne zasady konstytucyjne oraz przepisy szczególne. O naruszeniu konstytucyjnej zasady można mówić wtedy, gdy w takiej samej sytuacji różnicuje się prawa jednostki. Zatem równość wobec prawa należy rozumieć jako równość wobec stosowania prawa, a nie różnicowania sytuacji prawnej obywateli w drodze stanowienia prawa powszechnie obowiązującego. Obywatele mogą zasadnie oczekiwać, iż pozostając w tej samej sytuacji faktycznej i prawnej, ich sprawy będą identycznie załatwione, nie mogą natomiast skutecznie żądać tego, aby w imię zasady równości wobec prawa nie różnicowano ich sytuacji prawnej w tworzonych przepisach prawa powszechnie obowiązującego”,
- b) wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z 23 stycznia 2020 r.²⁰: „Wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relewantną) powinny być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących. Artykuł 32 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej określa granice dopuszczalnego różnicowania podmiotów prawa. Wszelkie odstępstwo od nakazu równego traktowania podmiotów podobnych zawsze musi znajdować podstawę w odpowiednio przekonujących argumentach”,
- c) wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 23 maja 2019 r.²¹: „Strony rozporządzają prawami procesowymi. Rozporządzalność ta wyraża się w prawie do udziału w postępowaniu, przez

¹⁹ I OSK 50/12.

²⁰ I SA/Po 748/19.

²¹ II OSK 1688/17.

zawiadomienie o terminie rozprawy, udziale w rozprawie, składaniu wniosków, ustosunkowaniu się do żądań i twierdzeń strony przeciwnej. Szczególnie szerokie możliwości prawne przygotowania się do obrony ma organ, którego działanie jest przedmiotem zaskarżenia, po pierwsze z tego względu, że powinny być mu znane wszystkie aspekty prawne podjętego działania, w tym treść samego działania. Po drugie, organ ma zapewnione prawo do obrony przez tryb wnoszenia skargi za jego pośrednictwem, przez argumentację zawartą w odpowiedzi na skargę, przez działanie profesjonalnych pracowników i obsługę prawną. Nie można zatem przyjąć jako zasadnego argumentu naruszenia równości wobec prawa niestworzenia możliwości ustosunkowania się do rozszerzonego na rozprawie zakresu żądania przez rozszerzenie zakresu zaskarżenia całej uchwały. W razie gdy w ocenie organu konieczne jest podjęcie czynności przygotowania obrony, ma on prawo zgłoszenia wniosku o odroczenie rozprawy, zażądanie przerwy w rozprawie”

- d) wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 24 sierpnia 2010 r.²²: „Z mającej swoje źródło w art. 32 Konstytucji RP zasady równości wobec prawa oraz zakazu dyskryminacji z jakichkolwiek powodów wynika nakaz równego, czyli jednakowego traktowania tych wszystkich adresatów normy prawnej, którzy są w takiej samej bądź podobnej sytuacji, a więc charakteryzują się w tym samym stopniu tą samą (relewantną) cechą”.

Odnosząc powyższe wywody i poglądy orzecznictwa do przedmiotowego postanowienia, trzeba wskazać, że interpretacja art. 15zszs ust. 1 pkt 1 u.s.r.c. dokonana przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku rodzi niebezpieczeństwo naruszenia równości jednostek wobec prawa, a tym samym zasady demokratycznego państwa prawnego, gdyż przyznanie wstecznej mocy obowiązywania przepisom dotyczącym biegu terminów procesowych może spowodować daleko idące zróżnicowanie sytuacji prawnej stron postępowań, które znalazły się w analogicznej sytuacji procesowej. W wielu bowiem przypadkach mogą zaistnieć nieodwracalne skutki prawne i faktyczne, jak np. eksmisja z lokalu, rozwód, wykonanie planów podziału sum uzyskanych z egzekucji,

²² II OSK 1064/09.

wpisanie lub wykreślenie podmiotów z rejestru, uchylenie decyzji lub aktu prawa miejscowego albo utrzymanie ich w mocy wskutek oddalenia skargi przez sąd administracyjny²³. Należy mieć na uwadze, że w przypadku decyzji administracyjnych nadających ich adresatowi określone uprawnienia niezasadne utrzymanie w mocy takiej decyzji może w przyszłości generować dalsze naruszenia prawa w postaci choćby wadliwości dokonywanych w oparciu o te decyzje czynności prawnych. Na doniosłość kwestii zachowania równości jednostek w kontekście przywrócenia terminu do dokonania czynności procesowych zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 17 lutego 2009 r.²⁴: „Wydłużenie terminu do wniesienia skargi kasacyjnej z miesięcznego do dwumiesięcznego prowadzi niewątpliwie do zmniejszenia liczby takich przypadków. Równocześnie jednak spowoduje jeszcze większe, nieuzasadnione zróżnicowanie sytuacji strony, która ma pełnomocnika z wyboru, i sytuacji strony, która przy wnoszeniu skargi kasacyjnej wyręcza się pełnomocnikiem wyznaczonym przez sąd. Nie można w związku z tym odmówić racji krytyce takiej wykładni art. 169 § 1 k.p.c., jako prowadzącej do rezultatów sprzecznych z zasadą równych praw stron w postępowaniu cywilnym, wyływającą z konstytucyjnej zasady równości obywateli wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP)”. Zjawisko różnicowania sytuacji prawnej podmiotów prawa będących stronami postępowań sądowych lub sądownoadministracyjnych na skutek nadania wstecznej mocy obowiązywania przepisu prawa należy ocenić jako niedopuszczalne. Na możliwość wystąpienia tego rodzaju zagrożeń zwrócili uwagę J. Nowacki i Z. Tobor, pisząc, że: „ustanowienie przepisów wiążących skutki prawne ze zdarzeniami sprzed wydania tych przepisów może stawiać adresatów w różnej sytuacji”²⁵.

23 Analogiczne obawy wyraziło w komunikacie z 3 kwietnia 2020 r. Ministerstwo Sprawiedliwości, oświadczając, że „w związku z licznymi pytaniami i komentarzami Ministerstwo Sprawiedliwości informuje, że przepisy stanowiące część tarczy antykryzysowej dotyczące wstrzymania nierozpoczętego i zawieszenia rozpoczętego biegu terminu procesowego nie mają mocy wstecznej”, źródło: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/informacja-w-sprawie-wstrzymania-i-zawieszenia-terminow-procesowych>, dostęp: 18 maja 2020 r.

24 III CZP 117/08.

25 J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, 2007, wyd. 3, s. 149.

Zagrożenie takiego bezprawnego zróżnicowania sytuacji prawnej stron postępowań sądowych i sądownoadministracyjnych generuje rozszerzająca wykładania art. 15zszs u.s.r.c. dokonana w głosowanym postanowieniu. Skutkuje ona bowiem tym, że mogą wystąpić dwie przeciwstawne sobie sytuacje procesowe:

- 1) uznanie przez sąd, że strona postępowania nie uchybiła terminowi, który w normalnych okolicznościach upłynąłby przed 31 marca 2020 r., gdyż termin ten, poczynając od 14 marca 2020 r., nie rozpoczął swego biegu albo bieg ten został zawieszony,
- 2) uznanie przez sąd, że strona uchybiła terminowi, który upłynął przed 31 marca 2020 r., i ewentualnie strona ta przy zachowaniu właściwych przepisów może wystąpić o przywrócenie terminu, co może skutkować jego przywróceniem, oddaleniem wniosku o przywrócenie terminu albo odrzuceniem wniosku.

O ile w pierwszym przypadku oraz w drugim w razie przywrócenia terminu strona nie jest narażona na negatywne skutki prawne, o tyle w sytuacji oddalenia wniosku o przywrócenie terminu, względnie odrzucenia tego wniosku, strona może być narażona na negatywne skutki prawne z przegraniem sprawy sądowej włącznie, podczas gdy w tożsamej sytuacji procesowej na skutek nieuprawnionej wykładni rozszerzającej inna strona nie poniesie takich skutków. Taką sytuację należy niewątpliwie uznać za naruszającą równość jednostek wobec prawa, a tym samym za niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawnym.

Dyspozycja art. 15zszs u.s.r.c. nie jest wystarczająco jednoznaczna, aby w stosunku do tego przepisu stosować § 51 ust. 2 r.z.t.p., który wymaga jednoznacznego wskazania zdarzenia lub stanu rzeczy powstałych przed dniem wejścia ustawy w życie, a do których miałby znaleźć zastosowanie przepis o wynikającym z jego treści retroaktywnym działaniu. Przepis ten wymaga oparcia się przez organ stosujący prawo wyłącznie na wykładni literalnej, na co wskazuje wymóg jednoznacznego wskazania zdarzenia lub stanu rzeczy w dyspozycji regulacji prawnej. Jak bowiem wskazano powyżej, poprzestanie na wykładni językowej w przypadku art. 15zszs u.s.r.c. nie jest jednak możliwe, gdyż nie można jednoznacznie ustalić w oparciu o jego treść, czy dotyczy on tylko ewentualnego przyszłego stanu zagrożenia epidemicznego, czy także tego, który już nie obowiązuje; nie jest możliwe też jednoznaczne ustalenie, czy przepis ten

ma zastosowanie od 31 marca 2020 r., czy może od dnia wprowadzenia stanu epidemii. Konieczne jest w tym przypadku stosowanie dalszych metod wykładni prawa. Tym samym wątpliwości na gruncie wykładni językowej są nazbyt znaczne, aby, nie tworząc zagrożenia naruszenia art. 32 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP, zgodzić się na stosowanie art. 15zszs u.s.r.c. z mocą wsteczną na podstawie § 51 ust. 2 r.z.s.p.

Podsumowanie

Powstające na gruncie dyspozycji art. 15zszs ust. 1 u.s.r.c. wątpliwości interpretacyjne w zakresie temporalnego zakresu jego obowiązywania oraz w świetle powyższych wywodów, w tym wyników wykładni językowej, systemowej i celowościowej oraz powstającego zagrożenia dla konstytucyjnych zasad wyrażonych w art. 32 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP, w ocenie autora niniejszej glosy prowadzą do wniosku, że nie można w stosunku do tego przepisu stosować § 51 ust. 2 r.z.s.p. Tym samym należy przyjąć, że art. 15zszs ust. 1 u.s.r.c. obowiązuje od 31 marca 2020 r., a w sytuacjach uchybienia terminowi zaistniałym przed tym dniem należy, w razie złożenia przez stronę stosownego wniosku, rozważyć możliwość przywrócenia terminu procesowego lub sądowego.

Bibliografia

- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 3, 2007.
- Wierczyński G., *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Szafrański D., Białończyk W., Bielecki A., Kasiak Ł., Piecha J., *Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego. Komentarz praktyczny z wzorami oraz przykładami*, wyd. 2, 2016, Legalis.

Kacper Milkowski¹

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

ORCID ID: 0000-0003-4367-0365

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO

ABSTRACT

Overview of the decisions of the Polish Supreme Court

In the resolution of February 27, 2020 (case file no. III CZP 59/19), the Polish Supreme Court indicated that the failure to ensure that all owners of premises can participate in the voting on a resolution adopted through the individual collection of votes may justify the court's repeal of a resolution, if it had or could have had an impact on its content. The Supreme Court has taken the stand on the binary perspective presented in the jurisprudence important for lawyers regarding the payment for renting a replacement vehicle. Incurring by the injured party the obligation to pay the rent of a replacement vehicle constitutes damage within the meaning of the Article 361 § 2 of the Polish Civil Code in an incidental relationship during a traffic accident. In addition, in the Resolution of

¹ Doktorant w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Unii Europejskiej na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie.

February 27, 2020 (case file no. III CZP 56/19) the Polish Supreme Court indicated that the prosecutor's action, brought in a case for the determination of the ineffectiveness of recognition of paternity after the birth of a child conceived following a medically assisted procreation procedure using reproductive cells from an anonymous donor, may be dismissed by the court as contrary to the principles of social coexistence.

Keywords: the Polish Supreme Court, housing association, property, gambling, the National Revenue Administration [Polish: Krajowa Administracja Skarbowa], perpetual usufruct

Słowa kluczowe: Sąd Najwyższy, wspólnota mieszkaniowa, własność, hazard, Krajowa Administracja Skarbowa, użytkowanie wieczyste

Sprawy z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 59/19

Niezapewnienie wszystkim właścicielom lokali udziału w głosowaniu nad uchwałą podejmowaną w trybie indywidualnego zbierania głosów może uzasadniać uchylenie przez sąd uchwały, jeżeli miało lub mogło mieć wpływ na jej treść.

Postanowieniem z 7 maja 2019 r. (I ACa 682/18) Sąd Apelacyjny w Gdańsku, działając na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne: „czy niezapewnienie wszystkim właścicielom udziału w głosowaniu nad uchwałą członków wspólnoty mieszkaniowej w trybie indywidualnego zbierania głosów, wyrażającą zgodę na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, narusza przepisy art. 23 ust. 1 i 2 w zw. z art. 6 zdanie pierwsze i art. 27 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 737) w taki sposób, że uchwały tej nie można uznać za podjętą przez ogół właścicieli?”.

Zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku apelacji pozwanej wspólnoty mieszkaniowej od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku, który 25 maja 2018 r. uwzględnił powództwo o uchylenie dwóch uchwał wspólnoty mieszkaniowej, podjętych w sprawach przekraczających zakres zwykłego zarządu,

dotyczących wyrażenia zgody na sprzedaż napoi alkoholowych w lokalach użytkowych (XVC 1133/17). Rozstrzygnięcie zapadło na tle następującego stanu faktycznego, a mianowicie członek zarządu wspólnoty mieszkaniowej, a jednocześnie właściciel jednego z lokali użytkowych, wynajmowanych na działalność związaną ze sprzedażą alkoholu, przygotował projekty uchwał i uzyskał upoważnienie od trzech pozostałych członków zarządu do zbierania głosów pod przedmiotowymi uchwałami. Telefonował do niektórych członków wspólnoty z prośbą o ich poparcie, a następnie przysyłał e-mailowo tym osobom projekty uchwał wraz z kartą do głosowania i prośbą o jej wypełnienie. We wspólnocie obowiązywała zasada e-mailowego głosowania nad uchwałami. Korespondencja e-mailowa dotycząca ww. uchwał nie została skierowana do wszystkich członków wspólnoty, a jedynie do tych, którzy zostali uprzedzeni o jej otrzymaniu. Powód nie odebrał telefonu. Na jego adres e-mailowy została wysłana wiadomość zawierająca dwie uchwały z kartą do głosowania z prośbą o oddanie głosu oraz przesłanie zeskanowanej, podpisanej karty. Powód nie zapoznał się z treścią wiadomości elektronicznej. Procedura zbierania głosów trwała około 10 dni i zakończyła się po uzyskaniu większości głosów. Za przyjęciem uchwały opowiedziało się 59,17% udziałów w nieruchomości wspólnej. Uchwały zostały rozesłane do członków wspólnoty. Również powód otrzymał wiadomość elektroniczną z informacją o treści uchwał podjętych w drodze indywidualnego zbierania głosów. Następnie odbyło się zebranie wspólnoty mieszkaniowej poświęcone wyjaśnieniu zgłaszanych przez właścicieli wątpliwości dotyczących podjętych uchwał, na którym mimo wcześniejszego zawiadomienia powód nie był obecny.

Sąd pytający zarysował dwa przeciwstawne poglądy pojawiające się w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych. Pierwszy z tych poglądów sprowadza się do tezy, że niezapewnienie wszystkim właścicielom udziału w głosowaniu nad uchwałą wyrażającą zgodę na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu narusza przepisy art. 23 ust. 1 i 2 w zw. z art. 6 zdanie pierwsze i art. 27 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali oraz że taka uchwała nie może być uznana za podjętą przez ogół właścicieli. Określony w ustawie sposób głosowania indywidualnego oznacza bowiem, że niezbędne jest, aby zarząd przedstawił właścicielowi na piśmie projekt uchwały, a następnie

odebrał od każdego właściciela lokalu jego głos ze wskazaniem, czy był on za, przeciw, czy też wstrzymał się on od głosu. Z art. 23 ust. 1 i 2 oraz art. 6 zd. 1 i art. 27 ustawy o własności lokali wynika, że wola większości członków wspólnoty jest wiążąca dla wszystkich tylko w sytuacji, gdy nie doszło do naruszenia bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa. W konsekwencji podejmowanie uchwały w trybie indywidualnego zbierania głosów z ograniczeniem tylko do właścicieli oddających pozytywny głos nie może zostać uznane za uchwałę podjętą przez ogół właścicieli. Tylko w razie wykazania, że nie było możliwe odebranie głosów od wszystkich uprawnionych do głosowania, uzasadniony byłby wniosek, że uchwałę podjął ogół właścicieli (art. 6 u.w.l.), czyli wspólnota.

Jednakże zauważyć należy, że istnieją również prawne argumenty, przemawiające za uznaniem, że uchwała wspólnoty mieszkaniowej, wyrażająca zgodę na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, która uzyskała wymaganą ustawowo większość głosów, jest skuteczna i wiąże ogół właścicieli lokali, nawet jeżeli nie wszystkim właścicielom zapewniono udział w głosowaniu przeprowadzonym w trybie indywidualnego zbierania głosów. Stąd też niezapewnienie wszystkim właścicielom udziału w głosowaniu nad uchwałą procedowaną w trybie indywidualnego zbierania głosów nie narusza przepisów art. 23 ust. 1 i 2 w zw. z art. 6 zdanie pierwsze i art. 27 ustawy o własności lokali w sposób, który uzasadniałby uchylenie uchwały, bez oceny merytorycznych przesłanek zaskarżenia uchwały i wpływu tego uchybienia na treść uchwały.

Analiza przepisów ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 737) prowadzi do wniosku, że ustawa ta dla skuteczności uchwały procedowanej w trybie indywidualnego zbierania głosów nie wymaga dla jej skutecznego podjęcia udziału w głosowaniu wszystkich właścicieli lokali. W myśl art. 6 ustawy o własności lokali ogół właścicieli, których lokale wchodzi w skład określonej nieruchomości, tworzy wspólnotę mieszkaniową. Stosownie do art. 22 ust. 1 tej ustawy do podjęcia przez zarząd czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu potrzebna jest uchwała właścicieli lokali wyrażająca zgodę na dokonanie tej czynności oraz udzielająca zarządowi pełnomocnictwa do zawierania umów stanowiących czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu w formie przewidzianej prawem. Uchwała, o której mowa w art. 22 ust. 1 ww. ustawy, to uchwała, za której przyjęciem głosowała

większość właścicieli lokali, zaś okoliczność, że nie zapewniono wszystkim właścicielom lokali udziału w głosowaniu przeprowadzonym w trybie indywidualnego zbierania głosów, choć stanowi uchybienie formalne, to pozostaje bez wpływu na ważność i skuteczność uchwały i nie daje podstaw do uchylecia uchwały, jeżeli nie wpłynęło na jej treść.

Za trafnością tego stanowiska przemawia treść art. 23 ust. 2 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2019 r., poz. 737 ze zm.), który stanowi, że uchwały zapadają większością głosów właścicieli lokali, liczoną według wielkości udziałów, chyba że w umowie lub w uchwale podjętej w tym trybie postanowiono, że w określonej sprawie na każdego właściciela przypada jeden głos. Z przepisu tego wynika zatem, że również w trybie indywidualnego zbierania głosów uchwała zostaje podjęta z chwilą oddania głosów przez wymaganą większość właścicieli lokali. Ustawa o własności lokali nie wiąże ważności i skuteczności uchwały z zapewnieniem udziału właścicielom lokali w głosowaniu nad uchwałami, ale daje w tej kwestii prymat woli większości właścicieli lokali, co znajduje wyraz w liczbie głosów oddanych za przyjęciem określonej uchwały. Analiza dalszych przepisów ustawy o własności lokali prowadzi do wniosku, że ustawodawca nie określił szczegółowo procedury głosowania, jak też nie wprowadził regulacji, z której wynikałoby, że w głosowaniach wspólnoty mieszkaniowej muszą zawsze wziąć udział wszyscy właściciele lokali, jak też nie wprowadził obowiązku kontynuowania głosowania odbywającego się w trybie indywidualnego zbierania głosów do chwili oddania głosu przez wszystkich właścicieli lokali. W praktyce funkcjonowania wspólnot mieszkaniowych stosuje się zasadę, że głosowanie indywidualne kończy się z upływem określonego terminu, nawet jeżeli nie wszyscy właściciele oddali głos, bądź też właśnie z chwilą uzyskania wymaganej większości głosów za uchwałą. Nie sposób przy tym nie zwrócić uwagi, że w każdym z trybów głosowania – zgodnie z literalnym brzmieniem art. 23 ust. 2 ustawy o własności lokali – uchwała zapada z chwilą uzyskania wymaganej większości głosów i już z tą chwilą zostaje wprowadzona do obrotu prawnego. W kwestii tej zajął stanowisko Sąd Najwyższy, który określił moment podjęcia uchwały procedowanej w trybie indywidualnego zbierania głosów, wskazując, że data podjęcia uchwały w „udziałowym” systemie głosowania powinna z reguły odpowiadać dacie wyrażenia woli przez ostatniego z właścicieli

uprawnionych do głosowania, chyba że ilość dotychczas głosujących właścicieli opowiedziała się za uchwałą o określonej treści, a głosy pozostałych właścicieli nie miały już istotnego znaczenia (wyrok Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2008 r., II CSK 605/07).

Z powyższego można w konsekwencji wnioskować, że niepoinformowanie wszystkich właścicieli lokali o głosowaniu indywidualnym, nieprzedstawienie im projektu uchwały do zapoznania, co skutkuje niezapewnieniem wszystkim właścicielom udziału w głosowaniu, nie może mieć wpływu na ocenę skuteczności podjęcia uchwały, albowiem w tym trybie – zgodnie z dyspozycją art. 23 ust. 2 ustawy o własności lokali – zapada ona z chwilą oddania ostatniego głosu przesądzającego o uzyskaniu większości. Skoro żaden przepis ustawy o własności lokali nie przewiduje, że w głosowaniu przeprowadzonym zarówno na zebraniu właścicieli lokali, jak też w trybie indywidualnego zbierania głosów muszą wziąć udział wszyscy właściciele lokali, to uzyskanie stanowiska od właścicieli reprezentujących większość głosów/udziałów za przyjęciem uchwały i odstąpienie od zebrania głosów od pozostałych właścicieli nie niweczy bytu prawnego uchwały. Skoro nie ma przepisu, który określałby sankcję nieważności uchwały w takich przypadkach, nie można zatem stwierdzić, że ważność podjętej w tym trybie uchwały warunkowana jest udziałem w głosowaniu wszystkich właścicieli lokali czy też co najmniej umożliwieniem właścicielom takiego udziału. Oznacza to, że uchwała, która uzyskała większość ważnych głosów, jest skutecznie podjęta i funkcjonuje w obrocie prawnym, dopóki nie zostanie uchylona na mocy prawomocnego orzeczenia sądu.

Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że każdy właściciel lokalu jest uprawniony do udziału w zebraniach właścicieli lokali, jak też w głosowaniach nad wszystkimi uchwałami, zarówno na zebraniu, jak też w trybie indywidualnego głosowania. Z całą stanowczością należy stwierdzić, że zarząd/zarządca nieruchomości wspólnej powinien dołożyć wszelkich starań, aby właściciele mogli w pełni realizować uprawnienia, jakie przyznaje im ustawa o własności lokali, zaś wszelkie odstępowstwa od ww. powinności powinny stanowić uzasadniony wyjątek, gdyż prowadzą do uchybień proceduralnych, ograniczających właścicieli w ich uprawnieniach do współdziałania w zarządzie nieruchomością wspólną. Artykuł 27 ustawy o własności lokali stanowi, że każdy

właściciel lokalu ma prawo i obowiązek współdziałania w zarządzie nieruchomością wspólną. Nie uchybia to jednak przepisom art. 21 ust. 1 i art. 22 ust. 1. Nierzadko zdarza się, że poszczególni właściciele lokali w danej wspólnotie mieszkaniowej nie wykazują zainteresowania sprawami dotyczącymi wspólnoty mieszkaniowej, np. nie uczestniczą w zebraniach właścicieli. Ustawa nie przewiduje możliwości zastosowania jakichkolwiek sankcji wobec właścicieli lokali niewspółdziałających w zarządzie nieruchomością wspólną, a także nie wprowadza żadnych środków przymusu w celu ich zaktywizowania.

Niewątpliwie zaś wspólnym celem właścicieli lokali powinno być zapewnienie sprawnego i racjonalnego zarządzania nieruchomością wspólną, co w sprawach ważnych następuje poprzez podejmowanie uchwał. Uwarunkowania formalnoprawne dotyczące procesu podejmowania uchwał mają przede wszystkim doprowadzić do podjęcia uchwały przez właścicieli lokali. Uchybienia w tym zakresie nie powinny przesłonić istoty głosowania, którą jest uzyskanie stanowiska właścicieli lokali w sprawie ważnej dla funkcjonowania wspólnoty mieszkaniowej. Sąd Najwyższy, wypowiadając się w tej kwestii, zwrócił uwagę, że interpretacja wymogów formalnych nie może prowadzić do istotnych utrudnień funkcjonowania wspólnot, w szczególności tam, gdzie jest duża liczba właścicieli, a ich część nie wykazuje zainteresowania sprawami wspólnoty lub dotarcie do nich napotyka na poważne przeszkody. Z tego punktu widzenia istotne jest, czy mimo uchybienia przepisom proceduralnym ustawy lub statutu osiągnięty został cel, którego realizacji one służą (wyrok Sądu Najwyższego z 8 lipca 2004 r., IV CK 543/03; podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z 16 października 2002 r., IV CKN 1351/00). Celem tym jest zazwyczaj uzyskanie stanowiska właścicieli lokali w sprawach ważnych dla funkcjonowania wspólnoty mieszkaniowej. Jednocześnie należy stanąć na stanowisku, że ustawodawca dał prymat woli większości właścicieli lokali, stawiając ją ponad formalizm w procesie podejmowania uchwał.

Wobec tego skoro ustawodawca nie sformułował żadnych sankcji, związanych z uchybieniami w procedurze podejmowania uchwał, to wnosić z tego można, że uchybieniom w tym zakresie nie nadał znaczenia nadrzędnego nad wyrażoną w uchwale wolą większości właścicieli lokali. Wniosek ten znajduje potwierdzenie także w treści art. 25 ustawy o własności lokali, który formułuje przesłanki zaskarżenia i podstawy

uchylenia uchwały, do których przepis ten zalicza niezgodność uchwały z przepisami prawa lub z umową właścicieli lokali czy też naruszenie przez uchwałę zasad prawidłowego zarządzania nieruchomością wspólną lub naruszenie interesów właściciela lokalu w inny sposób. Wymaga w tym miejscu podkreślenia, że wszystkie przesłanki uzasadniające uchylenie uchwały odnoszą się wprost do samej uchwały, a więc do jej treści i skutków, jakie wywołuje, a nie do procedury jej podejmowania, co również skłania do tego, aby nie nadawać uchybieniom formalnym decydującego znaczenia, dopóki nie zostanie wykazane, że miały one wpływ na samą uchwałę.

Wyrok Sądu Najwyższego z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19

- 1) Związanie prawomocnym wyrokiem skazującym (art. 11 k.p.c.) nie wyłącza poczynienia przez sąd w sprawie cywilnej ustaleń dotyczących okoliczności wyeliminowanych przez sąd karny z opisu czynu zabronionego, wskazujących na popełnienie przez księdza katolickiego przestępstw przy nadużyciu zaufania ofiary, wynikającego z zadań powierzonych sprawcy przez kościelne osoby prawne sprawujące nad nim zwierzchni nadzór.
- 2) W razie powierzenia przez instytuty zakonne duchownym zakonnym lub zakonnikom czynności służbowych do odpowiedzialności za szkody przez nich wyrządzone przy wykonywaniu tych czynności ma zastosowanie art. 430 k.c.
- 3) W świetle art. 430 k.c., jeżeli sprawca działał w celu osobistym (dla korzyści osobistej), a wykonywanie powierzonej czynności służbowej umożliwiło mu wyrządzenie szkody, zwierzchnik nie może skutecznie podnieść zarzutu, że podwładny wyrządził szkodę tylko przy sposobności (przy okazji) realizacji powierzonych zadań.

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 68/19

Sędzia powołany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do pełnienia urzędu na stanowisku wyższego szczebla nie jest sędzią uprawnionym na podstawie art. 47b ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 288.) do rozpoznawania spraw w dotychczasowym miejscu służbowym po dniu powołania i bez delegacji, o której mowa w art. 77 § 1 pkt 1 tej ustawy.

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 66/19

Obowiązek gminy finansowania oświetlenia ulic, placów i dróg publicznych, znajdujących się na jej terenie (art. 18 ust. 1 pkt 3 w związku z ust. 3 ustawy z 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2004 r. do 2 sierpnia 2015 r., t.j. Dz.U. z 2003 r. nr 153, poz. 1504 ze zm.: t.j. z 2006 r. nr 89, poz. 625 ze zm.) nie obejmował podwyższonych kosztów oświetlenia drogi krajowej w takim zakresie, w jakim wynikały one z zaprojektowania i wybudowania urządzeń oświetleniowych o parametrach przewidzianych dla autostrady albo drogi ekspresowej.

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 65/19

Zniszczenie budynku nie powoduje wygaśnięcia udziału w użytkowaniu wieczystym gruntu jako prawa związanego z odrębną własnością lokalu, który znajdował się w tym budynku.

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 63/19

Zaciągnięcie przez poszkodowanego zobowiązania do zapłaty czynszu najmu pojazdu zastępczego stanowi szkodę w rozumieniu art. 361 § 2 k.c. pozostającą w związku przyczynowym z wypadkiem komunikacyjnym.

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 44/19

Uchybienie przez właściciela nieruchomości oddanej w użytkowanie wieczyste, który wypowiedział wysokość opłaty rocznej, lub przez użytkownika wieczystego terminowi 14 dni do wniesienia sprzeciwu od orzeczenia Samorządowego Kolegium Odwoławczego (art. 80 ust. 1 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2204 ze zm.) powoduje odrzucenie sprzeciwu.

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 62/19

Artykuł 29 ustawy z 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2019 r., poz. 2363) nie znajduje zastosowania, jeżeli wierzyciel złożył wniosek o umorzenie postępowania egzekucyjnego przed dniem wejścia w życie tej ustawy.

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 58/19

Dopuszczalna jest zmiana wysokości stawki procentowej opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego gruntu na podstawie art. 221 ust. 1

ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 65) także w sytuacji, gdy – ze względu na zmianę wartości nieruchomości – wcześniej została już dokonana aktualizacja opłaty rocznej na podstawie art. 78 w związku z art. 77 ust. 1 u.g.n., w drodze wypowiedzenia wysokości opłaty rocznej, przy zastosowaniu stawki procentowej ustalonej przed wejściem w życie tej ustawy.

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 57/19

- 1) Województwo ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za niezgodne z prawem działania lub zaniechania marszałka województwa realizowane przy wykonywaniu władzy publicznej w ramach zadań zleconych z zakresu administracji rządowej, o których mowa w art. 75 ust. 1 ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1121 ze zm.).
- 2) W procesie cywilnym o odszkodowanie za niezgodne z prawem działania lub zaniechania przy wykonywaniu zadań publicznych, o których mowa w art. 75 ust. 1 ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1121 ze zm.), wszczętym przed dniem wejścia w życie ustawy z 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2018 r., poz. 2268 ze zm.), w miejsce pozwanego województwa nie wstępuje na podstawie art. 534 ust. 5 pkt 3 tej ustawy Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie w Warszawie.

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 56/19

Powództwo prokuratora, wytoczone w sprawie o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa dokonanego po urodzeniu się dziecka poczętego w następstwie procedury medycznie wspomaganey prokreacji z zastosowaniem komórek rozrodczych pochodzących od anonimowego dawcy, może być oddalone przez sąd jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 55/19

Obligatariuszowi przysługuje legitymacja do dochodzenia od dłużnika rzeczowego zaspokojenia z nieruchomości obciążonej hipoteką zabezpieczającą roszczenia z obligacji wyemitowanych na podstawie ustawy z 29 czerwca 1995 r. o obligacjach (t.j. Dz.U. z 2001 r., nr 120, poz. 1300 ze zm.).

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., I CSK 592/19

Wprawdzie oczywista zasadność skargi w rozumieniu art. 398° § 1 pkt 4 k.p.c. nie wymaga szerokiej motywacji, musi jednak mieć wsparcie w mocnych, jednoznacznych i dla każdego oczywistych stwierdzeniach i argumentach.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., II CSK 432/19

Ewentualne błędy procesowe sądu, niemieszczące się w hipotezie art. 379 k.p.c., nie powodują nieważności postępowania. Takie błędy mogą mieć znaczenie tylko wtedy, gdy wykazano ich istotny wpływ na wynik sprawy, jednak nie powodują nieważności postępowania.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., V CSK 327/19

Zawarcie umowy o treści odpowiadającej art. 9 ust. 1 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tj. z 8 sierpnia 2000 r. ze zm.), która nie spełnia wymogów ustępu drugiego, oznacza jedynie, że omawiany przepis nie ma do niej zastosowania, a nie że jest ona nieważna.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., IV CNP 22/19

Obowiązkiem strony jest wykorzystanie wszystkich istniejących w systemie środków prawnych i dopiero ich bezskuteczność lub brak może – w wypadku wystąpienia szkody – uzasadniać odpowiedzialność państwa. Pogląd ten odpowiada również tezie, że państwo demokratyczne, o rozwiniętym pierwiastku obywatelskim, musi wymagać od członków wspólnoty dbania o swoje prawne interesy i korzystania z dostarczanych przez prawo środków, w tym oczywiście środków zaskarżenia.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., II CSK 361/19

Możliwość zastosowania art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c. wchodzi w rachubę wówczas, gdy zainteresowany wykaże, że w ramach dopuszczalnych przed 1989 r. środków prawnych rzeczywiście podejmował próby odzyskania nieruchomości przejętej przez państwo na podstawie decyzji administracyjnej, uznanej następnie za nieważną, i próby te nie były skuteczne, albo że ich niepodjęcie wynikało z uzasadnionego zagrożenia dla niego samego lub jego bliskich; samo ogólne powołanie się na ówczesną sytuację społeczno-polityczną nie jest wystarczające do uznania, że nastąpiło zawieszenie lub przerwanie biegu zasiedzenia.

Sprawy z zakresu prawa karnego

Postanowienie Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III KK 8/20

Możliwość wstrzymania wykonania orzeczenia ma charakter wyjątkowy, jako odstępstwo od reguły wyrażonej w art. 9 § 2 k.k.w., według którego orzeczenie staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia. Korzystanie z rozwiązania przewidzianego w art. 532 k.p.k. może mieć miejsce tylko wówczas, gdy charakter zarzutów kasacyjnych wskazuje na oczywistą ich zasadność.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 lutego 2020 r., I KZ 6/20

- 1) Podstawy stosowania tymczasowego aresztowania określone w art. 258 § 2 k.p.k., przy spełnieniu przesłanek wskazanych w art. 249 § 1 i art. 257 § 1 k.p.k. i przy braku przesłanek negatywnych określonych w art. 259 § 1 i 2 k.p.k., stanowią samodzielne przesłanki szczególne stosowania tego środka zapobiegawczego. Przepis art. 258 § 2 k.p.k. wprowadza szczególny rodzaj domniemania istnienia obawy, że oskarżony, z uwagi na grożącą mu, w tej konkretnej sprawie, surową karę, będzie bezprawnie utrudniał postępowanie, co może stanowić samodzielną przesłankę szczególną stosowania tymczasowego aresztowania.
- 2) Przepis art. 257 § 2 k.p.k. należy odczytać pod kątem normy w nim zawartej, a nie sposobu jej wypowiedzenia. Odkodowanie tej normy jest następujące: sąd stosuje środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego, a do czasu jego złożenia wobec istnienia przesłanek do stosowania środków zapobiegawczych uważa za konieczne stosowanie tymczasowego aresztowania, co powoduje, że poręczenie majątkowe zastąpi tymczasowe aresztowanie dopiero wtedy, gdy zostanie faktycznie prowadzone do wykonania, tj. z chwilą przyjęcia określonego poręczenia majątkowego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 13 lutego 2020 r., IV KO 172/19

Dobro wymiaru sprawiedliwości, które stanowi podstawę przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu w oparciu o art. 37 k.p.k., to także realna możliwość osądzenia sprawy w innym sądzie, w sytuacji gdy stan zdrowia oskarżonego uniemożliwia mu stawiennictwo w sądzie właściwym, a czyni realny jego udział w postępowaniu w innym, bliższym jego miejsca zamieszkania sądzie.

Wyrok Sądu Najwyższego z 12 lutego 2020 r., III KK 323/19

- 1) Samo istnienie wyroków dotyczących popełnienia przestępstw określonych w art. 107 k.k.s. w obiegu prawnym nie oznacza, że doprowadzają one automatycznie do powstania stanu rzeczy osądzonej dla wszystkich innych zachowań polegających na naruszeniu art. 107 § 1 k.k.s., które miały miejsce w wymienionym w tym wyroku okresie i to na terytorium całej Polski.
- 2) Nie ulega wątpliwości, że prawomocne skazanie za przestępstwo z art. 107 § 1 k.k.s., popełnione w innym miejscu i innej konfiguracji osobowej i przy użyciu innych automatów, nawet przy uprzednim przyjęciu przez sąd skazujący za przestępstwa podobne działania w warunkach czynu ciągłego (art. 6 § 2 k.k.s.), w którym czas jego popełnienia obejmuje okres popełnienia obecnie osądzanego czynu z art. 107 § 1 k.k.s., nie stanowi przeszkody w postaci powagi rzeczy osądzonej, albowiem nie jest spełniony warunek tożsamości czynów.
- 3) Każdorazowe urządzanie gier na automatach wymaga podjęcia działań od nowa. Uwzględniając różnicę między sformułowaniem „ten sam zamiar” oraz zwrotem „taki sam zamiar”, należy stwierdzić, że nie spełnia przesłanki subiektywnej czynu ciągłego przypadek, w którym sprawca podejmuje poszczególne zachowania z nowym, pojawiającym się przed rozpoczęciem kolejnych zachowań zamiarem. W takiej sytuacji sprawca działa co prawda z takim samym zamiarem, lecz w odniesieniu do każdego zachowania innym, co wyklucza spełnienie warunku tożsamości, określonego w art. 6 § 2 k.k.s.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 11 lutego 2020 r., II KZ 7/20

Obrońca wyznaczony z urzędu, jako profesjonalista, zajmując stanowisko w przedmiocie ewentualnych podstaw wznowieniowych, bądź stwierdzając ich brak, ma pozycję autonomiczną i nie musi wyrażać w tym zakresie poglądów zbieżnych z reprezentowaną przez niego stroną. Nie ma również w takim wypadku znaczenia brak kontaktu osobistego obrońcy ze skazanym. Obrońca z urzędu wyznaczony w trybie art. 84 § 3 k.p.k. powoływany jest z racji zaufania do samego zawodu adwokata, a nie jak przy obronie z wyboru zaufania mocodawcy do określonego z imienia i nazwiska członka palestry. Każdy przy tym obrońca, w tym ustanowiony z wyboru, działa samodzielnie i chociaż bez wątplenia kontakt osobisty z osobą, którą ma

bronić, jest tu pożądanym, to nie można uznać go za bezwzględnie obowiązujący, tym bardziej w sytuacji, gdy chodzi wyłącznie o rozważenie, czy istnieją podstawy do złożenia wniosku o wznowienie postępowania.

Wyrok Sądu Najwyższego z 11 lutego 2020 r., I KS 2/20

Sama konieczność ponownej oceny przeprowadzonych dowodów nie mieści się w kręgu podstaw rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 437 § 2 *in fine* k.p.k., tj. wyroku kasacyjnego, także i wówczas, gdy sąd odwoławczy zasadnie wykaże, jakich to kardynalnych uchybień art. 7 k.p.k. dopuścił się sąd *meriti* przy ocenie zebranych w sprawie dowodów.

Wyrok Sądu Najwyższego z 5 lutego 2020 r., III KK 1/20

- 1) Gdy sprawca tożsamego zachowania, za które już był uprzednio karany, prowadzi dalej swoją działalność, mimo że norma prawna typizująca określone przestępstwo nie została uchylona wprost albo – w przypadku przestępstw blankietowych – gdy nie uległy uchyleniu przepisy stanowiące podstawę wypełnienia takiego blankietu, nie może w sposób zasadny powołać się na konstrukcję błędu co do prawa.
- 2) Tożsamość czynów wyczerpujących znamiona przestępstwa z art. 107 § 1 k.k.s. należy wiązać nie tylko z określonym – tym samym – miejscem, w którym gry na automatach (gry hazardowe) były urządzone, lecz także z rodzajem automatów do gier i ich numerami, a więc ich indywidualną identyfikacją.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 5 lutego 2020 r., III KK 617/19

Stwierdzenie, że konieczne jest dopuszczenie opinii uzupełniającej albo nowej opinii, należy do sądu, a nie do strony postępowania, gdyż to organ orzekający decyduje o tym, czy treść ekspertyzy zasługuje na uznanie.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2020 r., III KK 365/19

- 1) Przepis art. 337 § 1 k.p.k. może być zastosowany przez prezesa sądu (przewodniczącego wydziału, przewodniczącego składu orzekającego albo upoważnionego sędziego – art. 93 § 2 k.p.k.) tylko i wyłącznie w fazie wstępnej kontroli aktu oskarżenia. Nie jest zatem dopuszczalny zwrot aktu oskarżenia oskarżycielowi w omawianym trybie z rozprawy głównej.

- 2) Skoro akt oskarżenia (i inne jego surogaty) uruchamia postępowanie sądowe, to od samego początku powinien zostać wniesiony przez podmiot uprawniony. Jeżeli tak się nie stało, to uruchomione postępowanie sądowe podlega umorzeniu, jako że od początku brak jest skutecznego impulsu procesowego, aby można było kontynuować procedowanie, a braku tego nie można usunąć.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., I KK 72/19

Jeżeli urządzenie gry hazardowej w postaci gry na automatach (art. 1 ust. 2 w zw. z art. 2 ust. 3 i 5 ustawy z 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 165 ze zm.) wymaga uzyskania koncesji na kasyno gry (art. 6 ust. 1 tej ustawy), a koncesja taka udzielana jest w odniesieniu do jednego kasyna, prowadzonego w ściśle określonym (geograficznie) miejscu (art. 41 ust. 1, art. 42 pkt 3 i art. 35 pkt 5 tej ustawy), to zachowanie osoby, która, nie posiadając koncesji na prowadzenie kasyna, podejmuje działanie w postaci urządzania gry na automatach w różnych miejscach (miejscowościach, lokalach), stanowi każdorazowo – od strony prawnokarnej – inny czyn, podjęty z zamiarem naruszenia tych przepisów w każdym z tych miejsc. Uprzednie prawomocne skazanie za przestępstwo z art. 107 § 1 k.k.s., popełnione w innym miejscu, w warunkach czynu ciągłego (art. 6 § 2 k.k.s.), w którym czas jego popełnienia obejmuje okres popełnienia czynu z art. 107 § 1 k.k.s., co do którego toczy się jeszcze postępowanie karnoskarbowe, nie stanowi w tym późniejszym procesie przeszkody procesowej w postaci powagi rzeczy osądzonej, albowiem nie jest spełniony warunek tożsamości czynów.

Wyrok Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2020 r., II KS 27/19

Sąd odwoławczy kontrolujący wyrok sądu pierwszej instancji uniewinniający oskarżonego lub umarzający w stosunku do niego postępowanie, nawet w wypadku stwierdzenia przez sąd I instancji naruszenia prawa materialnego (przez jego błędną wykładnię albo wadliwe zastosowanie), może jedynie wtedy ten wyrok uchylić, jeżeli jest przekonany o konieczności skazania oskarżonego. Jest tak chociażby dlatego, że stwierdzone uchybienie tego rodzaju nie stoi na przeszkodzie ani umorzeniu postępowania, ani też warunkowemu umorzeniu postępowania karnego na etapie postępowania odwoławczego.

Wyrok Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2020 r., II KK 22/19

- 1) Sam fakt leczenia psychiatrycznego nie przesądza jeszcze, czy wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego są uzasadnione.
- 2) Do przyjęcia, że zachodzi uzasadniona wątpliwość co do stanu poczytalności oskarżonego, nie jest bowiem konieczne, aby miała ona ewidentny charakter. Wystarczające jest uprawdopodobnienie tego, że poczytalność oskarżonego mogła być co najmniej ograniczona.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2020 r., V KS 1/20

Obrona obligatoryjna, wynikająca z okoliczności określonych w art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k., może ustać wyłącznie wtedy, gdy zostanie wydane wskazane w § 4 tego artykułu postanowienie sądu, i to niezależnie od tego, czy – między powstaniem wątpliwości co do poczytalności oskarżonego a wydaniem przez biegłych lekarzy psychiatrów opinii – oskarżony miał ustanowionego z wyboru albo wyznaczonego z urzędu obrońcę.

Sprawy z zakresu prawa publicznego

Uchwała Sądu Najwyższego z 19 lutego 2020 r., III PZP 7/19

- 1) Funkcjonariusz Służby Celno-Skarbowej, którego stosunek służbowy uległ przekształceniu w stosunek pracy, otrzymuje świadectwo służby zgodnie z art. 188 ust. 1 ustawy z 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 768 ze zm.) w związku z art. 171 ust. 1 pkt 2 ustawy z 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1948 ze zm.).
- 2) Obowiązek wydania świadectwa służby obciąża Skarb Państwa reprezentowany przez właściwą izbę administracji skarbowej.

Wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 2020 r., II PK 154/18

W razie powrotnego przejścia pracowników spółki zależnej do skarżącej spółki matka ten pracodawca stosuje do powrotnie przejętych pracowników korzystniejsze warunki pracy i płacy niż wynikające z dotychczasowego układu zbiorowego pracy, który obowiązywał w spółce zależnej

(art. 241⁸ § 1 k.p.), jeżeli stosowanie korzystniejszych warunków nakazują wyraźne postanowienia zakładowego układu zbiorowego pracy obowiązującego u „powrotnego” pracodawcy.

Wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r., II PK 135/18

Dopuszczenie przez powoda do wywiezienia z terenu zakładu pracy betonu bez żadnych dokumentów, zobowiązujących nabywcę betonu do zapłaty, stanowiło ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych, które stanowiło uzasadnioną przyczynę rozwiązania z pracownikiem umowy o pracę w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p., niezależnie od tego, czy czyn taki stanowił przestępstwo.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I UK 311/18

- 1) Skoro ubezpieczenie chorobowe w przypadku osób prowadzących pozarolniczą działalność ma zawsze charakter dobrowolny, to samo wznowienie (albo kontynuowanie) tej działalności po ustaniu pobierania zasiłku macierzyńskiego powoduje stan, w którym ubezpieczenie chorobowe istniejące przed rozpoczęciem korzystania z zasiłku macierzyńskiego „nie odżywa automatycznie”. Z tej przyczyny osoba prowadząca pozarolniczą działalność musi każdorazowo decydować, czy (i w jakim zakresie) chce podlegać ubezpieczeniu chorobowemu, bo przepisy o systemie ubezpieczeń społecznych nie przewidują instytucji „zawieszenia podlegania dobrowolnemu ubezpieczeniu chorobowemu”.
- 2) Błędne pouczenie osoby prowadzącej pozarolniczą działalność przez organ rentowy o braku konieczności złożenia ponownego wniosku o objęcie ubezpieczeniem chorobowym po ustaniu zasiłku macierzyńskiego i o nieprzerwanym podleganiu ubezpieczeniu chorobowemu uprawnia osobę prowadzącą pozarolniczą działalność do złożenia wniosku o ponowne objęcie dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym w dowolnie obranym przez nią terminie liczonym od dnia zakończenia pobierania zasiłku macierzyńskiego.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I PK 217/18

Prawidłowa wykładnia art. 170 ust. 4 ustawy z 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej

(Dz.U. z 2016 r., poz. 1948) nakazuje, w zakresie przysługującej im odprawy z tytułu wygaśnięcia stosunku pracy na podstawie art. 170 ust. 1 tej ustawy, odpowiednio stosować do pracowników KAS (niebędących funkcjonariuszami ani urzędnikami Służby Cywilnej zatrudnionymi na podstawie mianowania), art. 8 ustawy o zwolnieniach grupowych na podstawie odesłania zawartego w art. 9 ust. 1 ustawy z 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Cywilnej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1799 ze zm.).

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I PK 209/18

Przepis art. 199¹ k.p.c. *a contrario* może być też podstawą do przekazania sprawy do postępowania administracyjnego, gdy powód niezasadnie wszczął sprawę o roszczenie, które mu nie przysługiwało. Nie można zakończyć sprawy bez skierowania na właściwą drogę pozostałej akcji sądowej powoda, której wynik zależy może od decyzji organu (dyrektora izby administracji skarbowej), która w jego sprawie powinna być wydana. Chodzi bowiem o ochronę proceduralną, czyli szerszą niż samo badanie przed sądem powszechnym zasadności żądanej ochrony materialnej (art. 2, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności).

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I UK 283/18

Skoro stypendium sportowe jest świadczeniem określonym w ustawie o sporcie, to umowa obejmująca to świadczenie jest umową odrębną od stosunku pracy. Potwierdza to systematyka ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – art. 6 ust. 1 pkt 1 i pkt 7 oraz art. 8 ust. 12. Uprawnione jest zatem stwierdzenie, że gdy strony umówiły się o stypendium sportowe, to jego wypłata nie stanowi wypłaty wynagrodzenia za pracę, lecz tylko wypłatę stypendium sportowego. Umowa o stypendium sportowe nie stanowi zatem umowy pracę.

Bibliografia

- Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., I CSK 592/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r. II CSK 432/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., II CSK 361/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., V CSK 327/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., IV CNP 22/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III KK 8/20.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 lutego 2020 r., I KZ 6/20.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 13 lutego 2020 r., IV KO 172/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 11 lutego 2020 r., II KZ 7/20.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 5 lutego 2020 r., III KK 617/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2020 r., III KK 365/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2020 r., I KK 72/19.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2020 r., V KS 1/20.
Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 68/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 66/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 65/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 63/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 13 marca 2020 r., III CZP 44/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 62/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 59/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 58/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 57/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 56/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 2020 r., III CZP 55/19.
Uchwała Sądu Najwyższego z 19 lutego 2020 r., III PZP 7/19.
Wyrok Sądu Najwyższego z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19.
Wyrok Sądu Najwyższego z 12 lutego 2020 r., III KK 323/19.
Wyrok Sądu Najwyższego z 11 lutego 2020 r., I KS 2/20.
Wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 2020 r., II PK 154/18.
Wyrok Sądu Najwyższego z 5 lutego 2020 r., III KK 1/20.
Wyrok Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2020 r., II KS 27/19.
Wyrok Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2020 r., II KK 22/19.
Wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r., II PK 135/18.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I PK 217/18.
Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I PK 209/18.
Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I UK 311/18.
Wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2020 r., I UK 283/18.

LISTA RECENZENTÓW (w porządku alfabetycznym)

- » dr Michał Araszkiewicz r. pr.
- » dr hab. Małgorzata Balwicka-Szczyrba r. pr.
- » prof. dr hab. Krzysztof Baran
- » dr hab. Jacek Barcik
- » dr Mateusz Błachucki
- » dr hab. prof. nadzw. UWŕ Łukasz Błaszczak r. pr.
- » dr Joanna Bodio r. pr.
- » dr hab. prof. UŁ Monika Bogucka-Felczak
- » dr Teodor Bulenda
- » dr hab. Piotr Chlebowicz
- » prof. dr hab. Marek Chmaj r. pr.
- » prof. dr hab. Janina Ciechanowicz-McLean
- » dr Ziemowit Cieślík r. pr.
- » dr Katarzyna Dadańska r. pr.
- » dr hab. prof. UWM Jarosław Dobkowski
- » dr Michał Domagała
- » dr hab. Izabela Gil r. pr.
- » dr Marcin Górski r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UEK Filip Grzegorzcyk
- » prof. dr hab. Stanisław Hoc
- » dr hab. prof. UŁ Jacek Izydorczyk
- » dr Marlena Jankowska
- » dr Tomasz Jaroszyński r. pr.
- » dr Dariusz Kała
- » dr Przemysław Kledzik r. pr.
- » dr Michał Kobylarz r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UŚ Radosław Koper
- » dr Patrycja Kozłowska-Kalisz r. pr.
- » dr Małgorzata Krasnodębska-Tomkiel r. pr.
- » dr hab. prof. UŁ Monika A. Król
- » dr Michał Krzykowski r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UŁ Jerzy Leszczyński r. pr.
- » dr Piotr Lissoń
- » dr hab. prof. UG Anna Machnikowska
- » prof. dr hab. Agnieszka Malarewicz-Jakubów

- » dr Michał Mariański
- » dr hab. Krystian Markiewicz
- » dr Wojciech Maruchin
- » dr Przemysław Mijał r. pr.
- » dr hab. prof. AEH Alina Miruć
- » dr Zdzisław Muras r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UR Jan Olszewski
- » dr Beata Pachuca-Smulska r. pr.
- » dr hab. Bogumił Pahl
- » prof. Ferdinando Parente
- » dr hab. prof. nadzw. UŚ Piotr Pinior
- » dr hab. Ryszard Piotrowski
- » dr hab. prof. nadzw. UG Andrzej Powałowski
- » dr hab. Piotr Prusinowski
- » dr hab. Maciej Rzewuski
- » dr hab. prof. nadzw. UW r. Janusz Sawicki
- » dr hab. prof. nadzw. USWPS we Wrocławiu Iwona Sierpowska
- » dr hab. prof. AEH Paweł Sitek
- » dr hab. prof. UAM Jędrzej Skrzypczak r. pr.
- » prof. dr hab. Jacek Sobczak
- » dr Justyna Stadniczeńko
- » prof. dr hab. Kazimierz Strzyczkowski
- » dr Dariusz Szafranski
- » dr hab. Helena Szewczyk
- » dr hab. prof. UR Renata Świrgoń-Skok
- » prof. dr hab. Elżbieta Ura
- » dr hab. Monika Urbaniak
- » dr hab. Michał Wojewoda r. pr.
- » dr Magdalena Wróbel r. pr.
- » dr Krzysztof Wygoda
- » dr hab. Jarosław Wyrembak
- » prof. dr hab. Robert Zawłocki
- » dr Krystyna Ziółkowska
- » dr hab. prof. UKSW Łukasz Żarnowiec

Radca Prawny. Zeszyty Naukowe
Kwartalnik naukowy

<http://www.kirp.pl/wydawnictwa/>

Wydawca

Krajowa Rada Radców Prawnych
Al. Ujazdowskie 18 lok. 4
00-478 Warszawa
e-mail: radca.prawny@kirp.pl

Abstrakty i słowa kluczowe w języku angielskim

Piotr Brodowski

Projekt okładki

Aleksandra Snitsaruk

Korekta

Aleksandra Sachanowicz-Wrzal

DTP i layout

Aleksandra Snitsaruk

Druk

Wiedza i Praktyka

© Copyright by Krajowa Rada Radców Prawnych
Warszawa 2020

ISSN 2392-1943

ISSN 2392-1943

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH